

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johan Larsson

Det osynliga våldets problem

En transdisciplinär analys av straffrättens hantering av
psykiskt partnervåld

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin för examen: HT 2023

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
SAMMANFATTNING	4
SUMMARY	5
FÖRKORTNINGAR	6
FÖRORD	7
1 INLEDNING	8
1.1 Syfte, frågor och avgränsningar	9
1.2 Metod, perspektiv och disposition	10
1.3 Forskningsgrund	12
1.3.1 Forskningsläge och källredovisning	12
1.4 Redaktionella noteringar	15
2 PSYKISKT PARTNERVÅLD	16
2.1 Grundläggande våldsdefinitioner	16
2.2 Perspektiv på våld och partnervåld	18
2.2.1 Per Isdal: våldets grunder	19
2.2.2 Marti T. Loring: emotionell misshandel	21
2.2.3 Michael P. Johnson: intimterrorism	23
2.2.4 Evan Stark: tilltvingad kontroll	25
2.2.5 Dutton & Goodman: tvångsmaktens metod	30
2.2.6 Walby & Towers: närståendebrott	33
2.3 Fördjupning: psykiskt våld	36
2.4 Utsatthet och sårbarhet	44
2.4.1 HBTQ-identifierande som utsatta	49
2.4.2 Män som utsatta	51
2.4.3 Individen som utsatt	53
2.5 En utvidgad typologi av IPV	55
2.6 Det psykiska våldets skadeverkningar	57
3 ANALYS: PSYKISKT VÅLD	60
3.1 Psykiskt och emotionellt våld: PEV	62

3.2	PEV som intimt partnervåld, PE-IPV	64
4	RÄTTENS TEORI OCH RÄCKVIDD	70
4.1	Begrepp, grunder och definitioner	70
4.1.1	Brottskonstruktion och konkurrens	70
4.1.2	Den rättsliga definitionen av uppsåt	76
4.1.3	Samtycke och ansvarsfrihet	78
4.1.4	Begrepp: integritet, närstående, angivelse	81
4.2	Enskilda brott och deras räckvidd	85
4.2.1	PEV som analysmetod: faktiska yttringar och enskilda brott	85
4.2.2	Hot, tvång och frihet	87
4.2.3	Olovliga Intrång	92
4.2.4	Skada till integritet eller sak	95
4.2.5	Kränkningar av person	101
5	ANALYS: TEORETISK RÄCKVIDD	109
6	RÄTTENS PRAKTIK OCH NORMER	115
6.1	BRÅ: kränkande fotografering	115
6.2	Åtal: en grad av precision	117
6.3	Fridskränkingsbrottet, 4:4a	121
6.3.1	Malou Andersson: 4:4a:s konstruktion	122
6.3.2	Tillämpning och utveckling	126
6.4	Förföljelse och kontaktförbud	131
6.5	Doms slutsstatistik 2016 och 2020	136
7	SLUTANALYS: RÄTTEN OCH PEV	138
7.1	Straffrättens tre grundproblem	138
7.1.1	Sammanvävda svårigheter	142
7.1.2	Diskussionens utgångspunkter	146
7.2	Slutsatser och diskussion	149
	BILAGA A: STUDIER OCH MODELLER	154
	BILAGA B: LAGTEXT	170
	BILAGA C: BAKGRUNDSMATERIAL	178
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	190

Sammanfattning

Arbetet söker besvara frågan: *ger gällande rätt ett adekvat svar på det psykiska partnervåldets uppfattade allvar?* Ur tillgänglig statistik framgår att psykiskt våld är den mest förekommande formen av partnervåld. Trots detta har det haft en perifer roll i debatt, lagstiftning och tillämpning tills nyligen. Frågan bygger på tesen att svensk straffrätt möter svårigheter i hantering av psykiskt partnervåld. Syftet är att ta reda på vad de består i; att utvärdera rättsens omfattning, och brister, i förhållande till våldet. Den metodiska ramen är transdisciplinär och postmodern, materialet granskas utifrån ett kritiskt genusperspektiv. Rättsanalytisk och rättsociologisk metod tillämpas med utgångspunkt i ett externt och kritiskt perspektiv på rätten. Fokus är den rätt som faktiskt tillämpas, till belysande av hur samhällsförhållanden påverkar rättstolkning och vice-versa.

Svaret på huvudfrågan utmynnar dels i en *problembeskrivning* av straffrättens teoretiska och praktiska hantering av våldet, dels i en *rättspolitisk diskussion*: en utvärdering av straffrättens funktion och roll i förhållande till våldet som samhällsproblem, och de utsatta som skyddsintresse.

För att nå dit besvaras, som första steg, frågan *vad är psykiskt partnervåld?* genom en multidisciplinär forskningsöversikt. Forskningsöversikten dekonstrueras och rekonstrueras i form av paraplybegreppet: »psykiskt och emotionellt våld», PEV. PEV är både en definition och en modell av psykiskt partnervåld som syntetiserar den tongivande forskningen på området. Definitionsmodellens byggstenar är faktiska yttringar, hänsyn till individ och person, samt till relationens kontext och helhet. Våldet är normkonstruerat, med utnyttjande av individuell sårbarhet som grund. Ur forskningsöversikten framgår att ingen grupp, oavsett hur den definieras, är fri från att utsättas. PEV som modell tillämpas som rättsociologiskt verktyg, och används till att kartlägga straffrättens omfattning i förhållande till psykiskt partnervåld.

Som andra steg besvaras frågan *hur hanterar svensk straffrätt psykiskt partnervåld?* till den del som avser rättsens »teoretiska räckvidd». Det görs genom att tillämpa PEV som verktyg på 16 utvalda brott och därigenom skapa en grund för granskning av straffrättens strukturer. Ur granskningen framkommer normer och hänsyn till kontext och individ som övergripande svårigheter. I tredje steget vävs den praktiska tillämpningen, och särskilda brottskonstruktioner som Grov kvinnofridskränkning, samman med den teoretiska grunden. Därigenom formas och definieras utgångspunkter för diskussionen.

Slutsatserna är följande: straffrättens svårigheter i fråga om hantering av psykiskt partnervåld är genomgående, de påverkar och konstruerar intersektionellt varandra. Det finns inga enkla enskilda lösningar och samarbetet kring frågan, rättsaktörerna emellan, fungerar inte. Gällande straffrätt duger inte som svar på det osynliga våldets problem: de 109 000 till 290 000 årligen utsatta vars dagliga tillvaro är stöpt i allvarligt psykiskt och emotionellt våld.

Summary

This thesis seeks an answer to the question: *does current criminal law adequately answer the perceived problem of psychological partner violence?* Based on available statistics psychological violence is the most common form of partner violence, despite this its' role in public debate, legislation and applied law has been peripheral until recently. The main question stems from the hypothesis that Swedish criminal law faces difficulties regarding psychological partner violence. The purpose of this thesis is to find out what those difficulties are, to evaluate the reach of the law, and its' flaws as applied to the violence. The methodical framework is transdisciplinary, post-modern, and gender critical. Applied methodology is legal-analytical and socio-legal, with an external, critical perspective as its' core. Ultimately it concerns law as applied, how it affects society and is in turn affected.

The answer to the central question results in a problem-description; concerning practical as well as theoretical dimensions, and a legal-political discussion concerning the role of criminal law: regarding psychological partner violence as a societal problem and its' victims.

An answer to the central question first requires an answer to the question *what is psychological partner violence?* Based on a multi-disciplinary research summary it is primarily an expression of normative constructs and exploitation of individual vulnerabilities. No-one, regardless of how they are defined as a group, is exempt from its harms. The research summary is deconstructed and reconstructed as *psychological and emotional violence*, PEV. PEV is both definition and model, a holistic conceptual construct built around concrete expressions of violence, the overall context of abuse, and consideration of the individual. PEV also serves as a socio-legal tool, used to explore the extent to which current criminal law encompass the violence as defined.

PEV as a tool is applied to 16 penal provisions, the analysis of which serves to map the theoretical extent of criminal law in relation to the conceptual violence. This constitutes the theoretical foundation required to answer the question *how does Swedish criminal law apply to the problem?* That foundation also provides clues to further issues: of norms and the ability of practiced law to consider overall context and the individual. Those issues are then further explored, including specialized criminal statutes such as the battering of women, grounded in practiced law; and tied to the overall analysis.

The conclusions, in summary: the issues facing criminal law are pervasive, branching into every aspect of its' application. They affect and construct one another. There are no easy, singular solutions. The necessary cooperation and communication between critical legal actors is lacking. As an answer to the invisible problem, the 109 000 to 300 000 individuals whose daily lives are steeped in severe emotional and psychological harm, current Swedish criminal law is inadequate.

Förkortningar

Endast BRÅ läses som ett ord, övriga tecken för tecken.

- BrB:** Brottsbalken.
BRÅ: Brottsförebyggande rådet.
DDD: Albert Bidermans schematiska tortyrklassifikation.
EM: Emotionell misshandel (*Loring*).
GP: Gärningsperson, *neutral samlingsterm, tilltalad, förövare etc.*
GU: Gärningsutsatt, *neutral samlingsterm för målsägande, utsatt etc.*
HD: Högsta domstolen.
HovR: Hovrätten.
IT: Intimterrorism (*Johnson*).
IVK: Icke våldsamt kontroll (*Frankland & Brown, Mennicke*).
IPV: Intimt partnervåld, *specifikt våld mellan intima partners.*
NB: Närståendebrott (*Walby & Towers*).
NCK: Nationellt centrum för kvinnofrid.
NJA: Nytt juridiskt arkiv, publikation av praxis från HD.
PEV: Psykiskt och emotionellt våld, *specifikt samlingsbegrepp.*
PE-IPV: Psykiskt och emotionellt intimt partnervåld.
PPV: Psykiskt partnervåld, som en mer allmän definition.
SPV: Situationsbundet partnervåld (*Johnson*).
SvJt: Svensk Juristtidning.
TK: Tilltvingad kontroll (*Evan Stark*).
TR: Tingsrätten.
VM: Våldsamt motstånd (*Johnson*).
VNR: Våld i nära relationer, *alla former och relationer emellan.*
ÖVK: Ömsesidig våldsamt kontroll (*Johnson*).
4:4a: Brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.

Uppsattstekniska noteringar

» »: Arbetet innehåller många termer och specifika benämningar. Gåsögon används av tydlighetshänsyn för att markera dessa, samt parafraseringar, särskilda fraser och ord ur tidigare redogörelser av författare. De förses inte med fotnoter. Användningen avser även fränkilja markerade ord och fraser den risk att uppfattas som reservation eller ironi *Svenska skrivregler* påpekar.¹

Fetstil används löpande tillsammans med *kursiv* för att ge läsaren hållpunkter att särskilja behandlade *begrepp*, *beståndsdelar* och **huvudteman**. Att tydliggöra var något visst lyfts fram för närmre behandling i texten avser underlätta orientering och läsbarhet. I den juridiska delen markeras direktrefererade rättsfall och paragrafer där lagtexten inkluderats i bilaga B med fetstil. Därmed görs åtskillnad mellan refererade rättsfall och de rättsfall som endast omnämns i led av en annan författares redogörelse. **Tabeller** förses med hänvisning till det avsnitt och den ordning där de förekommer, så som T1.3.1 #1.

---

¹ Karlsson (2017) s. 18.

Förord

“This relationship is really every bit as painful as when I was in prison. She tells me I am silly, that my feelings aren’t even there. She ignores me, ridicules my ideas, and scorns my views. And I feel the same scared and awful emptiness as when the prison guards beat me for expressing my views. I was captured then; I am captured now...”

“‘My ideas and thoughts and feelings become fragmented until I believe I am drowning... I have disappeared, and I struggle. Where are my pieces?’ I cannot survive this for much longer. I feel it would be better if I were honestly and totally dead instead of this dying inside and trying to come back together time after time.”

- Maria och Ginny, ur kliniska intervjuer av M. T. Loring.

Arbetets grundläggande tes, att svensk straffrätt i praktiken missar ett stort och utbrett problem med allvarliga konsekvenser, uppstod ur ett upplevt tomrum. Ur upplevelser bekanta och nära vänner delat över tid.

Upplevelser av att angripas av den de hållit närmast. Av grova, upprepade, och för utomstående osynliga kränkningar. Av tvivel och skuld för att de upplevda angreppen, i frånvaro av blåmärken och sjukhusbesök, inte syntes eller uppmärksammats.

Av att sedan, när de som frigjort sig trott att det helvete de levte i skulle vara över, inte mötas av något verkligt gehör från det rättsväsende där de sökt erkännande och upprättelse.

Innerligt tack till er vars ovärderliga stöd gjort detta arbete möjligt.

“Jag har fortfarande svårt att se mig som ett offer ... utsatt för en förövare. Ibland så har jag insikten att jag har blivit utsatt för någonting utan min egen förskyllan. Men för det mesta går jag och har en känsla inombords att jag har mig själv att skylla. Att det är mitt eget fel.”

“...jag blev gripen och fördd till polisstationen. Jag tänkte att: 'sanningen hinner i kapp'. Efteråt har jag lärt mig att det är ingen som bryr sig om sanningen [---] Advokaten sa: 'Sanningen har ingenting med det här att göra'. Där slogs mitt förtroende för rättssystemet i tusen bitar.”

- Christer och Ulf, utdrag ur intervjusvar i *Det var hon som bestämde om jag skulle andas eller inte.*

1 Inledning

Kvinnovåldskommissionen tillsattes 1993 med uppdrag att ta ett helhetsgrepp kring frågor rörande våld mot kvinnor. Den lämnade som resultat av sitt arbete ett flertal förslag; däribland införande av ett nytt brott, avsett att hantera återkommande våld i nära relationer (VNR): grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning (4:4a). Framför allt kvinnovåld har återkommit i den offentliga debatten och 1993 års kommission har följts av åtskilliga offentliga satsningar och initiativ. Genomgående har nya utredningar och handlingsplaner konstaterat att mäns våld mot kvinnor är ett omfattande och allvarligt samhällsproblem.² Under Coronapandemin våren 2021 uppmärksammades våldets utbreddhet på nytt i media och i offentligheten då FN slog internationella larm om "[a] horrifying global surge".³ Regeringskansliet följde upp med ett åtgärdsprogram: *Mäns våld mot kvinnor skall upphöra*⁴ innehållande 40 punkter. Liksom tidigare avsågs i huvudsak fysiskt och sexuellt våld. Nytt för paketet var punkt 20; ett konstaterande att förekomsten av psykiskt våld är omfattande, och att tillsätta en utredning att undersöka om det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld behövde stärkas. Nedan sammanfattas statistik om självrapporterad utsatthet ur BRÅ:s rapport 2019:8, med sådan hämtad ur Ronja Lindströms studie av kvinnors våld mot män och ur Nationellt centrum för kvinnofrids (NCK) forskningsöversikt om samkönat partnervåld.⁵

T1.1 #1: Sammanfattad våldsutsatthet:⁶	Fysiskt %	Sexuellt %	Psykiskt %
BRÅ: Kvinnor - Senaste året / Som vuxen	2–8% / 14–16%	0,6–3,2% / 7–10%	5,24% / 20,41%
BRÅ: Män - Senaste året / Som vuxen	2–11% / 5–11%		8–37% / 3–24%
Lindström (Män utsatta av kvinnor)	12%	5%	28%
NCK (Våld i samkönade relationer)	44–55%	13–14%	18–83%

Den självrapporterade utsattheten visar enbart att våld, sorterat i tre kategorier, förekommer i partnerrelationer i någon omfattning. Den säger ingenting om hur våldet artar sig. I BRÅ:s genomgång upplevde 56% av psykiskt våldsutsatta kvinnor det som återkommande i relationen. Av de som utsatts för fysiskt våld under livet utsattes 80% även för psykiskt sådant, men bara 50% av de psykiskt våldsutsatta utsattes för fysiskt våld.⁷

Ur statistiken framgår att psykiskt våld är den mest förekommande formen av partnervåld. Trots detta har det haft en perifer roll i debatt, lagstiftning och

² Se t.ex. SOU 2004:121 s. 62; SOU 2014:71 s. 23; SOU 2018:37 s. 51.

³ FN, <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061052> (01-06-2023).

⁴ Dokumentet finns med anledning av regeringsskiftet 2022 inte längre på regeringens hemsida. Det har därför hämtats från Regeringskansliets arkiv och relevanta sidor har tillfogats Bilaga C-1.1.

⁵ SOU 1995:60 s. 13, 22f.; Jmfr. s. 14–22.

⁶ BRÅ 2019:8 s. 28; Heimer & Tung-Hermelin NCK (2009) s. 29; Lindström (2018) s. 9.

⁷ BRÅ 2019:8 s. 27–29.

tillämpning hittills. Det finns i min mening mycket som talar för att problemet är betydligt mer jämnt representerat alla parter och konstellationer emellan än det fysiska och sexuella våld som ofta är utgångspunkten i debatten.

1.1 Syfte, frågor och avgränsningar

Arbetet bygger på tesen att rätten möter någon form av svårigheter i hanteringen av psykiskt partnervåld (PPV), som utgångspunkt saknas en närmare uppfattning om vilka de är, eller hur allvarliga. Arbetets syfte är att granska straffrätten, både teoretiskt och i praktisk tillämpning; att identifiera och beskriva möjliga problem och att utvärdera om nuvarande lagstiftning är tillräcklig i förhållande till vad som framkommer om våldet.

Huvudfrågan är: *ger gällande rätt ett adekvat svar på det psykiska partnervåldets uppfattade allvar?*

Varken det psykiska våldet, självständigt eller som partnervåld, eller det rättsliga området är tydliga eller lättillgängligt väldefinierade. Granskning av rätten och att besvara frågan om tillräcklighet, här uttryckt i det adekvata, kräver underbyggda grunder för jämförelse. Att besvara huvudfrågan förutsätter förståelse, dels för vad psykiskt partnervåld är och hur allvarligt det uppfattas av forskare och offentliga företrädare, dels för rättens funktion; inklusive dess befintliga möjligheter till hantering. Därför ställs två underfrågor:

1. *Vad är psykiskt partnervåld?*
2. *Hur hanterar svensk straffrätt psykiskt partnervåld?*

Arbetets område är stort, mångfacetterat, och avgränsas på flera sätt. Fokus ligger på PPV i frånvaro av sexuellt och fysiskt våld, de senare berörs endast bakgrundsvis. Att psykiskt våld är avhängigt sådant är annars utgångspunkten i de flesta framställningar. Andra former av VNR, så som våld mellan föräldrar och barn, utelämnas. Det urval av brott som berörs är ett resultat av en svår gränsdragning, alla brott mot en partner i en relation kan i teorin ses som partnervåld. De brott som presenteras är de i brottsbalkens fjärde kapitel som ur sin lydelse synes kunna fånga väsentliga delar av PPV. Ett fåtal brott ur andra kapitel i brottsbalken som där utgör en slags lägstanivå har lagts till dessa, i de fall de bedömts tillföra beaktansvärda möjligheter till hantering.

Tesen rör *svensk gällande rätt*: tidigare rätt berörs i den mån den belyser aktuella problem; internationell rätt och komparativa frågor utelämnas. Bevisning berörs endast bakgrundsvis, i huvudsak som ett problemkonstaterande. Påföljder och straffmätning tas upp så långt det behövs för att med tillgänglig statistik ge en uppfattning om vilka straff som kan utdömas för psykiskt våld. Arbetet och frågorna syftar till att utreda det osynliga våldets *problem*. Övriga frågor, liksom vad som *skulle kunna* göras, ryms inte. DS 2022:18, ett betänkande om *straffansvar för psykisk misshandel*, tas som hypotetisk framtida lag inte upp i arbetet. Förslaget påverkar av flera skäl inte slutsatserna på något väsentligt sätt, att utveckla de skälen måste lämnas till framtida belysning.

1.2 Metod, perspektiv och disposition

Arbetets övergripande ram är **transdisciplinär**, en metod Minna Gräns i antologin *Juridisk metodlära* beskriver i termer av öppna gränser. Teorier och metoder transplanteras från olika områden och används oberoende av traditionella föreställningar: så som att kunskap kan ägas; tillhöra enbart en viss disciplin; eller endast får användas av forskare med formell områdeskompetens. Grundperspektivet är **postmodernt**, av Håkan Andersson definierat som skeptiskt till antagna fundament, givna auktoriteter och entydig diskurs. Postmodernismen betonar mottaglighet för multipla tolkningsmöjligheter. Det övergripande, enhetliga narrativet ersätts av de »små berättelserna»: »olika riktningars simultana existens och inbördes påverkan.»⁸ Ett **kritiskt genusperspektiv** tillämpas i fråga om utsatthet och vilka som drabbas. **Empirisk metod**, egen insamlad statistik, utgör ett tillägg i materialkapiteln. Även ett begränsat antal statistiska uppgifter kan enligt Claes Sandgrens *rättsvetenskap för uppsatsförfattare* berika ett rättsvetenskapligt arbete och öka dess samhällsrelevans.⁹

Den metodiska ramen lägger grundförutsättningarna i förhållande till arbetets syfte, avsedd att skapa ett så öppet utrymme som möjligt. Det utrymmet avser både vilket material som används, från flera vetenskapsområden, hur det presenteras; och hur det sedan analyseras och utvärderas. Ramen tar praktiskt uttryck i ett »lapptäcke» av olika perspektiv och källor. När perspektiven och källorna betraktas utifrån, var för sig, till delar eller i helhet kan det gemensamma, det särskiljande och sådant som saknas eller brister synas.

Arbetet använder **rättsanalytisk** och rättssociologisk metod. Den analytiska metoden skiljer sig enligt Sandgren från den »rättsdogmatiska» i att den inte enbart syftar till att fastställa gällande rätt utifrån definierade och godkända rättskällor. Uppgiften vidgas till att analysera rätten och inbegriper som självklarhet att kritisera den. Utrymme ges att låta arbetet vägledas av värderingar eller en tes av rättspolitisk karaktär. Håkan Hydén beskriver i *Juridisk metodlära* att **rättssociologi** utgår från ett externt perspektiv på rätten och fokuserar på den rätt som faktiskt tillämpas, den utgår inte från att verkligheten överensstämmer med vad rättsreglerna föreskriver. Analyser av rättsregler kan, om de ska vara meningsfulla ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv, enligt rättssociologin inte utgå från rättssystemet. De frågor som gör metoden rättsvetenskaplig, som belyser hur samhällsförhållanden påverkar rättstolkning och vice versa, måste sökas utanför rätten. Sandgren betonar rättsvetenskapens särdrag, dess koppling till praktiken; att presentera bättre eller sämre argument för olika lösningar snarare än empiriskt verifierbara »rätta eller bästa svar». En mångfacetterad analys främjas av friare argumentation, understödd av alla sorters källor. Metodisk rymlighet kan, på grund av urvalsproblem, kräva särskilda överväganden. Sandgren beskriver att rättsvetenskapen inte förhåller sig strikt till kravet på intersubjektivitet¹⁰; flera forskare kan studera

⁸ Nääv & Zamboni (2021) s. 351.

⁹ Sandgren (2021) s. 57f.; Nääv & Zamboni (2021) s. 349–352, 436f.

¹⁰ *Vid granskning med samma metod och material ska forskningen leda till samma resultat.*

samma problem och material och nå olika slutsatser. Reliabilitet är normalt ingen större fråga när materialet begränsas till de godkända rättskällorna. Tonvikten ligger i hög utsträckning på koherens och metod, analys och slutsatser ska vara logiskt sammanhängande och väl underbyggda av materialet. Elsa Trolle Önnerfors och Henrik Wenander uttrycker saken: juridiska texter utformas för att vara så *tydliga* som möjligt.¹¹

Vikten av tydlighet framstår som allt större desto längre från den rättsdogmatiske metoden arbetet rör sig. Tydlighet är därmed en genomgående prioritering i framställningen; bredd och mångsidighet i underbyggande material; att presentera och granska även det som i många andra fall tas som givet; att ge en så väl ifylld bild av både genomgående teman och det detaljspecifikt relevanta som möjligt. Utifrån den öppna metodiska ramen ställs ytterligare krav på en strikt metodisk arbetsstruktur, det innebär här att framställningens disposition följer arbetssättet. I enlighet med den rättssociologiska metoden är det, för att bäst belysa den rättsliga hanteringen av PPV, avgörande att definitionen av det våldet inte från början kommer från rätten eller dess offentliga förlagor. En djupstudie av det juridiska materialet riskerar annars färga begreppsdefinitionen i för stor utsträckning. Utifrån den rättsanalytiska metoden följer därefter rättens teori och *möjliga* tillämpning, som sedan kontrasteras gentemot dess praktik och *faktiska* tillämpning.

Kapitel två, som beskriver psykiskt våld och partnervåld, består i en **multidisciplinär** forskningsöversikt; enligt Gräns att samma fenomen (här IPV och PPV) studeras parallellt och oberoende inom samma projekt utifrån flera vetenskapliga discipliner. Varje forskare, här till exempel författarperspektiven, bidrar till en mer komplett kunskapsbild och möjliggör analys av de likheter och olikheter som påvisas. Översikten dekonstrueras och analyseras i kapitel tre. För att besvara frågan *vad är psykiskt partnervåld?* skapar jag en definition och modell av PPV; paraplybegreppet »psykiskt och emotionellt våld» (PEV), en syntetisering av tongivande forskning på området. Begreppet är **interdisciplinärt**, det Gräns beskriver som en förening av flera vetenskapsområdets perspektiv, modifierade för att hantera ett komplext problem genom skapandet av en ny metod. Som straffrättslig tolkningsmetod är PEV ett rättssociologiskt verktyg. Metoden tillämpas att kartlägga straffrättens möjliga problem och omfattning och i förhållande till definitionens centrala drag.¹²

Kapitel fyra består i en genomgång av straffrättens teori, den grund som underbygger rättens funktion, tolkning av brottsbestämmelser samt relevanta rättsliga definitioner och begrepp. Jämte presentation och analys av sexton enskilda brott grundlägger kapitlet en samlad analys av straffrättens *teoretiska räckvidd*. Den samlade analysen presenteras i kapitel fem. De möjliga problem som framkommer där utgör sedan huvudspår för vidare granskning i kapitel sex, en uppföljning i praktisk tillämpning och en genomgång av särskilt anpassade brottskonstruktioner.

---

¹¹ Sandgren (2021) s. 15–19, 53–55; Nääv & Zamboni (2021) s. 209–211; Wenander & Önnerfors (2019) s. 31.

¹² Nääv & Zamboni (2021) s. 435f.

Arbetets trådar knyts samman i kapitel sju, som först besvarar frågan *hur hanterar svensk straffrätt psykiskt partnervåld?* Svaret utformas i analys som en »problembeskrivning», först övergripande i form av skapade tematiska huvudtrådar, sedan av specifika brister. Slutsatser ur analysen och problembeskrivningen ligger till grund för en rättspolitisk diskussion kring huvudfrågan, *ger gällande rätt ett adekvat svar på det psykiska partnervåldets uppfattade allvar?* I den diskussionen ställs som ytterligare utgångspunkt det Hydén beskriver som »rättens funktion» i form av »fundamentala spelregler för mänsklig gemenskap»¹³ i relation till PEV som samhällsproblem och de utsatta.¹⁴

1.3 Forskningsgrund

Ronja Lindströms genomgång av primärstudier från hela världen 2018 identifierade begreppsproblem som centrala för självrapporterad utsatthet. Svårigheter i varierande metodologi, brist på tydliga och erkända definitioner och avsaknad av en s.k. »gyllene standard» (en tidigare existerande, vida erkänd metod) att jämföra med. Studierna Lindström granskade led av breda definitioner och avsaknad av konkreta punkter; både till de större kategorier som avsågs, till innehåll och till sammanhang. Studier skiljer sig enligt BRÅ: vilka våldshandlingar som efterfrågas; hur frågorna ställs; i övergripande inramning, det påverkar hur många som uppger sig utsatta. Svårigheterna återkommer i arbetet. Källorna är ofta otydliga i fråga om vilket våld som avses i varje sammanhang. Där möjligt skiljer jag på fysiskt, sexuellt och psykiskt våld.¹⁵

I källmaterialet används ofta begrepp och benämningar med något olika innebörd för att beskriva snarlika företeelser. Flera forskare använder till exempel »coercive control». I arbetet betonas därför detaljrikedom och kontext. De redogörande referaten beskriver, även där visst material överlappar till stora delar, varje källas sammanhang och termer. Specifika begrepp anges på engelska första gången de framkommer, tillsammans med en så passande översättning som möjligt. För att undvika begreppsförvirring och sammanblandning definieras författarspecifika termer som används genomgående i referens till den författaren, även där originalkällan använder generella begrepp.

1.3.1 Forskningsläge och källredovisning

I stort sett alla svenska offentliga utredningar och initiativ från 1993 och framåt har sin utgångspunkt i mannen som förövare och kvinnan som offer. Det feministiska perspektivet, att VNR är ett strukturellt problem med samband till mäns underordnande av kvinnor, är både implicit och explicit utgångspunkten för samtalen. Då män är målgruppen för utredningar i svensk kontext är det i rollen som förövare, eller vid konstateranden att våld mot dem kan förekomma men att det inte är lika allvarligt. Andra utsatta omnämns

---

¹³ Nääv & Zamboni (2021) s. 212.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Lindström (2018) s. 1, 14; BRÅ 2019:8 s. 27f.

främst som konstaterande i förbigående.¹⁶ Det perspektivet är av enkelt tillgänglig statistik att döma i grunden rimligt. Susanne C. Swan sammanfattar i en forskningsöversikt rörande kvinnors våldsanvändning mot män från 2008 en i huvudsak samstämmig bild. Förekomst beror på vilken våldstyp som avses. Fysisk aggression utövas i många studier lika ofta eller mer frekvent av kvinnor, mestadels i självförsvar, men kvinnor skadas betydligt oftare och allvarligare än män. Sexuellt våld utövas huvudsakligen av män mot kvinnor, liksom stalkning. Med denna bild är både BRÅs kartläggning, offentliga utredningar och mycket av den vetenskapliga diskursen enig. Där saken berörs ytligt eller inte alls är i fråga om psykiskt våld. I Swans studie är slutsatsen att män och kvinnor i lika hög grad använder sig av sådant; mer forskning behövs på området. Våld i samkönade relationer är enligt Gun Heimer och Ann-Marie Tung-Hermelin i NCK:s studie jämförelsevis utforskat. Befintliga prevalensstudier visar kraftig variation och behäftas med urvals och representationsproblem; med uppmaningar om försiktighet i att dra slutsatser. Studiers utformning utgör i sig begränsningar i vad de kan fånga upp. En konsekvent hög andel av tillfrågade uppger att de utsatts för psykiskt våld.¹⁷

I svensk kontext är det, mot denna bakgrund, det feministiska perspektivet som är det etablerade och som granskas kritiskt. Större svenska verk ur andra perspektiv är svårfunna. Madeleine Högsanders och Sanna Sandins kandidatuppsats vid högskolan i Gävle, *Det var hon som bestämde om jag skulle andas eller inte*, belyste inledningsvis problematiken kring mäns utsatthet för mig. Två av förordets citat har hämtats ur deras arbete. Nedan presenteras de källor som grundar kapitel två, tillsammans med en disciplinär ämnesöversikt ur författarens bakgrund och ur det presenterade verket.

T1.3.1 #1 Forskningsläge och källredovisning: kap. 2. Länkar till bakgrundsinformation, s. 197.		
Källa	Discipliner/Ämne	Perspektiv
Leonore E. Walker <i>-The battered woman-</i>	Sociologi Psykologi	Ett klassiskt verk som bakgrundsvis står för den ännu aktuella och i offentlig svensk kontext närvarande bilden av partnervåld. Här används, som historisk utgångspunktspunkt, originalutgåvan från 1980.
Domestic abuse intervention programs (DAIP)	Praktisk intervention Sociologi	Duluthmodellen började utvecklas 1984 som en behandlingsmetod för män som misshandlar och kvinnor som drabbas. Dess bild av IPV, och dess fokus, kompletterar bakgrundsperspektivet.
Per Isdal <i>-Meningen med våld-</i>	Kognitiv Psykologi Praktiker Fallstudier	Med 14 års erfarenhet av våld som ledare, psykolog och terapeut vid "alternativ til vold" i Oslo söker Isdal våldets mening: dess funktion i mänsklig samexistens. Hans redogörelse vilar på historier från de hundratals våldsutövare, ofta själv utsatta, han mött i arbetet. Boken är ett personligt ställningstagande, grundat i motstånd mot våld i alla former, i humanism –att förstå människan och dess handlingar– och i maktens sociologi. Isdal anser att förståelse är motståndets viktigaste verktyg. Hans ambition är att formulera något om våld generellt, hans exempel färgas av det slags våld han arbetat med.
Marti Loring <i>-Emotional Abuse-</i>	Klinisk Psykologi Socialpsykologi Kvalitativ studie	Gavs ut 1998 som vägledning och ett verktyg för terapeuter i behandling av utsatta kvinnor. Presenterar den första kvalitativa studie jag funnit rörande psykiskt våld som en egen företeelse.
Michael P. Johnson <i>-A typology of domestic violence-</i>	Sociologi Kvinnostudier Familjeteori	Står för en del av den rörelse som växt fram under 2000-talet som alltmer betonar de psykologiska aspekterna av IPV. Johnsons metodik, hans typologi, grundlägger flera samtida studier.

¹⁶ Se exempelvis SOU 2010:71, s. 27; Jmfr. t.ex. SOU 2004:121 & SOU 2018:37

¹⁷ Swan m.fl. (2008) s. 2–4; BRÅ 2019:8 s. 28; Heimer & Tung-Hermelin NCK (2009) s. 28–32, 68–70.

Evan Stark <i>-Coercive control-</i>	Sociologi Rättssociologi Politisk filosofi Feministisk teori Forensiskt arbete <i>Fallstudier</i>	Utgår ur insikten att han själv och andra forskare bidragit till en avgörande brist emellan utsatta kvinnors upplevelse av IPV och rådande hantering av problemet. Tecknar en ny modell grundad i 30-årig erfarenhet som rättsmedicinsk socialarbetare, kvinnorrättsadvokat och ur hundratals överlevares berättelser: många av dem fängslade för att ha mördat eller skadat sin förövare.
Mary Ann Dutton & Lisa A Goodman <i>-Coercion in intimate partner violence-</i>	Klinisk Psykologi Socialpsykologi Forensiskt arbete	Företräder en teoretisk, vetenskapsmetodisk hållning. Beskriver och konstruerar det i diskursen centrala tvingande hotet som operativ mekanism.
Sylvia Walby & Jude Towers <i>-Untangling the concept of coercive control-</i>	Sociologi Rättssociologi Rättsvetenskap	Står för ett mer rättsligt betonat perspektiv, en samtida utmaning mot den alltmer tongivande teoribildningen kring tvång och kontroll.
Linn Moser Hällén <i>-Intersektionella perspektiv på våld i nära relationer-</i>	Socialt Arbete Sociologi Genusvetenskap	Behandlar VNR allmänt men utmärker sig i intersektionellt angreppssätt. Antologins fokus är de skilda svårigheter olika utsatta grupper möter och de former våldet tar i förhållande till deras omständigheter.
Andrew Frankland & Jac Brown <i>-Coercive control in same sex IPV-</i>	Psykologi Klinisk psykologi	Bidrar med ett perspektiv på samkönat IPV, i form, förekomst och prevalens. Använder Johnsons metod i ett samtida särskiljande av rent PPV från övriga former av IPV.
Denise A. Hines & Emily M. Douglas <i>-Intimate terrorism by women towards men-</i>	Psykologi Socialt arbete Genusvetenskap Familjestudier	Står för en del av det kritiska genusperspektivet. Här rörande förekomst av IPV utövat av kvinnor mot män. Använder Johnsons metod och visar jämte Frankland och Brown att den är strukturellt hållbar, att dess resultat kan replikeras med andra utsatta som grund.
Sogn, Hanne & Ole Kristian Hjemdal <i>-Vold mot menn i nære relasjoner-</i>	Sociologi Genusvetenskap	Kompletterar det kritiska genusperspektivet i fråga om män som utsatta för IPV. Utvald i egenskap av en omfattande forskningsöversikt inom ämnet och med grund i dess breda angreppssätt; bland annat inbegripande intervjuer med stödorganisationer.
Amnesty <i>-Report on torture-</i>	Politisk filosofi Rättssociologi	Utforskar den av flera författare uttryckta kopplingen mellan IPV och tortyr. Visar hur individen, oavsett bakgrund och kön, görs sårbar.
Annelise Mennicke <i>-Expanding the typology of IPV-</i>	Socialt Arbete Psykologi	Ett modernt teoretiskt och vetenskapligt perspektiv som vidareutvecklar och expanderar Johnsons typologier. Mennickes studie är anmärkningsvärd i sin bredd och komplexa kategorisering.
Offentligt tryck	I urvalet av offentliga publikationer att stå för ett jämförande perspektiv har bredd i flera led prioriterats. Material från offentliga utredningar, Sveriges kommuner och landsting, och Socialstyrelsen presenteras jämte ett särskilt utvecklat skattningsinstrument: FREDÅ.	
Eget empiriskt material	Som ett led i att förankra arbetet i verkligheten utanför rätten har statistik inhämtats rörande de utsatta grupper som benämns i övrigt material. Företräde har givits till SCB, men där relevant information saknas kompletteras det med andra källor. Statistiken återkommer i slutdiskussionen och används där att tydliggöra skyddsintresset, de utsatta.	

Flera författares inlägg i olika frågor används i fjärde och sjätte kapitlet till kontinuerligt belysande och nyansering av det juridiska materialet. Petter Asps, Nils Jareborgs och Magnus Ulvängs perspektiv och många bidrag till straffrätten löper som en röd tråd invid övriga rättskällor. Malou Anderssons avhandling, *Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion* står för 4:4a:s struktur och utveckling –både teoretiskt och praktiskt– fram till 2016. Hennes perspektiv lyfts i den metodiska ramen fram särskilt, att företräda ett rättsvetenskapligt förhållningssätt. Av särskilt intresse är den tillämpning som framkommer ur de 1480 underrättsavgöranden, från åren 2012–2015, som Andersson grundar avhandlingen på.

Lagförarbeten är enligt Sandgren av relativt stor vikt i straffrättsliga frågor och har därför premierats i den delen av framställningen, propositioner står för lagstiftarens perspektiv och avsikt. I led av förankring till praktisk tillämpning inkluderas: domslutsstatistik för upptagna brott från 2016 och 2020, publicerade av Martin Borgeke; uppföljande rapporter från BRÅ där sådana

finns; Åklagarmyndighetens handböcker i specifika frågor och Johan Anderssons kandidatuppsats om åtalsbegränsning ur ett polisiärt yrkesperspektiv.¹⁸

1.4 Redaktionella noteringar

En väsentlig del av arbetet består i en sammanflätning av olika vetenskapsområdets perspektiv, det trans- och samhällsvetenskapliga och det rättsvetenskapliga. Utifrån de krav på tydlighet, underbyggnad, bredd och tillgänglighet som beskrivs i avsnitt 1.2 följer vissa val i hur framställningen är uppbyggd. Dessa val utvecklas nedan.

I kapitel fyra och sex ges korta förklaringar av vissa begrepp i fotnoter som stöd till icke-jurister. Av tradition används bilagor mycket sparsamt i rättsvetenskapliga arbeten¹⁹, här används de till att ge läsaren enkel tillgång till referensmaterial, underlag och detaljer i fråga om studiers resultat; avsedda att underlätta för den intresserade. Bilaga A hör till kapitel två och innehåller diagram, tabeller, scheman och korta sammanfattningar av två centrala studier. Marti T. Lornings studie av psykiskt våld i äktenskap är inte allmänt tillgänglig, Michel P. Johnsons analys av Pittsburgstudien (se avsnitt 2.2.3) återkommer som jämförelsepunkt i andra studier. Bilaga B, tillhörande fjärde och sjätte kapitlen, innehåller bestämmelsers lagtext. Bilaga C beskriver de grunder den empiriska statistik jag valt att presentera vilar på, jämte den faktiska statistiken och beräkningar i mer ingående detalj.

För att tillvarata perspektivens centrala roll i arbetets metod har kapitel där författarens namn ingår i rubriken, som t.ex. i avsnitt 2.2.4 **Evan Stark: tilltvingad kontroll**, författats nära källans ton och form. De avsnitten är sammanfattningar och bör läsas som refererade till den författaren i sin helhet. Det som presenteras i de avsnitten är –om inte annat explicit anges– del av den skribentens framställning, dennes åsikter, forskning och ställningstaganden.

Materialet är omfattande, referaten sammanfattar ofta en stor mängd information. Stycken är inte sällan redogörande synteser som beskriver det berörda ur flera källor. Den ofta förekommande rättsvetenskapliga konventionen, att notmarkera löpande inom varje stycke och särskilja varje källa i varje del, är inte praktiskt gångbar. Exakta angivelser avseende det material som ligger till grund för varje stycke placeras vid dess slut. Av tydlighetshänsyn används inte formen ff., däremot används f. (följande sida). Förklarande och upplysande fotnoter infogas i direkt anslutning där de är relevanta.

I arbetet används Amnesty internationals rapport om tortyr. Tortyr utövas, i juridisk mening, av en stat mot en individ. I framställningens kontext ska tortyr förstås som en grad av allvar, och det rapporten formulerar som: en mellanmänsklig metod att systematiskt bryta ner och förstöra en annans identitet och mänsklighet.

---

¹⁸ Sandgren (2021) s. 44, 50f.

¹⁹ *Se exempelvis Wenander & Önnersfors (2021) s. 53.*

2 Psykiskt partnervåld

Kapitlet tar utgångspunkt i frågan om och betydelsen av definition, samt i hur våld och VNR vanligen definieras i offentliga publikationer och i litteratur. Därefter presenteras sex perspektiv på våld och hur det tar sig form vid IPV i avsnitt 2.2. En fördjupad beskrivning av det psykiska våldet fyller i avsnitt 2.3 ut det till innehåll, i kategorisering och med konkreta exempel. Utsatthet är en central del av diskursen, olika utsattas särpräglade förutsättningar och de sätt våldet tar uttryck i förhållande till dem utforskas närmre och problematiseras i avsnitt 2.4. Förståelse för våldets former vidgas ytterligare i en modern vidareutveckling av dess klassiska typologi i avsnitt 2.5, och de skador individen lider av PPV presenteras översiktligt i avsnitt 2.6.

2.1 Grundläggande våldsdefinitioner

Det finns mycket makt i definition, vem som definierar en handling spelar roll. Per Isdal ser det som avgörande. Alla människor har enligt Isdal en uppfattning om vad de själva menar med våld, de flesta ser det i hans mening som: ”varje användande av fysisk makt för att skada andra”²⁰. Han anser den definitionen begränsande, bristfällig i hänsyn till alla icke-fysiska sätt att åsamka skada och i det inneboende kravet på att behöva *avse* sådan. Utövaren har ett starkt egenintresse i omdefinition av våldet till något annat. Offrets upplevelse är en säkrare våldsindikation, men kan grumlans av bristande erfarenhet av –och förståelse för– våld och smärta; eller av ekonomiskt kompensationsintresse. Både utövarens och den utsattes definition kan enligt Linn Moser Hällen förskjutas allt eftersom våldet normaliseras. Det blir vardagligt och försvarbart för de inblandade, börjar kallas bråk eller konflikter. Isdals förslag till definitions-källa är en reell eller fiktiv objektiv observatör som studerar en handling i sitt sammanhang; som ser till vilken effekt den fick och vilken avsikt utövaren kunde ha haft. Han menar likt Hällen att de i maktpositioner ofta avgör: att samhällets respons, dess syn på vilket våld som är problematiskt, inte bara påverkar vilket stöd som finns att få. Om samhällets representanter inte ser våldet som giltigt, förminskar eller bortser från det, påverkas den utsattes bild av sig själv och det som hänt. Vad som i stort framställs som våld påverkas av samhällets och våldets kontext, och beskrivs av Hällen som skiftande. Definitionen är konstant föränderlig; med hänvisning till Helena Hoppstadius: en tidsbunden, kulturell och social konstruktion.²¹

Försöken att definiera våld är många, vanligen i form av *breda formuleringar* eller *uppräknningar av handlingar*. På de sätten beskrivs det i den absoluta merparten av offentliga publikationer²² som berör frågan. WHO:s **formulering** i en ofta citerad rapport om våld och hälsa från 2002 och Isdals grunddefinition tillhör den breda kategorin och är de vanligast förekommande:

---

²⁰ Isdal (2017) s. 33.

²¹ Moser Hällen m.fl. (2021) s. 12f, 22, 29f., 38f.; Isdal (2017) s. 33, 35f.

²² Se t.ex. SOU 2018:37 s. 50f.; VKV (2019) s. 16–22, BRÅ 2019:8 s. 26, *jmf.* t.ex. LSTY Värmland (2019) s. 7–9; LSTY Halland (2019) s. 8f., 12; BRÅ 2021:15 s. 23.

”varje medveten användning av fysisk kraft eller makt, hotad eller faktisk, mot en själv, en annan, en grupp eller en gemenskap som resulterar i eller har en hög sannolikhet att orsaka skada, död, psykologisk skada, felutveckling eller förlust.”²³

”Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom att denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå att göra något den vill.”²⁴

»Makt» används i WHO:s rapport för att utsträcka definitionen att omfatta skadliga yttringar i en maktrelation: hot; skrämseltaktiker; försummelse; självskada; alla typer av fysiska, sexuella och psykologiska kränkningar. Båda formuleringarna fokuserar på avsiktligt utförda handlingar skilt från utfallet, oavsett om de är offentliga, privata, reaktiva, proaktiva eller kriminella. En handling behöver inte vara avsedd att orsaka skada för att vara våld. Utövaren kan t.ex. sakna förståelse för handlingens konsekvenser eller av kulturella skäl inte se på vad de gör som våld; kan se sitt syfte som ädelt eller rättfärdigt: därför är konsekvenserna för den utsatte det avgörande. Skador är inte bara kroppsliga utan även psykologiska och sociala, de kan vara omedelbara eller latent och kvarstå år efter att våldet skett.²⁵

Jämte allmänna formuleringar delas våld; i rapporter, litteratur och frågeformulär, in med hjälp av **uppräknings** och kategoriseringar av handlingar. Vilka benämningar som används och hur handlingarna sorteras skiljer sig från källa till källa. Ett exempel är FREDA, ett verktyg utvecklat av Socialstyrelsen för att identifiera våldsutsatta kvinnor och bedöma skyddsbehov i intervjuform. Verktöget utgår ur fem kortfrågor som föregås av exempel, visas utsatthet i ett område finns fördjupande frågor till varje del. Här redovisas ofta förekommande indelningar och beskrivningar hämtade ur WHO:s rapport, FREDA, Socialstyrelsens handbok om våld och från Per Isdal.²⁶

T2.1 #1: Vanliga indelningar och uppräknings av våld, kategorier och källor.²⁷				
	WHO	Socialstyrelsen	Per Isdal	FREDA ("Har du utsatts för någon form av: ...")
Fysiskt-	Fysiskt aggressiva handlingar: slag, sparkar, örfilar, prygel.	Bitar, riva, bränna, skaka och knuffa. Anv. tillhyggen eller kniv.	Brett spektrum från att skaka och nypa till lemlästning och mord.	"...fysiskt övergrepp av någon (t.ex. knuffad, slagen, sparkad, eller annat)?"
Psykiskt-	Psykologiska kränkningar: Hot, konstant nedvärderande.	Hot, tvång, trakasserier, glåpord, förlöjligande. Kontroll och isolering.	Direkta hot, indirekta Hot, degradering och förödmjukelse, kontroll, utåtagerande svartsjuka, isolering, emotionellt våld.	"...psykiskt övergrepp av någon (t.ex. kränkt, trakasserad, kontrollerad, hotad, fått saker förstörda, ej fått kontrollera ekonomi eller annat)?"

²³ WHO (2002) s. 5.

²⁴ Isdal (2017) s. 33f.

²⁵ WHO (2002) s. 5f.; Isdal (2017) s. 33f.

²⁶ Socialstyrelsen (2014) s. 3, 7. *Se exempel ur FREDA i bilaga A-2.1.*

²⁷ WHO (2002) s. 6f., 61, 89; Socialstyrelsen (2016) s. 17; Isdal (2017) s. 41, 43–46, 47f., 50f., 55, 58, 60, 64; Socialstyrelsen (2014) s. 18.

Sexuellt-	Tilltvingat samlag, sexuellt tvång	Påtvingad porrkonsumtion, könsstympning, sexuella trakasserier.	Trakasserier, påtryckningar, tvångs-sex med andra, djur el. föremål, våldtäkt, sexuell tortyr.	"...någon form av sexuellt tvång?"
Berövande, försummelse	<i>Tar upp försummelse av barn specifikt.</i>	Förneka/missköta nödvändig hjälp: mat, medicin, hygien.		"Har du vägrats hjälp med att ta din medicin, komma till badrummet, komma upp ur sängen, klä dig eller få mat/dryck?"
Ekonomiskt-		Vägra ekonomisk insyn.		
Materiellt-		Förstörelse eller stöld av tillhörigheter.	Slå sönder saker, förstöra föremål, slå i dörrar eller väggar.	
Latent-			Känsla av risk för våld, dess inneboende möjlighet. Rädsla.	
Kontroll	Isolation, övervaka rörelser, begränsa information.			
Funktions-		Riktat mot persons funktionsnedsättning: ta hörapparat eller rollator.		"har du hindrats från att använda rullstol, käpp eller annat hjälpmedel?"

VNR beskrivs mycket snarlikt de två allmänna formuleringarna från WHO och Isdal; med tillägget att det utövas av en närstående (familjemedlem, partner, expartner, släkting), ofta är upprepat, och del i ett *mönster* av flera olika typer av våld. Vad de mönstren är och hur de artar sig anges sällan närmare i offentliga publikationer. Där det alls nämns är det i regel mycket kortfattat, med fokus på upptrappning mot och –normalisering av– fysiskt våld kombinerat med sexuellt och psykiskt. Hänvisningar till *våldscykeln* och *Duluth-modellen* återkommer, de utgör därför bakgrund i följande avsnitt om perspektiv på våld.²⁸

2.2 Perspektiv på våld och partnervåld

Detta avsnitt bygger vidare på den grund som lagts i 2.1, här beskrivs forskning om de **mönster** våldet utövas i vid VNR; först ges korta beskrivningar av Duluthmodellen och Walkers Våldscykel som nämnts ovan. Underavsnitten 2.2.1 till 2.2.6 är författarnas perspektiv så som beskrivits i 1.4. Tillsammans skapar perspektiven en bild av den teoretiska strukturen kring våld och partnervåld, hur det förstås och av de rörelser som påverkat dess definitioner. Källinformation om författarna och verken finns i T1.3.1 #1. Fördjupad information har lagts i Bilaga A-2.2 för den intresserade. Underavsnitten återger författarnas specifika berättelser om våldet, de bygger; så som forskningen på området utvecklats, ofta på varandra. Per Isdal inleder med ett perspektiv på våld som koncept, och som mellanmänniskt fenomen. De fem efterföljande perspektiven presenteras med ambitionen att bygga förståelse för IPV ur en bred bas, mot vilken senare teoribildning och det psykiska våldet som sådant profileras i följande avsnitt.

²⁸ Socialstyrelsen (2016) s. 12, 17, WHO (2002) s. 89–91, *jmf.* Eliasson & Ellgrim (2006) s. 43–45, SOU 1995:60 s. 51, 305; samt tidigare nämnda publikationer i not 22.

Leonore E. Walker skapade 1977 en första modell av **våldscykeln** och beskrev det »syndrom» som fångslade drabbade kvinnor i våldsamma relationer: könsrollsavhängig, inlärdd hjälplöshet. Tidigare definitioner av kvinnovåld utgick från fysiskt orsakande av kroppsliga skador, och forskningen var främst klinisk. Vid tiden angavs som minst 28% av gifta kvinnor erfara våld i äktenskapet. Utifrån de drabbades berättelser, där de insisterade på att det psykiska våldet upplevdes mer skadligt, konstruerade Walker teorin om »våldscykeln». Teorin delar in våldet i tre cykliska återkommande faser. En längre *anspänningsfas*, mindre incidenter där kvinnan kan blidka mannen för att undkomma eller mildra våldet, följs av en akut eskalerande fas: okontrollerbara destruktiva utbrott av fysiskt våld. Därefter en lugn smekmånadsfas, kompensation för utbrotten med ånger, kärleksbetygelser och ömhet. Nästan alla utsatta beskrev extremt allvarliga psykologiska trakasserier, hjärntvätt och hot, de återgav det fysiska våldet som icke konstant, ett ofrånkomligen eskalerande mönster. Walker benämner i sin modell det psykiska våldet lika närvarande och skadligt som det fysiska, men sätter det konsekvent sekundärt och som avhängigt det våldet. Det fysiska är det definitiva våldsuttrycket, det psykiska våldet presenteras främst som ett verktyg för identifikation, ett sätt för kvinnan själv att kunna besvara frågan om hon är våldsdrabbad.²⁹

Duluthmodellen är den till dags dato mest använda interventionsmetoden i USA, skapad ur fokusgrupper bestående av våldsutsatta kvinnor. Våld definieras inom ett ramverk, ett makt- och kontrollhjul som representerar kvinnornas upplevelser. Hjulet utmärkte sig tidigt genom sin representation av misshandelns många uttryck: makt och kontroll som ett centralt »nav» kring vilket de alla rör sig. Stegrar delar in hjulet i kategorier, exempelvis: hot och tvång; emotionella kränkningar; användande av manligt privilegium. Den yttre fälgen, sexuellt och fysiskt våld, håller uttrycken samman, en integrerad och nödvändig del i systemet.³⁰

2.2.1 Per Isdal: våldets grunder

Det vi inte förstår är vi särskilt sårbara för. Våldets meningslöshet och brutalitet påverkar oss; alla konfronteras med dess närvaro i samhället under livet. Bland olika försök att hantera vanmakten inför det uppstår apati, att upphöra känna; ångest, där vi låser in oss själva och begränsar våra liv i jakt på trygghet; idyllisering, där ”vi kan leva lyckliga i förnekelsens sköra paradiset tills våldet drabbar oss själva”³¹; raseri och fascination. Det obegripliga och oförklarliga kan vi inte försvara oss mot eller förebygga. I vårt fokus på det extrema, uppenbara våld som dominerar i media förbises och glöms det andra, det närmast vardagliga våldet i det mellanmänniska samspelet. Osynliggörandet av våld på alla nivåer i samhället är otroligt omfattande, och det är den viktigaste förklaringen till dess beständighet: särskilt inom familjen. Det

²⁹ Walker (1980) s. 78f., 81–83, 86f., 93–111, 114–116; Kelly (2004) s. 383.

³⁰ <https://www.theduluthmodel.org/wheels/faqs-about-the-wheels/> (2023-06-01); Jmfr Dutton & Goodman (2005) s. 743; Johnson (2008) s. 9. Se hjulet i bilaga A: A-2.2.

³¹ Isdal (2017) s. 5.

döljs, förtigs, omtolkas och bagatelliseras; det kan därmed fortsätta. Osynligheten blir våldsupphållande, förvärrar våldets effekter, ger i princip utövaren fritt spelrum då den slipper stå till svars. I våldets privatisering står den enskilde ensam med dess konsekvenser: ”synliggörande är den viktigaste åtgärden i kampen mot våldet”³², ”det viktigaste man kan göra [...] är att bryta tystnaden och tala om det.”³³

Allt våld är våld, och måste göras till det. Först när det benämns för vad det är blir det möjligt att se och reagera på. När det kallas något mer neutralt överensstämmer inte orden och den utsattes upplevda obehag, används ordet våld blir upplevelsen lättare att förstå. Utövaren måste då också ta ställning till sitt eget handlande, problematisera och konfrontera det: ”våldet råder för att det förpackas i ord som tar bort obehaget i [det].”³⁴ När det omdefinieras, eller utövaren undviker att tänka på det, kan de bara fortsätta göra det de gör. Om allt våld betraktas som sådant, inte något annat för att det till exempel inte tycks vara skadligt nog, får vi också en annan inställning till det. Det är vanligare än vi trott, och svårare att skjuta bort som att det inte angår en själv. I praktiken har vi en rätt tvetydig inställning till frågan om ansvar för våld. Den bottnar i dess anknytning till makt och rättigheter, där ansvaret förskjuts till den underordnade, och till det orsakstänkande som genomsyrar vår uppfattning om världen. Till det hör att utövaren slog –därför att– någon flinade åt dem, barnet blir slaget för att det inte uppfört sig. Det orsakstänkandet leder till att den utsatte granskas, till antaganden om att den provocerat, gjort något för att förtjäna våldet: till en konflikt mellan två parter där båda gjort fel. I fokus på en slags ömsesidighet där medling och bådars ursäkter krävs hålls utövaren inte tydligt ansvarig.³⁵

Den ofta förekommande uppdelningen i *instrumentellt* (målinriktade handlingar för att uppnå något annat) och *expressivt* (känslostyrt, det »blev för mycket» och »jag exploderade») våld är närmast meningslös. Konsekvensen blir att det lätt ges olika värdering, det expressiva begripligt och det instrumentella ondskefullt och kalkylerat. Allt våld innehåller båda delar, det är emotionellt och förnuftsmässigt samtidigt. Känslan är ofta motiverande, men utövaren är samtidigt tänkande, gör val i våldshandlingen som sådan. Det finns, även om det kan uppfattas så, inget blint eller meningslöst våld. Ur utövarens förutsättningar föregås det av en historia, ett känslotillstånd, en avsikt. Det har mening och är logiskt. Det har funktion: makt; kontroll; styrkeupplevelse; att bemästra svåra känslor; motverka maktlöshet; uppnå fördelar. Som *definition* förstås våld bäst som kommunikation, med en avsändare (utövaren), en mottagare (den utsatte) och ett budskap (våldet och dess konsekvenser). Det är en funktionell, relationell makthandling med mål att påverka andra. Det centrala i dess definition är budskapets verkan, vållandet av skada, fruktan eller kränkning och att det är målinriktat; ett funktionellt försök att påverka eller styra en annan. Det är alltid en möjlighet bland flera. I och med

---

³² Isdal (2017) s. 221.

³³ Isdal (2017) s. 5f., 8, 176f. *Shitcitat s. 177.*

³⁴ Isdal (2017) s. 67.

³⁵ Isdal (2017) s. 33, 42, 66f., 98–100.

dess utövning är det ett val, och makt det mål som prioriteras. Så sett upphör utövaren att vara automatiskt reagerande och blir en aktivt handlande person, som grundläggande etisk regel måste våld då alltid vara utövarens ansvar. ”Otydlighet i ansvarsförhållandet bidrar till att våldet kan rättfärdigas och upprätthållas och att den utsatta aldrig får den upprättelse de har krav på.”³⁶

I en samlad bedömning av våld på gruppnivå, av hur det huvudsakligen utvecklas, syns att det följer ett system; ett mönster i sin natur. Med undantag för ytterligheter i individer och enstaka händelser är våld *hierarkiskt, intelligent och effektivt*. **Hierarkiskt**, som medel att uppnå eller upprätthålla makt i system organiserade efter dominans och underkastelse; större maktskillnader innebär mer våld däri. Det mest uppenbara maktsystemet i de flestas liv är familjen. Våld riktas huvudsakligen mot de utövaren har en relation till, för att reglera maktförhållandet dem emellan. Utsatthet är inte slumpmässig utan avgörs ofta av en slags »hierarkisk intelligens»: av relationens styrkeförhållande. De som uppfattas underordnade eller svagare drabbas, de som inte kan slå tillbaka; av strukturella anledningar eller av beroende. **Intelligent**, i att det bortsett sällsynta fall inte är dumt, primitivt, en sjukdom, impulsbrist eller kontrollbortfall. Vid fokus på handlingen som sådan inbegriper nästan allt våld ett element av intelligens, förnuftsmässig styrning av beteende: *värderingar*, av risk och utbyte; *avvägningar*, att utöva våldet inom hemmets fyra väggar snarare än allmän plats; *mål*, och metodval för att uppnå dem. Vad utövaren gör är ofta ändamålsenligt. Våldtäktsförövarens stryptag är nog för att passivisera och tysta men inte släcka medvetandet; våldsverkaren angriper en berusad i en nykters ställe. I ett samtal med en klient i behandling beskriver en förälder sig ha tappat kontrollen helt och slagit sitt barn, det var helt oregerligt och föräldern bara »klappade igenom». Vid närmre förfrågan framgår att barnet dragits i örat till toaletten och slagits tre gånger på stjärten. Då barnet börjat gråta slutade föräldern. Trots –upplevd– total kontrollförlust undgår barnet egentlig skada. Slagen riktas mot den minst skadliga delen på kroppen, att barnet ger sig registreras och våldet upphör: detta är intelligenta val. Vid till synes besinningslöst materiellt våld märks att även det är mer kontrollerat och intelligent än vid första anblick. De saker som väljs och förstörs antingen värdelösa, eller särskilt kränkande i kontexten för ändamålet. I praktiken är våld vanligen anpassat, kreativt och välvalt; tillräckligt för att uppnå syftet eller lite mer. **Effektivt**; i att det är ändamålsenligt, ofta det snabbaste sättet att uppnå makt, få fördelar, att bespara tid, resurser och uppnå det man vill.³⁷

2.2.2 Marti T. Loring: emotionell misshandel

Emotional abuse (*emotionell misshandel*, **EM**) definieras: “...en pågående process genom vilken en individ systematiskt förminskar och förgör en annans identitet och självkänsla”³⁸; de psykologiska funktioner, egenskaper och erfarenheter som ger det fysiska varandet mening och värde. Hit hör trygghet, autonomi, identitet och medvetande. EM är inte ett avhängigt tillägg till fysisk

³⁶ Isdal (2017) s. 11f., 32, 36, 40, 34, 82, 100f.; *slutcitats* s. 101.

³⁷ Isdal (2017) s. 46, 80–84, 86–90, 93–95.

³⁸ Loring (1998) s. 1.

misshandel utan en självständig, ofta förekommande, och lika skadlig våldsförform. Offren inser sällan att de utsätts, inte ens medan de i ord beskriver de faktiska kränkningarna i intervjuer och under behandling. Det de söker hjälp för är oftast andra somatiska eller fysiska problem. EM utmärks, skilt från normalt förekommande kränkningar, av att vara tydligt mönsterbundet, systematiskt och pågående. En konsekvent process av förnedring och kontroll varigenom offrets kärnidéer, känslor, personlighetsdrag och uppfattningar utsätts för konstanta angrepp tills de känns vittrade eller frånvarande. Kränkningarna sker i offentligheten eller i hemmet, i andras närvaro eller inte. De förekommer på två nivåer: *direkta*, öppet nedsättande och tydliga och *förtäckta*. De senare är indirekta, subtila och oftast inte identifierbara för offret: ett system av försåtlig negativ återkoppling som –i sammanhanget eller över tid– orsakar förtvivlan och förvirring.³⁹

Ritualiserade kränkningar är ett framträdande drag. Repetition av ett visst mönster av kränkande handlingar och utväxlingar, snarlikt utförda i samma miljö, som antar manusliknande karaktär. Särskilt smärtsamma delar av ritualen återkommer, inlärda rädslor tar sedan vid redan i ritualens första yttringar. Vare sig de är direkta eller förtäckta skapar återupprepningen panik och trauma. Offret hålls emotionell gisslan, överväldigas av hjälplöshet. Formen orsakar allvarliga påträngande minnesupplevelser. En tveeggad process: återupprepningen och terrorn ökar sårbarheten för minnesupplevelserna, de leder i sin tur till utmattning och förvirring; ytterligare fördjupad sårbarhet för vidare ritualiserade kränkningar. En psykologiskt självnedbrytande cykel. EM har ofta som bakomliggande syfte att förändra offrets tankemönster. Alternerande mildhet och riktade angrepp mot den utsattes identitet som förvirrar och skadar tilltron till dennes egna uppfattningar och antaganden om världen. Att etablera offrets skuld och felbarhet utgör återkommande grund för projicering och skuldskifte. Den utsatte förmås passivt acceptera eller utföra sådant den anser förkastligt, att se på när barn eller djur kränks eller delta i egen förnedring. Återkommande påminnelser om hur usel den måste vara för att foga sig förstärker offrets känsla av att ha förrått sig själv och sina värderingar. Kränkningarna och tvånget utesluter alltmer självständigt tänkande och klartänkt-het. Fångad i en vag labyrinth av fördömanden och anklagelser kan offren inte längre se exakt vad de gjort sig skyldiga till eller värna sig. Fruktlösa försök till självförsvar möts av förnekanden och projektion. Grunden för den utsattes identitet undermineras och förövarens förminskande bild internaliseras.⁴⁰

I den första urskiljningsstudien av sitt slag, av 102 kvinnors äktenskap, framkommer bevis för dess grundläggande tes: de som enbart utsätts för EM kan mätbart särskiljas från de som även, eller enbart, utsätts för fysisk misshandel. Då EM utövas skilt sker det i ett stabilt och pågående linjärt mönster, snarare än det cykliska som utmärker det fysiska våldet. Offren är mindre benägna att se sig själva som våldsutsatta. Av de som identifierats som fysiskt misshandlade såg 68% sig även som emotionellt misshandlade. Bara 29% av de som identifierats som emotionellt men inte fysiskt misshandlade såg sig själva som

³⁹ Loring (1998) s. 1f., 12, 50, 2–5. Se Loring's kategorisering av kränkningar i bilaga A-2.2.2 #1.

⁴⁰ Loring (1998) s. 41–45. Se figurer av nedbrytningsprocessen i bilaga A-2.2.2 #2.

utsatta för partnervåld. Vid individuella intervjuer beskrev ändå samtliga i EM-gruppen emotionella kränkningar, och samtliga utsattes observerbart av maken i samintervjuer. Alla i EM-gruppen utsattes för sådant våld under uppväxten i ursprungsfamiljen, det var inte lika vanligt i gruppen fysiskt utsatta och förekom inte i den icke-våldsutsatta kontrollgruppen. Det tyder på att förekomst av EM i barndomen är indikativt för om en kvinna tolererar sådant våld från en partner eller bryter upp äktenskapet. Studien påvisar tydligt EM som oberoende förekommande, och att det till skillnad från våldscykelns PPV inte är fråga om en övergående fas av mindre kränkningar som sedan eskalerar till fysiskt våld. De studerade äktenskapens snittlängd var 11,2 år.⁴¹

2.2.3 Michael P. Johnson: intimterrorism

Det som nu kallas »intimate partner violence» (intimt partnervåld, **IPV**), är inte den extremt sällsynta gestaltning av terror som blåses upp av sensationssökande media. Det är ett extremt vanligt fenomen. Mot bakgrund av en intensiv konflikt sedan 70-talet mellan familjeforskare och feministiska forskare behövs en ny typologi för att särskilja och förklara till synes motstridiga rön. Båda sidor anser sig ha extensiva, välbelagda, studier på sin sida och se partnervåldets sanna natur. Familjeforskare anser att IPV förekommer i lika omfattning män och kvinnor emellan och feministiska forskare att IPV är kvinnovåld, utövat av män. Lösningen: båda sidor missar att de studerar olika fenomen ur partiska grunder, utifrån självrapportering och formulärundersökningar ur olika förutsättningar. Detta har hittills inte gått att bevisa, på grund av hur de studier som utförts har utformats. De breda *allmänstudier* familjeforskare utgår från är inte så slumpmässiga eller representativa som påstås. Refuseringsgraden är 40% jämfört med standard för sådana på 18%. Det indikerar att många som annars skulle ha svarat avstår av rädsla, eller inte ser att de utsätts. Feministiska forskares underlag är *hjälpökande* och hämtas ur särpräglade förutsättningar: kvinnojourer, skyddsorganisationer och sjukhus. Urvalsstrategierna finner IPV som skiljer sig åt, både i fråga om könsymmetri och form. Det identifierade kvinnovåldet är: mer frekvent; sannolikare att eskalera; allvarligare; mindre ömsesidigt; nästan helt utövat av män. Det våldet utövas som del av ett övergripande kontrollerande mönster. Det könsymmetriska familjevåldet i allmänstudierna är inte en del av ett sådant mönster, utan ett resultat av eskalerande ömsesidiga konflikter. Våld har hittills setts som ett koncept, där kontroll och tvång inte skilts från det fysiska.⁴²

Då en studie från 70-talet analyseras med nya verktyg framkommer nu bevis. Pittsburghstudien unika förutsättningar är avgörande, den inkluderade respondenter ur båda sidors urvalsgrupper. I jämförelse dem emellan syns betydande skillnader. IPV i de tillfrågades relationer kan utifrån resultaten delas in i fyra typer. Det görs genom att särskilja relationer där fysiskt våld – oavsett grad eller frekvens – förekommer, och de där tvång och kontroll dessutom utövas i tillräcklig bredd. Båda parternas utövning bedöms. Centralt för typologin

⁴¹ Loring (1998) s. 22–24. *Se fördjupad beskrivning av Lornings studie i bilaga A 2.2.2 #3.*

⁴² Johnson (2008) s. 1–4, 17–20.

är att utgå från den individuella utövarens våld: de enskilda våldshandlingarna; motiv; orsak; samt roll i relationens övergripande maktdynamik.⁴³

T2.2.3 #1: Johnsons typologi: fyra kategorier av IPV⁴⁴	Partner B: Våld	Partner B: Våld + bred kontroll	Partner B: Icke våldsamt
Partner A: Våld	SPV	IT+VM	SPV
Partner A: Våld + bred kontroll	IT+VM	ÖVK	IT
Partner A: Icke våldsamt	SPV	IT	-

Intimate terrorism (*intimterrorism, IT*): definitionsmässigt ett *fysiskt våld-samt* mönster av tvång och kontroll över längre tid, åtskilt den tillfälliga kontroll övrigt våld åsyftar i långsiktigt motiv. IT är det de flesta menar med IPV, och det som uppmärksammats i massmedia. De olika yttringar Duluth-modellens hjul beskriver överlappar, och underordnar den utsatte vars förmåga att motstå undermineras. Om en taktik misslyckas finns en annan till hands. Det är det fysiska våldet, långt allvarligare och frekventare än vid familjestudiernas könssymmetriska bråk, som kombinerat med närvarande kontroll gör IT till mer än summan av dess delar. Det färgar allt, de ickevåldsamma taktikerna antar en ny mening, hoten blir mer allvarliga av upplevelsen att faktiskt ha utsatts fysiskt. När fysiskt våld utövas mot en partner som även utsätts för tvång och kontroll, i vad som blir påtvingad fångenskap, skapas effektiv terror: därav *intimterrorism*. IT upptäcks inte genom att skärskåda individuella våldsytringar. Det utövas i en relation över tid, därmed i ett sammanhang som går bortom de enskilda handlingarna. Förutan sammanhanget är förövarens motiv; våldsytringar som verktyg att utöva *kontroll*, svårt att skilja från individuella handlingar som uttryck för ilska, vanmakt eller våld grundat i utövarens självbild. Våldets kontext, de situationer och de former det utövas i, är därmed avgörande. Den som på allvar avser använda våld för att kontrollera sin partner måste använda tillräckligt mycket för att vara effektivt mot den utsatte. Det fysiska våldet är –i ren mängd– inte en nödvändighet i sig, det är i många fall relativt sällsynt och ersätts av andra taktiker. Att fysiskt våld förekommer i någon utsträckning jämte en tillräcklig bredd i kontrolltaktiker är det avgörande. I utvärderingen av Pittsburgh-studien var 10 fysiska incidenter per år snittet vid IT, jämfört med två vid SPV. IT blev, i 72% av fallen, mer våldsamt med tiden. 67% av de IT-utsatta skadades allvarligt i den grävsta våldsytringen i relationen. I studien attackerades 22% fysiskt mer sällan än en gång per år; 12% hade aldrig skadats alls.⁴⁵

Situational partner violence (*situationellt partnervåld, SPV*): konflikter finns i alla relationer, i en del fall eskalerar de till verbala angrepp eller fysiskt våld. Det våld som klassas som SPV är sällan frekvent och ofta lindrigt. Det varierar och inbegriper allt från en i princip unik händelse till ett kroniskt, allvarligt våldspåslag emellan. I avsaknad av den övergripande kontrollens kontext är det helt situationsbundet: både motiv, skälen till eskalation och hur det artar sig är än mer beroende av individerna och relationens

⁴³ Johnson (2008) s. 5f., 19–24. Se en fördjupning i Johnsons studie i bilaga A-2.2.3.

⁴⁴ Tabellen är egenskapad för enkelt tydliggörande, jmf. Johnson (2008) s. 5f.

⁴⁵ Johnson (2008) s. 6–10, 13–17, 29.

särprägel. Det är inte en central del av relationens dynamik. I Pittsburgh-studien var bara 13% av kvinnorna i SPV-gruppen olyckliga i sitt äktenskap, 80% njöt oftast av att umgås med både sin familj och sin partner.⁴⁶

Violent Resistance (våldsamt motstånd, **VM**): ur studier av *hjälpökande* syns att kvinnor gör motstånd mot och lämnar intimterrorister. De är aktivt hjälpökande. IT utvecklas i en kärleksrelations kontext över längre tid. De flesta lämnar inte relationen vid första våldsyttningen. Händelsen ses som en engångsföreteelse, en avvikelse: ofta rätteligen i fall av SPV. Smekmånadsfasen i våldscykeln och de kontrollstrategier vid IT som uppmuntrar minimerande, förnekelse och självbeskyllan i offret förstärker den uppfattningen. När våldet återkommer ses det som ett problem att hantera. Strategierna är många och individuella: konfrontation; ändra utövarens beteende; resonera; utmana; ta hjälp att övertyga utövaren utifrån. Många försöker kontrollera våldet genom att förstå dess orsak och anpassa sig. IT eftersträvar alltid kontroll, små anpassningar räcker inte. Alltförundan upphör kvinnan att umgås med andra, uttrycka åsikter eller delta i sociala situationer. De förlorar den de var. Men, de gör motstånd: även fysiskt. Ofta en instinktiv första reaktion på våld, i heterosexuella relationer snart uppenbart verkningslöst eller förvärrande. Motvåld är en reaktion på ett angrepp i stunden, avsett som skydd från skada, eller sker i djup frustration över långvariga kränkningar. VM kan vara frekvent och allvarligt, i extrema fall dödligt: 75% av IT-utsatta i studien utövade VM. I familjeforskning skulle det klassas ömsesidigt våld, trots att utövaren i snitt brukat fysiskt våld 36 gånger oftare än den som gjort motstånd.⁴⁷

Mutual violent control (ömsesidig våldsamt kontroll, **ÖVK**): mycket sällsynt, dess dynamik är okänd. Båda parter utövar IT i pågående ömsesidiga stridigheter kring kontroll över den andre och över relationen.⁴⁸

Incipient intimate terrorism (*begynnande intimterrorism*): i ett kort samtal med en kollega beskrev hon ett tidigare äktenskap och hennes upplevelse av en relation där hon utsatts för kontroll och nedsättande. I allt utom bristen på fysiskt våld borde den vara IT, då uppstår frågan: är det rimligt att inte klassificera den som IT enbart för att förövaren aldrig genomförde hoten om fysiskt våld under relationens gång? Detta bör efter övervägande trots allt ses som en riskmarkör för begynnande IT snarare än ett självständigt fenomen.⁴⁹

2.2.4 Evan Stark: tilltvingad kontroll

Utgångspunkten i fysiska våldshandlingar; lättförståeliga, chockerande och synliga som uttryck att samlas kring, har gjort stor nytta för kvinnorörelsen. Definitionen är i dagsläget alltför snäv, fångar inte de strategier män använder för att snärja kvinnor i privatlivet, och är direkt skadlig för kvinnokampens framtid. Kvinnovåldsmodellen har oavsiktligt bidragit till att osynliggöra det

---

⁴⁶ Johnson (2008) s. 60–62.

⁴⁷ Johnson (2008) s. 30, 48–53.

⁴⁸ Johnson (2008) s. 12.

⁴⁹ Johnson (2008) s. 46f.

verkliga förtryckets omfattning och allvar. Att som hittills endast utvidga befintliga definitioner underordnar alla kränkningar våldets omedelbara och tydligt verkansbundna struktur; förminskar ickevåldsamma yttringar till mjuka, subjektiva företeelser. De definitionerna kan inte beskriva kvinnans bur. Den förhärskande föreställningen minimerar både det faktiska våldets omfattning och dess konsekvenser. Misslyckandet att se problemets många dimensioner är katastrofalt för de utsatta, kroniskt våld behandlas som enskilda händelser i domstol, 95% av det anses lindrigt. De system som är avsedda att ge upprättelse eller skydd gör det inte, förväntade sanktioner uteblir. Allt eftersom samtal till polis eller sjukhusbesök upprepas blir gensvaren slentrianmässiga och bidrar till våldets rutin. De inblandade ser det som tragiskt men oundvikligt. Oavsett hur noga varje slag och skada bokförs och mäts förblir buren osynlig om inte dess underbyggande strategiska intelligens ges betydelse; inrättandet av strukturella hinder som organiserar våldet i mönster av förtryck med politisk innebörd. Utåt syns främst förtryckets resultat: vrede; depression; missbruk; medicinska besvär; samtal till polis och sjukhus. Omgivningens uppmärksamhet riktas därmed mot kvinnans beteende och personlighet, inte mot vad utövaren gör. Det är hon som anses ha problem och blir diagnostiserad med OCD när hon beskriver vardagliga hushållsritualer för psykiatrin. Till synes orelaterade yttringar och effekter ges ett sammanhang när de ses som stänger i ett galler. Först när buren är utgångspunkten för bedömningen av helheten är kvinnans annars oersonliga skräck inför ett meddelande eller ett lösryckt uttalande förstaelig.⁵⁰

Tvång och kontroll är inte ett nytt koncept. Våld i olika former har länge varit ett vapen i mansdominansens tjänst: var, när, varför och hur tvång har utövats i förtryckets kontext jämte andra strategier är avhängigt hur könsmaktsstrukturen artat sig; geografiskt och historiskt. Det förhärskande våldet vid en given tidpunkt utgår ur en avvägning; av motstånd, relativa fördelar, risker och potentiella kostnader i en viss situation över en annan. Kvinnors agens är historiespecifik, den både motiverar och begränsar hur våldet ter sig. Mansdominans grundas i vad kvinnor –är och har– inte enbart i vad män är och vill ha. **Intimate coercion** (*tilltvingad kontroll, TK*), breddar definitionen av kvinnovåld att omfatta inskränkningar av frihet, möjlighet till jämlikt »personskap»⁵¹ och tillgång till demokratisk gemenskap. TK behövdes inte så länge lydnad utkrävdes genom formella strukturer. Som utövad strategi har den växt fram ur vardagens mikrodynamik i takt med kvinnors frigörelse. För att ersätta institutionaliserad underordning tillämpas patriarkal kontroll i individualiserad, privat form. På ett övergripande plan är TK analogt andra »frihetsbrott»⁵². I en jämförelse av likheterna och skillnaderna dem emellan synliggörs annars obemärkta dimensioner av IPV, i frihetsbrottens koppling till förnedring, förhör, övervakning, och isolation. Extensiv forskning sedan 70-talet länkar genomgående nedbrytning av den utsattes personlighet under yttre hot, skapad utsatthet, beroende och andra tortyrmetoder till TK. Lewis

⁵⁰ Stark (2007) s. 10, 14, 84–86, 198, 210, *jmfr.* 11–13.

⁵¹ Stark: »personhood»; *tillståndet eller villkoret att vara en juridisk individ, tätt knutet till politiska koncept som medborgarskap, rättigheter, skydd och privilegier.*

⁵² Stark: »capture crimes»; *andra frihetskränkande brott, så som tagande av gisslan, krigsfångar och kidnappning.*

Okun, teorins urfader, betonade utsattas extrema emotionella och beteendemässiga anpassningar till dess process. Vem som helst skulle enligt Okun reagera likadant på TK:s strukturella och systematiska våld. *The world organisation against torture* har kommit närmast att ta sig an förtryckets ickevåldssamma dimensioner genom en analogi mellan offentliga och privata former av tortyr. Tortyr vid frihetsberövanden sker typiskt sett då offret är avskuret från omvärlden, oövervakat utelämnad till förhör och fångvaktare. Kvinnor utsatta för TK lever på grund av sin situation i hemmet i snarlik isolation från familj, vänner och andra. Liknelsen ger en legitim grund till aktivt motstånd med alla till buds stående medel. För de som utsätts för frihetsbrott ses motstånd –inklusive att döda utövaren när den är mest sårbar– som en självklar rättighet; en skarp kontrast till det straffrättsliga nödvärn TK-utsatta har rätt till. De offer för frihetsbrott som känslomässigt anpassar sig till sin situation genom beaktningar, följsamhet och ödmjukhet respekteras sedan oavsett för att de alls uthärdat. Kvinnors reaktioner på TK granskas tvärtom kritiskt utifrån grundläggande föreställningar om deras autonomi; de anses ofta ha valt sin situation genom att stanna. Deras skam och vrede är än större på grund av utsatthetens välbekanta miljöer och tvångets diffusa form. I jämförelsens generalisering förloras dock den väsentliga kärna som skiljer TK från alla andra former av förtryck: dess specifika mål att bemästra och tillgodogöra sig en annans »subjektivitet»⁵³; dess omfattande tillämpning; individualiserade personliga uttryck, och fokus på vidmakthållande av könsmaktsordningen. Resultatet är ofrihet, kvinnans upplevelse av att snärjas i fångenskap.⁵⁴

I fråga om **metod** används *fysiskt våld* liknande sådant vid frihetsbrott, designat att straffa, skada eller kontrollera; ofta med allvarliga skador eller död som följd. Även där frihetsbrottsutsatta angrips återkommande är angreppen oftast begränsade i tid och rum, målet i huvudsak att skrämja eller orsaka smärta. Sådan misshandel är bara en del av TK, där våldets frekvens och varaktighet är ojämförligt större. Vid TK är det typiskt sett rutinmässigt, lindrigt, tidsmässigt diffust och utövas på olika platser. Walkers cykliska modell förstärker en myt om att angreppen är prydligt åtskilda; skapandet av distinkta episoder ur våldets pågående kontext grundas i ett mansdominerat perspektiv. Många utsatta upplever konstant anspänning, lugnare stunder lika stressande i väntan på våldets fortsättning. I det fåtal fall män ber om ursäkt är det lika ofta manipulation för vinning eller för att utöka kontrollen. För frihetsbrottsutsatta består *sårbarheten* i fysiskt avskiljande från bekanta miljöer. En TK-utsatts står i relation till den grad kapacitet till självförsvar, motstånd, flykt, och förmåga att uppbringa stöd undergrävt; av utnyttjande, strukturella begränsningar och isolation. Frihetsbrott sker ofta med politiska motiv, där är *personanknytningen*, individen som sådan, bara intressant som en motståndsgrund mot ett visst mål (erkännande, lydnad, information). I brist på personlig kännedom förlitar sig torterare och fångvaktare på råa och generella metoder: brännmärkning med cigaretter; dränkning i toaletter; att förneka sömn. Sådant förekommer i TK, men trots tekniska likheter skiljs det från alla andra former

---

⁵³ Stark: »subjectivity»; *utbytbar begrepp med skiftande innebörd. Vanligen hänförligt till medvetande, agens, personskap och individens åskådning om verkligheten och sanningen.*

⁵⁴ Stark (2007) s. 171f., 193f., 198, 200, 203–205, 221.

genom utövarens anpassning och fulländande av sina verktyg med användning av intim kunskap om partnern. Partnerskapets *priviligierade tillgång* till offret förklarar varför TK fortgår, tillgången ger personlig kunskap. Kunskap om inkomster, telefonsamtal, medicinska problem, trauman, rädslor, sexuella begär, oetiska och olagliga aktiviteter. Presumtioner kring intimitet, och hävd på ensam- eller egendomsrätt är dels en normativ slöja över relationen och dels grunder för våldets utövande. Normerna kring intimitet förhindrar ingripanden och låter utövaren insamla unik information om partnern, ofta med hjälp av vänner, familj och tjänster. Hävd konkretiseras i personligt ägandeskap, symboliskt signerade kontrakt om att inte göra utövaren svartsjuk; att tatuera sitt namn på partnern, att insistera på att diktera termerna för alla interaktioner. Förhör och argumentationer avslutas bara när utövaren säger det. Individuella taktiker är experimentella och interaktiva snarare än generiska, de utvecklas i kontinuerlig anpassning till offrets reaktioner. En TK-regim kan bestå i allt från genomskinligt självtjänande dekret och förbud, regler om att alltid gå med på sex utan motstånd eller svara innan tredje frågan, till skenbart objektiva standarder som utövaren bara låtsas utvärdera. Att föra logg över aktiviteter och städning följs av förhör och kritik oavsett resultat. Reglerna är, till skillnad från den generiska konformitet auktoriteter begär av frihetsbrottsutsatta, improviserade och extremt personpräglade; designade för att tillfredsställa utövarens behov och framtvunga personlig åtlydnad.⁵⁵

Vid frihetsbrott grundas *utsatthet* i påtvingad tillgång, flykt förhindras genom inspärning. Lidande uppstår ur pressen att ge efter inför omständigheterna och i kontrasten mellan existentiell frihetsförlust och det normala livet utanför. TK utmärker sig i **tid och rum**. Faktisk inspärning är visserligen relativt vanligt; genom förbud, självlåsandande dörrar för den utan nycklar, att lämnas väntande i bilen i timmar eller genom undanskaffande av nödvändiga saker för att gå till arbetet. Lika ofta uttraderas skillnaden mellan fångenskap och frihet av diffus beteendereglering via mobiltelefon, övervakning och cyberstalkning; utsträckt till alla de omgivningar där den utsatte annars kunnat återta sin identitet eller uppbåda stöd. Utövaren går igenom post och tillhörigheter, datorhistorik och meddelanden, ringer upp okända nummer från telefonen för att förhöra eller förolämpa dem, letar upp misstag och demonstrerar att det inte finns hemligheter. Taktikernas intensitet och omfattning är så inträngande att många offer internaliserar utövaren så som alltid närvarande, det finns inga murar att vara innanför eller utanför. Kontrollens effektivitet bibehålls även i förövarens frånvaro. Dess följder; depression, missbruk och självmordsförsök, förklarar varför kritiska händelser -som skada mot barnen- inte anmäls trots att möjlighet att göra det till synes funnits.⁵⁶

TK:s kärntaktiker byggs kring **könsnormativa maktkonstruktioner** ur den fortsatt implicita och explicita nedvärderingen av traditionella kvinnoaktiviteter. Kvinnor bedöms fortfarande i hög utsträckning som omhändertagare, efter rollen i hemmet och som sexualpartners. Barnuppfostran, hushållande, att civilisera män och ta hand om familjen är samtidigt sociala nödvändigheter med pragmatisk funktion i könsmaktdynamiken; prestationer som för många

⁵⁵ Stark (2007) s. 205–208, 245f.

⁵⁶ Stark (2007) s. 208f.

ger stolthet och egenvärde. Även kvinnorollen är ett medel för självförverkligande, där begränsade möjligheter till fritt uttryckt individualitet utmanas med rådighet och fantasi, där femininitet görs till det möjligas domän. De flesta kvinnor i liberala demokratier ser idag ekonomiskt, politiskt, offentligt och socialt liv som huvudsakliga i fråga om självförverkligande. Det skapar en motsägelse som gör det än svårare att rationalisera de normer som trots allt ofta hänför dem till fysiskt, emotionellt krävande, anonymt, socialt isolerat och undervärderat hushållsarbete. Frigörelsen innebär paradoxalt en ökad sårbarhet. När kvinnor med degraderande medel regleras och tvingas in i stereotypa porträtteringar av en moder, maka eller älskare kapas kopplingen till de rollernas sekundärfördelar. Femininitet som identitet antar en kvävande, förstelnad, extern form utan utrymme för egenvärde eller fullbordande. Det som ges, i emotionellt och praktiskt arbete, fråntas anspråk på erkännande. Tortyr, kidnappning och hjärntvätt är, som frihetsbrott, sällsynta händelser där riskerna är otvetydiga för offret. TK:s specifika skadlighet ligger i de normativa konstruktionernas förvändelse: i utnyttjandet av sådant som att överlämna ekonomiska beslut till mannen; sluta arbeta för att skapa ett hem; i hushållsarbete som mål för nedvärdering. Utövarens krav och övervakning skapar allt eftersom outgrundlig tvetydighet kring vad som är rimliga förväntningar och vad som är riskbeteenden. Sådant som mikroreglering av klädsel, vilka TV-serier som är tillåtna, krav på att se porr för att lära sig hur »det ska göras». Typiskt sett uppstår ett tillstånd av samtida frihet och underordning. När varje beslut, oavsett hur trivialt, kan tolkas som bristande lojalitet, motstånd eller värre genomsyras vardagen av rädsla för motreaktioner och vedergällning. Rädslan kan vara så intensiv att »farliga tankar» om autonoma handlingar som kan leda till skada själv censureras; övertagandet av mentalt och socialt utrymme kan paralysera självständigt omdöme och tänkande.⁵⁷

Kvinnors **motstånd** tar lika unika och skiftande uttryck som våldet, bara en del av det fysiskt. De som utnyttjas dagligen bibehåller ofta en orealistisk känsla av kontroll, oavsett hur relativ, som alltför enkelt kan krossas. För att förlika yttre och inre föreställningar om styrka med underordningens realitet minimeras och förnekas omständigheterna. Kvinnor bestämmer sig för att utvärda, vägrar se sig som utsatta och projicerar bravado som ökar isolationen och provocerar vedergällning. I motsats till de teorier om psykologiskt förfall som är centrala i samtida offernarrativ är ett aktivt ägandeskap av den påtvingade feminina stereotypen vanligt. Att arbeta med de som överlevt kräver ofta personlig distans, offerskapsnarrativet tjänar den funktionen, att se kvinnan som hjälplös, svag och tragisk låter utomstående vara sympatiska på tryggt avstånd. De sympatierna hindrar samtidigt förståelsen för de kvinnor som inte passar in i offerskapet och för motståndets många uttryck. Förtrycket som dekonstruktion och övertagande av kvinnans individualitet motsvarar många utsattas upplevelse av att leva i en medveten och självbestämmande relation till underordning: visserligen med allvarliga objektiva begränsningar i val och handling. Kvinnan utövar kontroll i en kontext av dess brist, *agens* och *offerskap* lever i och bredvid varandra i utsattheten, den ena framkallar den andra. Kampen dem emellan syns tydligast i kvinnors ihärdiga skapande

---

⁵⁷ Stark (2007) s. 209–213.

av *tryggheter* och utövarens kontinuerliga strävan att identifiera och utsläcka dem. Tryggheter åsyftar fredade stunder av autonomi; utrymme att repetera överlevnads och flyktstrategier; återta tillfällig kontroll; egenvärde och skärvor av förlorad subjektivitet. De kan vara konkreta, fysiska platser dit utövaren saknar tillgång, vänskapsrelationer, eller älskare, det de inte kan ta kontroll över. Allt eftersom kontrollen blir mer omfattande blir tillflykterna alltmer abstrakta; hemliga, personliga eller interna. Ett föremål med särskild innebörd, att föra dagbok. Beteenden utövaren inte är medveten om, att ta piller eller inte äta för att lägga undan pengar. Utrymmet kan reduceras till sällsynt egentid eller en ren föreställning dit kvinnan retirerar under pågående angrepp. Ritualer testas och regler trotsas för att se om utövaren märker, det ger känsla av agens i att själv ha förtjänat konsekvenser som hade inträffat oavsett. Utövarens strävan att förstöra trygga utrymmen motsvarar skapandet i en grotesk dans. Tillflykt till somatiska symptom möts av kontroll över medicinering, av tillgång till droger eller av påtvingad psykiatrisk behandling. Relationer alieneras och skärs av, viktiga föremål förstörs summariskt, sparade pengar konfiskeras. Utsatta är lika benägna att fly från eller mörda utövaren efter att en trygghet stängts som efter misshandel.⁵⁸

Det finns allt större stöd för att ingripa i relationer som inbegriper extremt våld, stalkning eller skada på barn. När TK nått den nivån har kvinnans identitet troligen redan eroderats inifrån och ut. Flertalet FN konferenser och internationella icke-statliga organisationer identifierar könbaserat våld som ett brott mot de **grundläggande mänskliga rättigheterna**. Det klassas som diskriminering: stater åläggs skyldighet att ingripa. FN antog 1993 en deklaration som explicit belyste kvinnovåldets roll i reproduktionen av manlig dominans, rotat i ojämlika maktförhållanden, och inkluderade både psykiskt våld och skönsmissiga inskränkningar i de grundläggande fri- och rättigheterna. Rättigheter är, i liberalismens och juridikens kontext, en slags personlig egendom: förutsättningar att agera obehindrat inom en konstruktion av individuell frihet. TK hindrar tillgång till och äventyrar de förutsättningarna, ett angrepp på kvinnors värdighet och frihet; det är ett politiskt problem som kräver en politisk lösning. Trots att TK kan vara förödande psykologiskt och ofta är fysiskt farligt är den skada som infogas huvudsakligen politisk, och drabbar den utsatte genom berövande av rättigheter och resurser som är nödvändiga för personskap och medborgarskap. *Våld* drabbar rätten till trygghet, *skrämseltaktiker* rätten till värdighet och att leva utan fruktan. *Isolation* förtar rätten till autonomi, *kontroll* de civila rättigheterna. Var och en av dessa rättigheter är universellt erkända som skyddsvärda. Tidigare teoriers och skyddssystemers fokus på fysisk integritet tillser inte de dimensionerna, fysiskt våld är inte egentligt intressant annat än som en kontrollform bland många.⁵⁹

2.2.5 Dutton & Goodman: tvångsmaktens metod

IPV klumpas ihop till ett begrepp och ses rättsligen som en slasktratt för alla former av sådant våld, ofta grundat i det fysiska utan hänsyn till kontroll eller

---

⁵⁸ Stark (2007) s. 17, 215–218.

⁵⁹ Stark (2007) s. 5, 218–223

kontext. Utifrån forskning som påvisar jämlik våldsanvändning arresteras allt fler kvinnor på grund av vad rättsväsendet ser som ömsesidigt våld. Nuvarande verktyg att urskilja PPV är begränsade. De mäter diskreta handlingar och taktiker utan att ta hänsyn till utövarens faktiska förmåga att kontrollera den utsatte; bedömer inte de möjligheter till faktiska sanktioner som tillhör tvång. De gör inte heller åtskillnad mellan tvång och andra former av kränkningar och distinktion mellan kontrollens *process* –dess taktiker– och dess *utfall* saknas.⁶⁰

Utövaren kallas här agenten och den utsatte för målet. Enligt John French och Bertram Ravens teori om den sociala **maktens dynamik** utövas den ur sex *maktbaser* (förmåga eller potential till makt). Betvingande- och belöningsmakt representerar aspekter av en individs förmåga att påtvinga, ge, administrera eller beröva en annan ett utfall. Formell- karismatisk- och expertmakt representerar möjligheter att ändra en individs föreställningar och uppfattning, eller ålägga en plikt. Informationsmakten består i besittande av information, eller kontroll över vilken information som ges till vem. Maktens *processer* är olika försök till utövande och dess *utfall* är resultat, former av underordning eller motstånd. I princip alla relationer innefattar maktutövning i linje med French och Ravens teori, men all maktutövning är inte våldsanalog. Här tillämpas teorin för att skapa en modell som beskriver **tvångsmakten vid IPV**, en dynamisk process där *krav* behäftas med ett *tvingande hot*, målet *övervakas* och *bearbetas* och utfallet leder till en vidare process. Vid IPV är den betvingande maktbasen den centrala, även om de andra kan bidra. Belöningsmakten kan t.ex. öka processens effektivitet genom betingning. Tvångsmakt utgår ur målets tro på att olydnad kommer innebära negativa konsekvenser och förutsätter möjlighet till ett val; att lyda och hoppas undvika dem eller riskera motstånd. Vid tillräckligt fysiskt tvång finns ingen möjlighet till val. Att förstå tvångsmaktens dynamik kräver insatthet i relationens sociala kontext, i dess: ekonomiska; sociala; kulturella; politiska; individuella omständigheter. Både maktens potential, i möjligheten att skapa förutsättningar, dess process; att utföra övervakning och genomföra hot, och dess varierande utfall utgår ur den kontexten. Att hota lämna en nyligen immigrerad som är emotionellt och ekonomiskt avhängig agenten är helt skilt ett sådant hot mot en väletablerad, självförsörjande medborgare.⁶¹

Tvingande hot rör trovärdighet och följsamhet i förhållande till **krav** och förväntningar. En bedömning av tvångsmakt i en relation måste utgå ur hotelsers möjliga former: direkta eller implicita, verbala eller icke-verbala; även de former som sömlöst integrerats i vardagen. Ett hot kan uttryckas direkt i anslutning till kravet i stunden eller årtal innan konsekvenserna utförs. Med tiden krävs inte explicita uttryck, förväntningar inarbetas och blir tvångsmakt när de förstås av målet som sådan. Faktiskt tvång är beroende av målets uppfattning av hotbilden, en bedömning av framtida negativa konsekvenser som syns i målets agerande skilt från agentens handlande och förståelse av det. Uppfattas ett hot som verkligt och pågående kan det diktera målets beteende

⁶⁰ Dutton & Goodman (2005) s. 743f., 746.

⁶¹ Dutton & Goodman (2005) s. 743–745, 747. *Se grafisk modell i bilaga A-2.2.5.*

i årtal. Varför vissa hot tas på allvar, och andra inte, är ännu oklart. Samtida forskning⁶² tyder på att våldsutsatta kvinnors bedömning utgår från en rad riskfaktorer: utövarens specifika egenskaper (t.ex. berusning, arbetslöshet, sociala kontakter); målets sociala stödnetz; PTSD. Inlärdna mönster från andra relationer ger samtida hot trovärdighet, om en tidigare partners ilska innebar ökad risk för våld skapas en förväntan att mäns ilska generellt innebär ett hot. Hotbedömning framgår ur studier som en huvudsaklig anledning till stress och kopplas genomgående till stressreaktioner, inklusive PTSD. Målets bedömning, reaktioner, handlingar, känslor, uppfattningar och rädsla kan inte förstås utan att ta hänsyn till alla faktorer i inbördes samspel. Ökad affekt påverkar t.ex. tankar och beteende, rädsla leder till fokus på det mest omedelbara och avgränsade hotet; snarare än på reaktionärt handlandes långsiktiga konsekvenser.⁶³

En del uppenbara hot är universellt sett trovärdiga, tillräckliga att i sig verka tvingande, andra är oklara för utomstående som saknar insikt i relationens kontext. De sårbarheter individen tar med sig in i en relation varierar och är inte nödvändigtvis svagheter eller tillkortakommanden. I tvångsmaktens **process** bearbetas målet kontinuerligt för att göra utövandet mer effektivt. Det sker på fyra sätt, genom: (1) skapad förväntan om negativa konsekvenser; (2) skapande eller utnyttjande av sårbarheter; (3) nedbrytning av förmåga till motstånd; (4) främjande av anknytning. (1) Innebär att kommunicera förmåga, avsikt och vilja att utöva kontroll genom bestraffning eller fördömande. Explicit uttalade konsekvenser eller referenser till resurser att utföra dem, så som att leja andra i agentens tjänst. Att förmedla trovärdighet kan vara en omedelbar verkan eller ske kumulativt över tid. Tidigare handlande, mot målet, mot expartners eller andra bygger på och förstärker vartannat. Våldsanvändning är exempelvis en gräns som när den väl överträts utgör en närvarande möjlighet, en som skänker ytterligare allvar åt efterföljande hot. (2) Befintliga sårbarheter eller sådana målet ådrar sig på egen hand utnyttjas och kan fördjupas. Nya sårbarheter kan skapas medvetet, befintlig ekonomisk utsatthet eller skapad sådan genom utnyttjande intill skuldsättning utelämnar målet åt undanhållande av pengar till mat. Att förmå målet att delta i eller utföra olagliga aktiviteter utgör grund för hot om avslöjande. Befintliga barn eller nyblivet moderskap är måltavlor. Förtroenden delade i behov av stöd eller fördjupad intimitet är grund till hot om förnedring och upprepning av tidigare trauman. (3) målets förmåga att motstå tvångsmakt vilar bland annat på tillgång till resurser: tangibler (ekonomiska resurser, transportmedel, annan vistelseort); sociala (emotionellt stöd och nätverk); personliga (fysisk motståndskraft, viljestyrka och förmåga till risktagande). Att med olika taktiker nöta ned de resurserna gör följsamhet mer sannolik. Det sker genom utnyttjande, aliering av andra, isolation och genom att skada och utmatta målet fysiskt och psykiskt. (4) Hälsosamma relationer bygger på ömsesidig känslomässig självständighet. När den behovsbalansen är mycket skev har den mindre avhängiga partnern större makt. Våldsutsatthet eller dysfunktion-

---

⁶² Dutton & Goodman hänvisade här 2005 till flera specifika studier, se s. 751f.

⁶³ Dutton & Goodman (2005) s. 749–752.

ella hemmiljöer i barndomen ökar sårbarheten för övergivande och psykologisk manipulation. Även sådan sårbarhet kan skapas genom s.k. traumatisk anknytning, då agenten kontinuerligt och samtidigt kränker och knyter an en beroendeställning i målet; som vid att efter misshandel ta hand om dem.⁶⁴

Tvångsmakt kräver **övervakning**, agenten måste veta om krav efterföljts för att tillämpa utlovade konsekvenser. Övervakning kan innebära inspektioner av om målet haft sex med någon annan eller av dagliga sysslor, av ideliga telefonsamtal eller att mäta om bilen körts fler mil än vad som krävs mellan hemmet och arbetet. Faktisk övervakning är inte nödvändigt, bara att målet övertygas om att sådan sker. Känslan av att agenten alltid –vet– ökar hotens effektivitet. Barn eller andra utomstående används för att utsträcka övervakningen, att rapportera när målet kom hem eller vem de talat med.⁶⁵

Följsamhet och motstånd är möjliga **utfall**. Målets riskbedömning vilar ofta på ett antagande, en känsla av någon slags kontroll över utfallet och över hur relationen och partnern uppfattas. En tro på att så länge målet är *följsamt*, gör agenten nöjd och inte misshagar dem, kan de undvika vidare våld eller konsekvenser. Vid IPV är det ofta en illusion. Krav och förväntningar kan utgå från vad målet förväntas åstadkomma, t.ex. inte göra agenten arg: en vag och föränderlig målbild. Oavsett vad målet gör, om de uppfyllt uttryckta instruktioner, skulle de sedan gjort något annat eller annorlunda. Inget tillfredsställer agenten, misslyckandet används för att rättfärdiga efterföljande våld. Sådant som ser ut att vara tvingande hot kan i verkligheten vara sätt att terrorisera målet och sakna annan avsikt. För målet finns, om följsamhetens trygghetsillusion brister, inget sätt att värja sig från den verkliga fara de befinner sig i: från terrorn insikten innebär. Målet har aldrig egentlig kontroll, konsekvenser är i slutändan alltid grundade i agentens nycker. *Motstånd* tar många former, icke-konfrontativa, undvikande, eller explicita direkta konflikter. Uppgivenessen kan innebära olydnad, målet resignerar inför konsekvenserna. Att följa krav för att det är det enklare alternativet innebär inte frivillighet, kan motiveras främst av egen eller barnens säkerhet. Följsamhet kan bli internaliserad eller rutinmässig, en pågående riskhanteringsstrategi där underordningens ökande omfattning går obemärkt. En laboratoriestudie av studenter visade att lydnad ökar över tid i takt med att sannolikheten för konsekvenser och agentens förmåga att genomföra dem tilltar. Det förutsäger även ökat motstånd, inte mindre. Våldutsatta kvinnors användning av både blidkande strategier och former av motstånd intensifieras i relation till våldets allvar och frekvens. Två synbarligen motsägelsefulla svar sker samtidigt då hotnivån ökar.⁶⁶

2.2.6 Walby & Towers: närståendebrott

Ur frustration kring traditionella sätt att ta sig an VNR, som ett allvarligt vålds- och diskrimineringsbrott, har ett nytt forskningsfält fokuserat på tvång och kontroll växt fram. Men är VNR verkligen en så annorlunda våldsför-

---

⁶⁴ Dutton & Goodman (2005) s. 747–749.

⁶⁵ Dutton & Goodman (2005) s. 750.

⁶⁶ Dutton & Goodman (2005) s. 751f.

att den kräver ett eget definitions- och konceptsystem, som TK eller IT? Konflikten om könsymmetrin vid VNR är pågående. De studier som påvisat lika våldsutövning män och kvinnor emellan konstruerades som allmänstudier kring en konflikt-taktik-skala, med frågor kring de handlingar medlemmar i familjen valde för att lösa konflikter. Asymmetriens förespråkare svarade med att introducera kontext, skada och motivation som avgörande i att påvisa skillnaderna. Här utvärderas bristerna i Johnsons och Starks teorier och ett tredje alternativ, en syntes av både äldre och nya metoders styrkor, introduceras. Teorin, domestic violent crime (*närstående brott*, **NB**), klargör missförstånd och löser problem, med både traditionella brottsfokuserade metoder och kring frågan om könsasymmetri i våldsutövning.⁶⁷

Johnson delar in IPV i ren fysisk våldsutövning utan kontroll som inte eskalerar och är och mindre allvarlig (SPV) och sådant våld tillsammans med tvång som är allvarligt (IT). Hans inflytelserika typologier är grunden för risktvärderingsverktyg i England som avgör om VNR-utsatta löper normal, måttlig eller hög risk för allvarlig skada. Bara de i högriskkategorin föranleder betydande åtgärder från polis och andra myndigheter. Evan Stark anser TK vara den verkligt skadliga våldsformen, eftersom inte allt fysiskt våld är kontrollerande är det endast en komponent, och bara visst fysiskt våld är en del av definitionen eller skadligt i sig. Starks arbete har lett till förändring i policy, myndighetsutövning och lagstiftning mot att prioritera TK i England. Det nyligen införda brottet coercive control ses som –ett– brott snarare än en serie enskilda handlingar. Både Johnson och Stark utgår i sina bedömningar från ett konstaterande av symmetrisk våldsutövning där tvång och kontroll saknas och från skilda mansdominerade våldsformer.⁶⁸

Ur analys av fem löpande år av en årlig representativ trygghetsundersökning av England och Wales (CSEW), där 30–40 000 bofasta invånare intervjuas personligen angående upplevd brottsutsatthet det senaste året, framkommer en annan bild. Våldshandlingar som av experter bedöms nå brottskriterier och tillräckligt allvar i fråga om brott mot person och sexualbrott upptas i statistiken. Hot och icke fysiskt våld, som stalkning och trakasserier, ingår inte. Brotsrepetition och faktiska skador av brotten inkluderas i undersökningen. Praxis för sammanställning och mätning vid allmänstudier, de som tidigare forskning stött sig på och inom CSEW, har i de flesta länder länge varit att sätta en övre gräns för antalet brott som räknas för varje enskild respondent. I denna analys där en sådan gräns inte tillämpas syns att våld är tydligt asymmetriskt och mansdominerat på alla nivåer: i förekomst; i fördelning; i repetition och allvar. Av högfrekvent utsatta är 83% kvinnor, 82% av all brottslig VNR begås mot kvinnor och de utsätts för 91% av de allvarligt skadliga brotten. Andelen allvarliga brott ökar i takt med ökad upprepning. Mycket av statistiken kring mäns utsatthet i studien behäftas med försiktighet, urvalet innehåller i många fall för få respondenter. Män utsätts i rapporteringen för 15% av all brottslig VNR, med till kvinnor motsatt trend i allvar och upprepning. Skadligheten minskar vid högre repetition. Utifrån studien motbevisas Johnsons ståndpunkt: att allmänstudier inte kan beskriva de flesta utsatta kvinnors

⁶⁷ Walby & Towers (2018) s. 7–9.

⁶⁸ Walby & Towers (2018) s. 9–13.

upplevelse av våld eftersom de inte fångar upp högfrekvent utsatta på samma sätt som studier av hjälpsökande. Den grund han och Stark bygger sina teorier kring, uppdelningen där våld utan kontroll är könssymmetrisk; faller.⁶⁹

Allt våld utom i självförsvar är straffbart i lag i England. Begreppet våld kan därmed likställas med våldsbrott utan att begränsa dess omfattning. Våldsbrott, här: mord; angrepp med eller utan skada; våldtäkt; sexuellt angrepp; hot om mord eller våld; definieras av både handling och skadeverkan, minst en av dem fysisk. Skada definieras –utöver kroppslig sådan– som tvång, fruktan, skrämsel eller oro. Detta är de definitioner NB använder, som också tillser bristen i äldre metoders konflikt-taktik-skala som bara ser till handlingar. Andra handlingar med tvångsverkan (som olaglig skadegörelse, mordbrand, stöld och bedrägeri) är i en del fall brottsliga. Närståendedimensionen innebär identifikation av en relation mellan utövaren och offret att utgå från vid analys av brottet, en underkategori av brott snarare än något som kräver en särskild, unik form. Ur CSEW studiens socioekonomiska och demografiska statistik framgår ett tydligt samband mellan våldsutsatthet, i både allvar och frekvens, och ekonomisk utsatthet. Skillnader mellan anställda och arbetslösa; mellan de med ägt privat boende och de i hyresrätter, styrker att NB eskalerar vid minskad motståndsförmåga, särskilt ekonomisk sådan.⁷⁰

Könsojämlighet är avgörande för allt VNR, det kan inte delas in i skilda stabila former som i sig är mer eller mindre skadliga. Betoningen på utövarens motivation, i diskriminering eller kontroll, är ett misstag. Ekonomisk motståndskraft är mer avgörande. Variationer i omfattning och allvar vid mätningar på individnivå beror sannolikt på att mätningen sker vid en tidpunkt, vid ett visst steg längs en eskalerande skala. De flesta relationer avslutas efter ett tillräckligt antal våldsincidenter, de som inte bryter upp riskerar alltid ökat våld. De riskbedömningar som grundar sig i Johnsons IT tar inte hänsyn till eskalationstendensen och kan därmed inte egentligen urskilja högriskutsatta. Instrumenten ger stödmyndigheter ett alltför smalt fokus och förbiser möjligheter att ingripa preventivt. TK tillför i och med NB:s syn på allt våld som tvingande ingenting ytterligare utom begreppsförvirring av det slag som nu sker i den offentliga debatten. I den debatten råder motsättningar kring olika tolkningar av relationen mellan fysiskt och icke-fysiskt tvång, TK tolkas som rent psykologiskt våld. Stark saknar hållbara bevis för sin ståndpunkt att fysiskt våldsamt VNR minskar och TK ökar. Det saknas ännu möjlighet att mäta TK tillförlitligt. Övergripande förändringar i våldsförekomst och form förstås i linje med NB bäst genom en teori som ser till skiftande samhällsförhållanden, både ekonomiskt, politiskt, offentligt och med hänsyn till förändringar i andra former av våld. Att VNR ökade mätbart i samband med den ekonomiska krisen 2008 stödjer det. Kön och relation är nödvändiga komponenter i analys av våldsbrott, det kräver gemensam allvarsskala och definition. Däri måste skadeverkan ingå. Varje våldsbrott måste räknas för att kunna förstå VNR:s omfattning, dess förekomst, fördelning och relationen mellan de olika

---

⁶⁹ Walby & Towers (2018) s. 10f., 15f., 18-21.

⁷⁰ Walby & Towers (2018) s. 8, 12f., 16, 25f.

formerna av tvingande och kontrollerande våld. Det nytillkomna brottet *coercive control* hindrar detta genom att inordna alla handlingar som ingår under ett brott. Mot denna bakgrund är teorin om NB den bästa vägen framåt.⁷¹

2.3 Fördjupning: psykiskt våld

Hittills har framställningen förhållit sig till våld i bred bemärkelse, till hur det ofta beskrivs och som del av olika teorier om IPV. Här lyfts det psykiska våldet som sådant fram ur de allmänna våldskategorierna, hur det tar sig uttryck i utövning. Fördjupningen byggs kring de två sätt att beskriva våld som berördes i avsnitt 2.1: här kontrasteras Isdals uppräkningsform och utveckling av våldets olika delar med Starks kategorisering av det som sammanvävda teknologier. Så långt som möjligt förankras de mer abstrakta beskrivningarna i konkreta exempel från de många fallstudier som presenteras i deras verk.

”Psykiskt våld är dels att skada, skrämja eller kränka på alla sätt som inte är direkt fysiska till sin natur, dels att styra eller dominera andra människor med hjälp av en bakomliggande makt eller en hotbild”⁷²

Per Isdal delar i **uppräkningsform** in psykiskt våld i sju underkategorier⁷³ och knyter våldens formen som sådan till nära förhållanden; hur den förstör kärleken och skapar avstånd. Han ser i den formen något grundläggande om våldets natur: ”[...] att göra något med sina egna känslor, att bemästra dem genom att göra något med andra.”⁷⁴ Stark designade det han benämner TK:s **teknologier** som ett sätt att organisera mäns taktiker för analys och hantering. Trots att de formas och anpassas på individnivå bildar de mönster, situations-specifika handlingar antar förutsägbara former i en övergripande diskriminerande struktur. Hans fyra kategorier: *våld*; *skrämjaktiker*; *isolation*; *kontroll*, skapades utifrån utsatta kvinnors upplevelser; ur observerbar dynamik och dess effekter. Stark poängterar att en relation där isolation är den huvudsakliga teknologin ter sig –och känns– helt annorlunda än en där andra teknologier, ensamt eller i kombination, skapar en annan ton.⁷⁵

Utåtagerande svartsjuka är en del av Isdals beskrivning av psykiskt våld, tänkt att täcka när den i sig används för att kränka, skrämja, styra och kontrollera. Kontinuerliga förebråelser, påståenden och anklagande. Stark länkar samman svartsjuka med *våldsteknologin*, genom den klagovisa män för om kvinnans misslyckanden, fel och brister som trots allt uttrycker något även hon är smärtsamt medveten om: det som förväntas av hennes konventionella roll stämmer inte med hennes egna behov, som går emot hans uttryckta känsla av hur hon borde bete sig. I ambivalensen över rollen hon ärvt utförs den ojämnt. Även kvinnor som är investerade i det traditionella tvingas, på grund av dess begränsningar, förhandla om sina behov på sätt som gör kvinnorna

⁷¹ Walby & Towers (2018) s. 11–14, 16, 25f.

⁷² Isdal (2017) s. 47.

⁷³ Se T-2.1 #1: *Direkta hot, indirekta Hot, degradering och förödmjukelse, kontroll, utåtagerande svartsjuka, isolering och emotionellt våld.*

⁷⁴ Isdal (2017) s. 63.

⁷⁵ Isdal (2017) s. 47; Stark (2007) s. 241.

sårbara för kritik om att vara lömska eller manipulativa. Att se den verkliga världen hjälper enligt Stark förståelsen av TK. Otrohetsmisstankar är det vanligaste rättfärdigandet av mäns våld, avund används att ursäkta kontrollens beteenden. Offer anpassar sig och avslutar vänskaper och sociala engagemang för att blidka utövaren och visa lojalitet, val som ökar isolation och behovet av yttre anknytningar. Utsatta använder hemliga vänskaper eller affärer som skyddade utrymmen, avundsjukans fantasier blir självuppfyllande.⁷⁶

Isdal anmärker att **hot** är otroligt vanliga i vardagslivet och att de kan styra andra lika effektivt som fysiskt våld. Han drar en skiljelinje mellan direkta uttalanden och indirekta former som lätt går obemärkta förbi, diffusa yttningar: att påverka andra genom att skapa oro, rädsla och obehag; kroppsspråk som förmedlar en känsla eller ett budskap. Att börja dricka i vredesmod är ett vanligt sätt att inge otrygghet och tankar om att behöva lugna situationen. Underligt och oberäkneligt uppträdande kan ha samma effekt. En av Isdals klienter misshandlade tidigt i äktenskapet sin partner allvarligt på 17:e maj. Han använde nästan aldrig fysiskt våld efter det, ett lugnt ”kommer du ihåg 17 maj?”⁷⁷ räckte. Andra klienter berättar:⁷⁸

Senast vi grälade var hon helt omöjlig, ville absolut inte ge sig, överhuvudtaget inte lyssna. Grälet bröts för vi skulle hämta barnen, jag var fruktansvärt arg men tyst. På vägen körde jag fort, vet att hon inte tycker om det. Hon bad mig sluta: då gasade jag på mer och gjorde saftiga omkörningar så hon märkte jag var förbannad.⁷⁹

”Det är bara frågan om att vara tillräckligt tokig så att de börjar vara rädda för dig, då får du fritt spelrum. Jag kan göra sådana saker som att köra en kniv genom handen på mig för att visa hur sinnessjuk jag kan vara.”⁸⁰

Hot faller i Starks indelning under **skrämseltaktiker**, angrepp mot kvinnans psykologiska styrka och status jämfört med utövaren, bidrag till skapandet av skenbar allsmäktighet. Skrämseltaktiker kan i Starks mening ensamt skapa en våldsregim helt utan misshandel. De är effektiva för att kvinnor inte kan skratta bort dem eller gå utan att riskera skada, och på grund av den närvarande känsla av sårbarhet inför mäns våld kvinnor lär sig. De mest skrämmande hoten är de som är ickespecifika eller tvetydiga, då de inger en känsla av att det inte spelar någon roll vad offret gör. *Hot* har omedelbar effekt på individens autonomi oavsett genomförande och används jämte *förnedring*, *skam* och *övervakning* att inge rädsla, motivera hemlighållande, skapa beroende och ingjuta lojalitet. De hot som maskeras i positiva förevändningar beskrivs av Stark som en fruktansvärd variant, den utsatte känner sig än mer isolerad i sin rädsla, galen i kontrasten mellan terrorn och andras reaktioner.⁸¹

⁷⁶ Isdal (2017) s. 55f.; Stark (2007) s. 248f., 258.

⁷⁷ Isdal (2017) s. 48.

⁷⁸ Isdal (2017) s. 48–50.

⁷⁹ Isdal (2017) s. 50.

⁸⁰ Isdal (2017) s. 92.

⁸¹ Stark (2007) s 249f.

Cheryl var en stjärna i det lokala basebollaget. När det gick bra kom Jason alltid med en särskild matchtröja i halvtid, uttryckte omtanke om att hon var frusen av sig. Cheryl föll i bitar, kunde sedan inte prestera. Lagkamraterna förstod inte, de såg en kärleksfull gest. Den långärmade tröjan var en varning, att utmärka sig i spelet bröt mot regeln att inte göra Jason svart-sjuk. Hon skulle behöva dölja armarna efter kvällen.⁸²

Våld mot andra, främlingar eller egendom kommunicerar i Starks beskrivning vad som kan hända om den utsatte skulle misshaga eller söka hjälp. När läkaren hjälper frun att »bygga om» och slår sönder väggarna med en slägga, när maken skriker på sitt ex över telefon. När näven slås genom en gipsvägg eller vindruta är offret tacksamt för att det inte var genom dem. Sådana hot är nog att begränsa telefonsamtal och umgänge med vänner, eller att köra själv till jobbet. Isdal kallar det för **materiellt våld**, en egen kategori. Det ses i hans erfarenhet ofta som ett mildare alternativ, men relaterar till människor på exakt samma sätt som fysiskt våld. Påverkan och dominans genom rädsla och skada. Att förstöra eller kasta saker nära mot den andre, riva kläder i bitar.⁸³

”Jag hade kört fel och det var hennes fel. [...] Hittade en stor sten jag gick lös på bilen med. Hon satt kvar där inne och var jätterädd. * en gång kom han över en timme för sent [...] då] drog jag ut alla hans kostymer och hällde hela lasagneformen över dem. Så trampade jag omkring så att det fördelades väl. Jag visste att han skulle på affärsresa dagen efter.”⁸⁴

Att det materiella våldet ses som alternativ innebär enligt Isdal en lägre tröskel att ta till det än andra former, men att jämt bevittna materiellt våld beskriver han som att leva i ett slags minfält där det när som helst kan smälla. En ytterligare egen skild kategori tar sig snarlikt uttryck, det han benämner **latent våld**. När risken för våld påverkar offrets beteende i egenskap av inneboende möjlighet kan det styra allt, ur den utsattes perspektiv kan det lätt utvecklas till den dominerande formen vid VNR: ett kroniskt livsvillkor. Stark beskriver en särskild form av subtila hot, ett spektrum som i ena änden består av anonyma handlingar vars upphovsman inte är på fråga för offret. Avlägsnande av kläder eller viktiga minnessaker, lämnande av meddelanden eller subtila tecken på närvaro trots kontaktförbud. I andra änden finns exploatering av intima hemligheter, trauman och rädslor. En man lekte ofta »kurragömma» med sin hustru, egentligen en återkommande påminnelse om den farbroder som en gång lurpassat på henne i en garderob och våldtagit henne. Här syns Isdals psykiska **emotionella våld**, riktat att skapa obehag och få andra att känna sig små, oviktiga och utan värde. Att konsekvent bryta avtal och löften eller systematiskt förbise en annan. Han beskriver dess yttringar som mycket kreativa, att det emotionella kan vara huvudformen av våld i ett förhållande. Stark placerar »gaslighting» i anslutning, taktiker designade att övertyga den utsatte att den är galen. Att stjäla saker som mystiskt dyker upp efter desperat letande, parkera om bilen under natten. En man tog fruns exklusiva kamera, förolämpade och anklagade henne för att ha tappat bort den dyra gåvan och

---

⁸² Stark (2007) s. 229.

⁸³ Stark (2007) s. 251, Isdal (2017) s. 45f.

⁸⁴ Isdal (2017) s. 46.

lade i hemlighet tillbaks den när polisen kom för att undersöka saken. Att hota få partnern inlagd, eller att övertyga vänner och familj om att hon är galen är mycket vanligt. En man lade ut pornografi på sig själv och en annan kvinna på nätet där frun skulle se dem, anklagade henne sedan vid konfrontation för att driva bort honom med galna anklagelser. I förlängningen syftar taktikerna enligt Stark till att påminna om hur farliga konfrontationer är, om hur den utsattes välmående är beroende av att acceptera utövarens verklighet oavsett hur absurd den är. Det kan även vara nedbrytande, Stark beskriver hur Miguel höll handen över Lavonnes mun när hon sov så att hon inte kunde andas; låtsades sova när hon vaknade flämtande efter luft. För att mäktas med låg hon helt enkelt vaken tills hon skulle gå till arbetet och var sedan för utmattad för att ta hand om barnen. En i behandling hos Isdal hatade sin partner.⁸⁵

Efter de flyttat ihop blev han besatt av att trampa ner och skada henne. Bevakade henne alltid, kritiserade och påpekade fel och brister. Hon fick äta i badrummet, hon hade sådana grisiga vanor. Han hade en plan. Försökte hon säga eller mena något vred han på det i timmar tills hon själv insåg hur dum och ovetande hon var. Då fick hon pratstraff, förbud att öppna munnen på en vecka för hon sade så mycket dumt. Hon fick bara sitta på en pinnstol. Han tog hennes post så hon fick inkassokrav och påminnelser, när de kom skällde han ut hennes dumhet och ansvarslöshet. Han lekte psykologlekar med henne, ett exempel: kom hon in med en kopp kaffe gömde han den när hon gick för att hämta något, låtsades som ingenting när hon letade. Uttryckte sig bekymrad för hur hon inbillade sig saker, att hon började bli psykotisk och att de kanske skulle ta kontakt med läkare för att undersöka om hon hade en hjärntumör.⁸⁶

Förödmjukelse är enligt Isdal att förminska någon inför andra eller provocera fram uppträdande som skämmer ut dem själva. **Degradering** är inte slumpmässiga ord; utan väl valda, de som nedgör, smärtar och sårar värst.⁸⁷

”Du är dum [...] efterbliven, ingen vill ha dig, du borde inte vara född, [...] du klarar inte av någonting, [...], du är en dålig mor, du lagar [...] dålig mat, [...] en kärring, hora, luder, fitta [...] du är tokig”⁸⁸

Stark beskriver *förnedringstaktiker* som rotade i att etablera moralisk överlägsenhet, ett led i att förneka den utsatte självrespekt. *Skam* demonstrerar underordning genom synbar, symbolisk märkning eller påtvingade beteenden: rituella iscensättningar av grundläggande behov och sådant som går emot den utsattes moral eller omdöme. Att tvingas bära smutsiga, dåliga kläder dagar i ände; sova stående. Förnekas toalettpapper eller bestick. Äta från golvet, be om ynnest på knä. Regler som liknar de för barn, hushållssysslor på timer eller att tvingas sitta vid bordet tills maten ätits upp, mat som medvetet gjorts outhärdligt kryddstark eller som gör den utsatte sjuk. Det emotionella våldet är i Starks uppfattning särskilt skadligt i primäranknytningens kontext. Då

⁸⁵ Isdal (2017) s. 47, 64. Stark (2007) s. 254f.

⁸⁶ Isdal (2017) s. 62.

⁸⁷ Isdal (2017) s. 50f.

⁸⁸ Isdal (2017) s. 47, 64.

alternativa källor till emotionellt stöd saknas, då överlevnad är avhängigt utövarens godkännande och den utsatte är djupt investerad i dennes åsikter och omdömen; när de är oförmögna att uppbringa positivt självomdöme eller annat att motstå den negativa bild som projiceras på dem. Kontrollstrategier, och andra komplementära former av berövanden med sikte på områden där självförtroendet redan är utsatt, kan undergräva förmåga till självbekräftelse till den grad att den utsatte antar barnligt beroende av utövarens godkännande; vilket gör nedsättande förödande. Isdal beskriver ett sådant fall.⁸⁹

Desto mer jag gjorde desto mindre fick jag. Det hände något efter förlossningen, han var inte med; hade en viktig konferens med jobbet, det måste jag ju förstå? Jag var trött efteråt, men fick ta allt ansvar, fick inget stöd eller hjälp. Han ville aldrig lyssna, jag var tråkig; de som engagerade sig i barn triviala personer. Jag skulle tänka på hur trist jag började bli, huräcklad han var över min kropp. Han förstod inte hur jag kunde vara så slarvig och osexig, jämförde med andra kvinnor, pekade ut hur jag förföll. Barnet var ointressant, blev hon sjuk gick han hemifrån, jag gav honom inte lugn och ro! Var jag för trött för att vara engagerad i timplånga samtal om hans värld och genialitet saknade jag perspektiv. Han kom och gick när han ville, bröt hela tiden alla avtal. Sade jag till blev jag allt mer en hemmakärring. Desto sämre jag blev behandlad desto mer försökte jag tillfredsställa honom: jag ville bara få honom förstå att det var värt att älska mig.⁹⁰

Olika former av **övervakning** är extremt vanligt och syftar till att direkt (uppenbart eller uttryckt) eller indirekt (samla information som kan reglera, skrämja eller skämma ut) förmedla utövarens omnipotens och upprätthålla regler. Dess yttringar sker i extraordinär variation, långt bortom lagens förmåga att hantera, och gör hot rörliga; de följer med offret vart de än går. Stalkning: förföljelser, spioneri och angrepp, är den mest dramatiska och uppenbara formen. Som hot utmärker det sig i varaktighet, 2,2 år i snitt. Stalkning innefattar ofta trakasserier, vandalism och att döda eller hota husdjur. Intimövervakning sträcker sig från att gå igenom alla möjliga tillhörigheter och utrymmen till övervakning av konton, samtal och tid; även att stjäla offrets identitet och installera utrustning eller använda GPS. *Microövervakning* är enligt Stark ett uttryck för utövares uppfattning av relationer som ett nollsummespel, varje tecken på partners självständighet är något som tillhör förövaren och som genom att uttryckas fräntas denne. För att upptäcka illojalitet synas den utsattes vardagsliv i detalj: vart de går, hur snabbt de kör, varje utgift. Utövaren mäter frukostflingorna för att se om någon annan ätit, luktar på kläder, gömmer sig för att övervaka. Microövervakning är ett intrång i vardagen till en grad som utplånar autonomi och för in rädsla i rutinmässiga val, av vilken väg den utsatte kör hem, vem de pratar med och vilken tid de anländer. Val i sig blir skrämmande. Kombinationen av microövervakning och **kontrollens microreglering** ger ur Starks beskrivning TK en intensitet som inte finns i någon annan form av förtryck. Han ger flera exempel. En klient var tvungen att alltid svara i mobilen direkt vid första signalen. För att

---

⁸⁹ Stark (2007) s. 258, 260f., 273.

⁹⁰ Isdal (2017) s. 61.

testa hennes lojalitet ringde utövaren när hon cyklade till jobbet och orsakade flera olyckor, en där hon bröt armen. Terrys make tog anställning i en intilliggande kontorsbyggnad så han kunde titta på henne när hon arbetade.⁹¹

Nick ringde Laura 15–20 gånger om dagen på jobbet; insisterade hon skulle klippa håret kort och inte använda smink för att inte locka manliga medarbetare. Hon hindrades från att gå ut med kollegorna under lunchen när Nick hämtade henne. Han ringde henne från puben om nätterna så han kunde lyssna när hon sov genom avlagd lur. »Personsökarleken» orsakade kallsvett och nässelutslag när ett nummer dök upp på sökaren. Hon måste lista ut vad numret betyder för att undvika konsekvenser. Med Nicks födelsedag nära kunde det vara en viss butik, nu gällde det att gissa vad exakt från butiken han ville ha. Laura fick tillåtelse att fira sin födelsedag, Nick beställde limousin och sade åt henne bjuda med tre väninnor. Bilen kom med ett kort i kuvert, direktiv att fråga föraren om regler. De gällde vart de kunde ta sig, vad de kunde göra och när de skulle vara hemma. På fönstret stod skrivet ””Jag älskar dig, grattis på födelsedagen””.⁹²

Övervakning är i Isdals kategorisering en del av kontroll som psykologiskt våld. Det han definierar som: att med makt eller hot kräva kontroll över en annans liv. Det är svårare att skydda sig mot när det ligger makt eller faktisk möjlighet till sanktion bakom. Ekonomi och information är viktiga att kontrollera. I yrkesutövning har han märkt en tendens han finner fascinerande, ett behov många klienter har av att klä sig och partnern likadant. Harmonin i en kontrollerande relation är uteslutande grundad i den underordnades fullständiga anpassning till den överordnades krav, förväntningar och önskemål.⁹³

Hennes opålitlighet upptog varje sekund. Hon var lätt på foten, hämningslös. Alltid behövde hon hållas under uppsikt, förhöras; måste följas upp mitt i natten om det inte stämde. Han reste mycket i jobb, ett stämpelur han hittat hjälpte, ett hon skulle använda när hon gick till jobbet och kom hem. Han ringer hem och ser om hon svarar, jämför tiderna med stämpeluret. Hon lurar honom, går aldrig att lita på. Kraven är för de flesta helt orimliga, ur hennes perspektiv såg hon hans sårbarhet, enorma rädsla för att bli sviken. Visste att han inte skulle kunna hantera att hon inte stämplade, bli arg, hota, kanske bli våldsam. Han blir lugnare om hon gör det, det är ju bara ett kort i en klocka. Hon älskar honom, anpassar sig. Men har behov, vill träffa vänner. Gör det och berättar inte, får grannen att stämpla in och ut.⁹⁴

I Starks uppfattning är kontrollens syfte att installera faktisk materiell underordning. Dominans i exploatering av kvinnans färdigheter, kapacitet och resurser för egen vinning; ett begränsande av hennes möjligheter till flykt och reglering av hennes beteende. Den gör könsojämlikhet verklig i det konkreta, begränsar handlingsutrymme; börjar i materiella, grundläggande och vardagliga nödvändigheter: mat, sex, sömn och boende. Frun med öknamnet »mat

---

⁹¹ Stark (2007) s. 255–258.

⁹² Stark (2007) s. 198f., 258, 269f.

⁹³ Isdal (2017) s. 51f.

⁹⁴ Isdal (2017) s. 53f.

vid bordet» fick stå och vänta tills han ätit sin andra tallrik innan hon satte sig. Att undanhålla sex; en kvinna var »för ren» att röras före äktenskapet. Det hindrade honom inte att ta älskare, begränsa hennes rörelser och attackera andra män hon mötte. Kontroll är också ett aktivt berövande, att fördela förhållandets tillgångar till utövarens fördel. Det sker direkt, med stöld eller hot, genom bedrägliga beteenden som förfalskning av underskrifter; genom att förmå den utsatte att sälja tillgångar som investeras i utövarens egna projekt. Offret tvingas använda alla pengar de får till hushållsutgifter, att arbeta oavlönat i utövarens företag. Förövaren ska alltid vara med när de handlar, alla inköp ska godkännas. Microreglering sträcker sig genom vardagens alla nyanser; från det generella, vad kvinnor gör, till det specifika. Absurt detaljerade kontrakt om »hustruns plikter» med tillhörande system för intjänande av »bra dagar» genom följsamhet. En utsatt skulle förbereda sig för sex med att raka sig var tredje dag, med en specifik bredd på rakbladen, vara naken i sängen 20 minuter exakt efter barnen lagt sig. Dussintals av Starks klienter beskriver identiska mönster. Allt eftersom kontrollen ökar blir vad som ses som överträdelser allt trivialare, tills det känns som att offret straffas för ingenting. Microreglering krossar enligt Stark livsgnistan ännu mer effektivt än berövandet av grundläggande behov, det lämnar inget andrum åt den underordnades personskap. Han uttrycker ironin i att de friheter som fräntas de utsatta genom processen tas som så alldagligt självklara att våldet går obemärkt.⁹⁵

Isolation består i Isdals definition av direkta eller indirekta påtryckningar som begränsar rörelse- och livsutrymme, ibland till den grad att den utsatte aldrig träffar andra. Han beskriver det som en allvarlig våldsform som ökar beroende och döljer det som sker. När den som skadar samtidigt är den som tröstar, tar om hand och förstår är det särskilt nedbrytande. För att förstå att det som sker är orimligt måste det finnas något att jämföra med. Utan kontakt med andra finns inte den möjligheten, våldet upplevs naturligt och förtjänt.⁹⁶

En klient skapade ett samliv där de var tillsammans dygnet runt och aldrig träffade andra. Han använde sin sjukdom till att få henne att säga upp sig, vädjande våldsamt att han inte klarade vara själv av ängslan och depression. Berättade dagligen hur hon var allt för honom, visade han inte kunde vara utan henne med två självmordsförsök. När hon var tvungen att göra något fick han alltid anfall strax innan. En annans finaste tid var de år han och partnern arrenderat en enslig gård. De fick nästan aldrig besök, såg andra komma på långt håll. Hon tyckte inte om boendet, han älskade det.⁹⁷

Som den sista av Starks teknologier fyller isolation, förutom det Isdal beskriver, funktionen att underminera den sociala auktoritetens och identitetens förankringar. Isolation sätter ofta den kontext där utsatthet börjar eller eskalerar: att flytta ut ur föräldrahemmet, byta boende eller helt enkelt flytta längre bort från etablerade sociala kontakter, gör våldets konsekvenser mindre synliga. I brist på tillgång till bil eller pengar är andra utom räckhåll. De personer som

---

⁹⁵ Stark (2017) s. 271–274.

⁹⁶ Isdal (2007) s. 60.

⁹⁷ Isdal (2007) s. 59.

inte kan användas för att utsträcka kontrollen drivs bort med andra teknologier, genom att iscensätta situationer som garanterat alierar dem, eller genom krav på att välja relationen som ett lojalitetstest. Den som konstant eller synligt övervakas isoleras från utomstående, eller isolerar sig själva. Isolation förstärker förnedringens effekter, och förnedring utförs för att isolera.⁹⁸

Kort efter en operation för allvarlig cancer hade Doreen och maken, en läkare, ett cocktailparty med affärsbekanta. Han tvingade henne hasta att hämta hans drink, väl medveten om att påsen hon bar efter operationen skulle spricka –likt tidigare under veckan vid sådan ansträngning– och stänka ner hennes klänning med kroppsvätskor.⁹⁹

Familj kan vara en källa till stort stöd. Isolation är mer framgångsrik där den relationen är ansträngd från början, där föräldrarna manipulerats att ställa sig på utövarens sida, eller på grund av våld i barndomen. Många utsatta söker stöd hos surrogatfamiljen, vilket kan vara problematiskt. Deras stöd är ofta osäkert när det gäller, de tar ofta »sin» familjs sida oavsett vad de sagt.¹⁰⁰

John tvingade Arlene att flytta från familjen, vägrade sedan låta dem komma på besök. Brände bilderna på dem, förstörde deras brev, hennes skolfoton och diplom. Hon gjorde honom galen, precis som hennes mamma gjort med hennes pappa. När hennes pappan fick cancer var det mamman som dödade honom långsamt på samma sätt som Arlene nu dödade Johns livsgnista. Barnen fick inte gå på faders begravning.¹⁰¹

Vänners gemenskap och stöd kan utgöra större hinder för utövaren än familjen. Genom att själv ingå i gemenskapen kan våldet dölja eller demonstreras för att driva bort andra. Stark beskriver hur vänner nedvärderas, utmålas som dåligt inflytande, undermineras. Vänskaper regleras, begränsas i tid och tillgång; till specifik form, eller genom att insistera på att alltid följa med. Kärleken används som ursäkt, ingen annan älskar den utsatte lika mycket eller har rätt till deras tid. TK påverkar kvinnors möjligheter till anställning och deras prestationer i många avseenden. Många tvingas säga upp sig eller avskedas, görs kroniskt försenade eller frånvarande, bilen blockeras in eller saboteras. Utövaren kräver sex precis innan arbetet eller vägrar utföra nödvändiga uppgifter till stöd. När mannen ringer företagets klienter och kallar henne hora och tjuv drar de sig ur affärsrelationen, ovilliga att dras in i en personlig dispyt. Psykiatern låter sin fru gå på föreläsningar, men dyker upp utan förvarning och går an föreläsaren på så sätt att hon omöjligt kan gå kvar.¹⁰²

Inför en avgörande affär fick portföljförvaltarens klienter ett anonymt brev med en rapport som kritiskt detaljerade hennes arbetsgrupps brister, allas utom hennes. Delägarna köpte ut henne, övertygade om att hon skickat

---

⁹⁸ Stark (2007) s. 255, 259, 262–265.

⁹⁹ Stark (2007) s. 259.

¹⁰⁰ Stark (2007) s. 264.

¹⁰¹ Stark (2007) s. 265, 267.

¹⁰² Stark (2007) s. 259, 266, 270.

brevet. En expert verifierade senare att maken övervakat hennes samtal och skrivit rapporten.¹⁰³

2.4 Utsatthet och sårbarhet

Här beskrivs hur utsatta definieras och ses. Först hur de delas in utifrån gemensamma huvuddrag, följt av översiktliga nedslag i olika undergrupper och sårbarhetsfaktorer. Faktarutor presenterar sammanfattningsvis de förutsättningar och våldsförmer som betonas utifrån olika omständigheter. Med anledning av det kritiska genusperspektivet lyfts HBTQ-identifierandes och mäns utsatthet fram särskilt. Avslutningsvis kompletteras delens inledande fokus på utsatta *grupper* genom att lyfta fram *individen* som sårbar.

De som drabbas av VNR beskrivs enligt Veronica Ekström och Linn Moser Hällén allt mer som en sammantagen grupp av utsatta personer, skillnader individer emellan inom den gruppen anses i huvudsak vara en fråga om sårbarhetsfaktorer eller identitetspositioner. Hur olika utsatta kategoriseras och benämns skiljer sig, ofta saknas närmare definitioner eller så används begrepp synonymt, främst beskrivs de som undergrupper av våldsdrabbade kvinnor. I antologin *intersektionella perspektiv på nära relationer* problematiseras det synsättet. De våldshandlingar som förekommer är i stort lika, där undergrupperna skiljer sig är i högre utsatthet; i upplevelse av våldet och i möjlighet att bli fria: mest skiljer de sig i hur samhället bemöter dem.¹⁰⁴

Therese Liljesköld och Carin Holmberg tar upp **husdjur** som en sårbarhet. De är ofta känslomässigt sett familjemedlemmar, med ömsesidigt kärleksfulla band till den utsatte. Rent juridiskt ses de som saker, förbises oftast av polis, åklagare och socialtjänst. Våld mot djuret blir våld mot det utsatte, i hot och avskiljande av emotionellt stöd och trygghet. Utövaren riktar om uppmärksamhet från djuret till sig själv, genom »uppfostran», strikta regler, vägran att alls ta hand om familjemedlemmen. Jurer och skyddsboenden tar inte emot djuren, det försvårar att frigöra sig, ökar hopplösheten och isolationen. Att lämna av sitt husdjur hos grannar eller vänner är komplicerat, utövaren kan hävda rätt till det och konflikter skapar obehag för de inblandade. Författarna beskriver våldet mot husdjur som ett lågriskalternativ, med låga straff och betydande bevisvärigheter. Relationen mellan barn och djuret utnyttjas för att tvinga dem att delta, vara tysta, eller som indirekt hot mot modern.¹⁰⁵

Moderskap och barn nämns återkommande, enligt Maria Eriksson är det inte ovanligt att utsatthet börjar under graviditeten eller de första levnadsåren. Barn i hushållet fördubblar risken för partnervåld. Evan Stark beskriver hur en utövare efter separation med hustrun alienerar barnen: när han hade dem över helgen sade han till modern att de var bortresta och att hon inte behövde hämta dem. Han klädde sedan på dem och ställde dem att vänta på henne i

---

¹⁰³ Stark (2007) s. 270.

¹⁰⁴ Hällén m.fl. (2021) s. 12f., 19.

¹⁰⁵ Hällén m.fl. (2021) s. 99–105.

dörren, använde att hon inte kom dem som medel att så misstro mellan dem och modern.¹⁰⁶

T2.4 #1: Moderskap & barn: betonat våld, sårbarhet.¹⁰⁷

<p>Barn blir ett redskap att utsträcka våld när modern är otillgänglig eller inte längre reagerar på direkta angrepp. De rekryteras, tvingas att rapportera eller används som indirekt straff. Modern tvingas välja mellan sådant hon tycker är förkastligt; att själv utföra mildare olämplig disciplin eller se på när utövaren gör det, men värre. Skammen blir sårbarhet för förnedring och rädsla för anmälan. Utövaren vägrar eller »glömmer» nödvändiga kringuppgifter, att hämta, lämna eller ge mat. Modern utlämnas åt att försöka göra allt själv, åt stress och ett omöjligt vardagspusell.</p> <p>Kontroll maskeras: att alltid ha ett barn hos sig när partnern går ut, under förevändning att avlasta. Att ta på sig att se till att partnern inte »gör något ohälsosamt» under graviditeten.</p>	<p>Modern blir ansvarig för både sig själv och barnen, hon måste hantera praktiska och emotionella konsekvenser för både sig själv och dem.</p> <p>Normativ sårbarhet: förväntningar kring moderskapsrollen som saknar motsvarighet för män. En kvinna som inte lever upp till den bilden drabbas av myndigheter och bekantas dömande. Fadern kan samtidigt framstå stöttande.</p> <p>Svårt bemötande med rättsväsende: att samtidigt och framgångsrikt hävda sig vara en god moder och en våldsutsatt. Passar inte med systemets bild av ett »riktigt» eller »värdigt» offer. Andra system problematiska, socialtjänsten ser ofta på modern som primärt ansvarig och hon får skulden för brister och problem.</p>
--	---

Mycket få studier finns kring *ungdomars* utsatthet, Carolina Överlien beskriver forskningsläget i Sverige som eftersatt. Unga tonåringar uppges särskilt sårbara i bristande erfarenhet och referensramar. Marti Loring och Melissa Scardarville hänvisar till forskning som visar att upplevelsen av IPV i tonåren särskilt kompliceras av ambivalens kring partnern; av kontrasten mellan våld och uttryck för ömhet. Unga saknar ofta verktyg att identifiera, hantera eller ta sig ur svåra situationer. Överlien konstaterar att vuxenvärlden, i föresats att respektera ungas privatliv, i praktiken ofta utelämnar unga åt osäkerhet och åt övertygelsen att de måste hantera IPV på egen hand.¹⁰⁸

T2.4 #2: Ungdomar: betonat våld, sårbarhet¹⁰⁹; statistik.

<p>Kontroll och övervakning: av umgänge, kroppsliga och könsnormativa uttryck (sexiga kläder, utseende), vilka som får ha kontakt.</p> <p>Kränkningar: tjejer främst i form av könsnormativ förnedring och nedvärdering. Skamframkallande skällsord. Personspecifika osäkerheter.</p> <p>Rädsla kan få den utsatte att foga sig i allt. Ungas berättelser om våld genomsyras av rädsla: situationsbetingad eller smygande och ständig.</p> <p>Digitalt våld: Sociala medier och smartphones centrala, katastrofala skadeverkningar, snabb och stor spridning. Följare, utbyten och aktiviteter mål för våld. GPS, incheckningar, rapporter på vad de gör. Spridning av kränkande eller pornografiska bilder och filmer utgör hot.</p>	<p>Ungdomen i sig sårbar tid. Känsla av ökande frihet och självständighet, samtidigt begränsad i erfarenhet och referens. Vitt skilda bakgrunder ger olika tillit till vuxenvärlden; utvecklingsnivå, sammantaget stöd och vägledning; förutsättningar att se och hantera våld.</p> <p>Risikfaktorer: trauma i tidig ålder; våldsutsatthet i familjen; mobbning; droger och alkohol; äldre partner; tidig exponering för pornografi.</p> <p>Vuxna tar inte våldet på allvar, det avfärdas som kärleksgnabb eller ungdomsdrama. Professionella ger svagt stöd. Föräldrar och skolas respons viktig. HBTQI ungdomar särskild utsatta.</p> <p>Evan Stark: Särskilt sårbara för isolation gentemot ursprungsfamilj vid ansträngd relation.</p>
---	--

¹⁰⁶ Hällen m.fl. (2021) s. 109f.; Stark (2007) s. 253.

¹⁰⁷ Hällen m.fl. (2021) s. 109–120; Stark (2007) s. 250–253, 261, 269.

¹⁰⁸ Hällen m.fl. (2021) s. 68f., 77f.; Loring & Scardarville (2015) s. 99–101.

¹⁰⁹ Hällen m.fl. (2021) s. 68, 70–74; Stark (2007) s. 264.

Befolkningsstatistik 2021, totalt:	Kvinnor (2021: 5 191 619)	Män (2021: 5 260 707)
Ungdomar 2021: 15–19 år:	Tjejer (2021: 286 409)	Killar (2021: 304 562)

Funktionsnedsatta beskrivs av Hällen som en mycket bred grupp där allt från fysiska och mentala funktionsnedsättningar till borderline vanligen ingår. Trots stora olikheter individer emellan i form, grad och allvar ses de ofta som en homogen grupp och definieras i första hand, eller enbart, genom nedsättningen. Oavsett skilda omständigheter och erfarenheter delar de i huvudsak känslan av att vara i en underordnad, underprivilegierad social position. Enligt Eva Sundborg drabbas *äldre* ofta av liknande sårbarheter, även de som klarar sig relativt friska. För många fortsätter våldet in i ålderdomen.¹¹⁰

T2.4 #3: Funktionsnedsatta, äldre: betonat våld, sårbarhet¹¹¹; statistik¹¹².

<p>Funktionsanknutet: lämna synskadad i obekant miljö utan att berätta var; möblera om rum, leder till skada och att inte kunna orientera sig. Vägra tolka eller feltolka åt en dövstum, avskära kommunikation. Undanhållande av medicin och hjälpmedel.</p> <p>Utnyttjande av: fördomar; faktiska maktskillnader; beroende av stöd; ekonomiskt utanförskap; osynlighet; isolering; ensamhet. Hindra stödinsatser. Omhändertagare ses som »vårdande hjältar».</p> <p>Psykiskt våld: riktat mot nedsättningen. Deras »dumhet» lämnar inget val, de är värdelösa. Ingen kommer tro dem, de ska vara tacksamma att någon står ut.</p>	<p>Forskning visar generellt sämre livsvillkor. Ekonomisk och social utsatthet, ett konkret samhällsproblem, begränsar och marginaliserar.</p> <p>Utbredd diskriminering: stereotypa negativa myter och fördomar; ses som otillförlitliga; möter misstro. Ses som hyper- eller asexualiserade, som att inte kunna ha intima relationer och därmed inte kunna utsättas. Våld osynliggörs och bortförklaras med »missförhållanden» och »svåra fall». Tas inte på allvar.</p> <p>Symptom på våld ses som del av ålder, sjukdom eller nedsättning. Fysiska svårigheter att värja sig eller fly; förstå att de är utsatta, berätta om eller verbalisera våldet. Brister i kunskap om eller förmåga att ta till hjälpsystem. Stödinsatser inte byggda för de utanför normen. Missförstås i skild förmåga att se och följa sociala koder.</p>
<p>Äldre av befolkningen 2021. Funktionsnedsatta vuxna av befolkningen 2021.</p> <p>Äldre 60+: 1 275 500 (M) / 1 413 075 (K) Allvarligt funktionsnedsatta 16+ (felm.): 9,5% (0,6)</p> <p>Allvarlig psykisk ohälsa eller nedsättning: 10,4% totalt vuxna, IF, NPF, allvarlig ohälsa</p>	

Marie Eriksson och Rickard Ulmestig beskriver *ekonomisk utsatthet* som att vara »en skilsmässa från fattigdom». En befintlig utsatthet ur bakgrund, språkhinder eller sjukdom; eller skapad som konsekvens av våldet. De som klarar behålla arbete eller SGI uppges mer motståndskraftiga. Merparten av de som utsatts för ekonomiskt våld i Erikssons och Ulmestigs studie har visat sig bidragsberoende efter uppbrott. De som är beroende av försörjningsstöd förlorar eventuella skadestånd, det är istället medel som går till minimalt uppehälle. De fräntas därmed kompensation för våldet och förnedringen de fått av domstol och även stödet en bra handläggare kan vara. Eriksson och Ulmestig återger flera intervjuer: först en kvinna med ett relativt välbetalt arbete, utåt vardaglig medelklass, med totalt förstörd ekonomi efter skuldsättning och fast i fattigdomens isolation; en andra kvinnas skam över sin situation, knäckt av förnedringen i att behöva söka försörjningsstöd; en tredjes erfarenheter av

¹¹⁰ Hällen m.fl. (2021) s. 81–83, 91, 156f., *jmfr.* 158–166.

¹¹¹ Hällen m.fl. (2021) s. 82–96.

¹¹² *Statistiken för allvarlig psykisk ohälsa utgår delvis ur 2020 års underlag, se bilaga C.*

den förlängda kontrollens konsekvenser, med en handläggare som utövar kontroll likt det ekonomiska våld kvinnan utsatts för.¹¹³

T2.4 #4: Ekonomiskt utsatta: betonat våld, sårbarhet¹¹⁴; statistik.

<p>Ekonomiskt: påverkan på den utsattes förmåga att förvärva, använda eller behålla ekonomiska resurser. Digital ekonomi förenklar kontroll.</p> <p>Eftervåld: Uppsägning på grund av störande expartner. Pågående dödshot utesluter synligt eller identitetsröjande arbete. Att flytta ofta försvårar. Pågående ofrihet under skulder.</p> <p>»Autoimmuna välfärdssystem»: Utövaren använder systemet, som t.ex. föräldraförsäkringen; kontrollerar och stör genom att ge bort »sina» föräldradagar i löfte om hjälp. De tas sedan tillbaka när den utsatte väl tagit tjänstledigt.</p>	<p>Fattigdom leder till social isolering, påverkar identitet och relationer. Leder enligt studier i sig till ökade livskostnader.</p> <p>Skulder blir nästan omöjliga att bli av med. Samhällets ekonomiska skyddsnät tar inte hänsyn, de växer liksom ärenden hos kronofogden. Livslång skuldsättning. Skuldsanering flerårig process, hjälper inte att bryta relationen.</p> <p>Bistånd kan vara ett ovärderligt stöd och vägen ut, behovsanpassad prövning ger handläggaren stort utrymme. Det kan också, på grund av prövningens utformning, vara ett stort hinder.</p>				
<p>Fattigdom Sverige (16+), 2021, % (felm.)</p> <table border="1"> <tr> <td>Materiell och social fattigdom</td> <td>3,3 % (0,4)</td> </tr> <tr> <td>Allvarlig materiell och social fattigdom</td> <td>1,4 % (0,3)</td> </tr> </table>		Materiell och social fattigdom	3,3 % (0,4)	Allvarlig materiell och social fattigdom	1,4 % (0,3)
Materiell och social fattigdom	3,3 % (0,4)				
Allvarlig materiell och social fattigdom	1,4 % (0,3)				

Att frivilligt eller med tvång *migrera* genom äktenskap innebär enligt Runa Baianstovu en särskild utsatthet, särskilt under asylsökande. Hennes studie av fyra kvinnors äktenskap med olika ålder, religion, klassbakgrund och etnisk/nationell tillhörighet; som ingåtts över olika nationsgränser och i skilda riktningar visar likheter i sårbarhet. Kvinnor bland minoriteter, migranter och lågavlönade konstateras i internationell forskning vara överrepresenterat utsatta för IPV. Stark exemplifierar kulturellt betingad kontroll: Shamita, som flyttat till New York med maken, tvingades trots det kyliga klimatet alltid bära de traditionella tunna bomullskläder hon tagit med från Indien. Hon begränsades därmed effektivt till bostaden av det kallare klimatet mellan september och tidiga maj; vid protester låstes hon och sonen ute i kylan.¹¹⁵

T2.4 #5: Migranter: betonat våld, sårbarhet¹¹⁶; statistik.

<p>Utnyttjande av strukturer: av samhällets frånvaro och bristande synlighet; av om uppehållstillståndet är knutet till maken. Att dölja beslut om permanent uppehållstillstånd; ordna utreseförbud i hemlandet när den utsatte besöker det.</p> <p>Isolation: lögnar och utmålning av än större brister i stödstrukturer och hjälpmöjligheter. Utnyttjande av bristande utomstående kontakt, avsaknad av insyn i relationen eller avsaknad av samspel med andra aktörer med tillitsband.</p>	<p>Juridiskt gränsland: formella rättigheter förverkligas inte. Beroende av socialt arbete, låg tillit till myndigheter och hjälpinstanser. Saknad kunskap om rättigheter. Rädsla för utvisning och familjeseparation; att bli bemötta med fördomar och diskriminering; att våldet bortförklaras. Migrationsrelaterade personliga trauman.</p> <p>Inneslutenhet: Introverta levnadsförhållanden utan samspel med andra grupper ökar isolation och utsatthet. Påverkas av segregation, möjlighet till anställning och utbildning.</p>		
<p>Bevilj. uppehållstillstånd för asylsökande och anhöriginvandring till asyl 2018–2021.</p> <table border="1"> <tr> <td>Totalt antal:</td> <td>94 845</td> </tr> </table>		Totalt antal:	94 845
Totalt antal:	94 845		

¹¹³ Hällen m.fl. (2021) s. 173, 176–178, 183–184.

¹¹⁴ Hällen m.fl. (2021) s. 174–184.

¹¹⁵ Hällen m.fl. (2021) s. 202f.; Stark (2007) s. 239.

¹¹⁶ Hällen m.fl. (2021) s. 203–210.

Missbrukare beskrivs av Carin Holmberg och Carina Smirthwaite som en strukturellt sårbar grupp. De strukturer som annars skulle hjälpa dem är inte tillgängliga. De anges extremt våldsutsatta, till den grad att det normaliserats och inte tas på allvar, inte överhuvudtaget ses som IPV. Missbruket bidrar till beroendet av utövaren, och den destruktiva relationen till det forskning kallar »double trouble»: ett band som ofta är ett starkare beroende än det till drogerna. Bruket är ofta ett sätt att stå ut och överleva; eller har introducerats och finansieras av utövaren. Skam och rädsla för avslöjande och konsekvenser, för barnen och dem själva, ökar isolationen och hindrar frigörelse.¹¹⁷

T2.4 #2: Missbruk & beroende: statistik

Missbruk och beroende, vuxna 21–64, 2021 per 100 000 invånare:	Kvinnor	Män
Individuellt behovsprövade öppna instanser:	109,5	213
Frivillig institutionsvård:	11,8	32,6

Frida Darj beskriver att kön, maskulinitetsnormer och mäns överordning brukar användas som ram för att förstå VNR. **Intersektionalitet** synliggör hur fler maktordningar påverkar utsatthet. Hon hänvisar till författarna De los Reyes och Mulinari som hävdar att det bör undersökas hur intersektionell analys kan användas för att utmana den feministiska problemformuleringen. Darj tar upp Nina Lykkes förklaring av begreppet: som *intra-agerande*. Snarare än att vara utsatt med grund i antingen det ena eller andra (som diskrimineringslagar ofta är konstruerade) är det avgörande hur olika faktorer påverkar och konstruerar varandra i en helhetsbild av en individs specifika livsvillkor. Det ger en nyanserad förståelse som stämmer bättre med verkligheten. Den additiva metod, att lyfta upp en grupp eller annan och lägga dem »på varandra», som är den vanliga strategin att öka jämlikhet har fått mycket kritik. Genom att alltid uppmärksamma det ena eller andra ifrågasätts vissa förtryck och andra normaliserats. Det kan leda till föreställningen att bara vissa påverkas av ett konstruerat begrepp, exempelvis av »ras»; i själva verket påverkas alla, till fördel eller nackdel i olika delar. Veronica Ekström beskriver en aspekt av det problemet hon mött i sitt eget arbete: socialarbetare, som arbetade så gott de kunde med den hjälpsökande kvinna de hade framför sig; ofta i konflikt med chefer och andra myndigheter eller avdelningar med egna skilda uppfattningar om lämpligt bemötande och insatser. De kvinnor som inte kom i kontakt med socialkontoret verkade de inte alls tänka på, svar på frågor om de utsatta som därmed hamnar utanför systemets mallar gick inte att få. Ekström uttrycker i antologins förord en önskan, att det skulle vara möjligt att hålla både det gemensamma för våldsutsatta kvinnor och det specifika för vissa undergrupper i tanken samtidigt.¹¹⁸

VNR beskrivs av Ekström som ett omfattande och komplext samhällsproblem. Hon och Hällen konstaterar att det inte är avgränsat till en viss kategori personer. Hällen beskriver det gemensamma för alla utsatta: våldet utövas på den plats och av den som borde vara tryggast; förövarens svek mot känslomässiga band och förtroende gör det inte bara till brottsliga handlingar, utan till ett grundläggande tillitsbrott. Det redan traumatiska våldet blir dubbelt i

¹¹⁷ Hällen m.fl. (2021) s. 127–133.

¹¹⁸ Hällen m.fl. (2021) s. 10f., 56–59

utövningens närhet, en sårbarhet i sig. Samhällets definition av våld, präglad av spänningar, är inte objektiv. Den påverkar även vem som kan anses utsatt, det praktiska arbetet med åtgärder, och våldets konsekvenser för individen. På det Hällen beskriver som ett »diskursivt slagfält» avgörs vem som inkluderas eller exkluderas, en kamp om vilken kunskap som är den rätta. Hällen återkommer till Hoppstadius: utpekande av utsatta i policydokument och utbildningsmaterial bidrar till skapandet av avvikande grupper, av kollektiva offer; en offentlig bild av hur en drabbad »ska» vara. För att tas på allvar måste den utsatta anpassa sig till diskursen och passa in. I majoritetens definition av oss och dem riskerar inte bara det offentliga förståelse för individen gå förlorad, utan även den enskildes förståelse för sin verklighet.¹¹⁹

2.4.1 HBTQ-identifierande som utsatta

Det normativa, här definierat som samhällets övertygelse att ett normalt liv levs i heterosexuell tvåsamhet mellan cispersoner, utgör enligt Darj grunden för HBTQ-personers utsatthet. Konsekvenserna av att leva i ett samhälle där de skolas att skämmas, dölja sig själva, pekats ut och acceptera sämre tillgång till rättigheter. Direkt homofoba handlingar har uttalad avsikt att skada, *normativiteten* är summan av hur lagar, institutioner, kultur och livskultur formats: ofta osynlig för den som följer den men tydlig i den friktion de som avviker upplever i vardagen. Den är inte bara fördomar och stereotyper, utan påtagliga livsvillkor som följer av samhällelig oförmåga att se HBTQ-personer som helt vanliga människor.¹²⁰

T2.4.1 #1: HBTQ: betonat våld, sårbarhet¹²¹; statistik.

<p>Hällhakar i specifika livsvillkor: hot om att avslöja sexualitet eller preferens. I andra änden att utöva omvändelse eller cisonormativa tvångs- äktenskap för att »bota» den utsatte.</p> <p>Specifika kränkningar: mot sexualitet, läggning, praktik. Transpersoner felkänns medvetet som strategi att trycka ner, hindras från hormonbehandling eller annan medicinsk hjälp. Kallas »inte riktig» kvinnor eller män.</p> <p>Utnyttjande av normer: kvinnors våld ses inte som allvarligt. Omgivningen har svårt att förstå, det ses som psykiska problem hos utövaren snarare än som makt och våld.</p>	<p>Minoritetsstress: sammanlagd stress minoriteter exponeras för under livet, påverkar hälsan genom erfarenheter eller internaliserade normer. Oro, stress, ångest och sämre allmäntillstånd (särskilt bland unga).</p> <p>Livsvillkor: Mindre bekantskapskretsar försvarar att be vänner om hjälp. Hög grad av tidigare eller pågående våldsutsatthet; i familj, relationer eller i form av omgivningens reaktioner.</p> <p>Normativa: svårighet att se sig som utsatt. Rädsla för att spä på fördomar. Att avslöja våld är också att avslöja läggning. Unga upplever av omgivningens reaktioner att de är en börda, vill inte berätta om våld och vara ytterligare sådan.</p>			
<p><u>HBTQ identifierande, andel av befolkningen enl. GLAAD i USA 2017.</u></p> <table border="0"> <tr> <td>Totalt antal:</td> <td>12%</td> <td>990 490 personer i åldern 18+ efter befolkningen 2021.</td> </tr> </table>		Totalt antal:	12%	990 490 personer i åldern 18+ efter befolkningen 2021.
Totalt antal:	12%	990 490 personer i åldern 18+ efter befolkningen 2021.		

I intervjuer med unga hbtq personer från familjer med hedersnormer överraskades Frida Darj av hur otroligt mycket hjälp de sökt; upprepat, i alla led. Helt olikt den tystnad som annars är den förhärskande bilden. Vissa fick hjälp, men förtrycket hängde kvar: nu i form av handläggares uppmaningar om att tona

¹¹⁹ Hällen M.fl. (2021) s. 12, 19, 30f., 38f., 44f., *jmfr.* s. 61–64.

¹²⁰ Hällen m.fl. (2021) s. 187–190.

¹²¹ Hällen m.fl. (2021) s. 75f., 190, 192–194, 198f.

ner, både eget uttryck och omständigheterna de sökt hjälp för. Många fick ingen hjälp, blev inte trodda eller passade inte in i byråkratins bild av mänskligt lidande och skyddsbehov. Darj beskriver sin frustration över hur institutioner normaliserade, relativiserade och ifrågasatte våldet och de utsattas berättelser. HBTQ-personers låga förtroende för myndigheter och misstro grundar sig inte bara i egna, utan kollektivt delade erfarenheter.¹²²

Andrew Frankland och Jac Brown designade 2014 en studie med annonsrekryterade respondenter för att undersöka IT i samkönade relationer. Dittills fanns mycket lite forskning på området grundad i den metodik Johnson utvecklat att identifiera sina typologier. Den enda studie som tidigare gjorts använde »instrumentellt våld» som kriterium för kontroll: avhängigt att vid intervju kunna tillskriva tvångsuppsåt till den enskilda handlingen. Definitionen omöjliggjorde i Frankland och Browns mening verklig differentiering mellan IT och SPV. Den studie de nu företog avsåg tillämpa Johnsons metod med större säkerhet och även expandera den till att kunna särskilja icke-våldsamt kontroll (*non-violent control*, **IVK**). Genom att utveckla ett verktyg att identifiera bred kontroll motsvarande den vid IT, likt Johnsons grundat i Duluthmodellens hjul, sökte Frankland och Brown svara på frågan om sådant våld i sig utgjorde en signifikant kategori av IPV som dittills förbisetts.¹²³

I utvärdering av fem grundområden: förhandlande; psykologisk aggression; fysiska angrepp; sexuella övergrepp; fysisk skada, framkom inga signifikanta skillnader i vare sig förekomst eller bredd mellan könen. Våldsanvändningen motsvarande i de flesta avseenden den vid studier av heterosexuella relationer. Frankland och Brown fann tydliga belegg för att kontroll utgör en central del av samkönad IPV, det förekom i tillräcklig grad i en fjärdedel av de studerade relationerna, högre än vid andra studier. Fysiskt våld var vanligare förekommande vid SPV än vid IT, i linje med Stark och Dutton och Goodmans teorier. De respondenter som utövade VM använde fysiskt våld i betydligt högre utsträckning än våldsutövare i SPV kategorin. Frankland och Brown varnar för att mäta fysiskt våld utan att samtidigt mäta kontroll, det kan lätt leda till att de som gör motstånd framstår som utövare och den som brukar IT som offer.¹²⁴

ÖVK framkom som mycket vanligare i samkönade relationer än i heteronormativa, 12,5% av alla de som studerades, vilket enligt Frankland och Brown indikerar att kön är en viktig faktor i våldets uttryck. Om den patriarkala förklaringsmodellen är korrekt, att manligt privilegium är grunden till IPV, borde förekomsten av IT vara lägre i samkönade relationer. Om familjestudiernas teori att IPV speglar de vanliga konflikter som förekommer inom alla relationer stämmer borde förekomsten likna de i deras urvalsstudier. I avsaknad av könsskillnader inom relationen syns dock fortfarande låg förekomst av IT jämfört med SPV, jämförbart med Johnsons slutsatser, men också hög förekomst av ÖVK: vilket Johnson ansåg mycket sällsynt. Det tyder enligt författarna på att TK är en av kärnorna i IPV, oavsett kön. Studien ger visst

---

¹²² Hällen m.fl. (2021) s. 186f., 198.

¹²³ Frankland & Brown (2014) s. 15–17.

¹²⁴ Frankland & Brown (2014) s. 17–21.

stöd åt teorier som hävdar att hierarkiska maktstrukturer, såsom de patriarkala, ger en sorts legitimitet åt heterosexuella män att utöva kontrollerande beteenden. I samkönade relationer kan de strukturella svårigheter homo- och bisexuella möter utnyttjas, men resultatet är inte att den ena parten säkrar ett privilegium som förnekas den andre. Den gemensamma ojämlikheten i bemötande, diskriminering och utsatthet påverkar båda parter snarare än formar maktdynamiken dem emellan.¹²⁵

Studiens nya verktyg, IVK, tillämpades i en andra urskiljning efter den första –som följt de klassiska typologierna– för att undersöka användning av hög kontroll utan förekomst av fysiskt våld. Då sådan av tillräckligt allvar mättes för sig framkom 7,1% av respondenterna och 5,4% av deras partners som tillhörande kategorin IVK. Alla de som identifierades i den andra urskiljningen tillhörde ursprungligen kategorin icke-våldsamma relationer med Johnsons mått.¹²⁶

2.4.2 Män som utsatta

I norska regeringens handlingsplan mot våld i nära relationer 2008 ingick att undersöka IPV mot män och deras hjälpbehov, ett område som enligt studien präglas av stor kunskapsbrist. Endast ett fåtal av de många hjälpinstanser som kontaktades i samband med Hanne Sogn och Kristian Hjemdals undersökning i anslutning till rapporten 2010 ville delta. Ur de deltagandes erfarenheter framkom att få män sökt kontakt och att män möter svåra utmaningar i att söka hjälp och berätta om utsatthet för IPV. En möjlig förklaring till det låga antalet hjälpsökande skulle enligt Sogn och Hjemdal kunna vara att våldet mot män medför mindre allvarliga skador, både psykiskt och fysiskt, med grund i styrkeskillnader och i upplevd kontrollförlust. En annan är att män väljer andra hanteringsstrategier än att söka hjälp. Tröskeln att berätta är hög, de få sökande uppgavs av instanserna var osäkra och rädda för vilka konsekvenser det kunde få att ta kontakt. Sekundär viktisering: kränkande behandling av skeptiska rätts- och hjälpsystem, är ett centralt begrepp i kvinnovåldsdiskursen som ur rapporten synes ha relevans för mäns situation. Att som utsatt bli arresterad som förövare, anklagad eller angripen av andra återkommer i studier. Bristande tillgång och information är en tredje möjlighet.¹²⁷

Hjälpinstanserna uppgav att många av de kontaktsökande varit utsatta för långvarigt psykiskt våld, trakasserier och emotionella kränkningar; även för svårt fysiskt våld. Först och främst beskrevs mäns hjälpbehov som ett av bekräftelse: att det de upplevde var verkligt. Särskilt vid psykiskt våld förstod männen ofta inte att de utsatts. Återkommande beskrevs även behov av trygghet och att våldet upphör, liksom någon att tala med. Ofta fokuserar männen på omedelbara behov »här och nu», i mindre grad på traumabearbetning och hur våldet påverkat dem. Sogn och Hjemdal kopplar detta till mansrollen, styrt av uppfattningar om vilka behov de bör ha som män och vad de bör efterfråga. Just normer kopplade till att vara man utgör, utöver strukturella

¹²⁵ Frankland & Brown (2014) s. 19–21.

¹²⁶ Frankland & Brown (2014) s. 18, 21, *se studiens resultat i tabellform i bilaga A-2.4.1.*

¹²⁷ Sogn & Hjemdal (2010) s. 3, 6, 61, 86f.

hinder, kärnan i utsattheten. Förväntningar om egenskaper och uppförande är avgörande. Mansrollen passar illa med offerskap och utsatthet, varken inför dem själva eller andra; än mindre när utövaren är kvinna. Rollen påverkar både uppfattning av egna och andras reaktioner och försöken att hantera våldets konsekvenser.¹²⁸

Män bedömdes ur den forskningsgenomgång Sogn och Hjemdal genomfört i lida i stort sett identiska psykologiska skador som kvinnor som utsatts för IPV, det våld som drabbar dem slår hårt både socialt och psykiskt. Djup förtvivlan, självmordsplaner och suicidtankar. Rapporten konstaterade 2010 att läget kring våld mot män då på många sätt påminde om läget kring kvinnovåld på 70-talet. Då de första kriscentren öppnades var kunskapsläget knapphändigt, varken skadeverkningar, förekomst eller hjälpbehov var kartlagt. Centren och fokuset på våld mot kvinnor mötte först stort motstånd, men medvetande och förståelse för våldet ökade. Aktiva insatser från myndigheter med tonvikt på kunskapsutveckling och kompetensutveckling i hjälpinstanterna har medfört att kvinnovåldet gradvis blivit mindre tabu och skambelagt.¹²⁹

T2.4.2 #1: Män: betonat våld, sårbarhet¹³⁰.

<p>Hot: om att anklaga dem för övergrepp mot barnen, att ta barnen från dem, anmäla dem för det egna våldet förövaren begått.</p> <p>Känslomässigt: kränkningar inför barnen, undanhållande av stöd och närhet, hemmamiljön som bestraffningsmetod. »Ingen riktig man», inte bra nog.</p> <p>Kontroll: Dominans i relationens alla aspekter, inklusive fritid och frihet.</p> <p>Strukturellt: fångenskap i relationen, inte kunna lämna barnen, ekonomiska förpliktelser, utnyttjande av rättssystemet.</p> <p>Social isolation: direkt isolation, monopolisering av tid, ingen kommer tro på eller hjälpa. Indirekt: ingen vet vad som pågår, stora hinder mot att berätta.</p>	<p>Dubbel skam: att alls vara utsatt, våldet som sker, att berätta om det, att överhuvudtaget söka hjälp. Studier beskriver skam inför »icke accepterade våldsformer» som en ofta oöverstiglig tröskel. Knuten till själva identiteten och självbilden, ska lösa och hantera problemen själv.</p> <p>Normer: rädsla för bemötande, att ges skulden. Att inte bli trodda. Män uppger i studier att de angripits av andra och polis efter att ha utmålats som förövaren. Klandrar sig själv snarare än ser sig som offer, ex. »kan inte skydda barnen». Utsätts för kritik för att -inte- ha slagit tillbaks.</p> <p>Strukturellt: mycket få organisationer existerar som hanterar och går ut med information om utsatthet bland män. Ensidig diskurs om kvinnovåld kan medföra att många män inte förväntar sig kunna få hjälp eller inte vet vart de ska vända sig.</p>
--	--

Denise Hines och Emily Douglas undersökte i den första systematiska studien av sitt slag huruvida det Johnson kallade IT förekommer utövad av kvinnor mot män. Johnsons studier utfördes enligt författarna i en kontext där forskning specifikt om mäns utsatthet för IPV saknades. Existerande forskning som beskriver kvinnors våld i termer av självförsvar eller motvåld överensstämmer enligt Hines och Douglas inte med empirisk forskning. De orsakerna är de minst vanliga kvinnor själv uppger till egen våldsutövning; motiven är tvärtom snarlika mäns. Kvinnovåldsforskning hänvisar ofta till kvinnors

¹²⁸ Sogn & Hjemdal (2010) s. 19.

¹²⁹ Sogn & Hjemdal (2010) s. 10, 34–36, 38, 56f., 82, 91. *En sammanställning av forskningsöversiktarna kring utsatthet finns i bilaga A-2.4.2 #1.*

¹³⁰ Sogn & Hjemdal (2010) s. 28, 60f., 65–69, 85–89; Hines & Douglas (2010) s. 5.

högre utsatthet, deras våld beskrivs inte som skrämmande eller allvarligt: dess effekter trivialiseras. Män skadas ur all forskning sett fysiskt mer sällan, men de få studier som finns visar att de skadas, ibland mycket allvarligt. De lider både socialt och psykologiskt av att utsättas. Författarna anser forskningens fokus på det fysiska våldet missriktad, det psykologiska våldet har återkommande konstaterats vara det mer skadliga. Studier visar konsekvent att sådant våld utövas i stor utsträckning av båda könen.¹³¹

Ingen av Johnsons studier innefattade en hjälpsökande grupp av män, underlag för en sådan studie framkom först 2007 ur en undersökning av samtal till en särskilt inriktad stödorganisation. Av de som tog kontakt beskrev 95% utsatthet för kontrollerande beteenden motsvarande Duluthmodellen, identiskt det kvinnor utsätts för. Hines och Douglas studie återskapar och använder Johnsons metodik och instrument i strukturerad analys, och jämför en stor rekryterad hjälpsökande grupp män med en representativ kontrollgrupp ur allmänpopulationen. Resultaten visade små skillnader i våldsanvändning i allmängruppen, motsvarande SPV. De hjälpsökande utsattes för signifikant mer och frekventare våld i alla kategorier, jämförligt hjälpsökande kvinnor, även i fråga om skador. De utövade själva jämförligt eller mindre våld än utsatta kvinnor i motsvarande situation, dessutom signifikant mindre kontrollerande beteenden och allvarligt fysiskt våld än männen i allmänpopulationens SPV-grupp. Detta tyder enligt Hines och Douglas, i likhet med Johnsons slutsatser, på att hjälpsökande män utövar motvåld och kvinnorna IT. Författarna noterar avslutningsvis att studien enbart inkluderat män som aktivt sökt hjälp, det är sannolikt att en stor del utsatta som inte sökt exkluderats. Män är enligt tillgänglig forskning motvilliga att söka hjälp, särskilt i de fall problemen rör sådant som samhället ser som icke-normativt.¹³²

2.4.3 Individen som utsatt

”Everyone has an idea of what torture is; yet no one has produced a definition which covers every possible case. There is good reason why the concept of torture resists precise and scientific definition; it describes human behaviour, and each human being is unique, with his own pain threshold, his own psychological makeup, his own cultural conditioning. Furthermore, torture is a concept involving degree on a continuum ranging from discomfort to ill treatment to intolerable pain and death, and a definition must resort in part to qualitative terms which are both relative and subjective.”¹³³

Ett definierande drag i tortyr är enligt Amnesty Internationals rapport dess implicita mål att knäcka offrets vilja och förstöra dennes mänsklighet: ett systematisk och överlagt åsamkande med ett rationellt syfte, mål och motiv. En analys av tortyr är av nödvändighet en kring människans tolerans för smärta och stress; upphov till en ofrånkomligt sammanvävd kombination av fysiska

---

¹³¹ Hines & Douglas (2010) s. 1–4.

¹³² Hines & Douglas (2010) s. 5–8, 10–15. *En del av studiens resultat finns redovisade i tabellform i bilaga A-2.4.2 #2.*

¹³³ Amnesty International (1975) s. 33.

och biologiska reaktioner. Det går inte att göra en verklig uppdelning i fysisk eller mental upplevelse av smärta, fysiska och psykologiska angrepp är punkter längs ett kontinuum. Valet av tekniker är mindre viktigt, de motsvarar inte den stress som upplevs och är sekundära i förhållande till den övergripande situationens effekter. Att mäta och katalogisera isolerade följder av sparkar och slag är inte i praktiken intressant. Tortyr måste snarare ses som nedbrytning av stresstolerans och manipulation av mänskligt beteende.¹³⁴

Stress definieras av amnesty: hot eller händelser som förändrar stabiliteten i någons välbefinnande; mentalt, fysiskt eller till miljö. De flesta incidenter hanteras smärtfritt av individen genom ärvda eller inlärd försvarsmekanismer, motas fysiskt eller skrattas bort. Stress indelas i tre kategorier. *Akut* (kortvarig), hanteras reflexmässigt, kamp-flyktrespons. Adrenalin och kortisolutsöndring, hyperalerthet. Är sådan stress intolerabel sker paradoxala svar, kräkning, paralyt, avsvimning. *Subakut* (varaktig), utmärks av oro eller uppspelthet, märkbara störningar i sömn, aptit och libido. Den utsatte bibehåller beredskap, förmåga till motstånd och en känsla av att kunna hantera situationen, av att kunna behålla sin integritet och moral. Om grund till motståndskraft här saknas eller förstörs påskyndas övergången till den kroniska fasen. *Kronisk* stressrespons är ett allvarligt hinder i det normala livet, men nödvändig självbevarelse i extremt pressade situationer. Kontinuerlig oro, allvarlig depression och pessimism. Tankeprocesser, kroppsliga behov och funktioner eftersätts. Yttre stressorer orsakar mindre effekt, paradoxala reaktioner som total förnekelse, hysterisk psykos, total avstängdhet eller obryddhet, minnes- eller röstförlust. Stresstillståndet gör den utsatte olycksbenägen och benägen till både reellt fysiska och psykosomatiska sjukdomar. Rapporten motbevisar två vanliga myter, dels att bedömning av den utsattes personlighet kan förutsäga dennes motståndskraft mot stress och dels att »tillräckligt stark karaktär» utgör en grund till varaktigt motstånd mot kronisk stress. Det mest effektiva och vanligaste försvaret mot stress och smärta är att helt enkelt inte erkänna det som sådant, ur individuella eller kulturella grunder. Resistens knyts annars till övertygelse, i övergripande mål eller sak, kamratskap, rättvisa eller personligt hat och aggression mot en antagonist. Den kan bestå i små saker, en glimt solsken, mat, sömn, sällskap av en insekt i isolation. Så länge tillräcklig kompensatorisk moral bibehålls avvärjs det kroniska stadiet. Torterarens mål är därför enligt rapporten att undergräva resistens genom att bryta ner den personliga integritetens stöttepelare och skapa ett kroniskt stresstillstånd.¹³⁵

Centralt i den processen är att skapa tro på utsatthet. Rapporten gör en liknelse mellan kaukasier vars tro på ett »sanningsserum» är den enda anledningen till dess effektivitet och en voodooetroendes reaktion på en sådan ritual. Albert Biderman skapade tillsammans med kollegor en beskrivning av nedbrytningens process, kallad DDD¹³⁶ (*beroende, försvagning, fruktan*). Han noterar inledningsvis i en artikel på ämnet att han ofta mötts av bestört misstro, att det omöjligt kan vara så enkelt att manipulera människor som han beskrivit. **Försvagning** genom berövanden, genom fysisk- och psykisk utmattning, leder

¹³⁴ Amnesty International (1975) s. 33, 39–41.

¹³⁵ Amnesty International (1975) s. 41–44.

¹³⁶ *Dependency, Debility, Dread*.

till **beroende** av utövaren; den enda som kan ge lättnad eller hjälp i en situation där knapphändighet och stress är normen. **Fruktan** uppstår ur lättnader, inför lättnadens upphörande eller möjliga nya stressorer, att införa fruktan är ett grundläggande mål; den förstärker vidare tillämpning. Processen Biderman identifierade beskrivs i ett kondenserat schema, en universell metod. Samma medel används för att utvinna bekännelser som för att skapa lydnad för sin egen skull utan annat syfte. Metodens kärna är manipulation och skapande av stress, att lära en fånge att lyda; en logisk, mestadels biologisk och naturlig mänsklig reaktion på metodens tillämpning. De många tillvägagångssätt som används indelas i åtta kategorier: **(1)** isolation; **(2)** monopolisering av perception och verklighetsuppfattning; **(3)** framkallad försvagning och utmattning; **(4)** hot, **(5)** stundvisa ynnestar; **(6)** demonstrationer av allsmåktighet eller allsvetande; **(7)** förnedring och **(8)** vidmakthållande av triviala krav. De faktiska teknikerna anpassas, offret fångas i ett mönster av stressmanipulation som omöjliggör konsekvent beteende i linje med dess självbild och personliga preferenser. Fysisk tortyr inkluderas inte som egen kategori av Biderman, för att betona att sådan varken är nödvändig eller ett särskilt effektivt sätt att tvinga fram lydnad. Närvarande rädsla spelar viktig roll, men fostras snarare genom vaga hot och antydningar om vad utövaren är villig att göra. Vaga krav och förväntningar framkom som en mycket effektiv nedbrytning-smetod, de som inte kunde mötas för att de medvetet gjorts svåra att förstå. Att efter ideliga försök, inför stressen och de okända konsekvenserna för misslyckande, äntligen förstå och lyckas möta dem blev då en sällsynt tillfredsställelse i en annars frustrerande miljö.¹³⁷

Amnestys rapport beskriver smärta som ett subjektivt koncept, internt upplevt, men verkligt. Fysisk tortyr påverkar, i människans biologiskt likvärdiga nervsystem, smärtfunktion och respons; alla snarlikt. Mental och psykologisk tortyr tar mycket olik form i effekt och skada beroende på den utsattes egenskaper, men orsakar otvivelaktigt akut smärta och lidande. I Isdals ord:¹³⁸

”I det psykiska våldet ser vi tydligt hur de ord och metoder som väljs är de som drabbar mest [...] Nästan all våldsutövning har i sig drag av torterarens skickliga kreativitet.”¹³⁹

2.5 En utvidgad typologi av IPV

Här presenteras Annelise Mennicke vidareutveckling av Johnsons ursprungliga typologi. Den förankrar kapitlets genomgång av forskning kring IPV i samtidens vidare arbete.

Mot bakgrund av Johnsons ursprungliga typologi och Frankland och Browns bevis för IVK pekar Annelise Mennicke på brister i befintliga studier. Hon

---

¹³⁷ Amnesty International (1975) s. 44–54; Biderman (1957) s. 617–622. *Bidermans schema har inkluderats i bilaga A-2.4.3.*

¹³⁸ Amnesty International (1975) s. 34–36; Isdal (2017) s. 90.

¹³⁹ Isdal (2017) s. 90.

anser Frankland och Browns forskning, som den första av sitt slag, betydande; utsatta uppger ofta kontrollstrategier som begränsande och allvarligt skadliga i sig. Allt eftersom relationer förändras över tid riskerar en ögonblicksbild som endast ser till pågående eller närtida våld att missa högkontrollerande relationer, där *hotet* om våld i sig vid tillfället är tillräckligt. Det kan ha använts och inte längre behövas, eller existera som framtida möjlighet.¹⁴⁰

Mennicke analyserade ett stort antal respondenters svar på alla de standardiserade skalor som normalt används vid liknande studier, och från ett ytterligare instrument, välunderbyggt och genomarbetat till att mäta kontroll och våld i nära relationer inom det senaste året.¹⁴¹ Johnsons grundläggande urskiljningsterm »våld» expanderades från det enbart fysiska till att innefatta även det psykiska och sexuella. Ett tillräckligt antal olika våldsbeteenden, i någon våldsförform, kvalificerade relationen till vidare bedömning; en sortering i låg (-) eller hög (+) våldsförekomst. Till detta lades, med det skapade instrumentet, kontroll som egen våldsförform. I den utökade analysen bekräftades att våld- och kontrollbeteenden grupperar sig i signifikanta och identifierbara kluster, i betydligt komplexare former än enbart i våldsamma eller ickevåldsamma relationer. De våldsmönster som nu syntes i de studerade relationerna sorterades först in likt Johnsons typologi, och gavs bokstavsbenämning. **(A)**: (-) kontroll / våld (+); **(B)** (+) kontroll / våld (-); **(C)** (+) kontroll / våld (-); **(D)** (-) kontroll / våld (-). Med den bokstavsbenämningen är IT, där ena parten är våldsam och kontrollerande och den andra inte, klassad **(B+D)**. En relation som i Johnsons termer är SPV, där en eller båda parter är våldsamma men ingen part också är högkontrollerande, klassas **(A+A)** eller **(A+D)**. När alla möjliga kombinationer, av våld och bredd i kontroll parterna emellan, utvärderades framkom sex nya IPV-kategorier. Icke-våldsamma: **(D+D)**, ensidigt våldsamma **(A+D)**, ömsesidigt våldsamma **(A+A)**, våld mött av kontroll **(A+C)**, ensidig kontroll **(C+D)** och ömsesidig kontroll **(C+C)**. Samtliga kategorier bekräftades i analys och förekom till någon del i de studerade relationerna. Vanligast var de ickevåldsamma (52,2%), följt av IT-präglade (9,5%).¹⁴²

Ur studiens resultat visade Mennicke statistiskt stöd för en breddad typologi och att ensidig kontroll, en form av rent kontrollerande IT¹⁴³, stod för 8,1% av alla studerade relationer. Ömsesidig IVK utgjorde 3,1%. Tidigare undersökningar skulle ha klassat dem som ickevåldsamma. Tvingande hot framkom som en särskiljande faktor mellan hög och lågkontrollkluster. En möjlig ny form av motvåld, att möta IT med kontrollerande beteenden snarare än fysiskt våld, syntes i 4,9% av fallen. Mennicke framför starka indikationer på rent våldsbetonade former av IPV, enligt studiens våldsdefinition: former

---

¹⁴⁰ Mennicke (2018) s. 379–382.

¹⁴¹ För den intresserade rekommenderas Dutton och Goodmans "Development and Validation of a Coercive Control Measure for Intimate Partner Violence", tillgänglig via USA:s justitiedepartementets hemsida, <https://www.ojp.gov/>.

¹⁴² Mennicke (2018) s. 382–385, jmf. 386–394. Mennickes indelning och expanderade kategorier finns redovisade i schematisk form i bilaga A-2.5.

¹⁴³ Motsvarande och fortsättningsvis benämnd **IVK**.

utan kontroll, som fallit undan i diskursen och inte stämmer in i tidigare definitioner av SPV. Hon noterar behov av mer forskning på området.¹⁴⁴

Mennicke berör studiens begränsningar, begränsningar som motsvarar de vid andra studier av sitt slag. Respondenterna tillfrågas om både egen och partners utövning, det ger ett perspektiv med bekräftat partiska tendenser. Generellt underrapporteras egen utövning, män har funnits göra det i större utsträckning än kvinnor. Mennickes studie är en analys av ett redan befintligt underlag, det medför att information angående rekrytering av respondenter saknas i många fall. I studien ingår både hjälpsökande och allmänpopulation, det kan påverka vem som valt att delta och därigenom resultaten. Självrapporteringsstudier är generellt socialadekvat partiska, särskilt när de rör frågor om socialt oacceptabla beteenden. Det innebär ökad rapportering av utsatthet och minskat utövande, vilket leder till vinklade slutsatser om IPV. Det är särskilt relevant utifrån att rapportering av utsatthet i studien genomgående var högre än utövande. Verktygen i studien mäter hög och låg förekomst av våld och kontroll genom att räkna antal olika beteenden, s.k. bredd. De tar inte hänsyn till frekvens. De kluster som identifierats låga (-) kan därmed innehålla IPV där utövaren använder samma beteende om och om igen för att vidmakthålla krav. Befintliga verktyg skapar i utformning en värdering där IPV som använder flera olika taktiker anses värre än rent snarlikt upprepad.¹⁴⁵

2.6 Det psykiska våldets skadeverkningar

Här sammanfattas en översikt av de skador det psykiska våldet kan åsamka de utsatta, sammanställd ur de olika källor som presenterats i kapitlet.

Isdal beskriver den utsattes upplevelse som mer skrämmande och våldsamt än utövarens, utifrån känslors grundläggande mekanismer. Förövarens vanligaste känslor, så som vrede, minskar känslighet. Offrets försvarsläge och den faktiska upplevelsen av att utsättas, av ångest, både fördröjer reaktioner och befäster händelsen i minnet. Människan präglas särskilt av trauman, som lätt skapas av våld, kontrollförlust och fruktan, för att känna igen och undvika fara. Johnson hävdar att skadorna intimterrorismens offer åsamkas är dramatiska. Den utsattes reaktion på våldet förändras över tid, den är ett dramatiskt skifte vid första incidenten, till då den utsatte ser ett mönster i det, vid förtvivlan i misslyckade försök att förändra situationen, och till flykt. Den första reaktionen liknar de vid SPV, men den kumulativa är långt allvarigare.¹⁴⁶

Konsekvenserna är, med hänvisning till den befintliga forskning Hällen, Stark, Dutton, Goodman och Johnson berör, omfattande och mångfacetterade. WHO fastslog 2013 IPV som ett av de allvarligaste hoten mot kvinnors hälsa. Följderna beskrivs genomgående¹⁴⁷: psykisk ohälsa 2–4*; självskada och självmordstankar 3*; PTSD och stressyndrom 3–8*; ätstörningar; fruktan

---

¹⁴⁴ Mennicke (2018) s. 394–396.

¹⁴⁵ Mennicke (2018) s. 385, 397f.

¹⁴⁶ Isdal (2017) s. 137–140; Johnson (2008) s. 38f.

¹⁴⁷ * *gänger vanligare/större risk än normalfördelningen.*

3*; känslomässig tomhet 4*; sömn- och koncentrationssvårigheter 6*. NCK visade 2014 att andelen allvarligt utsatta med fysisk och psykisk ohälsa var relativt lik oavsett vilken våldsform de utsatts för. Stark lyfter fram överensstämmande studier där följder och symptom på utsatthet är de samma, och lika förekommande, oavsett fysisk våldsutsatthet. En finsk studie av äldre utsatta som inte blivit slagna de senaste sju åren led i högre grad av sådana skador än någon annan grupp, även jämfört med yngre kvinnor i aktivt pågående fysiska misshandelsrelationer. PPV konstateras av Dutton och Goodman, Loring och Stark sammantaget förödande som våldsform, med generellt värre konsekvenser för hälsan än fysiskt våld.¹⁴⁸

Att leva med våld innebär ett konstant beredskapsläge, ett kroniskt stresstillstånd där det autonoma sympatiska nervsystemet aktiveras. Stresshormoner utsöndras, kortisol som på kort sikt ökar kroppens motståndskraft är förödande vid varaktiga stresstillstånd. Höga halter bryter ner kroppen och skadar hippocampus och den prefrontala hjärnbarken. Korttidsminne, koncentration, inlärningsförmåga och rationellt tänkande påverkas, liksom förmåga till beslut och sociala interaktioner. Systemet kan bli hyperkänsligt, överaktivt inför nya faror och ge upphov till katastrofkänslor. Allt fler studier visar kopplingar till fibromyalgi, hjärt- och kärlsjukdomar, övervikt och cancer. Risken att dö i förtid är 17* för utsatta kvinnor och 10* för män, till stor del på grund av självmord. Konsekvenserna leder i sig till vidare skadliga följder: arbetslöshet, fattigdom och isolation.¹⁴⁹

Loring beskriver, med hänvisning till forskning av Bessel van der Kolk, att trauma leder till att leva som om det förflutna pågår: kontinuerligt drabbar kropp och sinne. Att släppa taget kräver att rädslan den utsatte försöker undvika återupplevs. Långvariga trauman leder till komplexare följder än de som klassiskt ses som PTSD; karakteristiska förändringar, så som deformation av personlighet, tillit och anknytning till sig själva och andra. Internaliserad EM beskrivs av Loring söndra de egenskaper som utgör jaget, som förminskas och förstörs. Bandet till förövaren kan formas till en s.k. »traumatisk anknytning», en beroendeliknande relationsform där offret saknar en sammanhängande identitet att frigöra från utövaren. Utsatta förväntas ofta fatta rationella beslut under oersonliga förhållanden och krav, i ett pågående tillstånd av kognitiv förvirring och rädsla för sin egen och andras säkerhet. Säkerhet för de drabbade kräver förståelse, vård och att de blir fria: även om det innebär att hamna i ett verkligt snarare än osynligt fängelse.¹⁵⁰

Stark tar upp de osynliga skador TK åsamkar en utsatts personskap närmre. Identitetsskapande består i att foga samman de många skilda roller som formas i tidig ålder; i ursprungsfamilj, skola och grupptillhörighet. I det utvecklingssteg där många ingår partnerskap grundläggs individens agens genom att projicera ut en föreställning om sig själv i relation till olika betydelsefulla »publiker» inom olika livsområden: intima relationer och förlängd familj;

---

¹⁴⁸ Hällen mfl. (2021) s. 31f.; Stark (2007) s. 278; Dutton & Goodman (2005) s. 752f.; Loring (1998) s. 44f.

¹⁴⁹ Hällen mfl. (2021) s. 32–34.

¹⁵⁰ Loring & Scardarville (2015) s. 7f., 18.

vänner; det offentliga; genom och i arbete. I den processen definieras uppfattningen om det egna jaget i aktivt agerande gentemot och i relation till omvärlden. Isolation och kontroll påverkar alla steg i den processen, inskränker tillgång och val, utestänger möjligheten till självförverkligande. I extrema fall beskriver Stark att de grundläggande förankringarna till den egna social auktoriteten och individualiteten förintas, förövarens subjektivitet ersätter den utsattes: dennes uppfattning om världen blir offrets, även i dess ensamhet och inre tankevärld. Känslan för den person de en gång var blir främmande. Han kallar det *perspektivmord*.¹⁵¹

---

¹⁵¹ Stark (2007) s. 262, 267.

3 Analys: psykiskt våld

I detta kapitel besvaras frågan: *vad är psykiskt partnervåld?* Här dekonstrueras och granskas inledningsvis forskningsgenomgången i kapitel två. Utifrån den granskningen skapas och beskrivs sedan paraplybegreppet *psykiskt och emotionellt våld*; en holistisk definition av PPV. Begreppet står i kommande kapitel för den verklighetsbild gentemot vilken rättens möjlighet till hantering och dess tillräcklighet utvärderas. För att skapa hållpunkter för den utvärderingen utvecklas definitionen av våldet vidare i avsnitt 3.2 invid en konkret modell av dess utövning, i enskilda handlingar och som IPV. Utifrån definitionen och modellen skapas en rättssociologisk analysmetod. Den metoden och dess användning för att utvärdera enskilda brott och rättens räckvidd beskrivs i avsnitt 4.2.1.

Ur genomgången, det lapptäcke av berättelser om våldet rapporter, studier och perspektiv utgör, framstår Hällens beskrivning av området som ett »diskursivt slagfält» träffande. Vetenskapliga ansatser på ämnet, och därmed de definitioner de utmynnar i, drivs ofta genom direkta observationer av –och reaktioner på– verklighetsförankrade problem. Walker och Duluthmodellen beskriver misshandlade kvinnors upplevelser, hjulet grundlägger en behandlingsmetod för våldsutövande män. Stark skapar sin definition, TK, för att synliggöra ett förtryck han anser förbisett; Walby och Towers lyfter i sin definition fram våldsoffer som de, med TK perspektivets framväxande dominans i engelsk kontext, inte längre anser uppmärksammas tillräckligt. Dutton och Goodman bygger sin modell av tvångsmakten för att förankra den i konkreta fall, då de ser att allt fler kvinnor arresteras för våldsutövning mot kontrollerande män. Det ligger, som Isdal och Hällen påpekar, mycket makt i definition: verkliga konsekvenser med resursfördelning, hjälp, rättighetsutövning och erkännande som insatser. Att definitioner och den diskurs som formar dem därmed ytterst är en maktfråga återspeglas i de former samtalet ofta förs; i tydlig kategorisering, gränsdragning och positionering kring våldsutövare och offer. Jämte uttalanden om att olika områden behöver studeras ytterligare, och att andra former av våld förekommer, uttrycker t.ex. Johnson, Stark och Walby och Towers att den förståelse av VNR de förespråkar är den *rätta*, i avseendet; den som bör uppmärksammas och prioriteras.

Försök att beskriva verklighetens våld med en enhetlig och singulär definition möter konsekvent välunderbyggda motstående argument och studier. Ur den samlade vetenskapliga grunden att döma förblir problemet det Johnson formulerade 2008, men i en vidare kontext: alla sidor verkar i olika mån förbise att de studerar *samma fenomen ur olika perspektiv*. Den utveckling som syns över tid när de olika berättelserna studeras sammantaget är i min mening tydlig. Johnsons typologi har, jämte Stark och den kvardröjande klassiskt våldsfokuserade, kommit att utgöra en slags standard inom området; både vetenskapsmetodiskt och konceptuellt. Tillsammans etablerar de att IPV, i formen IT och TK, utövas av män mot kvinnor och att en bredd i olika kontrollerande beteenden är det avgörande för dess skadlighet. Stark står i sammanhanget för

en större rörelse bort från det fysiska, det är i TK enbart en del i ett mönster, inte den nödvändighet Johnson uttrycker. Frankland, Brown, Hines och Douglas tillämpar på 2010-talet –när sådan möjlighet praktiskt finns– Johnsons egen metod. De visar att hans typologi kan reproduceras och är tillämplig vid både samkönad IPV och då IPV utövas av kvinnor mot män. Här framläggs även bevis för att PPV, i form av bred kontroll, förekommer även helt skilt från det fysiska och sexuella partnervåldet. Mennicke tar 2018 steget längre och behandlar, som i Isdals utgångspunkt, allt våld som våld. Som den första att ta hänsyn till alla kategorier av våld som indikativt jämte det högkontrollerande bekräftar hon Frankland och Browns IVK. Mennicke lyfter även fram starka indikationer på det rena repetitiva våldets betydelse, oavsett våldsform, och pekar på dess undanskymda roll i debatten. Det fysiska i linje med det Walby och Towers hävdar i fråga om NB, och psykiskt. EM, den rent psykiska form av partnervåld Loring framlade bevis för 1998, återkommer i den expanderade typologins *ensidiga våld (A+D)*.

Både debatten och definitionerna påverkas tydligt av de verktyg och metoder som finns tillgängliga: de studier som görs; av vem; om vilka; vad som just då har mätts och går att mäta. Det syns exempelvis väl i Walby och Towers metod, där genom de resultat och möjligheter till slutsatser som öppnas upp när författarna bortser från den standardiserade övre gränsen i rapporterad enskild utsatthet. Det saknas, som Mennicke påpekar, ännu verktyg att urskilja PPV annat än i den bredd kontrollerande formen. Det enda som går att säga med säkerhet ur Lornings urskiljningsstudie, ur de 12% av IT utsatta Johnson uppmärksammade som aldrig skadats, och ur de studier som identifierat IVK i relationer som tidigare ansetts ickevåldsamma är att det faktiskt förekommer. Av tillgängliga resultat att döma är även allvarligt PPV inte sällsynt, den form som just nu kan mätas syns i 11,2–12,5% av alla studerade förhållanden.

Den enda rimliga slutsatsen är i min mening att omfamna alla de definitioner som underbyggs och fastställs väl: att acceptera att våld inte är ett fenomen som kan fångas i ett koncept. Walby och Towers visar träffande på faran i att fokusera för snävt på en definition åt båda håll. De kritiserar att TK inte tar hänsyn till rent fysiskt våldsbetonade former av IPV, eller till vad de ser som ofrånkomlig eskalation. Samtidigt hävdar de att all IPV kan beskrivas i termer av fysiskt orsakande eller fysisk skada, och att andra definitioner är onödiga, med stöd i ett verktyg som inte tar hänsyn till hot, stalkning och trakasserier. Hot som av Dutton och Goodman framhålls helt centrala vid PPV.

Walby och Towers visar på ytterligare en fara i snävt fokus. De hävdar i sin studie att den självrapportering de använt *bevisar* att IPV i princip uteslutande utövas av män mot kvinnor. Studiens notering att antalet manliga respondenter är för få för att kunna dra säkra slutsatser problematiseras inte vidare. Både noteringen och slutsatsen återspeglas i den absoluta majoriteten av de studier som görs, bilden av IPV som mansutövat och kvinnor som de utsatta är ännu förhärskande. Nyansering i linje med det fåtal specifika studier på området som genomförts saknas, att män inte uppger skambetonat våld, däribland partnervåld av kvinnliga utövare. Antologin om *intersektionella perspektiv* gör som ett exempel långgående ansatser att belysa utsatthetens många former,

men kvinnor som grundläggande utgångspunkt för undergruppering och kategorisering förblir tydlig genom förord och genom beskrivningar av våldet.

I linje med att ge våldets många uttryck och former tillbörligt utrymme och relevans ligger att på allvar se den mångfald det drabbar. Ingen grupp, oavsett hur den avgränsas, är fri från att utsättas. Risken är annars att partnervåld angår *dem*, inte *oss*.

3.1 Psykiskt och emotionellt våld: PEV

Begreppet »psykiskt och emotionellt våld» (PEV) betonar våldets känslomässiga förankring, bredvid det tvång och den kontroll som närmast förknippas med benämningen av det psykiska. Tydligast framstår PPV, och därmed PEV, som *normkonstruerat*. Våldet tar bland annat uttryck i olika former av angrepp mot en annans självkänsla, trygghet, uppfattning om sig själva och världen omkring: som den degradering Isdal beskriver, vald att smärta värst. Normer konstruerar och färgar alla dessa led, i det avseendet är de enkla och lättillgängliga verktyg att orsaka skada. Darj beskriver dem som osynliga för de flesta, däri ligger det bedrägliga. PEV tar alla uttryck längs tänkbara skalors ytterligheter. Vid en sida uppenbara och lättförståeliga smädelser, hot, utbrott av aggression och former av kontroll; vid en annan används det tydligt normativa att finna glipor i skydd individen aldrig vetat den behöver; vid en tredje som en slöja att dölja våldets yttringar. Eller så tar det former främmande normativ förståelse. Det är denna fundamentala motsägelse som gör det svårt att beskriva och greppa; som gör uppräknings av ord och handlingar i en lista inte bara intetsägande, utan –i hur våldet förenklas och görs endimensionellt i konkretisering– direkt kontraproduktiva. Problemet syns även, motsatsvis, i lika intetsägande generella formuleringar som inte förmår att förståeligt beskriva vad våldet *är*. En beskrivning och definition av PPV; här i form av PEV, måste likt redogörelsen i kapitel två spegla dess mångsidighet, inbördes motsägelsefulla lager och kärna. Det går inte att förstå våldet utan att se dess *helhet* i drag och strukturer, dess *uttryck* i *faktiska yttringar* och dess kontextberoende *individanknytning* samtidigt.

Ur Dutton och Goodmans välkonstruerade modell kring tvångets verkan och funktion; Walby och Towers resurskorrelerade utsatthetsteori; Amnesty internationals utredning om tortyr, där Bidermans kartläggning klargör den psykologiska nedbrytningens mekanismer; ur alla dessa källor framgår att våldet är sammanvävt med *sårbarhet*. Som Dutton och Goodman påpekar är sårbarhet inte detsamma som svaghet eller tillkortakommanden. Sårbarhet är grunden för **individanknytningen**, avgörande för såväl förmåga till motstånd som den skada våldet orsakar, både kumulativt över tid och enskilt till varje yttring. Sårbarheter kan vara *strukturella* (ekonomiska, sociala, obalans i reell makt, legala) eller *personliga* (anknytningsform, psykologiska och fysiska förutsättningar, nedsättningar eller sjukdomar). De kan var för sig vara tillräckligt allvarliga, och är intersektionella: i kombination konstruerar och påverkar de ömsesidigt varandra. Befintliga eller skapade sårbarheter samspelar i att göra individen *utsatt*.

Kön, som en samhälleligt sett närvarande och tydlig normgrund, är därmed en ofta förekommande och lättillgänglig källa till våldets yttringar. Ur materialet framkommer att det i fråga om IPV är en sårbarhet att vara kvinna, olika allvarlig beroende på de strukturella förutsättningar som gäller för individen och dennes kulturella och sociala kontext. Stark argumenterar värtaligt i *Coercive control* för kvardröjande sociala normers roll i förhållande till individuell sårbarhet: att bedöma och döma kvinnor som mödrar och partners på olika sätt; i inlärd och välgrundad försiktighet inför mäns fysiska aggression; i barnafödande som våldets början. Kvinnor är ur tillgänglig forskning fortfarande, trots framsteg på många plan, mycket utsatta. Våldets motsägelser syns här i hur framstegen i sig kan förstärka dess effekter, det Stark beskriver som fördjupade svårigheter att jämka den egna identiteten med omgivningens och partners uttalade eller implicita förväntningar. Genomgående döljer sig våldet bakom det tydligt synliga, På det individanknutna planet står, som kontrast mot synliggjort kvinnovåld, mäns sårbarhet i normer kring maskulinitet exempel. Grundad i oförmåga att identifiera sig med offerskap, att överhuvudtaget se och förstå det som händer som IPV, och det totala fokus all lättillgänglig framställning ger; som säger dem att de bara kan vara förövare. Normativa föreställningar om att de ska kunna hantera problem på egen hand förstärker jämte övertygelse om att inte få hjälp ifall det inte går isolation och hjälplöshet. Normskuggan syns i rädslan, och i den reella risken, för att själv utpekas som förövare vid våldsamt motstånd; eller som resultat av utövarens manipulation. Normskuggan återkommer; där kvinnor tydligt utsätts och anklagas med grund i skambelagd sexualitet ogiltiggörs funktionsnedsattas upplevelser i antaganden om asexualitet eller i föreställningar om opålitlighet. HBTQ-identifierande upplever sig vara en dubbel börda och uppmanas, enligt Frida Darjs forskning, att tona ner både eget uttryck och utsatthetens omständigheter. Lesbiska partners våld tolkas som psykiska hälsoproblem snarare än IPV, migranters utsatthet trivialiseras med hänvisning till kulturella fördomar. Att vara våldsdrabbad normaliseras av omgivningen både på ett generellt plan, som för missbrukare, och det individuella: den gång på gång utsatta möter allt mindre gensvar. Bakom kategoriseringar och de normer som definierar dem är det naturligt svårt att hålla den enskilde främst i tanken. Sårbarheter är just individuella, de kan inte egentligen bedömas utifrån objektiva kriterier.

Våldets **faktiska uttryck** följer utsatthetens och sårbarhetens mönster. Jämte tydliga yttringar så som dödshot, förstörda saker och nedsättande könsord utnyttjas och förvänds det förväntade. Utövaren använder den utsattes och andras föreställningar, fördjupar rädslan att inte bli trodd, angriper eller rekryterar barn och omgivning. Systemets oförstående överdrivs och förstärks, juridisk utsatthet översätts i beroende. Kontroll tar uttryck i skenbar välvilja; stöd förvänds i mikroreglering, tvivel och förvirring sås genom spelad bekymran över partners agerande och hälsotillstånd. Frånvaro, isolation, opålitlighet och anspelningar ingjuter otrygghet. Svartsjuka kopplad till otrohet förblir som Stark och Isdal beskriver en av få mer tolererade grunder att ursäkta annars oacceptabelt beteende, vilket används. Generellt förekommande metoder utvecklas eller existerar bredvid helt individualiserade yttringar, oförståeliga för den som inte är insatt i relationens historia, dynamik och förutsättningar. De exempel ur fallstudier som presenterats visar väl den kreativitet och illvilja

Isdal och Stark beskriver. De faktiska uttrycken samspelar inte bara med individanknytningen, de *påverkar den aktivt*. Dutton och Goodman, Amnesty och Biderman beskriver hur sårbarheter skapas, fördjupas och förändras. Åter i enkelt greppade former, som isolation, genom kontroll över och berövande av resurser, i takt med fysisk och mental utmattning. Samtidigt diffust. Genom grundläggande anknytningsmönsters söndrande och omformande, personlighetens deformation, genom hur den sammansatta, svårgripliga och emotionellt integrerade konstruktion som är »jag» är central för våldet. Stark uttrycker träffande ironi i att mycket av det som fräntas offret är sådant som tas så för givet att berövandet inte uppfattas av omgivningen.

Johnsons utgångspunkt och Starks sammanflätade syn av **helheten** utgör nästa steg: att sätta varje individuell våldshandling i relationens unika kontext där handlingarnas övergripande resultat är det avgörande. Vid *Psykiskt och emotionellt intimt partnervåld (PE-IPV)* vävs individanknytningen och våldets faktiska yttringar än närmare samman över tid.

3.2 PEV som intimt partnervåld, PE-IPV

Som strukturerad modell med konkreta hållpunkter för jämförelse organiseras först det psykiska *våldets faktiska uttryck* schematiskt. Därefter delas de mönster som våldet utifrån forskningsöversikten kan ta i en relations kontext in i *former*. Definitionen av PE-IPV, dess *helhet* och samverkan med *individanknytningen*, utvecklas och beskrivs sedan som ett kontinuum i grader av allvar.

PEV *yttrar* sig i en otalig mängd handlingar och beteenden, **identifierbara uttryck** av våld som nedan i T3.2 #1 delats in i 14 kategorier med tillhörande exempel. Våldsyttringarna definieras till skada eller nackdel för den utsatte; omedelbart eller över tid. Skada eller nackdel förstås här i linje med Starks beskrivning av IPV som ett fri och rättighetsbrott. Loring's indelning i direkta och förtäckta typer är i min mening sund. Direkta/overta yttringar (typ A) definieras här som identifierbara för offret eller andra i stunden, ofta direkt riktade: däremot inte nödvändigtvis uppenbara i resultat eller mål. De förtäckta (typ B) undanhålls, döljs, maskeras som något annat utåt (inte alltid framgångsrikt), eller är för omedelbart diffusa för att identifieras annat än i en större kontext som del av ett mönster. Uttrycken bör ses som komplementära och ofta överlappande.

T3.2 #1 Uttryck	(A) Direkta/Overta företeelser	(B) Indirekta/Förtäckta företeelser
1. "Effekthot"	Hot med uttryckt mål oavsett form, genomförande av hotade konsekvenser.	Implicita och underförstådda hot, fördröjda konsekvenser. Indirekta hot (självmod, att upphöra medicinera).
2. Strukturellt	Utnyttjande/vidmakthållande/inrättande av sociala (mannen i huset), legala eller traditionsbundna strukturer eller hinder.	Anspelande på och implicit förväntan kring normer och motsvarande strukturer. T.ex. att tjata/pressa fram familjebildning,
3. Ekonomiskt	Anställningssabotage, ekonomisk kontroll (veckopeng), skuldsättning, Bedrägeri.	Undanhållande av medel och ekonomisk information.
4. Emotionellt	Angrepp (Förminska, sära förnedra) och kränkningar av värdigheten.	Emotionellt undanhållande, förödmjukelse (inför egna värderingar el. andra), implicit nedvärdera.

5. Materiellt	Förstörelse, våld med eller mot saker som direkt medel.	I stunden obemärkt förstörelse, undanhållande, försämrande av saker.
6. Skrämseltaktiker	Framkalla rädsla oavsett form (individuellt präglad, överrumpling, risker, beteende)	Inlärnd/Implicit/kontextspecifik framkallande, utnyttja intim kunskap till skrämsel.
7. Tredjepart	Kränkning av värderade nära och husdjur i närvaro, straffande/demonstrativt. Använda "agenter" för utövande mot offret.	Implicit el. indirekt användning av tredje part (ex. till övervakning el. påverkan), sprida rykten, skapa "drama".
8. Isolation	Faktisk isolation (enslighet, begränsa frihet), Social isolation (avskärma socialt nät).	Påverka andra eller offret (alienera/förvända/förtala), skapa tillstånd av ensamhet.
9. Latent	Ständigt närvarande våldspotential, inarbetad eller uppenbar känsla i stunden.	Offrets medvetna/omedvetna anpassning till egen rädsla och föreställning.
10. Övervakning	Förföljelse, krav på rapportering, mikroövervakning av tid/aktiviteter. Krävd tillgång till lösenord och medier.	Cyberstalkning, dold övervakningsutrustning, spårningsappar eller GPS. Skapa känsla eller tro på konstant övervakning.
11. Nedbrytning	Fysisk (vägra tillräcklig mat eller sömn, beordra påfrestande positioner), Psykisk (störa sömn och rutiner, ritualiserade kränkningar). Perspektivmord.	Gömma/ersätta nödvändiga mediciner, överdriven arbetsbörda, påtvingad torftighet, undanhållande av nödvändigt praktiskt stöd i vardag. Introducera drogberoende.
12. Negation/minimering	Invalidera/minimera individens värderingar, tankar, känslor.	Ignorera, "behandla som luft", implicit minimering.
13. Projicering/Skuldkifte	Överdriven svartsjuka, skuldbeläggande, ansvarsskifte.	"Gaslighting", implicit skuld, narrativ av galenskap/opålitlighet.
14. Skenpositiva	Omväxlande ömhet/grymhet, skapande av "övergestalt" (enda som förstår, kan hjälpa). Våld i positiv skepnad.	"intermittent belöning", Diffusa, svårförståeliga förväntningar och krav. Internaliserat behov av bekräftelse.

Det är möjligt att **formerna** i sig är mer knutna till utövaren som individ eller den utsattes sårbarheter än vad som hittills antagits. Det finns i min bedömning indikationer på det. Loring's EM identifierades konsekvent i samband med varaktiga äktenskap och offrets huvudsakliga sårbarhet i form av ängslig anknytning, med en historia av sådant våld i barndomen. Walby och Towers eskalerande NB knöts i deras studie till en kontext av strukturell och ekonomisk utsatthet. Starks TK observerades och konstruerades uttryckligen ur könsmaktsordningens normativa sårbarheter och förövarens anpassning till minskade strukturella sådana. Ytterligare forskning kan behövas för att undersöka den saken. De relationer som omfattas av den »ögonblicksteori» Walby, Towers och Mennicke beskriver faller under definitionen av PE-IPV; där fysiskt våld förekommit men inte längre behövs, eller som ett icke-realiserat hot. Trots begreppet »form» bör de här uppräknade inte ses som en uppsättning fasta eller förutsägbara mallar; de består snarare av kännetecknande komponenter, som vid tillräcklig förekomst var för sig eller tillsammans utgör en form. Förskjutning av gränserna för det uppfattat vardagliga sker i alla sammanhang, jag ser därför normaliseringsprocessen som naturlig i alla former, snarare än som en distinkt form i sig,

T3.2 #2 Identifierade former <u>Kännetecknande komponenter i formen</u>	
F1: Cyklisk (<i>Leonore E. Walker</i>)	Spårbara upprepningar i ett cykliskt mönster av ömhet, uppbyggnad, anspänning och utbrott.
F2: TK (<i>Evan Stark</i>)	Kumulativt och adaptivt . Skiftar i de fyra teknologiernas samspel helt karaktär. Utnyttjande och inrättande av strukturella hinder och könsmaktsordningen. Intimt och personligt präglad.
F3: Tvångsmakten (<i>Dutton & Goodman</i>)	Systematiserat, successivt skapande och/eller utnyttjande av sårbarheter . Hot och övervakning, utmattnings av motstånd. Variabel frekvens efter behov.
F4: EM (<i>Loring</i>)	Stabilt, linjärt våld och intermittent ömhet . Ritualiserat, nedbrytande.
F5: IT (<i>Michael P. Johnson</i>)	Övergripande mönster av framför allt bred kontroll som framträdande motiv. Förstärkt av våld och isolation. Frekvens skiftar .

F6: NB (Walby & Towers)	Högfrekvent snarlikt eller skiftande, »smalt» våld. Eskalerar alltid i proportion till nedbrytning av den utsattes förmåga att motstå.
F7: IVK (Frankland & Brown)	Tillräckligt bred förekomst av olika allvarliga kontrollerande beteenden i kombination med mycket liten förekomst eller frånvaro av fysiskt våld.

Av de former som berörts kan tvångsmakten (F3), EM (F4), och IVK (F7) falla under definitionen av PE-IPV i avsaknad av fysiskt våld. Om TK (F4) omfattas eller inte beror på vilken bland Starks teknologier som är tongivande i relationen och i vilken omfattning. Begränsad våldsteknologi, som exempelvis utåtagerande svartsjuka, omfattas. Övriga former skulle, i linje med Mennickes rön och Isdals devis, kunna vara PE-IPV då den fysiska våldskomponenten ersätts med psykiskt våld.

Att länka samman formerna och uttrycken i en beskrivning av PEV som IPV kräver en form av gradering, en särskiljbar begreppsstruktur. En generell sådan kan aldrig vara annat än artificiell, löskopplad från individens upplevelse av situationens allvar. Att återknyta inte bara yttringarna i sig utan också helheten till den utsattes levda verklighet, de effekter våldet sammantaget har på dennes liv och vardag, är därmed helt nödvändigt i det enskilda fallet. Relationer där olika våldsuttryck är tongivande skiljer sig enligt Stark väsentligt. I det krävs både lyhörddhet inför hur den *känns* för individen och samtidigt genomgående utvärdering av sådant som den utsatte inte själv kan se eller identifiera som våld. Jag har valt att strukturera PE-IPV i tre nivåer, benämnda: *partnerbråk, frihetskränkning* och *grov frihetskränkning*.

Även här är normer centrala: i partnerskapets privatisering och presumerade tillgång; i föreställningar om att den nya familjen ska sättas först, prioriteras över allt; i att tvåsamhet implicit eller explicit medför hävd och ägandeskap; i samägandets och samlevnadens förutsatta former. IPV karakteriseras i de flesta fall av en obalans i relationen, i en eller flera former av dominans. Reell makt, materiella eller praktiska fördelar, stöd, eller individuellt utrymme bereds den ene till den andres förfång. PE-IPV präglas även av det Isdal uttryckte som det psykiska våldets kärna, en obalans i att den ene bemästrar egna känslor genom att göra något med den andre.

Partnerbråk omfattar allt från sällsynta eller unika bråk till mer eller mindre ständigt närvarande konflikter, Johnsons SPV. Där används det att avyttra sig en känsla, bli lyssnad på eller få sin vilja igenom i en enskild sak. *Typ A* kränkningar och tillmälen sårar, förstörda saker orsakar sorg eller irritation och utbrott av våld mot väggar, dörrar och annat skrämmer. I många fall är uttrycken så pass lindriga att ingen varaktig skada sker. *Typ B* stör, irriterar och sårar, men färgar inte relationens kontext till övervägande del. De flesta relationer har ur berörd forskning sett någon gång inslag av och perioder där lindrigare våld i någon form förekommer, oftast psykiskt. Även allvarligt psykiskt våld är inte nödvändigtvis skadligt som unika eller sällsynta episoder. Där uttrycken, oavsett vad de är, sårar eller skadar tillräckligt bryter som Walby och Towers påpekar de flesta relationer upp efter tillräckligt många incidenter. Ur Johnsons beskrivning lämnar de flesta inte heller sin partner efter den första våldsytringen, reaktionerna skiljer sig vid upprepning. Här går alltså ett slags gränsländ, ett spann i den övre delen av partnerbråken. Från

de relationer som skulle kunna kallas »toxiska», med återkommande och frekventa sårande bråk eller mer övervägande närvaro av *typ B*, och över dit där våldet antar en annan karaktär. Att inget uppbrott sker beror mest sannolikt på *individanknuten sårbarhet*, så som den ena partnerns otrygga anknytningsform, prägling och normalisering av våld från barndomen, ekonomiska utsatthet, sjukdom, avhängiga drogberoende eller på grund av oro för eller förpliktelser mot gemensamma barn. I gränslandet återfinns någonstans ett skifte, där det oftare närvarande våldets uttryck tar *form* och blir grövre, frekventare eller bredare. Den sortens pågående våld är som Moser Hällen tar upp en sårbarhet i sig. Att kontinuerligt angripas av den som står en närmast och som borde vara en trygghet, på den plats som borde vara en tillflykt, kan vara hinder nog. Förståelse för den verkligheten är avgörande: det enda egentliga kriteriet för att vara tillräckligt sårbar, och därmed utsatt, är att –oavsett anledning– inte förmå lämna en våldspräglad relation *i tid*.

På **frihetskränkningens** nivå präglas PE-IPV alltmer av att våldet är en ständigt närvarande och tongivande del av relationen. I det latent våldet, i det hot förstörda saker eller ett skadat husdjur utgör, den rädsla närvarande och underliggande möjlighet för angrepp bär med sig. I uttryck av kontroll. Våld utövas enligt Isdals teoribildning hierarkiskt. ÖVK är såvitt vi vet sällsynt, även i samkönade relationer där det är vanligare och förutsättningarna kan vara annorlunda. Den bilden nyanseras ytterligare av de indikationer Mennicke funnit där psykiskt våld och kontroll skilt eller i samspel utövas antingen som försvar eller i ömsesidig kamp om makt i relationen. Det framgår oavsett ur befintliga studier att våldet i –huvudsak– blir mer ensidigt, den ena parten angriper eller kontrollerar till större del den andre.

Walby och Towers grundläggande ställningstagande, att IPV inte kan delas in i stabila former där den ena eller andra är mer skadlig i sig, framstår ur framställningens helhetsperspektiv sunt. Att följa den utsattes varje steg på sociala medier [10B] och kontinuerligt kritisera klädsel, umgänge [4A] och skuldbelägga den för dess aktiviteter [13A] är bara en form av kontroll, inte tillräcklig i bredd för att ensamt klassas som IT eller TK men nog så skadligt i en kontext av andra psykologiska angrepp. Jag ser kontroll som en rörlig del mellan form och uttryck, tvingande eller begränsande, som Stark uttryckte det: en observerbar *effekt* av identifierbara taktiker. Mennicke noterar att befintliga instrument skapar en värdering där bredd i taktiker ses som värre än upprepat snarlikt våld. Frekvens och allvar framgår ur Walby och Towers studie som oberoende betydelsefullt och som både de och Isdal påpekar är allt våld stöpt i tvång och kontroll, även psykiskt. Att den andre förmås tåla frekvent eller närvarande våld är i sig en observerbar tvångseffekt. Underordning kan i övrigt framstå och kännas mycket olika från fall till fall. Även då våldet inte är brett och mångsidigt utan latent närvarande och i samma »smala» form är det nedbrytande.

Våld är enligt Isdals beskrivning en intelligent handling i uttryck, det formar sig generellt efter det som skadar ändamålsenligt eller lite mer. De mest effektiva och invanda uttrycken och yttringarna repeteras, synligt i de manusliknande mönster Loring beskriver. Där en viss yttring eller serie sådana är

den mest effektiva för att »vinna», få som förövaren vill, underkuva partnern; och den blir mer effektiv över tid, kommer den återanvändas. När den inte längre skadar eller underkuvar ändamålsenligt anpassas våldet, till yttringar som har avsedd effekt. Tvångsmaktens modell skapar i sin process sårbarhet där ingen funnits, befintliga sårbarheter fördjupas och utnyttjas. Nedbrytning kräver inte den tydliga form av krav behäftat med hot, uppföljt av övervakning och hotets genomförande, som Goodman och Dutton beskriver. Den sker organiskt ur grundläggande mänsklig funktion, som Biderman och Amnesty international visat: stress och stresstolerans är avgörande, kontinuerligt våld försvagar. Den utsatte inte får sova [11A] på grund av utfrågningar [10A], närvarande fruktan och strategier för att undvika våldet [9A] blir en organiskt integrerad del av offrets liv [9B]. Ur nedbrytningens process skapas i sig ytterligare sårbarheter, som de »flooding» och »flashback» mekanismer [11A/B] Loring beskriver; eller ur kunskap utövaren med grund i den intima relationen finner och använder. Som Amnesty och Biderman visat går det inte heller att förutsäga en individs resistens ur dennes existerande personlighet, därmed inte heller ur kön. Lewis Okun, TK:s urfader, beskriver att vem som helst reagerar med extrem emotionell- och beteendeanpassning på våldet. Johnson skriver att reaktionen på IT vid första incidenten liknar den vid SPV, det ses ofta inte så allvarligt av den utsatte. Den kumulativa effekten är långt allvarligare. Det bör även vara fallet då män angrips, oavsett till en början lindriga skador. Även om män i den mesta av statistiken skadas mer sällan och mindre allvarligt fysiskt finns åtskilligt som tyder på likvärdig skada av ihållande stress, av emotionella och psykologiska angrepp. Det finns många möjliga sårbarheter, befintliga eller skapade, som kan innebära att en individ –på samma sätt som Stark beskriver kvinnors situation– inte kan skratta bort eller gå undan från förövaren. I samkönade relationer är båda sårbara i egenskap av könsidentitet och läggning, för normers skam, diskriminering och utanförskap. Utöver könsavhängiga sårbarheter kan vem som helst vara funktionsnedsatt, sjuk, ekonomiskt utsatt; eller bli det som ett resultat av våldet. Tonåringar och unga, i tidiga stadier av det identitetsskapande Stark beskriver där »jag» och personlighet syntetiseras och prövas, framstår mycket sårbara i den processen. Än mer i relation till en äldre partner.

Om skapandet av en kontinuerlig stressmiljö, eller kontroll som observerbar effekt, är kännetecknande för frihetskränkning finns här ytterligare ett slags gränsland. I våldets expanderande form och funktion, synbart i kännetecknens grad, till nivå av **grov frihetskränkning**. Även om PE-IPV här till uttryck är likt frihetskränkning är det nu del av ett sammanhang som successivt uttrader den utsattes individualitet. Det kan, med fog, sammantaget beskrivas toryrlikt: i dess implicita resultat att knäcka offrets vilja och förstöra dennes mänsklighet. Som resultat betraktat skiljer det sig från Amnestys definition i att inte behöva vara ett mål. Bidermans schema, DDD, präglar i allt högre grad den utsattes vardag och skapar en helhet lik Starks bur. En ökande andel av offrets möjlighet till frihet, egentid och egenuttryck kvävs. Fruktan, verklig personlig och intim terror, följer enligt Lornings, Johnsons och Starks beskrivningar av kronisk stress och den nedbrutnes känsla av hjälplöshet: att aldrig kunna göra sig fri och alltförundan förlora det i sig de värderat. Johnsons grund för IT stämmer, att den som på allvar avser underordna sin partner

måste använda tillräckligt mycket våld. Individanknytningen är dock fortfarande avgörande, i hur sårbarhet påverkar upplevelsen av våldet, i hur stor del av schemat som uttrycks aktivt och vad som krävs för att vara mycket nog. Det finns sannolikt de som är så pass sårbara eller nedbrutna att relativt begränsade uttryck räcker för att nå denna nivå, där t.ex. aktivt isolerande yttringar inte krävs; som vid akuta psykologiska sårbarheter, eller våld mot funktionsnedsatta av en partner som utåt sett hyllas som en hjälpare ängel.

Nivåerna saknar som definitioner skarpa gränser, de är snarare allt allvarligare eller komplexare uttryck av PE-IPV längs ett kontinuum; illustrativa snarare än definitiva. Exakta definitioner är inte nödvändiga, eller möjliga, i en beskrivning av verklighetens våld. Där är frågan om utövarens uppsåt, i den del av skalan där frihetskränkningarna hör hemma, också i princip ointressant. Som Walby och Towers noterar är fokus på utövarens motivation ett misstag. I det ihållande våld som sker över tid, oavsett form, finns inget utrymme att hävda ignorans och oförstående inför uttrycken och deras effekter. Våld är, som uttrycks i Isdals utgångspunkt, alltid utövarens ansvar: ett val bland flera möjliga. Förövarens förringningar, omskrivningar och motiv förändrar inte det. Det gör inte heller artificiell uppdelning i »emotionellt motiverat» våld i ett narrativ av förlorad kontroll och ansvarslöshet, eller »instrumentellt motiverat» där det utövats av »rationella och välgrundade anledningar med ett mål». Med mycket få undantag består våld av båda de komponenterna. Vad den utsatte gjort eller inte för att provocera eller »förtjäna» våldet bör också vara ointressant för en definition av vad PPV är.

Oavsett var och när en utomstående observatörs inblick i det skeende som beskrivs tar vid måste hänsyn tas till alla dess delar och helhet; inte bara till faktiska uttryck nu eller i närtid, eller till individens synbara sårbarheter vid tillfället. Det vore, som i exemplen ovan, enkelt att sätta upp kriterier: att grov frihetskränkning bara kan ske med få aktiva uttryck om det föreligger synnerliga omständigheter som innebär särskild utsatthet, som vid funktionsnedsättning. En sådan ordning skulle falla i det normativas bedräglighet och inte göra den utsatte rättvisa; vare sig den som därmed kategoriskt sätts in i en mall, eller en annan som strävar för att hålla ett fragmenterat inre samman och med olika medel försöker rättfärdiga sitt offerskap för sig själv. Den som projicerar bravado, slår tillbaka eller utåt sett lever ett relativt fungerande liv. Den ögonblicksbild som syns föregås av nödvändig kontext; nivå av utsatthet avgörs i huvudsak av tid och till vilken grad faktisk förmåga till ett sammanhållet personskap, motstånd, bevarelse och självvärn satts ur spel.

4 Rättens teori och räckvidd

Hittills har framställningen, genom paraplybegreppet PEV, besvarat frågan *vad är psykiskt partnervåld?* Den definitionen och modellen av våldets utövning återkommer i avsnitt 4.2 nedan och i analyserna i kapitel fem och sju. Här går genomgången över till den del av straffrätten som stödjer beskrivning av dess *teoretiska räckvidd*: grundläggande rättsliga konstruktioner, begrepp och enskilda brottsbestämmelser. Arbetets syfte, att undersöka våldets och rättens verkligheter för att identifiera och beskriva svårigheterna i översättningen dem emellan, är en fråga om precision. Kapitlets delar ringar in de områden där problem kan finnas, med hänsyn både till områdets bredare strukturer och det specifika.

Första avsnittet beskriver grunderna, straffrättens metodik och förutsättningar. De sammankopplas med modellen av PE-IPV för att skapa en rättsso- ciologisk analysmetod med ett tillhörande kodningssystem. Den metoden be- skrivs i avsnitt 4.2. Det avsnittet presenterar även ett urval av brott och utvär- derar i analys deras möjliga omfattning i förhållande till PEV. Analyserna av brotten bygger en sammantagen bild av rättens möjliga räckvidd som analys- eras i kapitel fem.

4.1 Begrepp, grunder och definitioner

Avsnittet skissar en bild av straffrättens språk, den metodik och de underlig- gande strukturer den använder för att tolka och förstå verkligheten. Genom att tydliggöra det som ofta tas som givet kan möjliga felkällor i den rättsliga strukturens underbyggnad synas. Svårigheter mellan våld och rätt kan finnas kring tre huvudområden: i *konstruktion* och definition av *ett brott* (4.1.1); rät- tens *uppsåtsbegrepp* (4.1.2); det ansvarsbefriande *samtycket* och det *social- adekvata* (4.1.3). Tre begrepp, så som de definieras i rättens verklighet, be- handlas avslutningsvis; *personlig integritet*, vad som är att se som *närstående* och *angivelsebrotten* (4.1.4).

4.1.1 Brottskonstruktion och konkurrens

4.1.1.1 Konstruktion och rekvisit

En utgångspunkt för straffrättsliga analyser är enligt Petter Asp, Nils Jareborg och Magnus Ulväng tolkning av straffbestämmelser. De består i huvudsak av enstaka handlingar, kontrollerade ingripanden i den fysiska världen åstad- komna av sin upphovsman, som ordnas i *rekvisit*: kvalificerande delmoment i det handlande som straffbeläggs. I analys tolkas och prövas »språkhand- lingar», beskrivande påståenden om hur något skett, där den konkreta gär- ningen och utfallet jämförs med rekvisiten. För att vara ett brott ska de över- ensstämma, handlandet ska vara s.k. brottsbeskrivningsenligt. Asp, Jareborg och Ulväng anser att tolkningen är en semantisk snarare än logisk process,

styrd av vår uppfattning om verkligheten; därmed av våra fördomar, den förståelse uttolkaren har om ords betydelse och det de symboliserar. Rekvisiten innehåller begränsad information, Ulväng betonar vikten av att inse rättsens nödvändigt öppna, flertydiga och ofullständiga karaktär; en förutsättning för effektiv hantering av en skiftande verklighet. I *straffrättens grunder* utgår författarna från att alla brott i grunden kan analyseras som handling och följd, artificiella åtskillnader av brottstyper tjänar mestadels systematiskt och pedagogiskt till; annorlunda uttryckt: ”man gör det som händer”.¹⁵²

Brottskonstruktion består till del i **rekvisit** som kan utformas på flera olika sätt: som handlings-; effekt-; konkreta skade-; och abstrakta faredelikt. Resultatet är det Asp, Ulväng och Jareborg kallar brottstyper. Det som skiljer typerna åt är vad som måste bevisas. Författarna, och utredningen i SOU 2016:7 där saken diskuteras ingående, går igenom möjligheterna. Asp, Jareborg och Ulväng beskriver alla de typer utredningen tar upp som egentliga skadedelikt. Skadedelikt kriminaliserar skada, en negativt värderad förändring av någon form, olika beroende på bestämmelsens lydelse. Skillnaden i utformning mellan rekvisit består av vilken grad av sannolikhet som räcker för att handlingens kausala relation till skadan ska anses brottslig. Generellt gäller att desto allvarligare följden är desto lägre måste sannolikheten för dess inträffande vara. Det utredningen kallar *handlingsbrott* är handlingar som är brottsliga oavsett följd; rattfylleri, med skyddsintresset den enskildes säkerhet, står exempel: framförande av fordon med viss promille alkohol i blodet är i sig brottsligt oberoende av konsekvenserna. Så kallade *effektbrott* kräver att skada faktiskt måste ha uppstått. *Konkret fara* kräver en »existentiell möjlighet»¹⁵³ att leda till viss följd och att den följden är »plausibel»¹⁵⁴. I båda fallen knyts bevisningen till orsakssambandet och prövningen till den konkreta situationen. Rent allmänt ser Asp, Jareborg och Ulväng större anledning att straffbelägga orsakande av fara desto viktigare skyddsintresset är, men deliktsformen kan även användas för att begränsa ett straffbuds omfattning.¹⁵⁵

Abstrakta faredelikt diskuteras ingående i SOU 2016:7, med hänvisning till flera författare. De formuleras »kan» eller »ägnat att» i bestämmelser och särskiljer sig i att faktisk fara för viss följd inte behöver bevisas. Meningarna går isär angående vad exakt det innebär. Det enda som är tydligt är att bedömningen då sker utifrån någon grad av abstraktion från det enskilda, konkreta fallet: abstraktion av vissa fakta eller av faktiska omständigheter. Ivar Agge anser att abstraktionsgraden kan skifta beroende på rekvisitets exakta formulering; Leijonhufvud och Wennberg att abstrakt fara kan föreligga även där sådan är utesluten i praktiken. Formen anses ha avsevärda praktiska fördelar då särskilt viktiga intressen hotas, en förenkling i vad åklagaren måste utreda och bevisa till enbart en fråga om ifall handlingen som »typ» *generellt sett* innebär en sannolik risk för det skyddsvärda. Två invändningar av Lernstedt lyfts fram av utredningen. Han anser att rena handlingsbrott är fördelaktigare

¹⁵² Ulväng (2013) s. 68f., 72–75; Asp & Ulväng & Jareborg (2013) s. 69–74, *slutcit* s. 74.

¹⁵³ *Bedömning av möjliga utfall vid gärningstidpunkten, ur all säker bevisad kunskap.*

¹⁵⁴ *Jämställt ett påstående om att följden är rimlig, inte förvånande.*

¹⁵⁵ SOU 2016:7 s. 194–196, 199–201; Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 89–97.

i effektivitetshänseende, och att »ägnat att» formen lämnar hur mycket av den konkreta situationen som kan bortses från öppet, »där lagstiftaren inte entydigt och auktoritativt har försökt bestämma i frågan».¹⁵⁶ I valet mellan en schabloniserad genomsnittsdrabbad och den konkreta personen anser Lernstedt att gärning, samband och följd ska visas i det enskilda fallet och att prövningen ska tas »tillräckligt nära den konkreta människan om denne fullt ut ska ges brottsofferstatus».¹⁵⁷ Asp, Jareborg och Ulväng beskriver de abstrakta farebrotten som en form där »begreppsbildningen är mer förvirrande än klagörande».¹⁵⁸ Formuleringen »kan» ses ställa något lägre krav, vid »ägnat att» ska gärningen ha vissa *typiskt sett* farliga egenskaper som under plausibla omständigheter duger till att orsaka följden. Duglighetsbedömningen anses vanligen röra en slags gärningsklass handlandet tillhör, något författarna anser alltför enkelt att kategorisera och döma i viss riktning med hjälp av fantasin. Att knyta saken mer till det konkreta begränsar godtycket, men även då utgår bedömning alltid till del ur erfarenheter av gärningstypers farlighet. Asp, Jareborg och Ulväng anser att formen, lagstiftningstekniskt, ibland framstår »som ett medvetet avstående från en del av lagstiftningsuppdraget, ibland som ett utslag av aningslöshet om att man i märklig mån lämnar öppet vad som skall vara brottsligt».¹⁵⁹ Utredningen i SOU 2016:7 drar slutsatsen att »ägnat att» formen kan leda till problem i tillämpning. Det är stor skillnad mellan en bedömning av fara gentemot en typisk person i en genomsnittssituation, och en gällande den konkreta individen i sitt faktiska sammanhang. Utredningen uppmanar lagstiftaren »att söka slå fast på ett mer precist sätt hur den ska tillämpas»¹⁶⁰ och tar positionen att prövningen bör vara konkret. Bevisningen ska visa att gärningen, utifrån det enskilda fallets omständigheter, varit ägnad att orsaka följden. Utredningen anser att någon abstraktion uppenbarligen måste göras: här av bevisning angående effekten. Orsaksambandet bör enligt utredningen bedömas utifrån domstolens kunskap om typiskt mänskligt agerande; i fråga om beteende och reaktioner, och om gärningen i den faktiska situationen normalt sett är tillräcklig. De exemplifierar olaga hot, det ska inte krävas att den *gärningsutsatte* (GU) faktiskt –kände– allvarlig fruktan. Det som inte lämnas till allmän bedömning är hotets innebörd, hur det framfördes, av och mot vem. Personliga egenskaper kan därmed ges vikt, som särskild sårbarhet för subtila och underförstådda hot riktade mot en tidigare misshandlad partner. Domstolen ska fortfarande ta ställning till typiska reaktioner för en sådan person, GU:s upplevelse kan vara bevisfakta, men framstår reaktionen avvikande i förhållande till domstolens uppfattning om en genomsnittlig persons reaktion blir den inte utslagsgivande.¹⁶¹

4.1.1.2 Vad är att se som ett begånget brott?

Vad som är att se som –ett– brott besvaras genom att definiera vad som utgör en *brotsenhet*, sammanvävt med ställningstagande angående *konkurrens*.

---

¹⁵⁶ SOU 2016:7 s. 198.

¹⁵⁷ SOU 2016:7 s. 198.

¹⁵⁸ Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 100.

¹⁵⁹ Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 102.

¹⁶⁰ SOU 2016:7 s. 199.

¹⁶¹ SOU 2016:7 s. 195–199, 203–206; Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 100–102.

Asp, Jareborg och Ulväng exemplifierar: flera slag i följd mot en och samma person är i teorin olika enskilda misshandelsbrott. Att avgränsa en **brottsenhet** sammanfattas av Ulväng till »vad som är naturligt» att se som en helhet. Det följer av konventioner: empiriska och normativa erfarenheter av ords betydelser. Avgränsningen är helt enkelt ett påstående om vad som lämpligen kan rättfärdigas som en och samma gärning. Både verkligheten, i form av handlingsförlopp, och de rättsregler (normer) som används för att undersöka den beskrivs i mångtydiga språkhandlingar som måste tolkas. Att avgöra vad som är ett brott är alltså i grunden en fråga rörande relationen mellan språk och verklighet, en precisering med flera olika alternativ till tolkning i båda led. Det som styr vår uppfattning om verkligheten styr också tolkningen av en regel. »Det är i samtliga fall fråga om en normativ bedömning av vad som är lämpligt att beteckna som *en* (och samma) gärning.»¹⁶² författarna är överens om att det är mycket svårt att ställa upp generella riktlinjer, avgörandet måste ske utifrån en viss kontext och vissa kriterier. Vägledande är *primärt skyddsintresse* (ofta sammanfallande med kapitlen i brottsbalken), *handlingarnas sammanhang* i tid och rum, och *antal brottsobjekt* eller GU. Asp, Jareborg och Ulväng exemplifierar: antal ofredanden avgörs, vid handgripliga sådana, främst av antal utsatta; likaså ärekränkningar, annars av tids- och rumssamband. Bedömningen skiljer sig brottstyper emellan, främst i vilka av kriterierna som betonas. Ulväng är specifik; i de fall där saken ställts på sin spets finns inget tvivel om att handlingsverben i rekvisiten styr bedömningen och att kriterierna tillämpas snävt. De knyts till om det rör sig om ett i tiden *omedelbart och avgränsat* brott, naturligt påbörjat –fullbordat till rekvisit- och avslutat, eller ett *fortlöpande*. De senare, s.k. »persevererande» brott, definieras till bortre gräns genom ett ställningstagande; bestraffas gärningen nog vid tillämpning av *ett* brott? Det avgörande för bedömningen är i slutänden en sammanvägning av gärningens *identitet*: ifall omfattade handlingar är snarlika nog till samband eller form att ses som förenade i sin kontext.¹⁶³

Straffrättens lära om **konkurrens** bedöms genomgående av Asp, Jareborg och Ulväng mycket komplicerad. Ulväng drar det i boken *Brottslighetskonkurrens* så långt som till att »[...] när vi skall fastställa de klasser av fall som ingår i ett straffbuds betydelseområde tar logiken slut.»¹⁶⁴ De uttrycker samtidigt lärans nödvändighet, behovet av att kunna konsumera brott ska inte underskattas. Konkurrensproblem uppstår ytterst ur Åklagarens åtalsplikt och domstolens uppgift att ta ställning till komplexa situationer: svåra lämplighetsbedömningar angående vilka, och hur många, brott *gärningspersonen* (GP) faktiskt ska dömas för när flera möjliga brott begåtts. I princip sker konkurrens på två nivåer, mellan olika regler och brottstyper i sig där de till sin lydelse överlappar beskrivningen av det faktiska fallet, och där den konkreta gärningen som sådan kan passa under olika eller samma straffbud upprepat. I *Kriminalrättens grunder* sluter sig författarna till att konkurrensläran, oavsett nivå, i slutänden är en modell för att lösa konkreta frågor. Huvudregeln är att GP ska dömas för alla brott som anses begångna, de tänkbara rensas ut –anses

¹⁶² Ulväng (2011) SvJT s. 1039.

¹⁶³ Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 464, 468–472; Ulväng (2013) s. 72–81, 190–192, 199–202, 241–243; Ulväng (2011) SvJT s. 1038f., 1042.

¹⁶⁴ Ulväng (2013) s. 72.

inte ha begåtts— genom att de konsumeras av olika skäl på olika nivåer. Modellens syfte är att undvika orimliga resultat, framför allt orättvis dubbelbestraffning. Utrensningen sker i avgränsning av »brottsenhet» och genom uttryckt företräde eller ordning i lag och förarbeten. Den sker med s.k. »subordination», grundat i tillräckligt likalydande tillämpningsområden. Även där bestämmelser inte täcker varandra till signifikant grad, s.k. interferens, kan de oavsett konsumeras: huvudregeln att bestraffa alla begångna brott är enligt Asp, Ulväng och Jareborg inte särskilt stark. Undantag blir aktuella där det samlade straffvärdet vid bedömning annars framstår omotiverat, framför allt när skillnaden i straffskalor mellan utdömda brott är stor. Hjälpregler används: likartat skyddsintresse, rättsligt sammanhang och kriminalpolitisk grund; ena brottet är omständighet att se det andra som grovt; stort –rent teoretiskt– gemensamt tillämpningsområde. Där konsumtion av några eller alla överträdelser efter detta inte framstår lämpligt döms för flera brott i »kumulation». Författarna framhåller att domstolarna, i fråga om konkurrens, är obenäga att redovisa hur den bedömningen faktiskt görs. Domstolen är inte heller skyldig att ange hur många brott en dömd anses ha begått.¹⁶⁵

Medbestraffning beskrivs av Asp, Jareborg och Ulväng som ytterligare ett icke-sällsynt undantag från konkurrenslärans huvudregel. Det aktualiseras när brotten begås samtidigt, främst i fall där de inte påverkar det sammanlagda straffvärdet särskilt. Istället ses de påverka straffvärdet inom huvudbrottets skala, eller som skäl att placera huvudbrottet i grövre form. Avgörande är om de har ett tillräckligt *sakligt samband* och anses tillräckligt bestraffade genom det grövsta brottet. »Sambandet» eftersöks i sammanhållande brottsplan, angreppsobjekt, likartade skyddsintressen eller att brotten normalt begås i förening. Medbestraffning sker även av upprepade överträdelser av samma brott där antalet är svårbestämt. Helt olika brott kan konsumeras in i ett när de utgör ett sammantaget led. Ulväng beskriver medbestraffning som en slaktratt bland lösningsprinciperna och som »värdebemängda ställningstaganden»¹⁶⁶, ett beaktande av en vidare kontext i syfte att nå ett rimligt slutresultat avseende hur brott rubriceras och räknas till antal. Modellens slutsats är alltid att GP ska dömas för flera brott om ingen undantagsregel ger skäl för annat.¹⁶⁷

4.1.1.3 Rubricering, allvar och påföljd

Ulväng noterar att **rubricering** i sig inte fyller någon självständig funktion. Processrättsligt är den helt enkelt det eller de lagrum domstolen finner lämpligt att använda: ett ställningstagande efter en sammantagen bedömning av rättsfakta och rekvisit; en värdering av GP:s handlande. Brottdefinition, rubricering och påföljdsbestämning är sammanlänkade och skälen dem emellan ofta mycket likartade. Alla omständigheter vid brottet avgör dess grad och inverkar vid bestämningen av påföljd. **29 kap. 1–3 §§ Brottsbalken (BrB)** (SFS 1962:700), anger vägledande exempel och riktlinjer för gradindelning i

¹⁶⁵ Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 459–470, 479–488; Ulväng (2013) s. 43f.; Jareborg (1999) s. 266f.

¹⁶⁶ Ulväng (2013) s. 529.

¹⁶⁷ Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 489–491; Ulväng (2013) s. 529.

försvårande och förmildrande riktning. Tidigare brott, om lång tid förflutit, eller –särskilt– GP:s ungdom får enbart beaktas vid straffmätningen. Det väsentliga är enligt *Kriminalrättens grunder* en helhetsbedömning, men i författarnas mening syns en grad av slentrianmässighet i rättspraxis jämställt en bindande uppräknig i paragraferna snarare än en exemplifierande.¹⁶⁸

Rubriceringen, och därmed straffskalan, ligger till grund för frågan om **åtalspreskription**. Preskription utgör den yttre gränsen för åklagarens möjlighet att väcka åtal, reglerat i **35 kap. 1 § BrB**, och räknas från den dag gärningen begicks. Ulväng visar på att vilken lösning som väljs inom konkurrensläran får praktiska konsekvenser: hur brottets enhet avgränsas avgör ofta graden och preskription gäller enheten som helhet. När brottet inte avslutas samtidigt som det påbörjas, vid de »fortlöpande» brottsformerna, är preskriptionstiden mera oklar. Här används (1) simultan eller (2) successiv preskription, beroende på om hela brottet ses i ett sammanhang eller om varje delmoment i teorin ses som olika brott. Ett exempel på simultan (1) är frihetsberövande, ett brott vars straffvärde anses intensifieras med tid: hela brottet räknas som ett från inspärrandets första dag. Ett exempel på successiv (2) är vapeninnehav, vilket inte försvåras av att det pågår, och skrivs av i takt med att nya brottsenheter skapas. För medbestäffade och rubriceringskonsumerade gärningar gäller¹⁶⁹ att preskription löper för vart och ett av brotten för sig. I *Brottslighetskonkurrens* beskrivs intresset av att utdöma straff avta med tiden, då straffens syfte i första hand är att kommunicera klander och statens anspråk på ingripande i GP:s liv avtar i takt med att tiden går. Preskriptionsinstitutet är motiverat av praktiska och individuella rimlighetskäl. Ulväng anser dock att den samlade mängden domar –totalt sett– för ett brott tjänar visst allmänpreventivt syfte, i det att hotet bakom ett straffbud uppfattas som verkligt.¹⁷⁰

Vad gäller **påföljdbestämming**, annars en komplex konkurrenslära helt i sig, är det för framställningen endast relevant med två korta konstaterande. Jareborg kommenterar i SvJT frågan om »straffrabatt» eller *reduktion*. Även där flerfaldig brottslighet (efter konkurrens) anses begången är det i hans mening inte något som i sig bör leda till strängare straff för den totala brottsligheten. Normalt håller sig påföljdsbedömningen till det grövsta brottets straffskala¹⁷¹, alltid med utgångspunkt i straffminimum för det valda huvudbrottet. Brotts med var för sig låga straff på t.ex. en månads fängelse tenderar läggas samman, men vid högre straffvärden ökar grundstraffet till betydligt lägre grad för vart ytterligare ett. Jareborg beskriver det som att »straffkurvan planar ut». Detta motiveras i hans mening av humanitet. Straffvärdering kopplas ofrånkomligen i någon mån kvalitativt till brottens egenskaper och attityden inför dem, men proportionalitet inom påföljdssystemet är central. Flera överträdelser av brott med låg straffskala ska inte kunna nå samma straffvärde som ett grövre brott, de har helt enkelt olika skyddsintressen och grunder. Ett allvarligt brott måste av samma anledning tillmätas ett nog kännbart straff,

¹⁶⁸ Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 27–29; Ulväng (2013) s. 63–65.

¹⁶⁹ *Med ett fåtal undantag som inte är relevanta för framställningen.*

¹⁷⁰ Ulväng (2013) s. 640–643, 648–652, 658.

¹⁷¹ *Med modifikation av asperationsprincipen, som inte behöver beröras närmare.*

men inte oproportionerligt i förhållande till livets korthet. Ulväng tar i SVJT ställning till frågan ifall flerfaldig brottslighet i sig kan läggas samman till ett grövre brott och på så sätt öka straffbarheten, han anser inte att det finnas stöd för en sådan ordning.¹⁷²

4.1.2 Den rättsliga definitionen av uppsåt

Jareborg beskriver i boken *Tanke och uppsåt* det straffrättsliga begreppet »handling» som en alltjämt dualistisk indelning mellan kropp och själ, en viljeakt och en kroppsrörelse; ett orsakssamband som i sig inte går att bevisa. Uppdelningen är inte heller förenlig med modern kognitionspsykologi. Jareborg noterar att uppfattningar från föråldrad filosofi och psykologi lever kvar länge i straffrättsjuridiken, eftersom den påverkas av en uppfattning om »sunt förnuft»: präglad av förenklingar, fördomar och gammal kunskap. Det i brottsbalken grundläggande kravet på oaktsamhet¹⁷³ eller uppsåt är oavsett i grunden en värdering av en viljeakt i förhållande till en handling: någon grad av »manifesterad likgiltighet» gentemot en risk. Ulväng bryter den viljeinriktade delen i två. En *kognitiv* sida motsvarande »att tro» (vetskap, visshet, insikt) och en *voluntativ*, »en attityd» (vilja, avsikt, syfte). Det anses självklart att uppsåt föreligger vid handlande med full *insikt* eller *avsikt* till en omständighet, eller en följs inträffande. Därifrån ned till oaktsamhet är saken allt mindre klar. Den s.k. nedre gränsen för uppsåt, där likgiltighet inför *risk* övergår till likgiltighet inför *följd*, är i Ulvängs mening fortfarande inte tydlig.¹⁷⁴

I **NJA 2004 s. 176** sökte HD klargöra gränsdragningen. Domen berör att kritiken mot likgiltighetsformen i fråga om uppsåt främst motiveras av bevissvårigheter, vilket domstolen anser står klart: bevissvårigheter föreligger oavsett uppsåtsform. Utgångspunkten för bedömningen är omständigheterna vid gärningen. Att GP har en uppfattning om risken motsvarande »mycket hög sannolikhet» är normalt tillräckligt, men GP:s föreställning måste ha varit avsevärd, annars saknas i allmänhet uppsåt. Är den bevisade insikten lägre än avsevärd kan olika omständigheter, beroende på måltyp, ändå tala för likgiltighet. Impulsstyrda våldsbrott, som länge setts problematiska, kan avgöras genom att se till angreppssättet som sådant och de effekter det typiskt sett är ägnat att orsaka; helt frånskilt GP:s faktiska föreställning om risken. Det synsättet motiveras av HD med att utredning till underlag för bedömning av GP:s föreställning om sannolikhet ofta saknas. Vad gäller uppfattning kring omständigheter av olika slag, t.ex. ifall en försändelse innehåller narkotika eller om en persons ålder, är utgångspunkten vad GP rimligtvis haft att räkna med utifrån omständigheterna. Ulväng ser domen som tydlig i fråga om den moraliska skillnaden mellan uppsåt och oaktsamhet, men den lämnar den praktiska bedömningen av konkreta fall i verkligheten utan egentliga hållpunkter. Domen är i hans mening snarare en begränsning av vilken bevisning som kan användas i fråga om uppsåt. I tidigare varianter av uppsåtsformen sökte domstolen enligt Asp, Jareborg och Ulväng stöd i olika resonemang kring GP:s

¹⁷² Jareborg (1999) SvJT s. 264f., 268, 275–277; Ulväng (2011) SvJT s. 1036, 1048f.

¹⁷³ *Ett handlande utan tillräcklig hänsyn till relevant risk.*

¹⁷⁴ Jareborg & Ulväng (2016) s. 45–47, 53f., 114, 116–118.

sinnestillstånd: berusning; fasta personlighetsdrag; levnadssätt; personliga relation med offret. Det tillvägagångssättet har mött kritik i doktrin. Domen får enligt författarna ses som en uppmaning, att enbart se till det som med säkerhet ger stöd åt GP:s inställning till följd och omständighet i gärningsögonblicket.¹⁷⁵

Där frågan ställs på sin spets är alltså då GP agerat medveten om en risk, men i en grad av osäkerhet om dess förverkligande. Prövning av frågan är en kombination av viljeaktens två delar och måste enligt Ulväng ske i två steg: dels måste GP (1) ha en *insiktsgrad* som minst motsvarar en *misstanke* i förhållande till risken; dels (2) ha en *inställning till följden* motsvarande *likgiltighet*, vilket är att acceptera, eller inte se den som skäl att avstå handlandet. För att kunna tala om insikt (1) krävs i Ulvängs mening relativt klara bevis på att GP verkligen format sig en uppfattning och tagit aktiv ställning. Om sådana bevis finns är kravet dock lågt ställt, »vissa skäl att tro» på risk för en kausal sambandsrelation räcker. Ett svårt problem är omöjligheten att i efterhand avgöra vad GP faktiskt insett vid kortsiktigt agerande, under kaotiska omständigheter, eller i stark affekt. Frågan om insikt är enklare vid längre förlopp med rimlig tid att överväga, förutse och värdera konsekvenser. Även då en gärning är avsiktlig i förhållande till *viss* följd kan hela händelseförloppet sällan förutses i stunden, vilket ytterligare komplicerar bedömning, det finns alltid utrymme för osäkerhet. Bevisad likgiltighet inför åsamkande av skada behöver inte innebära likgiltighet inför berövande av livet, detsamma gäller riskinsikt, båda led kräver därför ofta klargörande. De två leden är sammanlänkade, inställning till en följd (2) kan till stor del utläsas ur riskinsiktens grad, insikten utgör en uppfattning om sannolikhet. Där »hög» eller »mycket hög» uppfattad sannolikhet utgör en presumtion för uppsåt är insiktens grad, desto lägre, allt mindre talande för GP:s inställning. Svårast är de fall där den bevisade insikten varit låg, eller där gärningen i sig inte är tillräckligt konkret och inställningen inte kan ses som underförstådd. Ulväng pekar här på det Asp kallar *diskrepansfaktorer*, stödfakta för bedömning i endera riktningen.¹⁷⁶

De **diskrepansfaktorer**, stödfakta, som enligt Ulväng kan tala »för» likgiltighet är *hänsynslöst beteende* och *tillräckligt extremt risktagande*. Den första kompliceras av GP:s möjlighet till uppfattning och värdering i förhållande till den faktiska följden. Den andra beskrivs med typfallet rysk roulett, låg risk men extrema och förutsebara konsekvenser som accepteras vid handlandet. Omständigheter talande »åt endera håll» är: *agerande i affekt*, som länge setts tala för insikt, men som ur hinder i uppfattning lika gärna kan tala mot; *intresse i gärningen*, vinning av följden behöver inte innebära likgiltighet inför skada (drabbar följden en GP bryr sig om kan det tala emot); *omkringliggande faktorer*, som kontroll över händelseförlopp, förebyggande åtgärder eller brist där sådana krävts. »Emot» likgiltighet talar: *avvikande händelseförlopp*, GP avsåg annan följd än den faktiska; *agerande i förlitan*, då riskinsikt finns men GP agerar i förlitan på att följden inte ska inträffa (enbart

---

¹⁷⁵ NJA 2004 s. 176 s. 199f.; Jareborg & Ulväng (2016) s. 112f., 116f.; Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 304.

¹⁷⁶ Jareborg & Ulväng (2016) s. 117–119, 127–135.

förhoppning räcker inte). I *Kriminalrättens grunder* läggs *personomständigheter*, som ålder och psykiskt hälsotillstånd, till som en grund i endera riktningen. Praxis visar exempel. I **NJA 2004 s. 702** ansågs en konstaterad psykisk störning, eftersom den inte bevisats allvarlig nog vid tillfället, inte tala mot likgiltighet.¹⁷⁷ I en avvägning rörande ifall GP endast haft uppsåt till att skada GU, eller även till angreppets dödliga utgång, lades betoning på angreppssättet. Det ansågs typiskt sett kunna leda till dödliga skador och GP dömdes till ansvar. I **NJA 2004 s. 479** och **NJA 2009 s. 149** fanns de tilltalades *agerande* som sådant typiskt sett likgiltigt; trots detta ansågs deras ringa ålder tala emot tillräcklig *insikt* och de friades. I slutänden måste i Ulvängs mening hela gärningen med alla omständigheter övervägas. Han anser gränsdragningen fortsatt problematisk, de stödfakta som tagits upp är diskutabla och leder till nya frågor. Det som ska bevisas är mycket abstrakt och attityden komplicerat integrerad med känslor och andra inre tillstånd. Både han, Asp och Jareborg sluter sig till försiktighet och stor urskiljning där GP inte bevisligen uppfattat och bedömt sannolikheten för följden som hög. Ulväng ansåg 2016 inte sådan restriktivitet problematisk, då samtliga brottstyper där uppsåtsformen behövs har nästan lika klandervärda oaktsamma former.¹⁷⁸

4.1.3 Samtycke och ansvarsfrihet

Samtycke, som kan göra en annars brottslig gärning tillåten eller ursäktlig, regleras i **24 kap, 7 § BrB**, vissa handlingar kan där bestämmelsen är tillämplig ses *oförsvarliga*. Samtycke kan vara relevant även då *tvång* är ett rekvisit, och i tolkning av brottsbeskrivningar där uttryck som »olovlig», »otillbörlig» eller »till men för annan» förekommer. En handling anses inte olovlig eller till men då den är samtryckt. Samtycke måste gälla hela gärningen till alla delar, behöver inte uttryckas, och kan återkallas när som helst. Frågan om **försvarlighet** rör ur Asps, Jareborgs och Ulvängs beskrivning av saken i princip brotten mot person i 3 kap. BrB, och har viss relevans vid olaga hot och vid frihetsberövande. Lindrig misshandel ses generellt försvarlig med samtycke, normalgradig som en bedömningsfråga och grov som oförsvarlig. I gällande rätt utesluter enligt författarna samtycke annars ansvar oavsett försvarlighet vid övriga brott i fjärde och femte kapitlen, och vid tillgreppsbrott i åttonde. Asp berör i *Sex och samtycke* hot om brottslig gärning och dess betydelse. Det är generellt ogiltiggörande, men han ser mer eller mindre konstanta hot i t.ex. ett nära förhållande som särskilt besvärliga att bedöma.¹⁷⁹

Tvång diskuterades i samband med utredningar om samtyckeslagstiftning vid sexualbrott, i SOU 2010:71 och SOU 2016:60. Båda konstaterade frågan problematisk. Kritiken mot tidigare lagstiftning motiverades bland annat av att den i praktiken ofta utgick från att kvinnan samtyckt om hon inte gjort fysiskt

---

¹⁷⁷ *Svensk straffrätts restriktivitet angående psykisk störning som ansvarsbefriande i uppsåtsledet anses allmänt känd. För den intresserade är fallet i sig belysande, liksom Urban Rönnbloms artikel i SvJT "Ansvar och påföljd för psykiskt störda lagöverträdare".*

¹⁷⁸ Jareborg & Ulväng (2016) s. 135–147; Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 297–300, 328; NJA 2004 s. 702 s. 726f.; NJA 2004 s. 479 s. 486; NJA 2009 s. 149 s. 158f.

¹⁷⁹ Asp & Jareborg & Ulväng (2013) s. 208, 231–233, 235, 369f.; Asp (2010) s. 128f.

motstånd. Utredningarna sammanfattade kunskapsläget vid tillfällena, offer antar olika försvarsstrategier: motstånd; prata för att förmå GP att sluta; ofta passivitet. I de flesta fall krävs inget större tvång för att betvinga, vid underkastelse inget som helst sådant. GP utnyttjar ofta att GU befinner sig i en utsatt situation och har svårt att värna sig. Genomgång av praxis visade att samtycke utgjorde en central del av rättsprocessen vid våldtäktsmål, i hälften av alla studerade avgöranden fanns invändningar om putativt¹⁸⁰ samtycke och en stor del av fallen ogillades av domstol på den grunden. Att åklagaren först behövde bevisa objektivt att samtycke saknats, och särskilt att sedan motbevisa GP:s subjektiva uppfattning om sådant -som blank invändning- ansågs av utredningarna orimligt. Samtyckesbegreppet beskrevs som normativt, behäftat med stora svårigheter att avgöra vilka omständigheter som egentligen gjorde det ogiltigt som ansvarsfrihetsgrund; domstolen hänvisades oftast till att värdera ageranden. Båda utredningarna lade förslag om krav på uttryckligt samtycke i våldtäktsmål, att se det som ett tyst existerande tillstånd ansågs förminska GU:s egenvärde. Den centrala kränkningen uttrycktes vara den av självbestämmanderätten: intrånget att utsättas utan tillbörlig beaktan av den egna autonomin. Särskilt i ett sammanhang där självbestämmande skattas särskilt högt borde kraven på verkligt samtycke vara högre och tyst sådant inte ses som gott nog. Att lägga viss förklaringsbörd på GP, att dennes berättelse inte syntes framstå som helt obefogad utan ha visst stöd i omständigheterna, ansåg utredningarna inte orimligt eller oförenligt med oskyldighetspresumtionen. Regeringen uttryckte svarsvis i prop. 2017/18:177 att GU:s inre negativa inställning borde sakna betydelse för bedömningen om samtycke. Det centrala borde vara vad som faktiskt uttryckts. I de fall där osäkerhet uppstår om frivilligheten får GP förvissa sig om att den andre vill delta. Förutom våld, hot eller utnyttjande av utsatt situation borde gärningen vara straffri.¹⁸¹

Petter Asp utvecklar beskrivningen av samtycke som normativt, han konstaterar att alla begrepp är det i någon mening. Att framhålla det är betydelsefullt främst i att framsteg förutsätter en diskussion, den är beroende av dess utgångspunkter; de normativa teorier den byggs på och synen på straffrättens roll och funktion i samhället. Att leta efter en »sanning» om samtycke är inte egentligen meningsfullt, det viktiga är begreppets överenskomna rättsliga betydelse. Det avgörande i betydelsen är som indikation på något moraliskt och rättsligt *särskiljande*: omständigheterna där det lämnats är därmed betydelsefulla. Diskussionen utgår från att individen förfogar över vissa intressen och har möjlighet till meningsfulla och fria val. Hot med karaktär av erbjudanden gör inte samtycke ogiltigt i gällande rätt, det gör inte heller vilseledande där **24 kap. 7 §** inte är direkt tillämplig. Asp anser att gränsen för det godtagbart särskiljande kan läggas på olika nivåer för olika områden, där personlig autonomi värderas särskilt högt finns argument att i större utsträckning skydda människor från otillbörlig påverkan och utnyttjande. I *Sex och samtycke* behandlas vad som bör ses som ett samtyckesmässigt relevant **hot**: den grundläggande distinktionen är i Asps mening att ett erbjudande i någon form tillför en valmöjlighet, ett hot är frihetsinskränkande. Vid ett hot ställs GU inför två

¹⁸⁰ När GP säger sig ha uppfattat ett samtycke och därmed saknar uppsåt.

¹⁸¹ SOU 2010:71, s. 212–213, 213–215, 220–222, 227–228; SOU 2016:60, s. 178–179; Prop 2017:18:177, s. 32–34.

negativa utfall jämfört med vad denne har rätt till, byggt kring en normativ baslinje som nollpunkt. GU har t.ex. rätt att inte bli slagen, men inte till att GP kvarstannar i en relation, inte driver in en lagenlig skuld eller att GP räddar GU från att drunkna. Enligt Asp borde den grad till vilket ett hot eller ett erbjudande faktiskt undergräver möjligheten att ge ett meningsfullt samtycke vara mer betydelsefull, och sådana erbjudanden beaktas till större utsträckning. Det centrala i ett övergrepp är inte bara frihetskränkningen ett hot i sig innebär, utan om gärningssättet påverkar GU:s möjligheter så att det kan sägas tvinga fram ett val. Det kan vara att otillbörligt utnyttja omständigheterna på ett sätt som liknar hotets val mellan två minus, där GU sätts i en sämre position än den har anspråk på normativt. Ett »klandervärt erbjudande» är inte enbart generöst, det påverkar starkt möjligheten att välja, exempelvis som en förutsättning att inte drabbas av påtaglig skada, eller att komma upp från en position där GU redan lider sådan: så som vid påtagligt låg livskvalitet.¹⁸²

Suzanne Wennberg tar i essän *Jag trodde att hon var med på det... eller kons-ten att medvetet hålla sig i okunnighet* upp det problematiska förhållandet mellan samtycke, **medveten okunnighet** och uppsåt. På det sexuella området beskriver hon det paradoxala i att många män, i rollen av drivande förförare, ännu avvisar tanken på uttryckligt samtycke och samtidigt skyddar sig vid polisanmälan med en efterhandskonstruktion om att han uppfattat sådant. GP säger sig helt enkelt inte ha förstått att han tvingat GU, oavsett faktiskt utövat tvång. Ursäkten grundas på den åtalades kod för sexuellt beteende, en kollektiv presumtion som i princip innebär att brottsligheten satt normen. GU har i GP:s förutfattade föreställning valt att delta sexuellt och dessutom att underkasta sig vad än våld som använts. 24 kap 7 § är inte direkt tillämplig, men bedömningen beskrivs i stort som likartad. Wennberg utgår från uppfattningen att samtycke måste manifesteras på något sätt för att vara giltigt, hur ett sådant kommuniceras kan inte underställas fasta riktlinjer. Som exempel ges ett ja ofta utan omskrivningar men ett nej lindas in, att vara rak anses oartigt. Vid en beskrivning av verkligheten blir det lätt så att en viss verklighet står modell, det är missuppfattningar om den verklighetsmodellen som blir relevanta i fråga om ansvarsfrihet. I essän beskrivs att utrymmet för bristande uppsåt bör vara litet i fråga om sexuella handlingar, utifrån deras intima prägel och varaktighet har GP möjlighet att försäkra sig om samtycke. Blanka påståenden om uppfattat samtycke kan inte godtas utan vidare, rimligheten måste alltid provas. Har GP medvetet hållit sig i okunnighet genom att inte försäkra sig om GU:s vilja anser Wennberg att likgiltighetsuppsåt i regel föreligger. Trots att det ankommer åklagaren att bevisa uppsåt till bristande samtycke är viss förklaringsbörd på GP inte orimlig. Essän går igenom flera domstolsavgöranden, med motsägelsefulla resultat. I mål B 409-14 fann TR det styrkt att GP objektivt tvingat GU till samlag och att samtycke saknats. GP sade sig inte ha haft uppsåt till tvång och ha missuppfattat GU:s agerande. En detaljerad förklaring av hur han tyckt sig uppfatta situationen –som dominanssex– var nog för tillräckligt tvivel, trots att GU upprepat bett honom sluta och skrikit nej. TR prövade synbarligen aldrig likgiltighetsuppsåt och fäste ingen vikt vid GP:s berusning. Wennberg beskriver fallet som ett rätt typiskt

---

¹⁸² Asp (2010) s. 103, 105–107, 129–133, 136, 138–142, 147.

exempel på ett vanligt resonemang i domstol, där GP tyvärr trodde han hade samtycke och därmed saknades uppsåt till tvång. GP trodde alltså enligt ut-sago att GU:s upprepade nej var lek och förvissade sig inte närmre om saken, vilket kan tolkas som medveten okunnighet om hennes vilja. Att han inte frå-gat förklarade han med att det hade kunnat förstöra sexet för henne. Han hade alltså bildat sig en uppfattning. Går det, undrar Wennberg, att bilda sig en uppfattning genom medveten okunnighet? Måste den som hållit sig okunnig inte ha insett att det funnits risk för bristande samtycke, att nej faktiskt betyder nej? Det första ledet av likgiltighetsuppsåtet är uppfyllt, han insåg risken. I Wennbergs mening är medveten okunnighet vid upprepade motstående indi-kationer en demonstration av klart likgiltig attityd, särskilt då det varit enkelt att förvissa sig. Konsekvensens förverkligande utgjorde inte skäl att avstå från gärningen. TR:s dom framstår för Wennberg som tillrättalagd, den berör ald-rig den egentliga frågan och når ingen slutsats. TR nöjer sig med ett halvhjär-tat resonemang om GP:s insikter, med visst stöd för att han kan ha undgått att inse risken. HovR fastställde domen. Det traditionella juristsamhället förhöll sig enligt Wennberg negativt till samtyckesreglering på grund av bevispro-blem och svåra bedömningar angående parternas vilja, avsikter och hur de kommit till uttryck. Hon återger sitt huvudsakliga argument för en samtycke-slagstiftning: att internalisera normen att sexuell integritet förutsätter ett öm-sesidigt samtycke. Brottsligheten får då inte längre sätta standarden i fråga om »hur det brukar gå till» och »den som ger sig in i leken får leken tåla».¹⁸³

Axel Calissendorff beskriver **social adekvans** som en oskriven undantagsre-gel, en dogmatisk slasktratt och säkerhetsventil att undvika utdömande av straff där det i särpräglade fall framstår helt orimligt. Principen är mycket vag och oklar, rättsläget svårtillgängligt och ibland motsägelsefullt; doktrin li-ka så, med olika uppfattningar om både definition, tillämplighet och med vilka metoder det undantar straffansvar. Praxis finns främst kring försvarlighetsbe-dömningar eller befattningsbefogenheter vid ordningsansvar. Det enda som enligt Calissendorff står klart är att social adekvans är resultatet av en argu-mentation, inte en avgörande faktor i sig; ytterst en intresseavvägning utifrån en samlad helhetsbedömning av relevanta omständigheter som ska tillämpas snävt och återhållsamt. Som »ventil» bör principen bara användas när an-svarsfrihet inte kan förklaras med några andra bättre förankrade medel. I dokt-rin och tillämpning får den genomslag i olika led: genom att påverka brotts-beskrivningsenlighet och därmed lämna ett handlande utanför det straffbara området; som en objektiv ansvarsfrihetsgrund när beskrivningen annars är uppfylld; som ursäktande i förhållande till uppsåt och oaktsamhet.¹⁸⁴

4.1.4 Begrepp: integritet, närstående, angivelse

Den **personliga integriteten**, i BrB vanligen endast benämnt »integritet», är vanligt förekommande som begrepp och skyddsintresse i författningar. Vad det egentligen avser konstateras av *Integritetsskyddskommittén* I SOU

¹⁸³ Wennberg (2014) s. 81–84, 86–87, 89–96.

¹⁸⁴ Calissendorff (2020) s. 57–63.

2007:22 svårt, eller rent omöjligt, att definiera entydigt eller allmänt accepterat. Innebörden kan inte heller enbart i sig, ens teoretiskt, besvara frågan om vad som ska skyddas utan att samtidigt ta ställning till andra motstående legitima intressen; likt offentlighet och brottsbekämpning. Integritetsskyddet utformas i stället genom att från fall till fall förbjuda det som inte anses försvarbart, antingen med hänsyn till skadan för den personliga integriteten eller den skada ett upprätthållande skulle orsaka andra beaktansvärda intressen. I rättsordningen definieras skyddet därmed av summan av befintlig reglering. Kommittén berör flera olika definitionsällor, däribland europakonventionen. Konventionen definierar intresset i flera specialbestämmelser och i art. 8, som rätt till: frihet från tortyr, kroppsliga övergrepp, omänsklig eller förnedrande behandling och frihetsberövande; respekt för familjelivet; respekt för hem och korrespondens; personuppgifter. I SOU 2008:3 sammanfattar kommittén sin inställning. Grundlagsskyddet vid tiden konstaterades främst motiverat av fri åsiktsbildning, kommittén uttrycker det otillfredsställande att bestämmelser till skydd för integriteten som mer påtagligt balanserar de övrigt angivna fri och rättigheterna saknas i grundlagen. Lagstiftaren bör enligt utredningen tydligare erkänna den personliga integritetens självständiga betydelse. Svag förankring i grundlag riskerar följden att integriteten inte ges tillräcklig vikt som intresse att väga mot övriga i framtida lagstiftning. Negativa konsekvenser av den bristen har tydliggjorts av utredningens arbete. Den i regeringsformen låga värderingen ställs i kontrast mot den i Europakonventionen, där rätten till bland annat respekt för privatlivet har en ställning jämlik övriga rättigheter. Den ”nu rådande bristen på jämnvikt [...] kan komma att bli besvärande för Sveriges trovärdighet som konventionsstat”¹⁸⁵ Trots att integritetens kärna, vad kommittén benämner ett ”så omistligt värde att den aldrig får bli föremål för inskränkningar”¹⁸⁶, knappast kan avgränsas av lagstiftaren med tillräcklig precision hindrar det inte urskiljning av grundläggande moment av betydelse. Skydd för den kroppsliga integriteten, för privata tankar, förtrolig kommunikation, bestämmande över känsliga uppgifter och för rätten till avskildhet; att skärma sig från andra. Det närmsta en begreppslig definition kommittén nått beskrivs som ”en ’sfär’ som i olika skikt omsluter den enskilde”¹⁸⁷ där de yttersta lagren är fysiska och inbegriper rumslig, materiell och kroppslig integritet. De innersta skikten beskrivs ”intimt förbundna med individen och oupplösligt sammanflätade med dennes personlighet.”¹⁸⁸ Regeringen lägger i prop. 2009/10:80 vikt vid den av kommittén framförda svårigheten i definition, och anger att kränkningar möjligen kan sägas utgöra intrång i den enskildes tillförsäkrade fredade sfär som bör kunna avvisas. Utredningens ställning förstås av Regeringen så att det knappast är nödvändigt att formulera en allmängiltig definition för att bedöma de skyddsvärden som ska omfattas av ett starkt skydd mot omotiverade angrepp, i första hand personlig information. Behovet av tydligare värdering och viktning i grundlag länkas till intrång i information som är särskilt känslig och en bestämmelse som betonar det allmännas skyldighet att utöva makt med respekt för den enskildes frihet och värdighet. Övriga rättigheter ses redan ges skydd genom

---

¹⁸⁵ SOU 2008:3.

¹⁸⁶ SOU 2008:3 s. 14.

¹⁸⁷ SOU 2006:7 s. 74.

¹⁸⁸ SOU 2006:7 s. 74.

Europakonventionen. Både då och senare i prop. 2016/17:222 uttrycks en allmän definition, »knappast nödvändig» för att bedöma vilka intressen som bör skyddas särskilt mot »omotiverade angrepp». Vad personlig integritet egentligen innebär och inbegriper sägs vara något som »kan och bör utvecklas över tid.»¹⁸⁹ I förarbeten om olika bestämmelser med direkt anknytning till integriteten tar regeringen mer specifikt upp de grunder utredningen skilde ut; spridning av privat information, framför allt det centrala i att kontrollera och påverka vad andra har tillgång till, upptagning av personer i privata miljöer utan deras medgivande och oacceptabla integritetskränkningar. Framställningen berör dessa närmare i anslutning till de enskilda brotten.¹⁹⁰

Malou Andersson redogör ingående för **närståendebegreppet** i sin avhandling om fridskränkingsbrotten. Begreppet är inte reglerat i brottsbalken, saknar enhetlig betydelse, och den krets som ingår varierar utifrån olika bestämmelsers skyddsintresse. Vad som omfattas i straffrättslig mening är inte givet. Fram till 1984 års lag förekom begreppet ofta som lindrande eller ursäktande. Som begränsning lever det kvar i 8 kap. BrB, där de flesta brott måste anges om de begåtts mot en närstående, motiverat av inflytande över det som ses som en familjeangelägenhet. Där är begreppet vitt formulerat, omfattande sammanboenden som inte är helt tillfälliga, makar, släkt, eller annan på liknande sätt närstående. Till den sistnämnda kategorin hör mycket nära känslomässiga relationer även förutan samboende. Främst framkommer begreppet numera som en omständighet att beakta i försvårande riktning vid gradbedömning i flera bestämmelser, som hänsynslöst, eller generellt vid straffvärdering. I fråga om 4:4a rör begreppet i första hand makar, sambor eller före detta partners. Andersson sammanfattar saken så att närståendebegreppet i grunden inriktar sig på brott som begåtts i hemmet, på en plats som borde vara trygg, på den skyddslösa ställning som där kan uppstå och svårigheten att värja sig. Det som avses är alltså en slags *särskilt utsatthet*. En kärleksrelation, eller beroendeställning, till GP är därmed inte i sig nog i bestämmelsens mening. Även de som inte sammanbor kan omfattas, om förhållandet präglas av tillräcklig *praktisk och känslomässig bindning av viss varaktighet*. I NJA 2004 s. 97 etablerade domstolen grunden för bedömning i ett umgänge »väl jämförbart med fallet vid samboförhållande och makar». Platsen för gärningarna eller att en relation kortvarigt brutits upp vid ett flertal tillfällen under en period sågs inte av betydelse. Vid invändning från någon eller båda parter görs bedömningen objektivt ur olika omständigheter, parternas egen inställning är inte avgörande. Som talande för närstående ses: att tillbringad fritid samman; återkommande övernattnings; gemensam mathållning; att ha tillhörigheter i den andres bostad och att vistas där utan den andres närvaro; andras och egen syn på relationen. Det krävs att relationen i vart fall inte varit av obetydlig varaktighet. Innebörden har utsträckts till andra bestämmelser, bland annat till vittnesplikten. Av särskild vikt för 4:4a är enligt Andersson sådant som ger förhållandet den karaktär som utgör den *särskilt utsatta situation* brottet avser. Tillräckligt nära praktisk bindning i form av övernatt-

---

¹⁸⁹ Prop 2016/17:222 s. 18.

¹⁹⁰ SOU 2007:22 s. 52, 54–55; SOU 2008:3 s. 13–16; Prop 2016/17:222 s. 1, 18–21, 33, 65–66; Prop. 2009/10:80 s. 175–177, 246.

ningstid och umgänge, eller bohag i ena partens bostad, jämställs med sammanboende. Underrätterna varierar ur Anderssons genomgång betydligt i bedömning av varaktighetens betydelse, den verkar snarare ses som en faktor i ljuset av övrig bindning. Avgöranden varierar även i övrigt, att vara förlovade eller vänta barn samman är inte i sig tillräckligt utan tecken på tillräcklig faktisk känslomässig bindning. Även stark känslomässig sådan kan vara otillräcklig utan nog praktisk. Det ställningstagandet motiveras enligt Andersson av att det gemensamma praktiska vardagslivet i mycket anses skapa utsattheten.¹⁹¹

Med **åtalsbegränsning** avses här målsägandebrott och angivelsebrott, GU själv måste ange brottet till åklagare eller hos polismyndigheten. Förundersökning får inledas vid fara för att utredningsmaterial annars går förlorat, generellt vid grövre brott. GU ska då underrättas och vill denne inte ange brottet ska undersökningen läggas ner. Enligt Fitzgers kommentarer till rättegångsbalken har brist på utredningsresurser sedan länge medfört att angivanden, trots formellt sett absolut undersökningsplikt, inte kunnat utredas i verkligheten. I ett examensarbete vid polishögskolan berör Johan Andersson problem kring åtalsbegränsningar ur ett yrkesperspektiv. Han konstaterar att brist på utbildning i frågan innebär kunskapsluckor och risk för problem, främst i ordningspolisens arbetsmiljö. Tidsbrist och omständigheter kan göra formalia otillgänglig vid arbetet. Följderna kan vara allvarliga för den enskilde, anmäls flera brott av blandad åtalskaraktär och de som inte kräver angivelse ogillas; eller om domstolen gör en annan bedömning av brottsenhet och konsumtion, faller de brott där specifik angivelse inte dokumenterats. Om GU är närvarande vid rättegången kan sådana brister möjligen läkas. Dag Victor berör i fråga om NJA 1990 s. 361 den problematiken i ett faktiskt fall i HD, vars ställningstagande i målet mot en »ex officio»¹⁹² prövning av ett alternativt straffbud bäst förstås vid beaktan av att det löd under åtalsbegränsning. Vid VNR belyser åklagarmyndighetens handbok om handläggning av brotten särskilt bevissvårigheter. Vittnesförhör med närstående och vänner är ofta den enda tillgängliga stödbevisningen. GU:s vilja och förmåga att medverka vid utredningen kan förändras under dess gång, beroende på bland annat bemötande från myndigheter och anhöriga, förekomst av bevisning till stöd för uppgifterna eller dennes sociala situation. Enbart att GU inte längre vill medverka ska inte leda till nedläggning, är utredningen hållbar ur en samlad bedömning av befintlig bevisning och dokumentation ska den drivas vidare. Bedöms medverkan avgörande ska GU kallas till enskilt förhör för att säkra att denne själv tagit beslut att inte delta. Vid telefonförhör kan yttre påverkan inte uteslutas. Handboken påpekar särskilt att saken vid förhör inte ska benämnas »återtagande av anmälan», eller som att »hålla fast vid» en sådan; en annars felaktig antydning om att VNR allmänt skulle vara ett angivelsebrott och beroende av GU:s vilja ett medverka. Åtalsbegränsningar anges i **4 kap 11 § BrB** och de för arbetet relevanta **12 kap 6 §** samt **8 kap 13 §**.¹⁹³

¹⁹¹ Andersson (2016) s. 130–136, 142, 156–161, 164–171.

¹⁹² *Att domstolen agerar på eget initiativ utan en parts begäran.*

¹⁹³ Bäcklund m.fl., Brottsbalken su 13; Fitzger m.fl., 23 kap 1 § RB, 20 kap; J. Andersson (2006) s. 1, 7ff., 17f.; Åklagarmyndigheten (2006) s. 4, 15–16., 20–21.

4.2 Enskilda brott och deras räckvidd

Här sammanlänkas definitionen och modellen av PE-IPV med straffrättens metodik för att skapa en analysmetod.

Som straffrättslig analysmetod utgår PEV från våldets definition och modellen av dess utövning vid IPV, med fokus på tre centrala delar. De delarna är rättens möjlighet att: (1) *hantera våldets faktiska yttringar*; (2) *ta hänsyn till och hantera dess helhet och kontext*, alltså våldets sammantagna form; (3) *ta hänsyn till individen*, dennes sammanhang och sårbarheter. Straffrätten kan granskas och utvärderas i förhållande till de tre delarna både teoretiskt, i fråga om dess möjligheter, och praktiskt i faktisk tillämpning.

Kapitlets fokus är rättens teori. Bestämmelsernas innebörd och möjliga tillämpning behandlas i detta steg främst utifrån rättsvetenskapens och lagstiftarens perspektiv. Det är därför analysmetodens första del, som utvärderar den möjliga hanteringen av våldets faktiska yttringar (1), som i huvudsak används här. Hur den utvärderingen fungerar metodiskt beskrivs först i avsnitt 4.2.1, sedan följer en genomgång och analys av enskilda brottsbestämmelser.

De brott som behandlas i avsnittet har så långt som möjligt grupperats kring gemensamma kännetecknande drag, för att synliggöra det särskiljande dem emellan i fråga om möjlighet till hantering. För att ge enkel och omedelbar tillgång till bestämmelsers lydelse i lagtext finns den inkluderad i bilaga B när lagrummets kapitel och paragraf anges i fetstil, exempel; olaga frihetsberövande (4:2 §). De brott som behandlas i avsnitt 4.2.2 till 4.2.5 är:

- **4.2.2:** olaga frihetsberövande, olaga tvång och olaga hot.
- **4.2.3:** hemfridsbrott, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning och dataintrång.
- **4.2.4:** Skadegörelse, olovlig identitetsanvändning och egenmäktigt förfarande.
- **4.2.5:** ofredande, olaga integritetsintrång, kränkande fotografering och ärekränkingsbrotten: förtal och förolämpning.

4.2.1 PEV som analysmetod: faktiska yttringar och enskilda brott

Genom att först beskriva och tolka en viss bestämmelses tillämpning kan *våldets faktiska yttringar* prövas gentemot den tolkningen av brottet. Utifrån den prövningen kan brottets omfattning i förhållande till PEV preciseras.

Den schematiska uppdelningen av PEV i T3.2.1#1 kan (utifrån det schemats exempel och genomgången i kapitel två) användas till att formulera tänkbara våldsytringar inom vart och ett av modellens 14 uttryck. Schemat har placerats i bilaga A-3.2, tillsammans med en kort beskrivning av metodens system.

Enligt den straffrättsliga metod som återgivits i avsnitt 2.1 tar enskilda brott i huvudsak sikte på språkhandlingar som överensstämmer med rekvisiten och avgränsas till relevanta brottsenheter. När en möjlig yttring formuleras som en rättslig språkhandling kan den till exempel vara:

Att dolt eller indirekt undanskaffa eller undanhålla något från den utsatte som leder till att försvaga eller förvirra denne.

Enligt schemat är detta en indirekt yttring [typ B], inom uttrycket nedbrytning [11]. Motsvarande direkta yttring [typ A] skulle då vara:

Att direkt i stunden observerbart undanhålla något från den utsatte som leder till att försvaga eller förvirra denne.

För att utvärdera en viss brottsbestämmelses räckvidd i förhållande till PEV formuleras och prövas en mängd olika yttringar på detta sätt; utgångspunkten för tolkning av det som kan omfattas är generös snarare än restriktiv, men inte rent fantasiartad. Positiv kvalifikation, det möjliga, är vägledande i första hand.

När metoden tillämpas i följande avsnitt innebär det att vart och ett av schemats 14 uttryck utvärderas mot en viss bestämmelse för sig. Den positiva kvalifikationen innebär att utvärderingen först söker formulera yttringar på sätt som skulle kunna passa in i brottet, finns inga passande våldsytringar som inte är rent fantasiartade är saken klar; uttrycket omfattas då inte av brottet. Finns en eller flera passande yttringar görs kontinuerlig avstämning dem emellan. Yttringarna ska kunna rättfärdigas som åtskilda utifrån ett av kriterierna:

I: Skiljer de sig tillräckligt åt i förhållande till tolkningen av brottet för att rättfärdiga att de behandlas som flera yttringar?

II: Är yttringarna tillräckligt åtskilda, som våldshandlingar vid PEV sett, för att rättfärdiga att de behandlas som flera yttringar?

Det första kriteriet (**I**) är operationellt sett en avvägning, dels utifrån tolkningen av brottet och dels av språkhandlingen; med rättsmetodikens frågor om identitet, brottsenhet, omständighet och rekvisit i tanken. Utifrån exemplet ovan, *undanhållande* av något i förhållande till brottet *egenmäktigt förförande*, är till exempel –vilken sak– det är som undanhålls mindre relevant. Det relevanta är att –någon sak– som den utsatte har rätt till undanhålls denne.

Det andra kriteriet (**II**) behandlar våldet som sådant, en avvägning kring dess mål, resultat och utförande. Här är även våldets typ ([A]: direkt eller [B]: indirekt) relevant. För att fortsätta exemplifieringen är undanhållande av en abstrakt rättighet, så som rätten till privatliv eller fredat personligt utrymme, en relevant skillnad gentemot undanhållande av en sak.

Kan yttringarna inte rättfärdigas som åtskilda slås de samman till en yttring. Möjliga formuleringar faller alltså successivt bort, metodens utfall är en uppsättning yttringar där ytterligare rättfärdigade exempel är svåra att finna. Utifrån den uppsättningen kan brottets omfattning i förhållande till uttrycket som helhet utvärderas. För att synliggöra resultatet använder metoden ett kodningssystem, byggt på schematiseringen i T3.2.1#1.

Bedömning och kodning av enskilda brotts omfattning sker enligt följande.

Minimikravet för att ett uttryck alls ska anses omfattat av ett visst brott är att *minst en* relevant särskiljbar yttring inom uttryckets definition (som beskrivits ovan) passar in under brottets rekvisit, konstruktion och lydelse. Det avgörs utifrån: det som beskrivits om bestämmelsen i dess avsnitt; den tillhörande analysens tolkning av brottets möjliga tillämpning; det allmänt kända (lagtexten); straffrättens metodik som beskriven i avsnitt 4.1.1.

Direkta yttringar, typ [A] uttryck faller observerbart och direkt i stunden under brottets definition.

Indirekta, typ [B] utövas generellt indirekt eller dolt, yttringen upptäcks ofta först efter den genomförts eller förstås som våld genom spårning i efterhand.

Varje brott tilldelas, i anslutning till att det analyseras i avsnitt 4.2.1 till 4.2.4 en bokstavskod och stil som anger brottets omfattning i förhållande till varje listat uttryck. Kodningssystemet möjliggör en mångsidig och precis analys av brotten, både enskilt, i förhållande till varandra och som helhet.

Omfattar uttrycket till »mindre del»: en enskilda eller ett par yttringar.

Omfattar uttrycket »till del»: mer än –ett par– yttringar.

Omfattar uttrycket till »övervägande del»: stor del av eller alla yttringar.

Omfattningen kommenteras även kort avseende vad som avgränsat den till någon del. Ett exempel från avsnitt 4.2.4 och brottet »egenmäktigt förfarande» i (8:8 §) BrB, där exemplen ovan bedömts omfattade:

Egenmäktigt förfarande: nedbrytning (*sak-tillgångsbegränsning 11A, 11B*)

Kodningen innebär alltså att brottet omfattar uttrycket direkt nedbrytning [11A] till »mindre del» och indirekt [11B] till »del». Det begränsas av att enbart former av sak- och tillgångsbegränsning passar under rekvisiten.

4.2.2 Hot, tvång och frihet

Här samlas olaga frihetsberövande (4:2 §), olaga tvång (4:4 §) och olaga hot (4:5 §). De kräver viss *grad av betvingande eller styrka*, och *viss effekt*.

Grunden är att gärningen ska nå en **kvalifikation**, en viss grad eller vara nog att övervinna ett visst motstånd. I fråga om **frihetsberövande** och **olaga**

tvång kan det vara *fysiska ingrepp*, mot en person eller dennes personliga sfär. Allt från helt lindriga grepp till absoluta hinder (absolut tvång) av kroppslig kontroll, inklusive medvetlöshet, sömn eller berusning. Tillräcklig grad vid frihetsberövande exemplifieras i **mål 1395-12**: Göta Hovrätt avgjorde ett frihetsberövande av cirka 15 minuters varaktighet. Att med fysisk makt tvinga en ovillig till förflyttning är i sig tillräckligt, i fallet genom att handgripligen övervinna motstånd, till en omklädningshytt. Efterföljande utfrågning i samband med att befinna sig i anslutning till hyttens ingång på sätt som tydligt förmedlat att GU inte tillåts lämna är ett fortsatt frihetsberövande. Brottet bedömdes mindre grovt. Hot om brottslig gärning kvalificerar både **olaga tvång** (4§) och **hot** (5§). För att vara nog tvingande enligt 4 § måste det vara tillräckligt motiverande; till grad att utgöra ett verkligt skäl att agera och ha uppfattats allvarligt. Asp anmärker på frågan om behövlig grad som begränsat omdiskuterad, men »trängande fara» anges vara ett slags konsensus. Det tvingande ska i vart fall inte vara trivialt eller bagatellartat. Vissa hot i 4 § måste vara otillbörliga för att ses nog tvingande, den bedömningen görs främst utifrån tvångets syfte. Som exempel står »menligt meddelande», som enligt Jareborg bör handla om personliga eller affärsmässiga förhållanden GU vill hålla hemliga och tolkas restriktivt. Asp likställer sexuell förbindelse eller att ha tillhört en extrem politisk organisation. Generellt ses att rikta sådant hot mot en annan, i syfte att förmå GU något, som otillbörligt i sig; men det måste vara sak eller person av betydelse nog att verka tillräckligt motiverande. Vid olaga hot i 5 § omfattas enbart vissa brott. Sedan prop. 2016/17:222 inkluderas de i fjärde kapitlet mot frihet och frid, i avsikt att uppställa starkare skydd för den personliga sfären och integriteten, och för att bättre omfatta förtäckta och underförstådda hot. Det skyddet begränsas i Hans-Gunnar Axbergers mening betydligt i författningskommentaren, eftersom endast »allvarliga» brott i kapitlet där sägs omfattas. Vid olaga hot måste hotet inte vara allvarligt menat eller objektivet farligt, att det inte avses genomföras påverkar straffvärdet. Vad »visst lidande eller olägenhet» innebär diskuteras i propositionen.¹⁹⁴

Regeringen kommenterar i prop. 2016/17:222 utredningens genomgång av praxis, som länge verkar ha bortsett från den tidigare kvalifikationen vid »allvarlig fruktan» (närmast akut rädsla eller panik). »Allvarlig oro» föreslås av som ny formulering av utredningen, som efter genomgången anser detta motsvara den faktiska tillämpningen: praxis Regeringen framhåller som rimlig. Efter att remissinstanser invänt mot ordvalet utifrån farhågor om orimligt utökad tillämpning sluter sig regeringen till uttrycket »allvarlig rädsla» som mer begränsat och ändamålsenligt. Det anses »ligga väl i linje med hur bestämmelsen tillämpas i praktiken.»¹⁹⁵ Fler fall ska omfattas, men utrymmet inte bli alltför stort. Regeringen betonar vikten av att det straffbara området avgränsas tydligt, endast träffar de straffvärda fallen och att tillämpningen med tanke på legalitetsprincipen överensstämmer fullt med lagtexten. Gentemot Lagrådet, som inte anser »rädsla» uttrycka lindrigare oro än »fruktan», och inte ser en beaktansvärd skillnad i nivå, anför regeringen att ändringen är relativt begrän-

---

¹⁹⁴ Asp (2010) s. 59, 129, 133f.; Jareborg m.fl. (2015) s. 45, 51–53, 55, 60–62, 264f.; Prop. 2016/17:222 s. 53f.; Axberger (2018) s. 36, 60f.; mål 1395-12 s. 2f., 5.

¹⁹⁵ Prop 2016/17:222 s. 55.

sad men inte obetydlig i grad. Bedömningen av hur hotet »typiskt sett» framstått ska grundas i en riskbedömning ur den hotades perspektiv, hur situationen tett sig för denne. Hänsyn ska tas till åtgärderna hotet avser, dess styrka, vem som uttalat det, sättet det uttalas på, GP:s agerande och vad GU känner till om det i övrigt sedan tidigare. Tror den utsatte inte att hotet är allvarligt menat, är likgiltig inför dess genomförande, eller anser sig kunnat avstyra det utan större olägenhet är det inte (som det bör läsas) *ägnat att just då* framkalla fruktan. Propositionen hänvisar till två fall som exemplifierar den praxis som nu ska återspeglas i lydelsen. I **RH 2002:6** ogillade Hovrätten uttalandet »jag ska döda dig» inför barn, ett gemensamt och GU:s eget, eftersom GP invände att det ofta återkom i munhuggande när de var osams. Uttalandet föregicks i fallet av att båda druckit alkohol och bråkat med hårda ord och högt tonläge. GU beskrev sig »inte berusad». Ovanligt grova förolämpningar följdes av dödshot, något som enligt GU inte hänt tidigare. GP beskrev själv att han, som han brukade, lämnade lägenheten för att läget annars riskerade bli våldsam. När han kom tillbaka blev han inte insläppt, sparkade och slog på dörren, och uttalade fler dödshot som GU spelade in. GU beskrev att situationen hade blivit »extrem», att GP tagit tabletter utöver alkoholen gjorde henne rädd att han skulle genomföra hoten. GU:s 16-åriga dotter såg det nödvändigt att tillkalla polis. HovR uttryckte kritik mot rådande tillämpning. »Allvarlig fruktan» beskrevs som ett starkt uttryck för rädsla, jämfört med den tendens underrättspraxis visade: att se »snart sagt varje yttrande som kan tolkas som ett hot om brottslig gärning [...] minsta rädsla eller oro»¹⁹⁶ som tillräckligt. Rätten ansåg GU väl skyddad i situationen eftersom den nuvarande pojkvännen och system varit närvarande i lägenheten, och dörren sedan låst. Det konstaterades därmed »svårt att tro» att GP haft möjlighet att genomföra hoten och att någon skulle kunna ha trott det. I hovrätten tonade GU ned utsagan väsentligt, eftersom hon och GP numera umgicks under vänskapliga förhållanden. Skiljaktig lagman i målet påpekade att detta uppenbart präglat och påtagligt tonat ned berättelsen i hovrätten och att åklagaren angett TR-utsagan som grund. Skiljaktige ansåg inte återtagandet påverka bedömningen i sak, beteendet framstod naturligt och inget fanns att ifrågasätta uppgifterna som lämnats i TR. Utifrån en bedömning ur GU:s perspektiv ansåg lagmannen att GP borde dömas, till dagsböter. I **Svea HovR dom B 10961-13** uppträdde en kvinna, vid besök i bank tillsammans med dottern, aggressivt mot en anställd i kassan efter att ha blivit nekad information angående innehav av bankkonto och dröjande alfabakassa. Rätten såg »om jag hade en pistol så skulle jag skjutit dig i huvudet»¹⁹⁷, förstärkt med symbolisk mimik tillräckligt hotfullt i sig; oavsett hur stor sannolikheten för genomförande framstått. Rätten beaktade att GU som biträde i bankkassa typiskt sett befann sig i en utsatt situation och att en kollega sett hotet nog att aktivera polisalarm. Det ansågs räcka att GP insett att hotet kunde leda till allvarlig fruktan. I fråga om **effekt** är det för **frihetsberövande** väsentliga att GU förhindras fri rörelse på ett sätt som innebär en grad av tvång. Följer GU med, låter sig spärras in eller enbart påverkas psykiskt föreligger inte tvång; undantaget när det gäller barn eller någon med psykiskt funktionshandikapp. Inte heller hinder att ta sig *till* eller stänga någon ute *från* en *viss* plats (låsa ute från lägenhet, ta nycklarna till bilen),

¹⁹⁶ RH 2002:6 s. 9.

¹⁹⁷ Stockholms tingsrätt B 9702-13 s. 2.

eller helt tillfälligt förlorad handlingsfrihet, omfattas. **Olaga tvång** kräver att GU faktiskt förmåtts till något och att det den gjort var vad GP avsett. Axberger sammanfattar regleringen kring effekt vid **olaga hot** i sin summering vid nätkränkningar. Uttalas ett dödshot i meddelande behöver avsändaren inte ha menat allvar, har GP insett risken att det kunde tas så och inte låtit det hindra dem är det nog i sig, det är helt enkelt inte tillåtet att yttra sig så mot en annan. Det krävs inte att mottagaren verkligen känt sig hotad, bara att gärningen typiskt sett kunnat orsaka tillräcklig rädsla. Grunderna för **allvarsbedömning** har viss relevans. I förhållande till **frihetsberövande**, som mindre grovt, rör det främst berövandets längd, graden av obehag, lidande eller intrångets art. Faktisk inspärning ses allvarligare än att underställas bevakning. Vid **Olaga tvång** beaktas allvaret i det GU tvingats till, och en helhet av situationen: om hotet förstärkts med vapen; anspelat på *våldskapital* (enbart kriminellt uppbyggt). Att GP visat *hänsynslöshet* tar sikte på offrets situation eller tvångets karaktär, skyddslös ställning, beroendeställning eller numerärt underläge exemplifieras. De försvärande grunderna återkommer vid **olaga hot**.¹⁹⁸

4.2.2.1 Analys: Hot, tvång och frihetsberövande

Olaga frihetsberövande omfattar ordinära yttringar av isolerande våld, det som grundas i en tillräcklig grad av rent fysiskt uppställt hinder. Ur mål 1395-12 synes det kravet dock lågt ställt. Så länge tvång här förstärks med nog tydliga fysiska inslag att det står *klart* att GU inte tillåts lämna platsen accepteras övervakning, som annars med fog kan beskrivas psykiskt. Shamita, som tvingades bära tunna bomullskläder och därmed effektivt hindrades från att lämna bostaden under merparten av året omfattas inte, i begränsningen mot beordran, psykisk påverkan eller det som inte är direkt fysiska hinder. Inte heller den bestraffning Stark beskrev, att låsa ute henne i kylan med sonen, eftersom att hindra rörelse till *viss plats* inte kvalificeras. Faktisk inspärning beskrivs i materialet som vanligt vid PEV. Sådant som självlåsand dörrar GU vet om, utan tydligt fysiskt betvingande själv använder, och saknar nyckel till faller undan. Det gör även att lämnas väntande i bilen eller hindras att ta sig *till* arbetet genom undanskaffande av nödvändigheter. Enstaka yttringar i andra uttryck än isolation kan omfattas utifrån fysisk positionering i stunden. Mycket av det vardagliga våld som faktiskt faller under bestämmelsen, som fysiska hinder av tillfällig art, bör ofta höra till den lindrigare graden. Det finns visst utrymme för bestämmelserna om olaga tvång och olaga hot att fånga upp isolerande våld frihetsberövande fränser, liksom effekthot till beaktansvärd del. Enstaka yttringar i andra uttryck, motsvarande bestämmelsernas krav, omfattas. Bortsett rent fysiskt betvingande rör det då hot om brott i någon form snarare än absolut fysiskt tvång, utifrån Dutton och Goodmans grundsats att tvångsmaktens grund alltid är den relativa, ett val. Ur Asps beskrivning av tvång och hot i straffrättslig mening är det relevanta den *betvingande* maktbasen, övriga ges där 24:7 BrB inte är direkt tillämplig ingen relevans. **Olaga tvång** kan visserligen avse vilken brottslig handling som helst, och passar väl under tvångsmaktens modell av *krav åtföljt av hot*, men möter

¹⁹⁸ Prop. 2016/17:222 s. 53–56, 93; Jareborg m.fl., 2015, s. 60–62, RH 2002:6, s. 6–10. Axberger (2018) s. 36, 60–62; Svea HovR B 10961-13 s. 3f.; Stockholms tingsrätt B 9702-13 s. 2f.; *jmfr. Bäcklund m.fl., 4 kap 5 § BrB.*

begränsning i vad som anses tillräckligt: »trängande fara» som mått av såväl kvalificerat tvångsmedel som grad av motvilja att foga sig. Den uttryckta nedre gränsen, det triviala, syns möjligen ligga nedanför de former som behäftas med otillbörlighetskrav: i den nivå av normativ tydlighet som motsvarar menligt utpekande som »medlem i extrem organisation», tolkat restriktivt. Annars utgår bedömningen, via kravet på uppsåt, ur båda parter subjektiva uppfattningar av situationen. Frågan om hur motstånd eller motvilja måste manifesteras är ett problem i sig. Vid PEV av något som helst allvar; där hot inarbetats, rädslan blivit den vardag där självständig tanke censureras och underkastelse sker i tyst självbevarelse, är det som Asp också uttrycker saken särskilt besvärligt. Kausalitetsproblemet utgör en allvarlig brist i brottets omfattning. Det som utformas försåtligt faller till största del bort, så som ett i praktiken ogenomförligt hot GU ändå tror på, den *tro* som är central för tvångsmakten. Det gör även sådant som saknar konkreta, direkta syften; det som dolt bakom hotets form egentligen bara avser terror. Likaså det som grundar sig i implikationer av förgånget våld, eller i indirekta löften om framtida konsekvenser. Det problemet möter också **olaga hot**, i och med att bedömningen som görs där utgår från situationen *just då*. Det underförstådda och antydda ska enligt lagens ambition omfattas i större utsträckning. Även om kausalitetsproblemet i teorin här är löst, liksom frågan om manifesterad motvilja eller påverkan, verkar båda ur de rättsfall regeringen hänvisat till fortfarande spela roll i något annan skepnad. De ersätts av typifierad bedömning, där jargong och kontext ges självständig betydelse oavsett faktiska förhållanden. Det som avses i bestämmelsen framstår därmed närmast som de uppenbara och »universellt trovärdiga» hot Dutton och Goodman nämner. Vad som är tillräckligt och typiskt, i fråga om hot invävda i en komplex individberoende begreppskontext, framstår i övrigt problematiskt. Båda brottets kvalifikationer utgör begränsningar i brottets omfattning. Varken olaga tvång eller Olaga hot synes kunna fånga det av Isdal uttryckta »kommer du ihåg 17e maj» eller den paralyserande rädsla baseballagets stjärna, Cheryl, drabbas av efter att ha fått en lagtröja av sin partner.

Här följer en precisering och kodning av brottens omfattning i förhållande till PEV; utifrån analysen ovan och den metod som beskrivits i 4.2.1. Kodningen återkommer i den sammantagna analysen av straffrättens teoretiska räckvidd i kapitel fem.

Olaga frihetsberövande: effekthot (*situationsbundna fysiska uttryck, 1A*); emotionella kränkningar (*situationsbundna fysiska uttryck, 4A*); skrämstaktiker (*situationsbundna fysiska uttryck, 6A*); tredjepartsvåld (*kränkning genom inspärning, 7A*) isolation (fysiska yttringar 8A); övervakning (*situationsbundna fysiska uttryck, 10A*); nedbrytning (*fysiskt övervakat, berövande uttryck; 11A*).

Olaga tvång: effekthot, (brottsliga och tillräckliga 1A); materiellt (*genomförande - intrångets skada, 5A*); tredjepart (*effekthotform, 7A*); isolation (*effekthotform, alienering; 8A, 8B*); nedbrytning (*specifika former - effekter; 11A*).

Olaga Hot: effekthot (brottsliga och tillräckliga, *indirekt anspelning*; 1A, 1B); skrämselektiker (*specifik hotform*; 6A, 6B); tredjepart (*hotform*; 7A); isolation (*hotform, alienation*; 8A, 8B); latent (*anspelan på rädsla - organiserad kriminalitet*; 9A); nedbrytning (*motstånd – hot*; 11A).

4.2.3 Olovliga Intrång

Här behandlas hemfridsbrott (4:6 §), brytande av post- eller telehemlighet (4:8 §), intrång i förvar (4:9 §), olovlig avlyssning (4:9a §) och dataintrång (4:9c §). Gemensamma teman är *olovlighet, skyddsintresse, och intrång*.

Olovlighet förutsätter som grund brist i samtycke eller behörighet. Tillåtlighet kan framgå ur lag, sedvana, formella beslut eller intresseavvägningar i det enskilda fallet, som vid nöd. Bestämmelserna särskiljer sig främst genom hur olovlighetsfrågan sammanlänkas med **skyddsintresset**, där de alla i någon mån delar en fredad personlig sfär som sådant. Regeringen beskriver i prop. 2021/22:194 att **hemfridsbrottet** värnar boendesfären, platser med avskildhetens och hemmets prägel: tomma; tillfälliga; gårds och trädgårdsplaner; oberoende av ägarförhållanden. Övernattande i annans bostad omfattas. Olovlighet står främst i relation till detta i form av bristande samtycke. Gränsen dras synbarligen vid att make inte kan kränka gemensamt boende, men en tredje utomstående kan begå hemfridsbrott om denne med den enes samtycke; mot den andres, går in i eller stannar i bostaden. Skyddet omfattar inte det som »egentligen inte framstår klandervärt», med beaktan av omständigheterna i det enskilda fallet. Propositionen exemplifierar att ringa på hos någon efter att ha gått genom trädgården. Andra platser än bostadspräglade "...där det är möjligt att konstatera att det inte är fråga om allmän plats"¹⁹⁹ faller under tillämpningsområdet: arbetsplatser, kontorslokaler och liknande. Praxis kan sammanfattas så att då det begränsade tillträdet inte varit uppenbart döms till ansvar först efter kvarstannande vid tillsägelse. **Olovlig avlyssning** skyddar den enskildes privata förhållanden från avlyssning, att information kommer till andras kännedom utan att GU vet om det. Vilket hjälpmedel som helst som upptar och återger ljud omfattas, Jareborg exemplifierar en avlagd telefonlur. Genom **brytande av post- och telehemlighet** och **intrång i förvar** ges skydd mot ingrepp i post och försändelser, fysiska, elektroniska och i telefonsamtal. Det gäller under förmedling tills dess meddelande levererats till mottagaren och därefter. Skyddet noteras av Jareborg starkt, i avsaknad av samtycke finns t.ex. ingen rätt för en förälder att ta eller öppna äldre barns kommunikation eller via annan telefon lyssna på dennes telefonsamtal. Där tvivel annars skulle kunna uppstå angående meddelanden via sms, e-post eller andra meddelandeprogram ger **dataintrång** tydligt skydd. I målen **B 489-14** och **RH 2004:40** uttalade hovrätterna att inloggning på annans konto, till epost eller annan hemsida med dennes lösenord, ansågs olovligt även om inloggningsuppgifterna i sig inte anskaffats på så sätt. **Avlyssning** utmärker sig i fråga om olovlighet i att upptagning är tillätlig vid eget deltagande i samtalet, eller så länge minst en närvarande på platsen lämnat samtycke.²⁰⁰

¹⁹⁹ Prop 2021/22:194 s. 22.

²⁰⁰ Prop 2021/22:194 s. 17–19, 21–23; Jareborg m.fl (2015) s. 75–80; Prop 2006/07:66 s. 39; *jmfr. Bäcklund m.fl, 4 kap motsvarande §§. B 489-14 s. 3; RH 2004:40 s. 42f.*

Den form av **intrång** som är brottsligt tar något olika uttryck bestämmelserna emellan. I prop. 2021/22:194 anges relevant intrång för **hemfridsbrottet** vara att ta sig in genom övervinnande av visst hinder, antingen fysiskt eller psykiskt. Med detta avses allt från att ignorera skyltning eller tydlig avgränsning till att bryta sig in med våld, liksom att smyga in och gömma sig. Olovligt kvarstannande förutsätter ignorerad uppmaning. Att GU är passiv kan låta samtycke läsas in. Övriga bestämmelser har det gemensamt att GP överkommer någon slags hinder mot att »bereda sig tillgång»: till försändelses innehåll, till en upptagning, eller till ett datorsystem. Visst syfte krävs i grunden inte. Ur *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten* framgår att ett förseglat kuvert, låst låda eller dörr i fråga om **post- och telehemligheter** är tillräckligt hinder. Andra ingrepp mot försändelsen, att försena eller undanskaffa den, möter oklara gränsdragningar gentemot brotten skadegörelse eller egenmäktigt förfarande. **Avlyssning** innebär ett krav på att upptagningen sker i hemlighet. **Dataintrång** har ett betydligt vidare tillämpningsområde. Enligt prop. 2006/07:66 omfattas alla »uppgifter avsedda för automatiserad behandling», oavsett var i ett system de förvaras eller hur de befordras, av bestämmelsens lydelse. Förutom det grundläggande intrånget även att ändra, utplåna, störa eller blockera uppgifter; bestående eller tillfälligt.²⁰¹

Erik Woodcock problematiserar i SvJT ett avgörande av hovrätten, RH 2015:15, rörande förbudet i **dataintrång** mot obehöriga införanden. Målet rörde installation av ett chattprogram i en arbetsdator mot uttryckligt förbud. Rätten ansåg i målet inte »register» jämställt med operativsystem, eftersom en sådan tolkning skulle innebära en alltför vid kriminalisering av alla olovliga programinstallationer. Woodcock anser tolkningen bristfällig. De system i datorn »betingade av dess funktion» rätten ansåg undantagna skulle omfatta i stort sett alla program. I hans mening syns en problematisk trend i att programs skadlighet tillmätts vikt i flera underrättsavgöranden, vilket skulle innebära krav på åklagaren att bevisa sådan. Hovrättens dom synes inte heller vara det undantag åklagarmyndigheten antytt i yttrande, existerande avgöranden vilar enligt Woodcock snarare på samlade resonemang kring att det straffbara är det uppsåtliga *intrånget* som sådant. Installerad skimmingutrustning som i sig hämtar information och överför den har ansetts vara intrång, i det att programmet hämtar eller tar del av uppgifter på datorn och därmed fullbordar brottet. Att alla olovliga installationer kriminaliseras anser Woodcock fullt förenligt med lagen och förarbetena. Han framför i artikeln förhoppning om att hovrättens avgörande inte tillmätts alltför stor vikt i tillämpningen.²⁰²

Regeringen förtydligade i samband med straffskärpningen av **hemfridsbrottet** i prop. 2021/22:194 dess försvårande grunder. Avsikten med intrånget, om det varit systematiskt och planerat, eller inbegripit annan brottslighet som orsakat rädsla och obehag ska ges särskild vikt. Grunderna jämföras med de vid olaga tvång. Särskild hänsynslöshet rör GU:s situation, som vid ålderdom eller sjukdom, samt eventuella angrepps karaktär. I vissa kvalificerade fall kan att brottet begåtts mot närstående beaktas, om denne sökts upp på skyddat

²⁰¹ Prop 2021/22:194 s. 8; Jareborg m.fl (2015) s. 76, 88, 81; Prop. 2006/07:66 s. 40f., 43.

²⁰² Woodcock (2015) SvJT s. 864–870, 873–874.

boende av den som utgör hot. Avsikten med skärpningen uttrycks vara att sådant som tidigare var allvarligare bötesbrott nu ska ge fängelsestraff. I propositionen förtydligas vissa konkurrenssituationer: när hemfridsbrott begåtts i samband med olaga intrång, egenmäktigt förfarande eller skadegörelse döms som regel endast för det brott vars kränkning varit mest framträdande. I fråga om **dataintrång** är den enda mer relevanta grunden för om brottet anses grovt betydande ekonomisk skada.²⁰³

4.2.3.1 Analys: Olovliga intrång

Sammantaget ger bestämmelserna som skyddar den enskildes privata sfär, i fråga om **meddelanden och kommunikation**, ett starkt och väl täckande skydd mot fysiska ingrepp längs hela förmedlingens kedja. Att utan samtycke öppna brev, logga in på en dator, på en hemsida eller låsa upp en telefon för att läsa meddelanden är otillåtet. Det fall av ekonomiskt våld Stark beskrev där GP författat en falsk »läcka» för att sabotera GU:s anställning nås i avlyssningsledet, liksom generellt en del av det ekonomiska våld som kan utövas genom att bereda sig avsedd tillgång. Gränsen för det brottsliga går vid att övervinna mer än ett rent psykiskt hinder, att läsa meddelanden som redan ligger öppnade kvalificeras inte. Den sorts avlyssning Nick rutinmässigt utsatte Laura för, att genom avlagd lur lyssna på när hon sov, är i teorin olaglig. Detsamma gäller alla typer av **installationer av program**, med visst utrymme för tveksamhet i linje med det Woodcock tar upp. Upprätthålls hovrättens praxis är det möjligt att installationer som inte i *sig tar upp och vidareförmedlar* information faller utanför det straffbara. Hur exakt det, och den trend Woodcock tycker sig se mot att värdera skadlighet i en installation, påverkar är svårt att förutse. Woodcocks egen linje framstår tydligare och inte heller som orimlig. Det är i det *olovliga* som brotten möter påtagliga begränsningar; i bedömning av samtycke, inarbetad sedvana och behörighet vid gemensamt brukande. Att *tvinga* GU att bereda GP tillgång, på andra sätt än de direkt brottsliga, framstår svårfångat på grund av begränsningen mot psykisk påverkan. Strukturellt våld, att t.ex. etablera »mannen i huset» som rättfärdigande av kontroll över kommunikation omfattas inte. I och med oklara och svåra gränsdragningar mot skadegörelse och egenmäktigt förfarande inte heller de flesta former av undanhållande eller förstörelse. Det närvarande problemet med olovlighet återspeglas väsentligen i **hemfridsbrottet**, som omfattar ett stort antal uttryck där ett oönskat intrång är ett led i dess enskilda yttringar; med den uppenbara begränsningen att sammanboende inte skyddas. I andra fall når det t.ex. personlig övervakning och installation av utrustning, materiellt eller ekonomiskt sabotage, lämnade hot eller de utåt sett anonyma skrämeltaktiker Stark beskriver. Att en stor del består i vad GP gör *efter* intrånget utgör i de fallen en begränsning i sig i förhållande till uttrycken som helhet. Av den anledningen särskiljs för detta brott primära uttryck (där intrånget i sig är förstahandsyttringen) och sekundära. De sekundära kodas svagare än annars utifrån intrånget som avgränsande förutsättning. Att hemfridsbrottet gäller kvarstannande fångar upp flera varianter av nedbrytande då GP stör eller utmattar, även negering där tillsägelser ignoreras och GU behandlas

²⁰³ Prop 2021/22:194 s. 27–29, 32; Prop 2006/07:66, s. 44, 51.

som luft. Förutom nämnda svårigheter avseende olovlighet är det för mig oklart hur begreppsbildningen kring närstående påverkar. Om GP hävdar att denne och GU måste *anses* leva i ett äktenskapsliknande förhållande, därmed *likt* samboende även om de inte äger eller lever i bostaden samman; påverkar det bedömningen? Det är möjligt. Rimligen tas huvudsaklig hänsyn till praktisk bindning, men i utrymmet för hänsyn till omständigheter likt social adekvans kan även tillräcklig känslomässig bindning ge nog skäl att inte se intrånget egentligen klandervärt. Att ha gett GP nyckel kan inte i sig utan vidare antas ge tillåtelse, det gränsar mot hypotetiskt samtycke, men linjen ter sig allt grumligare desto mer tillgång inarbetats. Eventuellt finns vägledning i beskrivningen av tredje parts intrång, att det i tveksamma fall krävs tillsägelse eller annan tydlig grund till bristande samtycke. Vägledning i frågan saknas. Olaga intrång fångar en del ekonomiskt våld som inbegriper sådant och kvarstannande på arbetsplats utanför hemmet. Indirekt maskerade yttringar och de genomförda i skenpositiva förevändningar omfattas inte med någon säkerhet. Att varje dag dyka upp med lunchlåda och småprata med kollegorna, eller som Stark beskriver hämta partnern varje lunch och därmed föra in ett närvarande latent våld, isolation eller övervakning i arbetsmiljön.

Här följer precisering och kodning av brottens omfattning i förhållande till PEV enligt metoden i 4.2.1. I enlighet med analysen ovan särskils hemfridsbrottets primära och sekundära omfattning.

Hemfridsbrott Primärt: ekonomiskt (*störande närvaro; 3A*); materiellt (*intrångets skada; 5A, 5B*); skrämeltaktiker, latent (*intrång i sig; 6A*); tredjepart (*intrång – kvarstannande, dramaskapande; 7A, 7B*); isolation (*Intrång - kvarstannande; 8A*); övervakning (*personligen på plats; 10A*); nedbrytning (*störande intrång, påfrestning, 11A*); negation (*ignorera avhysning, 12A, 12B*).

Sekundärt: effekthot (*kvarlämnande - kvarstannande 1A, 1B*); ekonomiskt (*insköpande - undanskaffande; 3A, 3B*); materiellt (*övriga sakskador; 5A, 5B*); skrämeltaktiker (*kvarlämnande - kvarstannande, 6A, 6B*); tredjepart (*påverkan; 7B*); övervakning (*installation; 10B*); nedbrytning (*sakmanipulation 11B*); negation (*förneka intrång/uttryck; 12A, 12B*); projicering/skuldsifte (*gaslighting, led i narrativskapande; 13A, 13B*); Skenpositiva (*skapad hjälpsamhetsgrund, 14A*).

Post, tele och dataintrång: ekonomiskt (tillgång till meddelanden, information, program, hemlighållande; 3A, 3B); materiellt (*dataspecifikt, 5A, 5B*); isolation (*kontrollera och hemlighålla kommunikation; 8A, 8B*); övervakning (kommunikation, medier, person, installation; 10A, 10B); projicering/Skuldsifte, (*specifika yttringar av falska narrativ och gaslighting; 13B*).

4.2.4 Skada till integritet eller sak

Skadegörelse (**12 kap. 1–3 §§**), olovlig identitetsanvändning (**4 kap. 6b §**) och egenmäktigt förfarande (**8 kap 8 §**), bestämmelserna innefattar kriminalisering av en *tillräcklig grad av skada*.

Vid **skadegörelse** är det kriminaliserade *påverkan*, sådana ingrepp i en saks fysiska beskaffenhet som inte är tillfälliga och som är till »men för annans rätt» till egendom, även husdjur²⁰⁴. Underlåtenhet är relevant om det föreligger någon form av garantställning²⁰⁵. Skadebegreppet rör här värdeminskning: i ekonomisk, estetisk och affektionsmässig bemärkelse. I *brotten mot person* drar Jareborg et al. gränsen för skada vid det »ägaren vill ha kvar»²⁰⁶, att t.ex. radera en inspelning omfattas. Obetydlig förändring skyddas inte. Gränsen förarbeten drar, att »orimlig» värdering; på grund av t.ex. vidskepelse, inte skyddas anser de svårförståelig. Det är i författarnas uppfattning »men för rättigheten som sådan», inte värdet i sig, som skyddas. Uppsåtsfrågan konstateras problematisk. Även om uppsåt att orsaka skada inte krävs sker skada ofta i situationer där den framstår oavsiktlig. I de fallen krävs tydlig avsaknad av förebyggande åtgärder. Att skada egen sak omfattas, om annans rätt samtidigt lider men. Principerna kring äganderätt vid samboende har betydelse, vid samägande måste enligt 1 § (1904:48) *lagen om samäganderätt* vardera parts andel i egendomen fastställas. De antas lika om inget annat kan påvisas, annars i proportion till bidrag vid förvärvet. Avgörande är vem som tillskjutit medel, men det bör enligt **NJA 1992 s. 163** inte bedömas alltför formellt, utan ses mot bakgrund av sambornas ekonomiska förhållanden i övrigt vid tiden för inskaffande. Den bedömningen uttrycks i förarbeten ofta svår, särskilt vid förvärv långt bakåt i tiden. Praktiskt har delad äganderätt förutsatts även när den enes inkomster och penninginsatser varit små. Skadan uppskattas med hänsyn till förstörelsegrad och sakens värde. För makar gäller, genom de s.k. »rådighetsinskränkningarna» i 7 kap. 4–9 §§ (SFS 1987:230) *äktenskapsbalken*, en medbestämmanderätt vid förfogande över den andres egendom. Främst avseende bostaden och gemensamt bohag.²⁰⁷

Egenmäktigt förfarande beskrivs av regeringen i prop. 2016/17:131 som aktuellt »vid tillgrepp och besittningsrubbingar av varierande slag för vilka det inte finns någon annan tillämplig bestämmelse.»²⁰⁸ *Olovliga tillgrepp* kvalificeras i sig, värt att notera särskilt i sammanhanget det som Jareborg et al. beskriver att någon »försätter sig i ensambesittning av en sak han sambesitter.»²⁰⁹ *Rubbande av besittning* gäller alla sorters åtgärder och egendomslag. Agneta Bäcklund m.fl. anger i brottsbalkskommentaren exempel ur praxis: tidigare gränsdragning syns i skillnaden mellan att sätta sig och sova i en annans bil och att endast flytta den, ifall det inte innebar svårighet att använda den på samma sätt som innan. Olovlig rubbing av fast egendom har i vart fall setts föreligga då hyresgäst berett sig tillgång genom låst ytterdörr med egentillverkad nyckel, efter att han uppmanats lämna ifrån sig nyckeln. Fas-

---

²⁰⁴ För husdjur finns även regler om särskilt ansvar dels i fråga om tillsyn (att djuret inte orsakar andra skada) enligt SFS 2007:1150, och för djurplågeri i 16 kap 13 § BrB.

²⁰⁵ Väsentligen en begränsning av den personkrets som kan underställas straffansvar för fysiskt orsakande av skada genom underlåtenhet. Generellt krävs rättsligt föreskriven plikt.

²⁰⁶ Jareborg m.fl. (2015) s. 401.

²⁰⁷ Jareborg m.fl. (2015) s. 400–404; NJA 1992 s. 163 s. 166f.; SOU 1999:104, s. 149; Teleman & Tottie, ÄktB, en kommentar, version 3 juni, inledningen 3e avd.

²⁰⁸ Prop. 2016/17:131 s. 43–45

²⁰⁹ Jareborg m.fl. (2015) s. 172.

tighetsbesittning har inte setts som lika skyddat som lösa saker enligt kommentaren, det har krävts mer påtagliga ingrepp och att bara störa besittningen har inte räckt. Att hyresvärd olovligen avhyst eller utestängt hyresgäst har varit tillräckligt. I fråga om lösa saker har att rycka i, eller försöka rycka till sig, ett föremål en annan har rätt att hålla kvar omfattats, men inte att övervinna ”rent psykiskt motstånd som inte innefattar fysisk kraftutveckling.”²¹⁰ Hot är för sig tillräckligt, så länge det framstår verkligt. Bäcklund påpekar att tidigare rättsbildning inte förutsatte skada, krav på att förfarandet vållat sådan –eller olägenhet– infördes i prop. 2016/17:131, för att avgränsa det straffbara området till sådant som når en viss grad. Formuleringen anges i propositionen väl överensstämmande med de störningar som tidigare exemplifierats i bestämmelsen. Definitionen jämförs i förarbeten med den i 10 kap 7 §, om olovligt brukande. Jareborg et al. anser den bestämmelsens skadebegrepp, i substansförändring eller risk för förlust, i stort betydelselöst. Olägenhet innefattar även tillfälliga värdeminskningar, risk för att en brukad sak skadas (användning av annans bil exemplifieras som ett typiskt fall i fråga om 10 kap 7 §) och nötning och nedsmutsning av kläder. Vad annat som är olägenhet anser de »något oklart», men att GU inte omedelbart kan använda en sak när den vill göra det ses räcka: ”det har hävdats att redan (risk för) betydande obehag skulle vara en olägenhet.”²¹¹ Författarna synes inte helt ense den tolkningen, i det att de exemplifierar verklig risk för förlust som en bättre förklaring i ett sådant liknande fall. I förhållande till den faktiska skadan eller olägenheten krävs bara oaktsamhet. Jareborg et al. anmärker särskilt på olovlighet vid egenmäktigt förfarande och framhåller att även hypotetiskt samtycke i viss mån kan göra sig gällande. Social adekvans och lokal sedvänja har betydelse, liksom oreflekterade samtycken som gäller en mer generell egendomssfär snarare än specifika saker.²¹²

Olovlig identitetsanvändning använder samma skaderekvisit, åter för att avgränsa det straffvärda. Bestämmelsens skyddsintresse är ur prop. 2015/16:150 den enskildes personliga integritet, men behovet av kriminalisering beskrivs främst vara som led i förmögenhetsbrott. Bestämmelsen rör fall då en annans identitet på olika sätt utnyttjas på ett *vilseledande* sätt: beställande eller användande av e-legitimation; kreditkort; ändrande av postadress och därmed tillgång till koder; lån eller abonnemang tagna i annans namn. De uppgifter som ges måste vara sådana att de enskilt eller i kombination ”tydligt avser den personen”²¹³, eller »pekar ut» denne. Ett fullständigt vanligt förekommande namn anges inte tillräckligt precist utan ytterligare uppgifter, ett fotografi tillhörande personen, adress eller annat skulle då behövas. Gränsen uttrycks gå vid medelbara uppgifter som först vid efterforskning leder till viss person. Förutom förmögenhetsbrott omfattas användning till att trakassera eller »chikanera», att utge sig för att vara en annan enbart för att orsaka den lidande. Detta beskrivs i propositionen som att t.ex. skapa ett konto på sociala medier och därigenom tillskriva den föreställda personen

---

²¹⁰ Bäcklund m.fl. (2023) 8 kap 8 §.

²¹¹ Jareborg m.fl. (2015) s. 334.

²¹² Jareborg m.fl. (2015) s. 199f., 204, 333f.; Prop. 2016/17:131 s. 43, 45, 93.

²¹³ Prop. 2015/16:150 s.17.

negativa egenskaper, extrema åsikter, eller att på andra sätt med bild och budskap ge sken av att vara den personen. De konsekvenser den enskilde bör värnas från är dels omfattande tidsspillan och kostnader för att hantera följderna av användningen, rättsligen och praktiskt; dels att intrånget i sig ofta upplevs som en allvarlig integritetskränkning, som skapar både otrygghet och obehag i att uppfattas opålitlig eller registreras som ekonomiskt oansvarig på grund av missbruket. Regeringen förkastade remissförslag om att uttryckligen kräva objektivt påtaglig olägenhet vid annat än förmögenhetsskada i lagtexten. Det var snarare väsentligt att olägenhet omfattades och inte var alltför kvalificerad. Olägenhet avser i enligt författningskommentaren obehag eller nackdel, där anges dock krav på att ”obehaget som det olovliga användandet gett upphov till objektivt sett är påtagligt”,²¹⁴ det normsättande normalfallet liknat vid användande av identitet till förmögenhetsbrott. Sociala medier beskrivs särskilt känsligt i utbredd användning, enbart att ett falskt konto med tillräcklig identitet skapats anges möjligen vara nog att inge obehag. Innehållet eller innebörden i användningen spelar roll. Att systematiskt lämna relativt harmlösa kommentarer, eller genom kontot tillskriva GU extrema åsikter, uppställs tillräckligt. Praktiska besvär, som att bestrida betalningsanmärkningar eller ta kontakt med kreditbolag, innebär olägenhet. Användningen behöver bara ha medfört skadan och bedömningen är inte bunden till tidpunkten för ingreppet, en senare utgift exemplifieras som skada eller olägenhet.²¹⁵

Genom proposition 2016/17:131 gavs tydligare anvisning att beakta integritetskränkning som försvärande grund vid bedömning av **skadegörelses** grad. I tillämpning gjordes gradbedömning tidigare främst med ekonomisk hänsyn, vilket fortfarande är utgångspunkten om övriga omständigheter inte föranleder annat. HD satte i **NJA 2019 s. 951** värdegränsen för ringa stöld till 1250 kr, vilket är vägledande även för skadegörelse, och regeringen angav i propositionen ett prisbasbelopp²¹⁶ som riktlinje för grova fall. Om gärningen istället särskilt inriktas på att orsaka annat lidande, som att medvetet förstöra något för en expartner av särskilt affektionsvärde, eller om tillvägagångssättet i sig varit en särskild kränkning –som vid intrång i bostad– kan brottet vara grovt även när den ekonomiska skadan i sig inte är betydande. Tillvägagångssättet anges i samma proposition särskilt viktigt vid gradbedömning av **egenmäktigt förfarande**: om gärningen innefattat våld eller hot om brottslig gärning. Som särskilt hänsynslöst anges sabotage av verksamhet av betydande värde genom att undanhålla annars obetydligt föremål.²¹⁷

4.2.4.1 Analys: skada till integritet eller sak

Oavsett propositionernas intention att tydligare betona integritetskränkningen brotten innebär framstår *värde* som den huvudsakliga bedömningsgrunden. Där inget annat framkommer och är bevisat i form av affektions- eller estetiskt värde, eller där sådan värdering av saken framstår svår att avgöra, faller

---

²¹⁴ Prop. 2015/16:150 s.31.

²¹⁵ Prop. 2015/16:150 s. 7–11, 14–15, 19–20, 28–31.

²¹⁶ 48 300 kr år 2022.

²¹⁷ Prop. 2016/17:222 s. 60f., 67f.; NJA 2019 s. 951 s. 958.

den tillbaka på det ekonomiska eller rent normativa. Tillämpningen är rättfram i de fall då endera parten klart ensam äger egendomen, om parterna inte anses samboende i lagens mening. Om de sammanbor bör det relativt ofta röra samägande, frågan värde löses då genom beaktan av den särskilda ekonomiska gemenskap NJA 1992 s. 163 nämner och andelar i saken. För GU som lever under ekonomisk kontroll eller utsatthet gäller enligt praxis att lika förvärv ofta presumeras; även då den ena parten har mycket små inkomster. Det då under förutsättning att GP inte för detaljerade kvitton och inköpslistor, enligt Stark och Loring är det vanliga beteenden vid IPV, som gör en sådan bedömning orimlig. I de fall samägande innebär att sakens värde delas leder det lätt till att vardagsföremål eller annat som slås sönder faller under de 1250kr som då bedöms som lindrig skadegörelse. Den undantagsgrund, av det som anses »orimligt» i värdering av estetik eller affektion, som Jareborg et al. ser svårförståelig synes närmast kopplad till uppsåt och kriminaliseringens förutsägbarhet. Uppsåt att orsaka en specifik skada behövs inte, men behövs i vart fall till det som utgjort påverkan: något som kunde vara till ett för GP förståeligt men, för en för GP förståelig rättighet. Det materiella våld som sker till utestängande av tryggheter, utåt sett relativt betydelselösa ting som antar oproportionerligt värde för GU, möter tveksamhet i omfattning. En icke obetydlig andel av det materiella våldet omfattas trots allt, som att förstöra kostymer inför en affärsresa; och en del av det våld Hällen, Stark och Loring beskriver mot husdjur. Även skrämseltaktiker, att gå lös på bilen med en sten, som utgår ur det materiella och det »minfält» i återkommande och besinningslösa utbrott Isdal tar upp i relation till latent våld. Yttringar av ekonomiskt våld och isolation där bestämmelserna som beskrivits i avsnitt 4.2.2 gränsar i förstörd eller raderad kommunikation kan hanteras här, eller genom **egenmäktigt förfarande**. Den bestämmelsen omfattar mycket av den typ av PEV som yttrar sig i direkt fysiskt tagande eller tillgångsbegränsande. Att det omfattade går så långt som att GU inte kan använda något den har rätt till när den skulle vilja gör tillämpningen teoretiskt vidsträckt. Tidigare praxis ses försiktigt ur det tillkomna kravet på olägenhet, vilket visserligen ur Jareborg et. als beskrivning framstår vidsträckt. Utanför det ekonomiskt värdemässiga, där även risk för sådan skada är tillräckligt, är dock begreppet oklart. *Risk* för betydande obehag utgör möjligen en nedre gräns, som icke-omfattat. Rent psykiskt undanhållande och motstånd, t.ex. beordrande eller icke-brottsligt tvång, omfattas inte. Hot synes inte behöva nå andra bestämmelsers krav utan enbart *framstå verkligt*. Att flytta något möter en oklar gränsdragning i hur påtaglig olägenheten det innebär måste vara. Ett faktiskt hinder, att GP befinner sig i bilen, är tillräckligt. I möjlig hänsyn till *faktisk* olägenhet kan i teorin sådant som att gömma undan saker för att störa och skapa ett narrativ av opålitlighet omfattas. Att stänga ute partnern från den gemensamma bostaden bör omfattas i olägenhet, även om tidigare praxis var mer strikt i fråga om fast egendom. Många former av det ekonomiska våld som bottnar i undanhållande, förstörelse eller kontroll över saker nås: inklusive flera som annars utgör grövre former av brott än denna »lågsta tröskel». Bestämmelsen möter begränsningar inom partnerskapets ramar i förhållande till *olovlighet*, i social adekvans och att även breda, hypotetiska eller oreflekterade samtycken kan göra sig gällande. Därigenom påverkas sannolikt vad som anses vara tillräcklig olägenhet eller acceptabelt vid »tillfälliga» rubbningar, så som temporär

utestängning från bostaden. Det är av den anledningen inte säkert att sådan faktiskt omfattas, trots vid första anblick tydlig tillämplighet. Via rådighetsinskränkningarna finns i och för sig en rätt att kränka till mycket inom äktenskapets samlevnad, frågan är var gränserna går och där saknas tydliga svar.

Olovlig identitetsanvändning fångar upp den del av det återstående ekonomiska våldet som grundar sig i användning av partners bank-ID eller andra identifikationsuppgifter. Därigenom nås den yttring av strukturellt våld där partnern har »kontrollen över hushållsekonomin» via sådan identifikation. Även sabotage av sökt arbete eller utbildning i form av falska svar, och en bred uppsättning yttringar i olika uttryck som utgår ur att gestalta GU via sociala medier eller i skrift; i syfte att förvända eller bedra andra, eller så split. Bestämmelsens begränsningar bottenar i det som inledningsvis konstaterats: trots möjlighet och ambition till att omfatta även andra integritetskränkningar återvänder definitionen av olägenhet i stort till det värdemässigt ekonomiska, eller till rent praktisk möda (t.ex. »omfattande tidsspillan») som uppstår ur användningen. Det uttrycks i lagkommentaren genom den kontrast som syns mellan regeringens uttalande att olägenhet (förmögenhetsrättslig) inte ska vara alltför kvalificerad, ett förkastande av en generell begränsning av bestämmelsen; men att *annat obehag objektivt sett ska vara påtagligt*. Både det objektiva och det påtagliga kan här verka begränsande. I de många atypiska former PEV tar, och i en bedömning av påverkan där hänsynen inte främst är till individens upplevelse. I övrigt aktualiseras vid övriga här berörda brott snarlika problem i fråga om olovlighet och samtycke.

Här följer brottens omfattning, uttryckt enligt det kodningssystem som beskrivits i avsnitt 4.2.1:

Skadegörelse: ekonomiskt (*förstöra/radera kommunikation; 3A, 3B*); emotionellt (*specifik sakförstörelse; 4A*); materiellt (*förstörelse – husdjur, indirekt försvårat; 5A, 5B*); skrämstaktiker (*specifik form; 6A*); Tredjeparts (*riktad förstörelse; 7A*); isolation (*förstöra/radera kommunikation, alienera - skadegörelse mot annan; 8A, 8B*); latent (*specifik form; 9A, 9B*).

Egenmäktigt förfarande: effekthot (*sakspecifik målform 1A, 1B*); strukturellt (*rättighetsojämligheter till egendom 2A*), ekonomiskt (**kontroll, undanhållande, störande** av sak och tillgång **3A, 3B**); emotionellt (*formspecifik förnedring och kränkning 4A, 4B*); materiellt (försämrande – ej skadegörelse, undanhållande **5A, 5B**); skrämstaktiker (*sakfokuserade-inlärda 6A, 6B*); isolation (begränsande - sakundanhållande **8A, 8B**); latent (*egen anpassning till "sakrättigheter" 9B*); nedbrytning (*sak-tillgångsbegränsningar 11A, 11B*); negation/minimering (*reaktioner på 12A, 12B*); projicering/skuldskifte (direkta beskyllningar om slarv/stöld, "Isdals kaffekoppar" **13A, 13B**); skenpositiva (*"hitta saker" - gåvor för senare undanhållande, 14A*).

Identitetsanvändning: strukturellt (*rättfärdigande av specifik kontroll 2A, 2B*); ekonomiskt (identitetsberoende, **3A, 3B**); emotionellt (*förnedrande, kränkande gestaltning, 4A, 4B*); Tredjeparts (*hot, trakasserier, påverkan via*

identitetsanvändning 7A, 7B); Isolation (social isolation, alienation via identitetsanvändning 8A, 8B); Övervakning (genom gestaltning 10B); projicering/skuldskifte (narrativskapande, implicit skuld/gaslighting efter gestaltning 13B).

4.2.5 Kränkningar av person

Här behandlas brotten ofredande (4 kap 7 §), olaga integritetsintrång (4 kap 6c & d §§), kränkande fotografering (4 kap 6a §) och ärekränkingsbrotten: förtal och förolämpning (5 kap 1–3 §§). De kännetecknas av viss kvalifikationsgrad i form av vad individen *får tåla* eller har rätt att slippa utstå.

Vad någon **förväntas tåla** från en annan enskild är rättsligt sammanlänkat med den personliga integriteten som skyddsintresse. I fråga om **ofredande** läggs i prop. 2016/17:222 den »undre ribban» vid det som »enligt en vanlig värdering kan sägas utgöra en kännbar fridskränkning». ²¹⁸ Det som avses är ett konkret handlande, som vid prövning har en viss typiskt sett negativ effekt hos GU. Bestämmelsens moderniserade lydelse efter 2017 syftar till klarhet i fråga om det straffbara området. »Ägnat att» formuleringen avgränsar tillämpningen till det förutsebara och tydligt oacceptabla. Integritetskränkningar beskrivs i förhållande till den enskilde som obehag, oro och kränkthet; känslotillstånd och psykiska effekter som skiljer sig i högre grad människor emellan än följderna av fysiskt våld. Lagstiftaren uttrycker ett intresse av att upprätthålla en norm för beteenden, den enskildes subjektiva uppfattning och upplevelse är därför inte en lämplig utgångspunkt och kan inte ensamt definiera det kännbara. I och med begränsningen till typiska effekter undantas det enbart otrevliga eller obehagliga. Samtidigt kan brottet inte »förstås eller bedömas straffvärdemässigt på ett rimligt sätt» ²¹⁹ utan viss hänsyn till GU och situationen, bedömning får göras med hänsyn till det enskilda fallet. Propositionen tar upp typfall, att: olovligt överträda någons *fysiska sfär* är straffbart i sig; rycka i kläder; tränga någon personligen eller med andra medel; stenkastning som inte träffar; starkt ljus och ljud; sådant som av sinnena upplevs mycket störande. »En människa ska behöva tåla ganska lite av opåkallade fysiska angrepp, även om de inte leder till smärta.» ²²⁰ *Störande kontakter* definieras av att vara upprepade och oönskade; innehållet vägs i bedömning samman med antalet, om de varit tydligt avvisade och om de varit befogade. *Hänsynslöshet* är i hög grad kontextberoende, acceptabelt beteende dagtid kan vara nog störande på natten. Provokation av illamående och liknande omfattas, liksom mer subtila förfaranden som att varaktigt och frekvent stå utanför någons bostad eller filma någon påträngande. Före införandet av olovlig identitetsanvändning omfattades vissa rättshandlingar som, även om de inte orsakat ekonomisk skada, i vart fall orsakat betydande olägenhet och merarbete. I SOU 2016:7 anges att enbart tydligt nedsättande inte omfattas, inte heller att tvinga någon bevittna våld mot tredje part. Enstaka uttalanden, även extremt grova, är i stort otillräckligt oavsett om GU tagit extremt illa vid sig. Gränsen tycks i praxis gå vid falskt dödsbud om närstående, eller illvilliga;

²¹⁸ Prop 2016/17:222 s. 59.

²¹⁹ Prop 2016/17:222 s. 59.

²²⁰ SOU 2016:7, s. 376.

hotliknande, kränkningar av människovärdet jämförbara hatbrottsgrunderna. Hänsynslösa yttranden kräver, utifrån kravet på *kännbar fridskränkning*, dessutom som regel »särskild sårbarhet»: GU som är utsatt för trakasserier, mobbning eller är ett barn som står i beroendeställning. Att skrika grova tillmälen under fem minuters tid är inte nog. Kränkningen ska, oavsett grund, ur praxis sett framstå »förståelig». Hänsynen till omständigheterna innebär t.ex. att ett agerande i »ömsesidig meningsskiljaktighet» kan vara acceptabelt där det annars varit kränkande om det skett med överraskning. I **Mål nr B 6358-21, HD 14 juli 2022** var ett självmordshot i sig inte en nog kännbar kränkning. Rätten uttryckte att lagändringen inte avsett utvidga tillämpningsområdet generellt, för att vara hänsynslöst krävs fortfarande att ett beteende avviker påtagligt från det socialt godtagbara. Kontexten i målet, där en bild med meddelande utformats medvetet skrämmande och brutalt; som att GU var direkt ansvarig, och framför allt dess anspelning på gemensamma barns roll, var avgörande i att sammantaget nå det tillräckligt hänsynslösa. Axberger sammanfattar bestämmelsen som en »slask» i fjärde kapitlet BrB, att fånga upp störningar som inte når kvalifikation till allvarligare brott men ändå ibland befogar ingripande och sanktion. Att skyddsintresset nu är den enskildes frid snarare än tidigare lydelses mer allmänna ordningskaraktär innebär att brottet ska rikta sig mer direkt mot GU. Riktas det mot tredje part måste det tydligt kunna beskrivas som ett egentligt agerande mot GU. I och med lagändringen omfattas även kränkningar som uppfattas först i efterhand.²²¹

Förtalsbrottets avvägning av det oacceptabla tar utgångspunkt i *typisk fara* att utsätta en viss identifierbar individ för andras missaktning under aktuella omständigheter. Vid förtal utgörs angreppet av en *uppgift*, avgränsat genom krav på tillräckligt konkret substans. Kännetecknande är det Axberger beskriver: nog utrymme »att bedöma och recensera andras gärningar och prestationer»²²², innehåll som är tillräckligt bestämt för att kunna prövas till sanningshalt; i slutänden en bevisfråga för rätten. Rent *allmänna värdeomdömen*, moralisk eller ideologisk *kritik*, *värdering* eller *förklenande* omfattas inte, men gränsdragningen för det otillåtna är enligt både Jareborg et al. och Axberger svår och otydlig. En bedömning av det tillräckliga bottnar dels i grad av precisering, t.ex. att GU av psykvården diagnostiserats schizofren snarare än påstås »sjuk i huvudet», och dels i beskaffenhet av allvarligare grad. Sådan beskaffenhet är enligt Jareborg et al. när uppgiften är »ett tjänligt medel»²²³ att förändra andras attityder till att se den utpekade som sämre, en att bemöta avvisande eller negativt. Det skyddsvärda är alltså det som uttrycktes i 1962 års proposition. Människor, som praktiskt hänvisade till gruppgemenskap, orsakas skada och psykiskt lidande av att förlora andras anseende och riskera uteslutas; därför bedöms faran gentemot GU:s faktiska omständigheter. Inte enbart genomsnittlig utan även relativt ära skyddas. Allmänt sett oskyldiga uppgifter kan enligt Axberger vara tillräckliga sett utifrån värderingar i den krets där GU verkar och bor. Ur Jareborg et al. och Axbergers beskrivningar återkommer exempel, utpekande: av medlem i nykteristförening som setts

²²¹ Prop 2016/17:222 s. 58–63, 98f.; Axberger (2018) s. 69f.; SOU 2016:7 s. 356–358, 360, 363f., 373f.; SOU 2017:7, s. 379; Jareborg m.fl. (2015) s. 63f.; B 6358-21 s. 4–6.

²²² Axberger (2018) s. 42.

²²³ Jareborg m.fl. (2015) s. 93.

inta alkohol; som aktiv nazist under krigstiden; som upprepat försumlig som förälder; som avvikande i sexuellt beteende; för att ha begått brott av tillräckligt allvar. Axberger noterar att intrång i privatlivet inte i sig kvalificerar, framstår intima uppgifter tämligen trivialt ur ett större perspektiv är det inte förtal. Där GU:s egen uppfattning och reaktion saknar betydelse vid förtal är den i stället själva skyddsintresset vid **förolämpning**. Bestämmelsen gäller angrepp mot självkänslan och värdigheten, angrepp som enligt proposition 2016/17:222 kan orsaka allvarligt personligt lidande. Regeringen motiverar regleringen med att sätta en normbildning i ljuset av en »förråd» ton i samhället. I syfte att tydligt avgränsa det straffvärda till verkligt oacceptabla kränkningar avses endast direkta, riktade ageranden som träffar det mer personliga planet. Regeringen exemplifierar etniskt ursprung, sexuell läggning, könstillhörighet eller särpräglade utseendedrag. Bedömningen av det oacceptabla utgår från sitt sammanhang, men det uppges olämpligt att låta GU:s känsla och uppfattning ensamt avgöra det straffbara. Den upplevda kränkning ett agerande innebär skiljer sig i alltför hög grad från person till person, som normuppehållande får det straffbaras gräns inte brista i förutsägbarhet. Regeringen förtydligar att det därför gäller »typiska reaktioner på vissa uttalanden, [...] smärre angrepp [...] den enskilde rimligen ska kunna tåla»²²⁴, undantas ansvar. Förändringen i lydelse uppges snarast vara en begränsning av tillämpningsområdet jämfört med tidigare, även om ingen ändring i sak är avsedd. I författningskommentaren ges exempel på hänsyn som kan tas till den enskilde vid bedömning; partnerns relation, normala språkbruk sinsemellan och ifall ett uttalat angrepp framstår opåkallat. Axberger anser att den moderniserade lydelsen oaktat regeringens avsikter i praktiken är en förändring, i det att den ålderdomliga förlagan alltmer sällan använts.²²⁵

Kravet på skada har uttryckligen avgränsats till det *påtagliga* vid **olaga integritetsintrång**, där benämnt »allvarlig skada». Bestämmelsen kompletterar enligt prop. 2016/17:222 förtal och ofredande i specifika, särskilt integritetskränkande, fall. Det skyddsvärda är den personliga förlusten av något inom den privata sfären till andra utom GU:s kontroll. Det straffbara avgränsas på grund av hänsyn till yttrandefriheten på flera sätt, förutom till det i bestämmelsen strikt uppräknade i form och innehåll. Bara de allvarligaste fallen ska omfattas, sådan skada på privatlivet och den personliga integriteten som är påtaglig. Förlustgraden avgörs av hur privat uppgiften är, hur nära den är sammanlänkad GU:s personlighet, och av GU:s intresse av att hålla uppgiften för sig själv. Spridning väger tungt, desto större spridning desto mer skada. Den nedre gränsen går ur **NJA 1999 s. 702** sett vid att ett budskap gjorts tillgängligt för »fler än ett fåtal», tre är otillräckligt, där det inte visats att det kunnat uppfattats av fler. Mindre kretsar av intim karaktär eller närstående undantas uttryckligen av regeringen, men vid tillräcklig spridning utgör närhet, i form av skolklass eller vänkrets, snarare indikation på tillräcklig skada. Bedömningen gäller gärningar, till spridning och innehåll, som »*typiskt sett* orsakar

---

²²⁴ Prop 2016/17:222 s. 74.

²²⁵ Axberger (1984) s. 225f., 228f., 232–234; Axberger (2018) s. 40–45; Jareborg m.fl. (2015) s. 92–95; Prop. 1962:10 B s. 141; Prop. 2016/17:222 s. 72–75, 101.

skada av viss dignitet”²²⁶, närmre definierat som ”psykiskt lidande eller allvarliga konsekvenser”²²⁷. Det är bara ”mer uppenbara situationer [...] tydliga fall av integritetsintrång”²²⁸ som ska omfattas. Regeringen för ett resonemang likt det vid ofredande, angående den utsattes upplevelse och att sätta en norm för ”vad som inte får sägas eller göras som kan störa trygghet och frid.”²²⁹ Svårigheten anges vara en fråga om förutsägbarhet, enhetlig värdering av skada fristående från gärningen. Spridning av integritetskränkande uppgifter som rimligen bör tålas undantas, normen gäller spridning som verkligen utgör ett oacceptabelt angrepp. Samtidigt anges brott mot integriteten knappast kunna förstås eller bedömas straffvärdemässigt på rimligt sätt utan hänsyn till GU. Betydelse ges till det sociala sammanhanget den befinner sig i, om det rör sig om ett barn och vilken spridning uppgifterna fått i sitt sammanhang. Bestämmelsen skyddar enbart den uppgifterna avser, därmed inte kränkning genom spridning av uppgifter om närstående utom i exceptionella fall. Som exceptionellt exemplifieras spridning av obduktionsbilder på avlidet barn, som då är intrång gentemot föräldrarna. *Försvarligheten* i bestämmelsens mening begränsas till journalistik eller avslöjanden av allmänt intresse, liksom vetenskapliga skäl eller konstnärlig hänsyn.²³⁰

I prop. 2012/13:69 om **kränkande fotografering** utgår regeringen från att människor får räkna med att bli fotograferade i de flesta sammanhang, rätten att uppta information oavsett medium måste vara så fri som möjligt. Ett straffrättsligt skydd för integriteten måste vara restriktivt utformat, begränsat till situationer där upptagning »framstår stötande för rättskänslan». Bestämmelsen avgränsas därför på flera sätt. Skyddet gäller *vissa platser*, sådana där det ses »verkligt angeläget» att undvika intrång och behovet av skydd är stort. Det gäller den privata miljön (motsvarande hemfridens boende inomhus) och miljö »avsedd för särskilt privata förhållanden [...] där den enskilde kan göra anspråk på en fredad personlig sfär och därför normalt inte ska behöva tåla att bli fotograferad i hemlighet utan medgivande.»²³¹ Det spelar ingen roll var i det skyddade området GU eller GP befinner sig. På grund av kravet på förutsebarhet anser Regeringen att platserna som omfattas måste ges en snäv och tydlig avgränsning, toaletter, omklädningsrum och liknande exemplifieras. Det krävs inte att GU aktivt skylt sig med gardin eller stängd dörr.²³²

Till **form** är det vid kränkande fotografering själva *bildupptagningen*, oavsett medium och innehåll, som är det straffbara (att använda kikare omfattas därmed inte). Den måste ske i *hemlighet* för GU. Motsvarande avlyssning måste utrustningen vara dold eller GU inte veta att den är igång. Upptagning av en sovande person i bostad omfattas, även av någon inbjuden hos annan. Förtal

---

²²⁶ Prop. 2016/17:222 s. 39.

²²⁷ Prop. 2016/17:222 s. 39.

²²⁸ Prop. 2016/17:222 s. 39.

²²⁹ Prop. 2016/17:222 s. 39.

²³⁰ Prop. 2016/17:222 s. 24f., 38–41; NJA 1999 s. 702 s. 707.

²³¹ Prop 2012/13:69 s. 16.

²³² Prop 2012/13:69 s. 16, 18, 25–27.

och förolämpning saknar egentligt formkrav i uttryck. Alla möjliga förmedlingsvis omfattas, även förtäckta och underförstådda, så länge de uppfyller övriga krav: det ska t.ex. gå att identifiera vilken uppgift som lämnas och om vem. Förolämpning ska kunna karakteriseras som *beskyllning*, *nedsättande* uttalanden eller *förödmjukande* beteende. Regeringen betonar därigenom kvalifikation vid viss värdering, något Jareborg et al. beskriver som att kränkningar inte alltid innehåller en uppgift och att uppgifter i sin tur inte alltid är kränkande. Som förolämpning duger sådant ”som manifesterar en fientlig eller negativ känsla eller inställning”.²³³ Kränkande fotografering innehåller inget moment av **spridning**, sker sådan av upptagningen kan det istället vara fråga om förtal. Utifrån den äldre rättsbildningen beskrivs »ägnat att» formen i förtalsfallen genomgående som vidsträckt. Jareborg et al. ser gränsen för spridning gå vid då möjligheten att nå någon som uppfattar uppgiften kränkande är praktiskt taget utesluten. Axberger ser inte den abstrakta deliktsformen som någon påtaglig begränsning av det straffbara. Snarare talar flera faktorer för extensiv tolkning. Även spridningen kan i vissa fall behandlas abstrakt, risken att uppgift som får sin nedsättande karaktär i ett visst sammanhang när de avsedda och att de typiskt sett borde kunna identifiera den utpekade då tillräcklig. I prop. 2016/17:222 beskriver regeringen däremot att »ägnat att» rekvisitet ”utgör den viktigaste avgränsningen av det straffbara området.”²³⁴

Frågan om **försvarlighet** aktualiseras vid förtalsbrott då det i olika sammanhang finns skyldighet eller starka intressen att tillåta uttalanden. Relevant här är den del som rör umgänge med närstående och vänner, förtal i mer slutna kretsar: det Jareborg et al. beskriver som ”mänsklighetens mest populära tidsfördriv.”²³⁵ Förarbeten beskriver även förståelse för behovet att uttrycka sig friare i förtroliga sammanhang. Det rör sig då om en bedömning av när och hur uppgiften lämnats, omständigheterna och allvaret vägs in. Gränsen mellan det tillåtna och det otillåtna uppges betydande oklar och ofta liknande former av social adekvans, det som sagts vid en formell tillställning straffbart där det i privat sammanhang hade gått undan. Generellt krävs annars skälig grund för försvarlighet, att uppgiften varit sann eller GP haft skäl att se den så. Även det kravet undantas i tillräckligt nära kretsar. Den oprecisa försvarligheten är enligt Axberger ett av skälen att förtalsbestämmelsen sällan används. Straffansvaret sträcker sig i hans mening orealistiskt långt, i praktiken bedöms människor kontinuerligt utan att det ställs krav på grund eller sanning, särskilt i socialt umgänge. »Näthat» som ofta består av negativa tillmälen och även rent förtal undgår oftast rättsprövning, bland annat eftersom informationsutbytet mer liknas vid socialt umgänge än offentlighet. I princip krävs i Axbergers mening grovt nedsättande *och* kännbar tillägnad skada, helst även bevis för osanning, för att en jurist ska tillstyrka åtal. Försvarlighetsfrågan gäller underförstått även förolämpning, som i princip kompletterar förtalsbrottet i fråga om värdeuttalanden. Jareborg et al. beskriver relationen mellan förolämpning och social adekvans som oklar. Även kränkande fotografering

---

²³³ Jareborg m.fl. (2015) s. 108.

²³⁴ Axberger (1984) s. 230, 232–233; Jareborg m.fl. (2015) s. 93, 95–97; Prop 2012/13:69 s. 18f.; *Slutcitiat prop. 2016/17:222* s. 67.

²³⁵ Jareborg m.fl. (2015) s. 99.

kan vara försvarlig med hänsyn till omständigheterna och syftet, men bara rörande sådant som är av starkt allmänt intresse. Fotograferingen måste också vara **olovlig** och samtycke har därför stort genomslag, även tyst sådant accepteras. Regeringen uttrycker i prop 2012/13:69 att det vid tvekan i vart fall krävs något som tyder på att samtycke föreligger. Enligt HD:s avgörande i NJA 2013 s. 397 utesluter samtycke helt ansvar vid ofredande, oavsett övriga begränsningar.²³⁶

Att ärekränkningar är målsägandebrott innebär ur motiven i prop. 2013/14 flera anledningar för den enskilde att avhålla sig från åtal. Både Axberger, Jareborg et al. och Regeringen ser svåra hinder för den enskilde att driva även berättigade anspråk i domstol. Rättegången beskrivs påfrestande nog att vara jämförlig med en ny kränkning. Att själv svara för utredning och kostnader vid hel eller delvis förlust och för att anlita en advokat avskräcker. Regeringen sänkte i propositionen kraven för allmänt åtal, genom att »särskilda skäl» inte inte längre ska krävas för att det allmänna ska driva saken. Åklagare ska efter ändringen väcka åtal om starka skäl finns för samhället att medverka, t.ex. då den enskilde drabbats mycket hårt av angreppet: allvarliga kränkningar som hotar GU:s hela sociala existens, fått omfattande spridning, eller varit särskilt integritetskränkande. Att åtalet anses *påkallat från allmän synpunkt* innebär enligt Åklagarmyndighetens handbok, RÄV 2022:02, främst ärekränkningar på nätet som riskerar att få mycket stor spridning och konsekvenser. Exempel som ges är att ha fått hela det sociala eller arbetslivet förstört, eller om GU tvingats flytta. Handboken påpekar särskilt att konsekvenserna alltid måste framstå som en »rimlig och adekvat följd av spridningen»²³⁷ annars krävs klart samhällsintresse eller starka skäl med hänsyn till GU, en begränsning till de mest kvalificerade fallen. Att må dåligt och känna obehag anges regelmässigt och inte talande, den enskilde ska ha drabbats mycket hårt objektivt sett. Uppgiftens karaktär (*svårartade* hatbrott exemplifieras) och utbredd spridning beaktas särskilt, om GU är ung, om spridning avses nå personer nära GU och om uppgiftens karaktär i den kretsen är särskilt skadlig. Kretsens religiösa eller kulturella uppfattningar står exempel för särskild skadlighet. Gång på gång upprepade förtal kan tala för allmän sakföring, liksom uttalat hämndmotiv. Maktkamp och smutskastning mellan olika grupperingar undantas uttryckligen. Spridning inom ramen för vårdnadstvister, släkt- eller grannbråk och andra liknande situationer innebär sällan åtal: undantaget ensidiga och mycket allvarliga fall. Trovärdigheten i uppgifterna anges avgörande, desto mindre sannolika uppgifter, desto mindre skäl för åtal. Förolämpning upptas i princip inte med annat än grunderna i 5 kap. 5§. Upprepade förolämpningar ur hatbrottsgrunderna mot ung tas upp. Uttalanden i affekt eller upprörd situation talar mot. Axberger sammanfattar 2018 läget med att det allmänna fortfarande bara agerar i undantagsfall, oavsett den utökade möjligheten till åtal. Utdömda skadestånds låga nivå ger i hans mening ytterligare signal om bestämmelsernas begränsade betydelse i lagstiftarens ögon.²³⁸

---

²³⁶ Jareborg m.fl. (2015) s. 97–102, 109; Axberger (2018) s. 64–66, 45; Prop. 2012/13:69 s. 23f., 30f.; SOU 2016:7 s. 355.

²³⁷ RÄV 2022:2 s. 32.

²³⁸ Prop 2013/14:47 s. 24, 25f., 38; RÄV 2022:2 s. 16–18, 24, 28–32, 35–37; Axberger (2018) s. 40, 64, 66f.; Jareborg m.fl. (2015) s. 110.

Bedömningen av om förtal varit **grovt** utgår från en helhetsbedömning av innehåll och spridnings omfattning, som ska nå grad av »allvarlig skada». Tillgängliggörande för ett stort antal personer anses talande, även om de inte faktiskt tagit del av uppgiften. Det är inte ensamt avgörande. Skadeverkningarna uppkommer först när någon faktiskt tar del av uppgiften, spridningen ska då ha skett på ett sätt som syftar till att stort antal verkligen skulle ta del av uppgifterna. Sättet för spridningen ska nu särskilt beaktas, att lägga ut uppgift på plats med stort antal besökare eller på sätt så att den verkligen blir uppmärksam. Indikativt är om spridning skett så att närstående och bekanta ska få del av uppgiften, vilket kan leda till särskilt stort lidande och skada, och om spridandet skett så att den utpekade lätt kan identifieras och återfinnas. Vid olaga integritetsintrång gäller det istället »mycket allvarlig skada», innehållet är då av särskild betydelse, exempel: smygfilmade samlag; detaljerade uppgifter belagda med sekretess; spridning av omfattande och mycket känsliga uppgifter om hälsotillstånd. Sättet spridningen skett spelar roll, motsvarande förtalsbrottets försvårande. Regeringen uttalar särskilt att straffet ofta bör kunna vara fängelse även om övriga omständigheter normalt talar mot det.²³⁹

4.2.5.1 Analys: Kränkningar av person

En betydande del av PEV fångas i teorin upp av **ofredande**: materiellt våld i saker kastade mot GU; nedbrytning genom att störa sinnena med starka ljud och ljus; att förneka GU sömn med ändlösa utfrågningar; ideliga oönskade kontakter, som de telefonsamtal som fick Laura att ramla med cykeln och bryta armen. Att tvinga GU att sitta vid matbordet och äta mat som gör denne sjuk, samt emotionellt och psykologiskt våld i form av konstanta nedsättanden och trakasserier; liksom flera former av personlig övervakning med eller utan upptagning. Brottet skulle i teorin fortfarande kunna användas för att nå det ekonomiska våld, i form av rättshandlingar som orsakat tillräcklig olägenhet, som olovlig identitetsanvändning inte fångar upp. Bestämmelsen begränsas dock på flera sätt. Handlandet måste vara konkret och tydligt riktat mot GU, det utesluter merparten av de mer subtila och indirekta former av våld PEV inbegriper; det som inte är tillräckligt direkt, tydligt, eller förståeligt som handlingar. Det krävs också –med få undantag– en grad av frekvens eller intensitet, även extremt grova, sårande, eller störande yttranden och kontakter är annars inte tillräckliga. Hotelser och uttalanden som inte når andra bestämmelsers krav kan omfattas som hänsynslösa om de är kännbara nog, men avgränsas till viss specifik sårbarhet eller kontext vilket begränsar de angrepp som nås avsevärt. Att bestämmelsen uttryckligen inte omfattar tvång att bevittna våld mot eller kränkning av annan utesluter den del av PEV som Stark, Loring och andra tar upp där GU bryts ned i förnedring och hjälplöshet i förhållande till kränkningar av andra närstående. Svårigheter uppstår rent generellt i bedömningen av vad som är en *kännbar* fridskränkning. En del indirekta men tydliga ageranden omfattas i och med att det straffbara inte avgränsas till enbart stundens omedelbara handling och reaktion. Ett tydligt exempel är den sorts övervakning Dutton och Goodman m.fl. tar upp som används att

---

²³⁹ Prop. 2016/17:222 s. 68–70, 97f.

i efterhand demonstrera närvaro och skrämma. **Förtal** och **förolämpning** borde fånga upp de uttalanden som undflyr ofredandets grad, antingen som spridande av en tillräckligt precis och allvarlig uppgift eller som direkta tillmälen. I vissa specifika former, de som omfattas av **olaga integritetsintrång**, skyddas sådan information som anses särskilt känsligt för individen ytterligare mot spridning. Försvårighetsbedömningen är där väsentligt tydligare och snävare jämfört med ärekränkningens brotten, vilket jämte den högre straffskalan och att spridningen inte behöver ha varit inriktad på andras missaktning framstår som brottets huvudsakliga förtjänster. Skadan måste å andra sidan vara tydligare och allvarligare. Genom **kränkande fotografering** fångas hemlig upptagning i intima situationer som annars hade fallit utanför de andra brotten tillämpningsområden och specifika krav, exempelvis bildupptagningar som demonstrerad övervakning där tillräcklig intensitet annars skulle saknas för ofredande.

Samtliga brott möter begränsningar och svårigheter till omfattning i koppling till det normativa och faktiska effekten. I bedömningar av allvar eller angående vad som i lagstiftarens mening bör omfattas eller undantas. Här följer brotten omfattning uttryckt i det kodningssystem som beskrivits i avsnitt 4.2.1:

Ofredande: effekthot (förståeliga; 1A, 1B); strukturellt (*tydlig grund, vissa ihållande pressande beteenden*; 2A, 2B); ekonomiskt (störande rättshandlingar – sabotage; 3A); emotionella kränkningar (tillräcklig intensitet och allvar; 4A); skrämstaktiker (förståeliga – skrämmande hot 6A); isolation (*hot och trakasserier, alienering*; 8A, 8B); latent (*återkommande trakasserier – övervakning*; 9A); övervakning (störande - kränkande 10A); nedbrytning (förståelig, *vissa ihållande tjuvbetenden* 11A, 11B).

Kränkande fotografering: effekthot (*genomförande av konsekvens*; 1A); emotionellt (*intrångets kränkning, upptagningens motiv*; 4A); skrämstaktiker (*demonstrerad övervakning*; 6A); tredjepart, (*spridande till intim krets*; 7B), isolation (*alienering*; 8B); latent (*närvarande - föreställd övervakning*; 9B); övervakning (*specifik bildform, expartner i bostad*; 10A, 10B).

Olaga integritetsintrång: effekthot (*genomförande av konsekvens* 1A), emotionellt (*integritetsintrånget*, 4A, 4B); tredjepart (*spridande till intim krets* 7B); isolation (*alienering* 8B).

Förtal: effekthot (*genomförande av konsekvens*; 1A); strukturellt (*vidmakt-hållande av strukturer*; 2A); ekonomiskt (*tillräcklig uppgiftspridning*; 3A); emotionella kränkningar (*”uppgiftsformen”*, 4A, 4B); tredjepart, (*tillräckliga uppgiftspridanden*; 7A), isolation (*alienera*; 8A, 8B).

Förolämpning: strukturellt (*tydlig grund*; 2A); emotionella kränkningar (**normuppehållande, tillräckliga** 4A, 4B); tredjepart (**kränkningar av, eller inför andra**, 7A, 7B); isolera (*alienera*, 8A, 8B).

5 Analys: teoretisk räckvidd

I detta kapitel behandlas brottens möjliga omfattning i förhållande till PE–IPV sammantaget, som ett första steg mot att besvara frågan: *hur hanterar svensk straffrätt psykiskt partnervåld?*

Jämförelsen mellan rätten och PEV tar utgångspunkt i en schematisk sammanställning av den metodiska kodning som gjorts, utifrån brottsanalyserna i avsnitt 4.2. En sammantagen analys av brotten och av den kodningen tecknar här en bild av det jag benämner straffrättens »teoretiska omfattning». Det avser vad som ur doktrin, praxis, utredningar, och ur lagstiftarens intention kan utläsas om dess *avsedda* räckvidd. Bilden av den räckvidden grundlägger en utvärdering av straffrättens svårigheter på det teoretiska planet i förhållande till definitionen PEV, och till analysmetodens tre delar.

I sammanställningen nedan inkluderas åtalbegränsningar och brottens straffskalor. Bilaga A-3.2, där schematiseringen av våldets uttryck (T3.2 #1) placerats för enkel tillgång, beskriver tillsammans med analysmetoden i avsnitt 4.2.1 uttryckens och bokstavskodens innebörd.

T5 #1 – Sammanställning av enskilda bestämmelser teoretiska räckvidd vid PEV			
Nyckel: Fängelse: m = månader, M = (14 dagar), å = år. Böter: b. Brottsgrad: Grovt / normalt / <i>mindre</i> Parenteser avser förhinder: enkel = mindre (angivelse), dubbel = större ((målsägandebrott))			
§ BrB: bestämmelse	Direkta (A)	Indirekta (B)	Straff [Räckvidd]
4:2 O. Frihetsberövande	1A, 4A, 6A, 7A 8A, 10A, 11A		- / 1-10å / b-2å
4:4 Olaga tvång	1A, 5A, 7A, 8A, 11A	1B, 8B	9m-6å / b-2å / -
4:5 Olaga hot	1A, 6A, 7A, 8A, 9A, 11A	1B, 8B, 9B	9m-4å / b-1å / -
4:6 Hemfrid: Primärt	3A, 5A, 6A, 7A, 10A, 11A, 12A	5B, 7B, 8B, 12B	6m-3å / (b-1å) / -
4:6 Hemfrid: Sekundärt	1A, 3A, 5A, 6A, 12A, 13A, 14A	1B, 3B, 5B, 6B, 7B, 10B, 11B, 12B, 13B	-----
4:8-9a & 9c Post, avlyssn. Dataintrång	3A, 5A, 8A, 10A	3B, 5B, 8B, 10B, 13B	/ (b-2å) / 6m-6å / b-2å / -
12:1 - Skadegörelse	3A, 4A, 5A, 6A, 7A, 8A, 9A	5B, 8B, 9B.	6m-6å / M-2å / ((b-6m))
8:8 Egenm. förfarande - självtäkt	1A, 2A, 3A, 4A, 5A, 6A, 8A, 11A, 12A, 13A, 14A	1B, 3B, 4B, 5B, 6B, 8B, 9B, 11B, 12B, 13B, 14B	(6m-4å / b-1å / b-6m /)
4:6b Olaga identitetsanvändning	2A, 3A, 4A, 6A, 7A, 8A	2B, 3B, 4B, 6B, 7B, 8B, 10B, 13B	- / (B-2å) / -
4:7 Ofredande	1A, 2A, 3A, 4A, 6A, 7A, 8A, 9A, 10A, 11A	1B, 2B, 7B, 8B, 11B	- / (B-1å) / -
4:6a Kränk. Foto.	1A, 4A, 6A, 9A, 10A	7B, 8B, 9B, 10B,	- / (b-2å) / -
4:6c & d Integritetsintrång	1A, 4A	4B, 7B, 8B	(6m-4å / b-2å / -)
5:1-2 Förtal	1A, 2A, 3A, 4A, 7A, 8A	4B, 8B	((b-2å / b / -))
5:3 Förolämpning	2A, 4A, 7A, 8A	4B, 7B, 8B	((b-6m / b / -))
(i) Enskilda bestämmelser räckvidd	1A, 2A, 3A, 4A, 5A, 6A, 7A, 8A, 9A, 10A, 11A, 12A, 13A, 14A	1B, 2B, 3B, 4B, 5B, 6B, 7B, 8B, 9B, 10B, 11B, 12B, 13B	[A: 14 / 3, 6, 5] [B: 13 / 0, 5, 9]
(ii) Kumulativ räckvidd, bortsett de begränsat omfattade.	1A+, 2A+, 3A+, 4A+, 5A, 6A+, 7A+, 8A+, 9A+, 10A+, 11A	2B, 3B+, 4B, 5B, 6B+, 7B+, 8B+, 10B+, 11B, 13B+	[A: 11 / 6, 5, -] [B: 10 / 1, 9, -]

En naturlig utgångspunkt för granskning av analysmetodens första del, rättens teoretiska hantering av våldets faktiska yttringar, är att utvärdera straffrättens räckvidd i förhållande till vart och ett av uttrycken. Den utvärderingen kan göras på flera olika sätt som ger skilda resultat: först granskas omfattningen utifrån vilket enskilt brott som bäst, i bemärkelsen till störst del, hanterar varje uttryck.

I förhållande till uttrycket *direkt emotionellt våld* [4A] har brottet [**förolämpning**] till exempel störst omfattning, det är tillämpligt på en stor del av dess möjliga yttringar. Brottet når även störst andel av sådant indirekt våld [4B]. Ses rättens hantering på detta sätt i ljuset av *enskilda bestämmelsers räckvidd* (i), där det brott som bäst hanterar uttrycket avgör omfattningen, når straffrätten efter granskning alla direkta uttryck i någon form [A: 14 / 3, 6, 5]: en majoritet av dem minst »till del». Indirekta uttryck synes mer svårfångade [B: 13 / 0, 5, 9], där omfattas strukturellt, ekonomiskt, emotionellt och materiellt våld [2B–5B] samt nedbrytning [11B] till del. De uttryck som här endast nås till »*mindre del*» kräver specifika omständigheter eller former för att kunna hanteras av brotten. Det innebär att den ensamt definierande bestämmelsen i varje uttryck är påtagligt svårtillämpad, den yttring som brottet når anses alltför begränsad i förhållande till uttryckets som helhet. Det innebär att de uttrycken inte anses beaktansvärt omfattade, och de faller därmed bort ur den möjliga hanteringen.

Räckvidden kan även utvärderas utifrån alla de bestämmelser som ingår i granskningen som en samlad och samverkande grund för rättens hantering. Med det betraktelsesättet framträder en komplexare helhetsbild. Där flera brott hanterar samma uttryck på olika sätt skapar de tillsammans en *kumulativ räckvidd* (ii) och stärker den totala omfattningen. De uttryck som då anses utökade har markerats [+] i T5 #1. Som exempel står **direkta latent** våld, i T3.2 #1 definierat »uppenbara, identifierbara direkt riktade yttringar som använder sig av närvarande våldspotential eller inarbetad rädsla». Uttrycket, som annars som bäst omfattas till »*mindre del*» av flera bestämmelser, omfattas kumulativt »till del» [9A+]. Den som söker ett brott till grund för anmälan från en GU som beskrivit latent våldsutsatthet har ett antal möjligheter. Om hot om brott, eller med anspelning på kriminellt våldskapital, saknas [*olaga hot*] måste den till grund för rädslan finna vissa särskilda omständigheter. Genom förstörelse, eller försämrande av något av förstaeligt eller mätbart värde som GU har en rätt till, kan det som [*skadegörelse*] vara det minfält av rädsla Isdal beskriver att materiellt våld skapar. En annan variant är yttringar som led i tillräckligt uppenbara, frekventa eller allvarliga trakasserier, där de anspelar på uppbyggd rädsla [*ofredande*]. Annars kan användning av smygtagna bilder på GU i privata och fredade miljöer använda latent rädsla genom den närvaro det demonstrerar [*kränkande fotografering*].

För att tydligare och på ett mer tillgängligt sätt visa den helhetsbild som framträder ur (ii) följer här en uppställning av det som kumulativt omfattas minst »till del», [A: 11 / 6, 5, - och B: 10 / 1, 9, -]. Liksom vid utvärderingen av den enskilda räckvidden anses de uttryck som här endast nås till »*mindre del*» inte beaktansvärt omfattade.

Till varje uttryck anges den totala kumulativa omfattningen och sedan en sammanställning av de brott som utifrån schematiseringen i T:5 #1 bygger den kumulativa räckvidden. Sammanställningen visar de brott som i teorin skulle kunna användas för att nå våldsuttrycken, och hur enkelt till omfattning sett. Brotten kodas i detta avseende: [*mindre del*], [*till del*] och [*övervägande del*].

Effekthot [1A+]:

Direkta Effekthot: [O. hot] [O. Frihetsberövande] [O. tvång] [Ofredande] [Förtal] [Hemfrid: Sek.] [Kränk. fotografering] [Integritetsintrång] [Egenmäktigt förfarande]

Strukturellt [2A+]:

Direkt Strukturellt: [Ofredande] [Förtal] [Förolämpning] [O. identitetsanvändning] [Egenmäktigt förfarande]

Ekonomiskt [3A+, 3B+]:

Direkt ekonomiskt: [Skadegörelse] [Ofredande] [Förtal] [Hemfrid: Prim. / Sek.] [O. identitetsanv.] [Egenmäktigt förfarande] [Post, avlyssning, data]
Indirekt ekonomiskt: [Hemfrid: Prim. / Sek.] [Egenmäktigt förfarande] [Post, avlyssning, data]

Emotionellt [4A+, 4B]:

Direkt: [Skadegörelse] [O. Frihetsberövande] [Ofredande] [Förtal] [Förolämpning] [Kränk. fotografering] [Integritetsintrång] [O. identitetsanv.] [Egenmäktigt förfarande]
Indirekt: [O. Frihetsberövande] [Förtal] [Förolämpning] [Integritetsintrång] [O. identitetsanv.] [Egenmäktigt förfarande]

Materiellt [5A, 5B]:

Direkt materiellt: [Skadegörelse] [O. Tvång] [Hemfrid: Prim. / Sek.] [Dataintr.] [Egenmäktigt förfarande]
Indirekt materiellt: [Skadegörelse] [Hemfrid: Sekundär] [Dataintr.] [Egenmäktigt förfarande]

Skrämseltaktiker [6A+, 6B+]:

Direkta skrämseltaktiker: [O. hot] [Skadegörelse] [O. Frihetsberövande] [Ofredande] [Hemfrid: Prim. / Sek.] [Kränk. fotografering] [Integritetsintrång] [O. identitetsanv.] [Egenmäktigt förfarande]
Indirekta skrämseltaktiker: [O. hot] [Hemfrid: Sek.] [O. identitetsanv.] [Egenmäktigt förfarande]

Tredjepartsvåld [7A+, 7B+]:

Direkt tredjeparts: [O. hot] [Skadegörelse] [O. Frihetsberövande] [O. tvång] [Ofredande] [Förtal] [Förolämpning] [Hemfrid: Prim.] [O. identitetsanv.]
Indirekt tredjeparts: [Ofredande] [Förolämpning] [Hemfrid: Prim./Sek.] [Kränk. fotografering] [Integritetsintrång] [O. identitetsanv.]

Isolation [8A+, 8B+]:

Direkt isolation: [O. hot] [Skadegörelse] [O. Frihetsberövande] [O. tvång] [Ofredande] [Förtal] [Förolämpning] [O. identitetsanv.] [Post, Data] [Egenmäktigt förfarande]
Indirekt isolation: [O. hot] [Skadegörelse] [O. tvång] [Ofredande] [Förtal] [Förolämpning] [Hemfrid: Prim./Sek.] [Kränk. fotografering] [Integritetsintrång] [O. identitetsanv.] [Post, Data] [Egenmäktigt förfarande]

Övervakning [10A+, 10B+]:

Direkt övervakning: [O. Frihetsberövande] [Ofredande] [Hemfrid: Prim.] [Kränk. fotografering] [O. identitetsann.] [Post, Avlyssning, Data]

Indirekt övervakning: [Hemfrid: Sek.] [Kränk. fotografering] [O. identitetsann.] [Post, Avlyssning, Data]

Nedbrytning [11A, 11B]:

Direkt: [O. hot] [O. Frihetsberövande] [O. tvång] [Ofredande] [Hemfrid: Prim.] [Egenmäktigt förfarande]

Indirekt: [Ofredande] [Hemfrid: Sek.] [Egenmäktigt förfarande]

Projicering/Skuldkifte [13B+]:

Indirekt: [Hemfrid: Sek.] [O. identitetsann.] [Post, Avlyssning, Data] [Egenmäktigt förfarande]

Det som därmed inte omfattas till beaktansvärd del av brotten är indirekt, internaliserat latent våld [9B] och indirekta effekthot [1B]. Det senare begränsas genom ofredandets krav på sårbarhet av viss art, mobbning eller ihållande trakasserier. Hantering genom olaga hot försvåras av den begränsade uppräkningsningen av det som kan beaktas uttryckt. Negation/minimering [12A, 12B], direkt projicering/skuldkifte [13A] och skenpositiva former [14A, 14B] nås inte.

Här läggs lämpligen den grundläggande nivån för den teoretiska räckvidden. Den bör rimligtvis först och främst ställas jämsmed den lägsta nivån av PE-IPV, den generellt minst skadliga, **partnerbråken**. De uttryck som enklast kan beivras, alltså de som omfattas till stor del av tillgängliga och enkelt identifierbara bestämmelser, är ekonomiskt och materiellt våld samt direkta brottsliga hot mot den utsatte och tredje part. Kränkningar kräver mer specifika omständigheter, i form av grad eller specifikt brott. Vid första anblick omfattar rätten på ett relativt bra sätt de mest uppenbara *faktiska yttringarna* av PEV, med tydligt undantag för skadliga ärekränkningar. Materiellt våld av grad som polisanmäls lär ofta vara av tillräckligt värde för att inte möta åtalbegränsningen för ringa skadegörelse, även i en samägandekontext. De former av strukturellt våld som här faller undan är, likt de flesta direkta och indirekta våldsytringar som inte nås, vanligen inte verkligt skadligt på den här nivån. Även direkta företeelser av latent våld, negation och projicering skadar normalt sett då det är ihållande, eller genom annan inarbetning över tid. Undantaget är akuta sårbarheter eller särskilda omständigheter.

Den teoretiska omfattningen möter, allt eftersom våldet tar form av IPV i nivåer av **frihetskränkning**, problem kring **angivelse** och **målsägandebrott**; problem som tilltar med våldets grad. Vid underordning, kontroll eller närvarande rädsla noteras återkommande att utsatta i allmänpopulationen svarar på självrapportering i mycket liten utsträckning. Därtill pekar konstaterat extrema mörkertal i rapporterade brott i samma riktning: steget att personligen anmäla våldsutövaren till behörig myndighet är långt. Anhöriga eller annan kan i dessa fall *uppgge* brott men inte *ange* dem. Även om förundersökning i teorin får inledas utan angivelse krävs fara och GU ska underrättas, nekas anmälan läggs undersökningen ner. Fitzgers konstaterande om resursbrist som närvarande problem, därmed nedläggning av ärenden som formellt ska

utredas, lär påverka i detta led. Enligt Åklagarmyndighetens handbok för våld i nära relationer kallas GU till enskilt förhör när denne inte längre vill medverka till en redan pågående utredning, sådan åtgärd synes inte tas vid avböjd angivelse. Detta innebär sannolikt en begränsning av rättens möjlighet att hantera PEV, när den som lever i en våldspräglad tillvaro därmed lider betydande hinder i angivelse och omgivningen inte kan agera. Av de 16 brott som analyserats är endast *olaga frihetsberövande*, *dataintrång* och *olaga hot* samt grövre brottsformer –bortsett ärekränkningar– opåverkade av problematiken. Det kan diskuteras om lagstiftarens avsikt är att upprepade ärekränkningar mot en närstående ska tas upp till allmänt åtal, åklagarens handbok i frågan ger oavsett en svårt begränsad bild. Som tydliggörande står Axbergers bedömning 2018, det allmänna agerar i fråga om ärekränkningar fortfarande bara i undantagsfall oavsett utökad möjlighet. De typer av skadegörelse som här framstår som vanligt förekommande, där värdet efter samägande är ringa –eller för annan än parterna är svårförklarligt– är målsägandebrott. Även sådant tvång som grundas i hot om åtal, angivelse för brott, eller om menligt meddelande begränsas: yttringar som ur andra kapitlet framstår vanliga.

Gentemot denna bakgrund sorteras åtalsbegränsade brott ur den teoretiska räckvidden i nästa steg. Relevant för grövre rubricering, som bryter åtalsbegränsning, är då *olaga tvång* utövats mot GU i beroendeställning: ung; ålderssvag; funktionsnedsatt, eller förstärkt med vapen alternativt våldskapital. Vid *hemfridsbrott* mot särboende partner om intrånget skett genom inbrott, är systematiskt och planerat, eller inbegriper andra brott med karaktär av tvångets försvårande grunder. Möjligen *skadegörelse* medvetet inriktad på att orsaka lidande, som förstörelse av stort affektionsvärde, men propositionen exemplifierar i de fallen endast expartners. *Olaga integritetsintrång* bedöms till grad av »mycket allvarlig skada», huvudsakligen ur omfattande spridning. Därutöver vissa mycket känsliga uppgifter och särskilda omständigheter kring närståendekretsar. *Egenmäktigt förfarande* kan anses grovt om det innefattat våld eller kvalificerade hot om brott, motsvarande de i genomgången som inte är åtalsbegränsade. Sammantaget är de försvårande grunder som kan påverka antingen mycket snäva, tveksamma i tillämplighet eller sammanfaller med de brott som oavsett inte är begränsade till åtal. Omfattningen påverkas därmed inte tillräckligt för att ändra bedömningen, ned till det *allmänt tillgängliga* (iii). Även den kumulativa räckvidden (iv) påverkas väsentligt.

T5 #2 Omfattning	Direkta (A)	Indirekta (B)	Räckvidd
(iii) Omfattas allmänt tillgängligt	1A, 5A, 6A, 7A, 8A, 9A		A: 6 / 0, 2, 4 B: 0 / -
(iv) Kumulativ allmänt tillgänglig omfattning.	1A, 5A, 6A, 7A+, 8A, 9A	8B+	A: 6 / 0, 3, 3 B: 1 / 0, 1, 0

Endast brottsliga effekthot [1A] och isolation genom fysiskt frihetsberövande eller inspärning [8A] återstår som omfattat minst till del. Utöver detta ett fåtal yttringar: tillräcklig direkt skadegörelse [5A]; specifika skrämeltaktiker i fysisk positionering [6A]; latent våld ur kriminellt våldskapital eller omfattande skadegörelse [9A]. Tredjepartsvåld får, i att hemfridsbrottets samboendebegränsning och angivelseproblemen inte gör sig gällande på samma sätt,

kumulativt anses hanterat till del [7A+]. Inga indirekta uttryck annat än isolation [8B+] genom att alienera andra med handlingar liknande de ovanstående omfattas beaktansvärt.

I analysmodellens första del visar en utvärdering av straffrättens teoretiska räckvidd sammanfattningsvis en relativ god kumulativ (ii) omfattning. Sett i förhållande till partnerbråkens mest uppenbara och sannolikt mest förekommande yttringar. Svårigheter syns i teorin i fråga om de åtalsbegränsade brotten då PEV tar form av IPV, och möjligheterna att rubricera tillämpliga brott grova framstår begränsade. Hanteringen av faktiska yttringar och åtalsbegränsningarnas inverkan följs upp i praktisk tillämpning och analys i kapitel sex och sju.

I analysmodellens andra del ger rättens teoretiska bas ett begränsat underlag för utvärdering av dess möjlighet att ta hänsyn till PE-IPV som sammantagen våldsförform. Enligt Johnsons grundförutsättning vid IT upptäcks IPV inte »genom att skärskåda individuella våldsytttringar». De enskilda handlingarnas roll är som pusselbitar tillsammans med kontexten. Ett potentiellt allvarligt problem i rättens grundläggande struktur som därmed framträder är dess fokus på *enskilda brottshandlingar*. Ur granskningen hittills synes den svårigheten sträcka sig bortom det tidsutsträckta våldets helhet vid IPV. Beroende på hur en bestämmelse konstruerats framstår möjligheten till hänsyn väsentligen skild; i fråga om *våldshandlingens* kontext och sammanhang. För att skapa ett bredare underlag och undersöka detta vidare granskas tre särskilda brottskonstruktioner i kapitel sex, bestämmelser avsedda att hantera en viss specifik kontext: 4:4a, olaga förföljelse och överträdelse av kontaktförbud.

Den teoretiska genomgången ger även begränsat underlag för bedömning av analysmodellens tredje del, *möjligheten till individhänsyn*; till relationens dynamik och historik. Svårigheterna liknar de i den andra delen avseende deliktsformerna. Frågor om *uppsåt*, ansvarsfrihet och *samtycke* separeras ofta ut i propositioner och doktrin, eller berörs helt flyktigt. Det som förekommer är i princip korta konstateranden, så som att »likgiltighetsuppsåt är tillräckligt» eller »påstått uppfattat samtycke måste ha stöd i något som tyder på detta».

Centralt för definitionen av PEV är de normer som konstruerar både våldets uttryck i utövning, dess form och hur den utsatte påverkas. Hur rättens normer påverkar dess möjligheter att hantera PE-IPV är på motsvarande sätt en central fråga i utvärdering. De spår till analysmetodens tre delar som noterats här och rättens normsystem följs upp i praktisk tillämpning i följande kapitel. Den avslutande analysen och diskussionen i kapitel sju knyter samman framställningens trådar.

6 Rättens praktik och normer

Kapitlet följer de trådar som framkom ur utvärderingen i kapitel fem. Praktisk förankring löper genom avsnittets delar, i avsnitt 6.1 i form av BRÅ:s uppföljning av brottet *kränkande fotografering*. Åklagarens roll i precisering av brott tar plats i avsnitt 6.2 och följer upp frågan om *enskilda brottshandlingar*. Där berörs särskilt hanteringen av svårpreciserade gärningar. I avsnitt 6.3 och 6.4 presenteras utvecklingen och diskussionen kring de tre särskilda brottskonstruktioner som nämndes ovan, skapade att hantera en större helhet eller verka preventivt: 4:4a, olaga förföljelse och kontaktförbud. Sist presenteras samlad domslutsstatistik för de brott som berörts i framställningen för åren 2016 och 2020 i avsnitt 6.5.

6.1 BRÅ: kränkande fotografering

BRÅ följde 2019 upp lagens tillämpning. De flesta anmälningar rör bildupptagning med naket eller sexuellt innehåll (217/293 ärenden). I 75% är GP man, 66% av GU är kvinnor eller pojkar. I de flesta fall där GP är kvinna eller GU en pojke är någon av eller båda parterna minderårig (GP: 20%, GU: 34%). De brotten begås i skolmiljö, då en flicka fotar en annan flicka exemplifieras. Vanligast är annars en relation mellan parterna (28%: 19% före-detta; 3% nuvarande; 6% tillfällig). Rädsla för, eller hot om spridning är de vanligaste skälen att anmäla, maktutövning det vanligaste motivet. BRÅ tolkar materialet så att potentiella målsägandes inställning reflekterar genus specifika normer i fråga om vad som anses acceptabelt för flickor och pojkar. Främst i att nakenhet och sexualitet ännu innebär negativ stämpling i skambeläggande för kvinnor, de är därmed sårbara för misskreditering genom sådana upptagningar. Män bevakas och värderas inte enligt samma kriterier; de gynnas snarare av kvantitet och erövringar. Upptagningen är i 36% av fallen ett verktyg att *agera mot* GU: förstärka ett pågående sexuellt övergrepp; trakassera; hota eller utpressa. Motivets är här att kontrollera och kränka. Förutom installationer av utrustning används utsatta situationer till att ta bilder obemärkt, liksom avklädda bilder GU själv skickat, även upptagningar från videosamtal. I en mindre andel ärenden anspelar hotet bilderna utgör på heder, och får där större och allvarigare konsekvenser; ibland till grad att GU upplever ett direkt hot mot sitt liv. 31% av anmälningarna syftar till att få social makt och status i en grupp, där GU själv inte är den direkta måltavlan utan hör om upptagningen från andra.²⁴⁰

Utifrån BRÅ:s genomgång utreds 80% av alla anmälningar. En fjärdedel av dem leder till åtal. Utredningar läggs ofta ner om bildupptagningen saknas, försök att inhämta den om GU inte har den sker genom att tömma GP:s telefon eller med husrannsakan. Det görs sällan försök att inhämta den från tele- eller sociala-medieföretag, eller att återskapa en raderad upptagning. Kopia från

²⁴⁰ BRÅ 2019:7 s. 33–37, 43–51, 54f.

ett moln anses inte vara originalbilden, svårtillräcklig som bevis. Smygfilmningar via appar läggs ofta snabbt ned, ett stort problem framför allt för unga som lever stora delar av sitt sociala liv på nätet. I ett fåtal fall accepteras vittne som alternativ stödbevisning. Om GP eller GU inte tillräckligt tydligt kan identifieras, eller om GU drar sig ur (mer än 10% av fallen), saknas förutsättningar. Processen beskrivs krävande, många GU orkar inte med, särskilt då utredningen drar ut på tiden. Framgår det inte ur bilden att den upptagits i hemlighet utan det finns tvekan saknas säkra förutsättningar till åtal. Uppsåt är ett hinder, i fråga om avsikt eller att motbevisa invändningar om uppfattat samtycke. Särskilt i fall då även frivillig fotografering förekommit, det ses som anledning för GP att kunna tro sig haft samtycke. Resursbrist betonas av BRÅ som en faktor, brott med högre straffvärde prioriteras vid hög belastning. Mål om kränkande fotografering kan få högre prioritet som del av ett större ärende där grövre brott ingår, som vid 4:4a, men kan även då prioriteras bort. Begränsad tillgång till IT-forensiker lyfts som särskilt problematiskt. EU bestämmelser som begränsar hur länge data lagras utgör ytterligare hinder. Hanteringen påverkas även av åklagarens förmåga att arbeta brett i samspel med andra närliggande brottsrubriceringar. Engagemang och skicklighet påverkar i att använda det BRÅ benämner »paletten» av olika gärningar, intervjuad polis citeras om att ärenden läggs ner i stället för att omrubriceras; om det bara benämnts fel från början eller skiftar karaktär vid utredning. Trots att 50% av förhörda misstänkta erkänner läggs många fall ner innan förhör hunnit hållas.²⁴¹

I domstolsledet konstaterar BRÅ att 78% av åtal leder till fällande dom. De allra flesta dömda är män, endast vid ett fåtal av de 158 domar undersökningen omfattar åren 2014–2017 var GP kvinna. Samtliga domar gäller sexuellt innehåll. Ärenden med andra grövre brott hanteras oftare och prioriteras i domstol över de med lägre straffvärde. Bildbevisningen är central, domstolen måste själv se bilden, vittnesbevisning anses i princip otillräckligt. Det konstateras värdefullt med IT-specialist på plats, det är viktigt att kunna förklara för domstolen vad den tekniska bevisningen visar, det kan annars vara svårt för rätten att tolka och förstå den. Ett fall exemplifierar: bildbevisningen motsvarade de objektiva rekvisiten, men åtalet ogillades. Den tekniska bevisningen redogjorde inloggningar och lagrade bilder, men inte tydligt ifall bilderna kunde ha filmats och sparats automatiskt. TR ansåg det därmed omöjligt att ur bevisningen göra en bedömning av uppsåt. Att en upptagning skett i hemlighet och olovligen behandlas enligt BRÅ som ett sammantaget rekvisit. Visar bilden att GU varit omedveten om den har den också tagits olovligen. I ett fall, som lyfts fram särskilt, har bedömningen dock gjorts åtskilt. GP fotograferade sovande partner i sexuellt motiv, men ansågs med hänsyn till deras relation kunnat ha trott att han fick ta bilden. Sömn ses annars som tydlig indikation på att hemlighetsrekvisitet uppfyllts och att samtycke därmed saknats. I domen framgick inget om bevisning kring att samtycke skulle förelegat. Visar upptagningen inte tydligt det hemliga och olovliga, eller det finns tvivel angående GU:s medvetenhet, anses bevisläget svårt. Särskilt svår

---

²⁴¹ BRÅ 2019:7 s. 57, 61–69, 71–76.

beskrivs frågan om olovlighet i partnerskap. Därtill generella problem i ordmot ordsituationer utan annan bevisning: svårigheten gäller inte bara det här brottet, detsamma gäller alla brott som ”sker innanför hemmets väggar.”²⁴² Åklagare uppger sig i intervjuer mer restriktiva med åtal utanför de i bestämmelsen specificerade platserna, efter att en överrättsdom ogillat en läkarmottagning som »annan liknande plats». Mottagningen ansågs ha en helt annan karaktär än de angivna i bestämmelsen, stöd för annan tolkning saknades enligt rätten i förarbeten. Riksåklagaren ansåg att utrymmet måste ses som en plats liknande den »förväntat fredade sfär» bestämmelsen avser och begärde överprövning. Rättens strikta hållning var i riksåklagarens mening inte förenlig med lagstiftarens intention och skulle komma att få negativa konsekvenser för tillämpningen. Begäran avslogs. Ur intervjuer med polis och åklagare framkommer betydande kritik mot den snäva tolkningen. Överraskningsfotografering, pågående smygfotografering som upptäcks eller utförs på allmän plats konstateras svåra att nå med bestämmelsen. Andrahandsyrkanden som skulle kunna fånga upp de situationerna, som ofredande, används sällan.²⁴³

6.2 Åtal: en grad av precision

Dag Victor går i essän *Den åtalade gärningen - några tankar om utformningen av gärningsbeskrivningar* igenom **gärningsbeskrivningen** som huvudregel, dess centrala roll i processen och några av dess problem. Själva beskrivningen tar sikte på enstaka, väl avgränsade gärningar och utgör dels processens ram och dels den grund på vilken GP vilar sitt försvar. Kravet är inte att i detalj beskriva saken, normalt är utformningen kortfattad och inbegriper huvuddragen, utredningen fyller ut omständigheterna. Victor framhåller att det i fråga om vad som krävs för att *känneteckna* gärningen fortfarande finns oklarheter. Om åklagaren tydligt uttalat viss inställning till viss omständighet är domstolen bunden av den. Kravet på förutsebarhet gör sig i Victors mening starkt gällande, de gärningsmoment som begränsar domstolen är de *faktiska omständigheter* som tagits upp. Genom kravet på **individualisering** innebär det tid och plats, förfarandesätt, omständigheter, gärningens effekter och de utsatta. Victor noterar att en del rekvisit godtas helt utan precisering, så som skada, »ägnat att framkalla fruktan» och normativa rekvisit som otillbörlighet. Här uppstår problem, vid frågor så som ifall GU verkligen vållats behövlig skada måste de omständigheter som talar för det ha angetts. Där brytpunkten mellan gärningsbeskrivning och utredning syns tydligast är då domstolen utan föregående åtalsjustering överväger tillämpa ett annat lagrum: de kännetecknande moment åklagaren angett är bindande, oavsett vad utredningen i övrigt stödjer. Exakt hur preciserad gärningen behöver vara är inte entydigt och orsakar problem i både under- och överprecisering. Victor beskriver tid och plats som viktigast i fråga om precision, i övrigt kan inga generella normer ställas upp. Underpreciseringsproblem, att åklagaren inte angett tillräckliga rekvisitomständigheter, är i hans mening relativt ovanliga. Överprecisering är en betydligt vanligare komplikation: om åklagaren anger att ett brott inträffat under viss tid, vid visst datum, på viss plats eller under

---

²⁴² BRÅ 2019:7 s. 88.

²⁴³ BRÅ 2019:7 s. 80–88, 90–94.

viss omständighet och utredningen kan tyda på något annat eller inte styrker just detta. Vårdslöshet i trafik vid färd norrut som visat sig kunna ha varit söderut exemplifieras som en sådan brist, i det fallet krävdes åtalsjustering för fällande dom. Victor anser inte att smärre avvikelser från beskrivningen bör hindra domstolen, om de inte är av direkt betydelse för ansvarsfrågan. Leder avvikelse däremot till tvivel, behov av annan utredning, eller kunde ha varit skäl för GP att utforma sitt försvar annorlunda kan de dock leda till en friande dom. Kravet på precision är striktare i fråga om *rekvisitomständigheter*, överprecisering vid misshandelsmål tas upp som vanligt förekommande. GU:s beskrivning av händelsen, i exakta slag och angreppssätt, läggs ofta till grund för beskrivningen. Den kan av naturliga anledningar vara svår att styrka fullt ut i utredning. Gränsen för acceptabla avvikelser beskrivs gå vid slag med öppen eller knuten näve mot närliggande kroppsdel och då det istället visat sig ha varit en spark. Liknande problem uppstår enligt författaren vid stöld, om åklagaren preciserat varje stulet föremål måste brott styrkas bortom allt rimligt tvivel i förhållande till vart och ett av dem.²⁴⁴

Dag Victor lyfter frågan om subjektiv täckning²⁴⁵ i förhållande till precisering av orsaksförlopp som en svårighet. Avvikelser mellan gärningsbeskrivningen och GP:s föreställning beskrivs i sig särskilt besvärliga, även frånskilt den rent straffrättsliga bedömningen av uppsåt. Det krävs att GP ”omedelbart insett att han handlat på det sätt som sägs i gärningsbeskrivningen eller att han förstått risken för att vad han gjorde skulle kunna komma att beskrivas på detta sätt.”²⁴⁶ Dag Victor exemplifierar: GP har enligt gärningsbeskrivningen uppsåtligt berövat annan livet genom att kasta denne i en sjö. Av utredningen framgår att GP *avsett* döda GU med ett slag, och trodde det var ett lik som kastats i vattnet. Exakta val av ord och ordföljd i beskrivningen leder, i relation till vad utredningen faktiskt visar, här till helt olika resultat. Så som möjlighet att döma GP för mord, enbart för mordförsök, för ett oaktsamhetsbrott, eller till att GP måste frias. Hur brottet formulerats och individualiserats i beskrivningen är ofrånkomligt sammanbundet med vad åklagaren måste bevisa. I fall där verkligt handlande inte enkelt kan konkretiseras och subsumeras enskilda avgränsade straffbud uppstår svårigheter. Dag Victor tar upp kollektivdelikt och persevererande brottslighet som exempel. I hans mening gör domstolarna klokt i att inte bekymra sig alltför mycket om den exakta antalsräkningen där brottsenheter är problematiska att avgränsa, generellt krävs enbart att det brottsliga förfarandet som sådant individualiseras tillräckligt.²⁴⁷

I **NJA 1991 s. 83** samlade åklagaren ett stort antal fall i två åtalspunkter omfattande en period om cirka tre år. Tre misshandelstillfällen beskrevs närmre till innehåll, kortfattat kring yttre omständigheter så som vid en resa, i ett visst rum, att GP varit berusad eller använt karateslag. Fyra våldtäktsförlopp beskrevs på motsvarande vis. GU:s redogörelse var i övrigt vag i fråga om både tidpunkt, plats och tillvägagångssätt. Den fällande domen, för grov misshandel och våldtäkt, vilade på en samlad trovärdighetsbedömning av utsagan,

²⁴⁴ Victor (2020) SvJT s. 73–75, 79, 81–84, 88–91.

²⁴⁵ Att GP:s handlande fullt ut täcks av dennes subjektiva uppfattning om sitt uppsåt.

²⁴⁶ Victor (2020) SvJT s. 85, *det senare avser likgiltighetsuppsåtets nedre gräns.*

²⁴⁷ Victor (2020) SvJT s. 85–87, 92–95.

de närmre beskrivna tillfällena, och övriga omständigheter: parets ekonomi; relationens betingelser och förlopp; GP:s arbetslöshet och tilltagande alkoholmissbruk; förändrade beteende vid berusning; till en början visad ånger efter övergrepp och GU:s försök till förlåtelse som efterhand inte gått. GP dömdes för de redogjorda misshandels- och våldtäktsfallen, och åtskilliga ospecificerade tillfällen under de tre åren. Kring våldtäkterna fanns viss tvekan, här sågs endast några ytterligare tillfällen styrkta och våldet som använts till tvång med ett undantag som lindrigt. Trots detta valde domstolen att se de kontinuerliga övergreppen i helhet som en sammantaget allvarlig kränkning av GU:s personliga integritet med högt straffvärde. Justitierådet Nyström utvecklade bedömningen i domskälen. VNR präglas enligt HD av särskilda svårigheter i fråga om precisering och bevisvärdering, utmärkande för brotten är att de ofta rör likartade övergrepp som pågått under lång tid. De sociala, känslomässiga och personliga omständigheterna innebär att parterna i det längsta försöker undvika röja det som pågått, utredningen försvåras av att objektiv eller teknisk bevisning sällan kan säkras. Nyström konstaterar att bevisvärderingar vid viss typ av brottslighet inte kan vara skäl att frångå beviskravet, ”det kan däremot vara angeläget att i sådana fall uppmärksamma de speciella omständigheter som ger målen en särart.”²⁴⁸ HD såg svårigheter att få säkra och precisa uppgifter från GU som ”ett särskilt problem [...] vid upprepade övergrepp, där de yttre förhållandena vid skilda gärningstillfällen är ganska likartade”²⁴⁹ och som naturliga för måltypen. Att en eller flera händelser ”framstår med större skärpa”²⁵⁰ angavs däremot inte ovanligt, även då uppgifterna i övrigt rörde ett stort antal tillfällen; var vaga eller sammanfattade. Fann domstolen bevisningen övertygande i förhållande till de närmre beskrivna händelserna kunde det i sig stödja berättelsen i övrigt. Nyström anförde avslutningsvis: normalt krävs att yttre omständigheter som tid och plats för gärningen preciseras och utreds. På grund av nämnda svårigheter måste det ibland godtas att omständigheterna lämnas »i viss mån» öppna. Om tid och plats anges inom vissa ramar bör åtal kunna bifallas även då det inte är fullt utrett när och var gärningarna skett. På motsvarande sätt kan åtal för en serie brottsliga gärningar som beskrivits närmre till innehåll kunna bifallas.²⁵¹

HD tar i olika mån upp opreciserade åtalspunkter i flera fall under nittioalet. I **NJA 1992 s. 446** sågs det sammantaget styrkt att GP utsatt GU för ett stort antal sexuella handlingar. Åtalet rörde grovt sexuellt utnyttjande och grov våldtäkt som skilda punkter, HD gick igenom de två brottstyperna utifrån några närmre beskrivna tillfällen. Domstolen fäste främst vikt vid att GU ”i sin berättelse har återgett ett flertal olika episoder som var för sig innehåller en rad pregnant detaljer som bildar en sammanhållen helhet.”²⁵² och vid teknisk stödbevisning. Att det inte blivit utrett exakt hur många fall det rört sig om, och att varje enskild handling inte kunde bestämmas till tid och plats, sågs inte som ett hinder. Även om våldet, i de fall sådant utövats, inte varit av

---

²⁴⁸ NJA 1991 s 83 s. 101.

²⁴⁹ NJA 1991 s. 83 s. 102.

²⁵⁰ NJA 1991 s 83 s. 102.

²⁵¹ NJA 1991 s 83 s. 83f., 98–102. *Jmfr underrättsdomar i sakomständigheter.*

²⁵² NJA 1992 s 446 s. 466.

allvarligt slag sågs våldtäkterna som delar i en serie övergrepp som sammantaget inneburit en grov kränkning. Rätten anmärkte på att både GP och övriga familjemedlemmar haft ett starkt intresse av att dölja vad som pågick. I **NJA 1993 s. 68** bestod åtalet av tre närmre beskrivna gärningar under en viss tidsperiod: två grova våldtäkter under två år, en av dem preciserad inom två månader; sexuellt utnyttjande av underårig, inom en ettårsperiod. HD fann åtalet styrkt, de tre händelserna stöddes i återgivna kringomständigheter och kopplades till tidsmässiga hållpunkter i GU:s berättelse. I målet fanns även stödjande rättsmedicinsk bevisning. GP dömdes för de tre gärningarna. **NJA 1993 s. 616** samlade övergrepp mot två barn i två skilda åtalspunkter, opreciserade i tid. Den första punkten beskrev tre tillfällen mer ingående, våldtäkt och sexuellt umgänge med barn samt alternativyrkande om sexuellt ofredande. Kring den punkten uppstod oenighet, majoriteten uppehöll sig vid bevisfrågor kring inspelade förhör med barn men valde att döma GP enligt förstahandsyrkandet. Skiljaktiga Justitieråd Gregow och Vengby ansåg inte våldtäkt styrkt, Vängby utvecklade sitt resonemang: I ett stort antal fall har HD tvingats ta ställning till åtal för en lång serie sexuella övergrepp. Det kan »omöjligen begäras» av GU att identifiera »varje enskild gärning till plats, tid eller exakt händelseförlopp. Det måste ändå vara möjligt att döma den tilltalade för ett obestämt antal övergrepp mot offret». ²⁵³ HD har krävt att varje gärningslag ska styrkas: därmed varje enskild slags gärning av olikartad karaktär för att GP ska kunna fällas för brottstypen. De handlingar som bevisats (sexuellt ofredande) är betydligt lindrigare och att de begåtts kan inte anses styrka de andra. Vängeby ansåg videospelade förhör med barn utgöra svagare bevis än en utsaga som lämnas personligen av en vuxen kvinna inför rätten i våldtäktsmål. GP:s försvarare kommer därtill alltid in i processen för sent, då barnen redan intagit en viss position. Vid genomgång av övrig stödbevisning fann Vengeby ingenting att kompensera bristerna i bevisning avseende de grövre gärningarna. ²⁵⁴

Frågan om opreciserade åtalspunkter vid VNR återkom i **NJA 2004 s. 437**, rörande ett stort antal misshandelsbrott under en fyraårig period, varav flera preciserats till exakt dag och omständigheter under nio punkter. Domstolen uttryckte det godtagbart att det »till grund för en fällande dom läggs, förutom vissa detaljerat beskrivna och tidsbestämda gärningar, ytterligare gärningar av likartat slag som begåtts under en viss tidsperiod och där det hålls mera öppet exakt tidpunkt, plats och kanske även tillvägagångssätt för respektive gärning». ²⁵⁵ Angående bevisning lägger **NJA 2010 s. 671** till att prövning av skuld måste ske med beaktan av GP:s begränsade möjligheter till annan motbevisning än sådan om GU:s allmänna trovärdighet. Bristande individualisering *utesluter* inte fällande dom, men stränga krav ska ställas på bevisningen; särskilt på tydlig redovisning av vad varje enskilt varje bevisfaktum ²⁵⁶ avser styrka och bevistemats ²⁵⁷ samband med gärningspåståendet. ²⁵⁸

---

²⁵³ NJA 1993 s. 616 s. 637.

²⁵⁴ NJA 1992 s. 446 s. 446, 465–469; NJA 1993 s. 68 s. 68, 77–80; NJA 1993 s. 616 s. 616, 631–640.

²⁵⁵ NJA 2004 s. 437, s. 466.

²⁵⁶ *Bevisfaktum stödjer eller tillåter viss slutsats om ett rättsfaktum, som t.ex. viss »skada».*

²⁵⁷ *Varje tema är ett påstående eller omständighet, t.ex. om mängd eller typ av narkotika.*

²⁵⁸ NJA 2004 s. 437 s. 464–466; NJA 2010 s. 671, s. 688; *jmfr.* NJA 2005 s. 712 s. 722.

Mot bakgrund av utvecklingen fram till 1996 ställer Dag Victor i sin essä frågan hur gärningar som varken individualiserats till plats, tid, antal eller exakt förlopp ska behandlas rent juridiskt. Han anser HD:s prövning i NJA 1991 s. 83 tyda på att domstolen sett varje misshandelstillfälle som enskilda brott, men samtidigt processrättsligt som en helhet. Ett sådant synsätt framhåller han som ett problematiskt och anmärkningsvärt undantag, om än på många sätt förståeligt och naturligt. Varje närmre beskriven gärning måste i Victors mening då uppfylla individualiseringskravet tillräckligt, om än inte exakt i tid. Vart tydligare upptaget tillfälle bör därför tas upp som en enskild åtalspunkt och prövas på vanligt sätt. Att göra annorlunda leder till för stora lättnader i bevishänseende och GP:s möjligheter att försvara sig försvåras oacceptabelt. Victor kritiserar särskilt att åklagaren i varje steg i det målet lagt till förtydliganden, som väsentligen nya åtalspunkter. Utrymmet att lämna nya påståenden utan åtalsjustering blir för stort. I essän förespråkas ett alternativt synsätt, ett författaren ser att föredra framför hur han tolkat HD:s ställningstagande. Kraven på gärningsbeskrivningen och domstolens prövning av tillräcklig bevisning bör tolkas utifrån konkurrensläran: ses brottsligheten genomgående som en sammantagen enhet är det inte avvikande eller underligt med en fällande dom trots outredda omständigheter. I en sådan ordning krävs inte att varje händelse är bevisad eller individualiserad, omfattning, frekvens och vanemässighet är dessutom faktorer av stor betydelse. Vid praktisk tillämpning bedöms fall av seriebrottslighet ofta på det sättet. Victor såg 1996 inte domarna som ett hinder för en sådan utveckling i praxis, men noterade att förändring medför egna problem och förutsätter lagstiftningsåtgärder. Kvinnovaldskommissionens förslag om ett kvinnofridsbrott såg han som ett klart steg i den riktningen. Victor ansåg, av anledningar han inte ville specificera, förslaget potentiellt riskabelt men ”intressant som försök till nytänkande på ett område där det finns ett klart behov av sådant.”²⁵⁹

6.3 Fridskränkingsbrottet, 4:4a

Kvinnovaldskommissionens betänkande i SOU 1995:60 om införandet av en ny brottsform, avsedd att hantera mäns våld mot kvinnor, grundade sig väsentligen i Leonore E. Walkers våldscykliska modell och normaliseringsprocessen. Kvinnan bryts ner psykiskt, sedan börjar det fysiska våldet. Kommissionen beskrev flera uttryck av PPV: beroende; isolering; kontroll; svartsjuka; emotionellt och latent våld; den utsattes förlorade perspektiv. Mannens verklighet blir det normala, en praktisk och känslomässig dominans utredningen liknar vid tortyr. Kommissionen lade stor vikt vid att kunna fånga den tillvaro, helt karakteriserad av våld, som kännetecknar VNR; den aktiva och dynamiska process vars många mekanismer i förening skapar det verkligt skadliga. Det nedbrytande psykiska våldet betonades särskilt, det enskilt fysiska inte som den främsta faktorn. Därmed lades tyngd vid en perdurerande brottskonstruktion att återspegla brottets särart: övergreppen skulle ses som den tidsmässigt utdragna, pågående process de utsatta upplevde; var gärning ofta led i en lång rad av olikartade slags eller samma brott. Den gängse straffrättens

---

²⁵⁹ Victor (2020) SvJT s. 94–98.

avgränsade handlingsfokus riskerade i utredningens mening förlora helhetsperspektivet, den psykiska påverkan GU utsatts för då mindre tydlig. Faktiska brott riskerade ha preskriberats när de väl framkom. Just helheten, belyst av enskilda detaljer, skulle enligt förslaget vara föremålet vid prövning. I den prövningen skulle även icke kriminaliserade beteenden som effektivt bidrog till situationens psykiska terror kunna ingå. Kommissionen refererade Nyström ur NJA 1991 s. 83 och framhöll det som orimligt att här kräva sedvanlig precision av åklagaren eller GU. De omfattade momenten beskrevs som många och olikartade, tillräckligt vore ”att konstatera att det varit fråga om en rad beteenden olika slag, preciserade till sin karaktär och där man vet att handlingarna utförts inom en bestämd period.”²⁶⁰ Att GP hotat med eller använt fysiskt våld, eller använt annan fysisk eller psykisk påverkan skulle krävas; sammanhållet av att ha varit ägnat att varaktigt kränka GU:s integritet och skada självkänslan. Rekvisitetet avsåg spegla offrens känsla av förlorat människovärde. Regeringens utformning av brottet i prop. 1997/98:55 skilde sig väsentligt från kvinnovåldskommissionens förslag. Den perdurerande konstruktionen tolkades som motiverad av att enskilda, var för sig lindriga, gärningars straffvärde annars stod otillräckligt i förhållande till våldets sammantagna allvar. Bevisproblemen sågs inte heller lösas genom förslaget, den fortlöpande formen i stället för oprecis för att kunna bevisas. Hänsyn till helheten i den särskilt utsatta situationen togs redan, genom närstående som försvärande omständighet vid gradbedömning. Att omfatta icke kriminaliserade gärningar sågs inte förenligt med legalitetsprincipens krav på förutsägbarhet och avgränsning av det straffbara. Propositionen konstruerade i sitt förslag bestämmelsen så att flera enskilda brott av viss typ, i en kontext av VNR, tillsammans skulle kunna ses som en mer straffvärd brottsenhet. Regeringen tog upp att doktrin efterlyst möjlighet att genom lagstiftningen behandla och döma flera brott som begåtts under en tidsperiod som en enhet, då kunde nämligen frekvens, vanemässighet och omfattning vara betydelsefulla faktorer. Med en sådan ordning skulle åklagaren inte heller behöva individualisera och bevisa varje enskild händelse. I propositionen ansågs de efterlysta funktionerna fyllda genom förslaget, i förening med den lättnad kring precisering och bevisning praxis ur NJA 1991 s. 83 medgav. Det var Regeringens mening tydligt att HD där betraktat övergreppen som en helhet. Åklagarens grundläggande bevisbörda för att förfarandet faktiskt ägt rum skulle dock »givetvis inte påverkas». Allvarligare brott beskrevs ofta ingå i de aktuella fallen, men det uteslöt inte att en serie individuellt sett lindriga brott kunde vara ägnade att sammantaget orsaka den skada bestämmelsen avsåg. Med den möjligheten tillvaratogs enligt lagstiftaren kommitténs syfte, att markera allvaret i kvinnovåld och åstadkomma en helhetsbedömning av GU:s situation. Med tanke på att det föreslagna brottet skulle kunna bestå av såväl allvarliga brott som av brott på enskild bötesnivå ansågs utredningens förslag till minimistraff på ett år alltför högt, Regeringen satte minimistraffet till sex månader.²⁶¹

6.3.1 Malou Andersson: 4:4a:s konstruktion

(Avsnittet är författarens perspektiv på det sätt som beskrivits i 1.4)

---

²⁶⁰ SOU 1995:60 s. 306.

²⁶¹ SOU 1995:60 s. 22f., 102f., 300–308; Prop. 1997/98:55 s. 74–82.

4 kap, 4a § BrB konstrueras av brottsliga gärningar som faller under dess *brottskatalog*. Brott utanför katalogen kan endast ges hänsyn i domstolens helhetsbedömning vid straffavvägning. Endast närstående till GU omfattas. Bestämmelsen begränsas till fall där flera brott vart och ett utgjort *led i en upprepad kränkning* av GU:s integritet, till detta hör ett underförstått krav på tillräckligt »tidsmässigt samband». Ytterligare avgränsning görs genom kvalifikation att *allvarligt skada självkänslan*. De två s.k. »öppna rekvisiten» ger 4:4a sin särskilda karaktär och är avsedda att tillåta bedömning av GU:s hela situation. Det bestämmelsen avser hantera är både mångfacetterat och komplext: den måste fånga stora variationer men ändå säkra likvärdig bedömning oavsett vem parterna är. Rekvisiten är normativa, uppsåt behövs endast till de brottsliga gärningar och omständigheter som ligger till grund för bedömningen i åtalet, inte till att de lett till allvarlig skada på självkänslan.²⁶²

En rimlig tolkning av de öppna rekvisiten torde vara att **upprepad kränkning** tar sikte på den del av helhetsbedömningen som avser det systematiska. De gärningar som är aktuella vid prövning ska i sig, eller tillsammans med tidigare dömda (där skuldfrågan är klar), uppfylla kravet. Tillräcklig *upprepning* avgörs i avvägning mellan antal och allvar, desto allvarligare gärningar till karaktär desto färre krävs. Det ligger nära till hands att låta rubricering avgöra. Karaktären, den integritetskränkning brottet inneburit, borde enligt prop. 2012/13:186 bedömas allsidigt utifrån situationen där den förekommit; även utöver det som knyts till brottsbeskrivningsenlighet. Att t.ex. spottas på kunde då i sin kontext vara mer kränkande än en örfil. En sådan ordning skulle minska risken att prövningen reduceras till rent »antal gärningar». Det andra öppna rekvisitet, **att allvarligt skada självkänslan**, torde då mer inriktas på om den upprepade brottsligheten; att omständigheterna kring brotten i sig, GU:s hela situation och utsatthet, sammantaget nått en typiskt sett tillräcklig nivå. I kravet på »tidsmässigt samband», som ska visa på det systematiska i övergreppen, ligger att brotten inte kan ha begåtts för nära inpå eller för långt från varandra. Ur rekvisitens samspel uppstår ständig konkurrens mellan de brott som ingår i 4:4a och de som ska åtalas enskilt. Gärningar som kan ingå i prövning av *upprepning* begränsas, förutom av brottskatalogen, till sådana som anses »karakteristiska» för VNR. Flera grövre brott (t.ex. grova hemfridsbrott och misshandel) ska åtalas för sig och preskriberade brott, utifrån enskilt löpande tidsgränser, kan inte ingå. Det föreliggande åtalet måste i sig bestå av ett tillräckligt antal aktuella brott, de tidigare begångna eller klarlagda gärningar som kan ges hänsyn är enbart relevanta som bevis för upprepning, och vid bedömning av det allvarliga i kränkningen. Hur de enskilda gärningarna i åtalet avgränsas och rubriceras har därmed direkt relevans för 4:4a:s tillämpning. I den kvalitativa bedömningen av båda rekvisiten, vid allvarligare brott accepteras t.ex. längre tid dem emellan, kan att domstol bedömer ett fall av misshandel som mindre grovt innebära brist i tidssamband: var eller en av gärningarna då inte allvarliga nog för att ses sammanlänkade i den tid åtalet avser. Detsamma gäller ifall domstolen gör annan bedömning i grad eller rubricering än åklagaren, som då innebär att flera åtalade brott ses som

---

²⁶² Andersson (2016) s. 119–122, 130, 260f., 263, 265, 301f.

en enhet, eller är preskriberade. Alltför oprecisa åtalpunkter tenderar ogillas och skapar då brister i samband och allvar. Upprepningsrekvisitet får stor betydelse om åtalet rör ett färre antal gärningar, eller många lindriga över längre tid. En tydlig nedre gräns för upprepning saknas. »Underrättspraxis»²⁶³ visar variation, med exempel där handlingsförlopp över några veckor setts som tillräckligt, och andra där regelbundna gärningar över några månader inte varit nog för att se som ett upprepat förfarande. Den enda vägledning som finns från HD är att kontinuerlig misshandel över ett år bedömts nog upprepat.²⁶⁴

I tillämpning behandlas rekvisiten i domskäl ofta med ett blankt konstaterande att de föreligger, eller inte. Hur bedömningen görs framgår sällan, de tycks bedömas som ett, ur samma kriterier: det ena ger det andra. Hur rekvisiten egentligen ska hanteras är oklart, liksom HD:s praxis i frågan. Ur »underrättspraxis» syns ofta återkommande, och till del motstridiga, grunder. Gärningar ses, ur olika skäl, upprepade men inte allvarligt skadliga. En konfliktsituation parterna emellan föranledde exempelvis rätten att se gärningarna otillräckligt systematiska, trots att GU konstaterats vara i en utsatt situation; som ska innebära att mindre krävs för att kränkningar ska ses som upprepade. Brottsubricering avgör ur rättsavgörandena i stort gärningens allvar som kränkning, utvecklingen tyder på att det krävs ett eller flera allvarligare fysiska brott; andra kränkningar än fysiskt våld ses sakna behövlig kvalificering för upprepning. Den grunden gör sig gällande i dubbel bemärkelse, även vid ett stort antal gärningar synes åsamkade skadors allvar i sig ges självständig betydelse, utöver vid rubricering. Tre normalgradiga misshandelsbrott, varav endast ett sågs som allvarligare till art, har bedömts otillräckligt. TR såg i ett annat fall att GP misshandlats GU upprepat i hemmet som särskild utsatthet och fällde till ansvar vid 4:4a. HoVR och HD konstaterade i överprövning endast att de, var för sig måttliga, skadornas karaktär var otillräckliga och dömde för brotten enskilt. Det är inte ovanligt att de omständigheter kring den »hela situationen», som främst torde ha betydelse för om gärningarna sammantaget ägnat skada allvarligt, tas upp i negativ bemärkelse; skäl att inte se dem som upprepade eller skadliga nog. Både GP:s och GU:s sociala status, övriga person och bruk vägs in. Att de som utsätts för VNR ofta är bra på att dölja det, på att bortförklara och projicera funktion, gör att de inte framstår som det ideala brottsoffret²⁶⁵. I 4:4a:s kontext har HD:s exemplifiering av utsatthet i NJA 2003 s. 144, jämte fridskränkingsutredningens praxisgenomgång i SOU 2011/13:108, närmast kommit att utgöra en mall. Enligt den mallen är det som talar för utsatthet: att gärningarna haft förnedrande inslag; att GU saknar socialt nätverk; upplever språkförbistringar; är mer eller mindre utelämnad åt GP; har utsatts i hemmets trygghet; är i utsatt belägenhet genom social isolation; i beroendeförhållande till GP; är fysiskt underlägsen. Mallen stämmer visserligen väl med normaliseringsprocessen, men i förhållande till bestämmelsens hela skyddsintresse kan den synas snäv. Genomgången i SOU

---

²⁶³ Med detta avses här Anderssons empiriska genomgång av 1480 underrättsavgöranden.

²⁶⁴ Andersson (2016) s. 240f., 247f., 268, 274–277, 282–285, 297–300, 310f.; jmf. Anderssons exemplifiering av rubriceringsproblematiken s. 247f. och 295–297.

²⁶⁵ Teori lanserad av Nils Christie där föreställningen om hur ett »idealiskt» brottsoffer bör vara påverkar bedömningen av gärningar och deras kontext i rättshandlingen i alla led.

2011/13:108 kan tolkas så att det som faktiskt beaktas till många delar är detsamma som de generella grunderna för brotts försvårande i 29:4. Där anges utöver det nämnda att utsättas inför gemensamma eller egna barn, eller om GU är betydligt yngre än GP. Vid avvikelser från mallen och idealoffret är utgången inte klar, vilket återspeglas i »underrättspraxis». Framställs GU inte svag, underlägsen och försvarslös utan grälände och provocerande talar det återkommande emot utsatthet i bedömning av båda rekvisiten. Detsamma gäller båda parter alkoholmissbruk, ömsesidigt våld eller konflikter och kontext i skilsmässa eller vårdnadstvist. I RH 2004:48 sågs kvinnans ekonomiska övertag, och ömsesidiga konfrontationer med bakgrund i uppslitande skilsmässa, vid frånvaro av fysiskt våld tala emot utsatthet. Gärningarna sågs förvisso skadliga för självkänslan, men inte allvarligt. I RH 2008:7 konstaterade domstolen flera kränkande övergrepp, men endast vid två olika tillfällen. Vid det senare och allvarligare, där flera hot och misshandel skett, utlöstes de av samma faktor: GP:s vrede över att GU inte kom hem från en väninna som förväntat. Att motiven för brotten tydligt varit det 4:4a avser saknade betydelse i förhållande till brister i omfattning och karaktär. Det skulle kunna ifrågasättas om det är rimligt att upprepningsrekvisitet behäftas med ett kvalitativt krav så som nu görs.²⁶⁶

Ett område där **närstående**begreppet vållar problem i 4:4a:s kontext är vid omyndigas relationer, det finns ingen tydlig praxis i frågan. »Underrättspraxis» visar variation, tillämpningen är inte enhetlig. Omyndiga står formellt under föräldrarnas vårdnad och anses därmed ha trygghet i hemmet. Det påverkar både synen på praktisk bindning, som kompliceras av att de saknar bestämmanderätt över egen ekonomi, boende och övernattnings; och på om de ses som utsatta. Faktisk, stark, känslomässig och praktisk bindning; varaktig relation med dagligt umgänge och återkommande misshandel, har inte setts tillräckligt. Att GU var familjehemsplacerad och inte nödvändigtvis hade den förutsatta tryggheten gavs ingen vikt, inte heller att pojken styrkt hur GU skulle klä sig, omständigheter som annars borde tyda på utsatthet. En annan relation på ett år där GU blivit starkt bunden, nära beroende, och därför låtit GP bestämma på ett sätt som motsvarade faktiskt utsatthet sågs inte heller nog i ljuset av omvårdnadsplikten osjälvständighet. I andra fall har omyndig GU inte ansetts utsatt eftersom övergreppen delvis begåtts i föräldrahemmet, eller inför kamrater, där hon med enkelhet kunnat kalla på hjälp. Som kontrast jämföras ungas relationer i en del fall utan vidare kommentar med närstående. Syftet med regleringen torde inte vara att utesluta unga på den grund att de står under omvårdnadsansvar. Tvärtom kan hävdas att de som tonåringar redan är utsatta: vänskapskretsen av stor betydelse och relationen en stor del av den egna identitetens pågående utveckling. Att berätta om våldet kan innebära att förlora den kretsen. Ur NJA 2004 s. 97 krävs vid närståendebedömning prövning av de faktiska omständigheterna. Att som nu endast hänvisa till föräldrabalken och därmed se utsattheten otillräcklig borde inte vara nog.²⁶⁷

---

²⁶⁶ Andersson (2016) s. 266–268, 279–282, 304–309.

²⁶⁷ Andersson (2016) s. 171–176.

4:4a:s konstruktion skapar en tydlig gräns för det brottsliga, klart positivt ur rättssäkerhetssynpunkt. VNR präglades länge av viss dubbelhet inom straffrätten, samtidigt försvårande och ofta särreglerat för att ”värna om den privata sfären och familjelivets helgd.”²⁶⁸ Införandet av ett brott som särskilt framhäver VNR är betydelsefullt. Trots att 4:4a inte avgränsas till särskilda bestämmelser i de kapitel som ingår i brottskatalogen kommer åtskilliga aldrig att användas i praktiken. Begränsningen till det »typiskt integritetskränkande» innebär att många vanliga brott vid VNR exkluderas, det sker även genom konkurrensregler och rubricering. Det psykiska våld som utgör mycket av det beteende kvinnovåldskommissionen sökte fånga utgörs av en mängd olika handlingar. En del av dem tydligt straffbara, men i stort utanför straffsystemet: när de väl omfattas ofta som ofredande. Det kan diskuteras om detta inte är ett problem. Hänsyn till den bredare bilden kan i och med 4:4a:s öppna rekvisit tas i större mån än tidigare, men konstruktionen motsvarar inte fullt ut de tankar som låg bakom lagstiftningen. Den möjlighet som ändå ges att beakta kontexten och det systematiska ställer stora krav på rättstillämparen att göra en bred och allsidig bedömning av den enskildes situation. Det kan finnas ett motstånd i tillämpningen mot att hantera det bredare perspektivet, faran är att kopplingen till det bakomliggande syftet tappas bort och bedömningen blir närmast slentrianmässig. Det är enklare att utgå från det konkreta, gärningarna och det som därigenom är bevisat; helhetsbedömningen som ska göras faller då lätt bort. Det kan konstateras att bestämmelsen på grund av sin konstruktion inte fullt ut kan fånga det identifierade samhällsproblemet. Samtidigt måste man kanske acceptera vissa begränsningar i hantering med straffrättsliga medel, att allt inte går att göra med lagstiftning. Lagstiftaren måste verka inom ramarna för vad som kan hanteras i en brottsprocess, det som går att utreda och försvara sig mot i förhållande till rättssäkerhet och förutsägbarhet. Det måste kanske accepteras att det inte går att förena intresset att fånga hela den utsattes situation med det av en tydlig och rättssäker reglering. Ambitionen måste däremot vara att, så långt det låter sig göras inom det straffrättsliga ramverket, verka för att lagstiftarens intention upprätthålls. En risk med brottskonstruktioner byggda kring forskning om beteenden i givna situationer är att både GP och GU lätt tillskrivs vissa egenskaper. De som avviker från bilden träffas inte på avsett vis. Det gäller både förövare, som ses mindre klandervärda, och offer; som ses icke idealt, mindre skyddsvärt eller utsatt. När man, som här, utgår från en vis grupp blir diskrepansen mellan vad som enligt förarbetena *bör vara* och *vad som är* än större. Grupper som inte kan identifieras ur den beskrivna kontexten riskerar osynliggöras.²⁶⁹

6.3.2 Tillämpning och utveckling

Uppklarning av **4:4a** minskade från 40% 2004 till 16% 2016, även anmälda brott och fällande domar minskade. Självrapporterad utsatthet för IPV²⁷⁰ ökade under samma period och anmälningsbenägenheten förblev stabil.

²⁶⁸ Andersson (2016) s. 130.

²⁶⁹ Andersson (2016) s. 130, 256–259, 310–318.

²⁷⁰ Rapporten berör den del av 4:4a som inte enbart avser IPV (1st, Grov fridskränkning) mycket begränsat, för den intresserade se BRÅ 2019:8 s. 75–77, 140–142.

Minskningen i uppkläring konstateras vara del av en motsvarande större trend för brott mot person, men ytterligare påverkad av faktorer som inte kan förklaras så. BRÅ söker i rapport 2019:8 svar, grundat i ett omfattande och allsidigt material ur fyra nedslagsår²⁷¹. Problem framkommer i rättsaktörernas hantering genom rättskedjan, från *anmälan* till *åtal* och i *domstol*.²⁷²

Bara 5% av de utsatta **anmäler**, men de kvinnor som gjort det är 50 gånger mer benägna att anmäla igen vid upprepning inom ett år; en sannolikhet som ökar för varje ytterligare anmälan. Tröskeln till den första uppges i rapporten vara hög, ytterligare höjd av att rättsprocessen upplevs kvävande och av rädsla för misstro och kränkande bemötande. För utsatta över tid är familj och omgivningens reaktioner och stöttning i beslutet betydelsefullt. Tillgängligheten för funktionsnedsatta, de med annat modersmål eller i missbruk konstateras problematisk, med än högre tröskel som resultat. I intervjuer beskrivs positiv utveckling på området, men att problem återstår. De specialister inom polisen som tillfrågats återger upprepat utsatta som utstått allvarliga brister i bemötande, att de fått driva på utredningar mot föreställningar så som att GU håller på med »fylletjafs» och »inte är klok»: »det bemötandet de fick [...] så skulle jag som kvinna hellre ta ett par smällar tror jag än att vända mig till polisen igen.»²⁷³ Ärenden med GU som uppfattas besvärliga, har missbruksproblem eller återkommer läggs ner tidigare och oftare än de borde. Förtroendet för polis och rättsväsendet som helhet, i sak och bemötande, upplevs mycket lågt hos upprepat utsatta. Skadat förtroende uppges svårt att reparera och GU:s medverkan är ofta central för uppklärande. Anmälan beskrivs sällan ske vid första slaget, den utlöses i en majoritet av fallen av enskilda –fysiskt våldsamma– akuta situationer där rädsla för liv och hälsa motiverar. BRÅ konstaterar en tydlig förändring över tid mot att anmälan som upptas av polis på plats består i underbrott, och att antalet ökat: från 1,7 i snitt 2004 till 3,0 i snitt 2016. Det görs i teorin för att kunna samla ihop dem till 4:4a i ett senare stadie, konsekvent syns att bara 7–10% av alla underbrottsmisstankar faktiskt omrubriceras. Även i de fall händelsen upptas som 4:4a på plats syns en markant ökning av ingående brott 2016, mot 3–5 eller fler. Andra anmälningar, som utgör 14–21%, där GU kontaktar polis i icke-akuta situationer beskrivs av BRÅ som resultat av ett »övervägande över tid». De sker som ett sätt att värna sin säkerhet, markera att GU inte tolererar mer våld och för att få yttre bekräftelse på att GP handlat orätt. BRÅ noterar att GU i de fallen oftare kan och vill anmäla fler än en händelse, men även en utveckling mot att inga brott specificeras i tid och rum. Ansträngd personalsituation och hög arbetsbelastning betonas, utredningar om 4:4a beskrivs komplicerade och särskilt sårbara i det avseendet. Åklagare citeras om att polisen jobbar för att överleva med akuta ärenden, grova häktningsbrott utreds men »de här brotten där målsäganden inte vill vara med, de skrivs av väldigt snabbt»²⁷⁴, brott däremellan läggs på hög. Processekonomisk hänsyn blir framträdande, antalet brottshändelser sällas och bara så många som anses tillräckligt för att nå de rättsliga kraven

---

²⁷¹ Åren 2004, 2008, 2012 och 2016. Se BRÅ 2019:8 s. 30–37 för detaljerad redogörelse.

²⁷² BRÅ 2019:8 s. 6–9, 16f., 42–47, 78f., 81f., jmf. 9–15.

²⁷³ BRÅ 2019:8 s. 95.

²⁷⁴ BRÅ 2019:8 s. 90.

utreds. Förundersökningen begränsas jämfört med vad GU berättat. Att lagföra enstaka brott med bra bevisläge prioriteras, både polis och åklagare strävar efter att snabbt skriva av anmälningar med uppfattat dåligt bevisläge. Hela ärenden åtalas istället som enskilda brott. Effektiviteten motiveras med bättre förståelse för vad som behövs för fällande dom och större samsyn mellan aktörerna. Poliser uttrycker i intervjuer att de bara ska fokusera på var, när, hur, och på stödbevisning. Andra får ta biten med att sitta och lyssna.²⁷⁵

Polis beskriver sig snabba att uppmärksamma de fall av helt våldspräglade kvinnor de kallar »klassiska», de som blivit ”helt normaliserad[e] i något väldigt destruktivt”.²⁷⁶ BRÅ återger en dubbelhet bland de intervjuade aktörerna; en upprördhet över att det psykiska våldet, ”det som förstör kvinnan”²⁷⁷, inte värderas högre. I intervjuer uppges samtidigt att det kontrollerande och verbala våldet fått allt mindre vikt vid förhör, utredningen styrs in på ett snävare sätt. Det »juridiska» ställs i kontrast mot det »utsvävande», »lullet» eller »mjukvaran», vilket anses ligga utanför det polisiära arbetet. Underbroten är olika svåra att utreda och bevisa, det är särskilt påtagligt vid ofredanden, hot och icke-verbalt våld, men även vid sådant som skadegörelse. Saknas vittnen eller bevisning i skrift går det sällan att nå ett bra läge. Samstämmigheten rättsaktörerna emellan beskrivs mycket stor i fråga om hur många och vilka kränkningar som krävs: upprepat, allvarligt fysiskt våld är utgångspunkten för att 4:4a alls ska komma på fråga; minst tre händelser av normalgraden. De ska dessutom ligga i närtid. Andra brott ses inte som underlag på egen hand, mer som att de kan »läggas till». Åklagare citeras: ”säg tre ofredanden och två olaga hot, det blir ingen grov kvinnofridskränkning”. Återkommande anses det krävas mycket omfattande brottslighet för att åtala på lindrigare punkter, hur mycket tycks svårt att konkretisera eller exemplifiera.²⁷⁸

Utöver bevisning lyfter BRÅ fram flera problem vid både **åtal** och i **domstol** i relation till 4:4a:s öppna rekvisit. I fråga om att »allvarligt skada självkänslan» får GU:s agerande i rätten särskilt stor betydelse om allvarligt fysiskt våld inte förekommit: ifall hon visar sig rädd eller nedtryckt av GP, hur långt hon kommit i att bearbeta att ha blivit utsatt och hur hon uttrycker sig. Konstant verbalt våld bedöms i rätten ibland som ofredande jämte hänsynslöshet, ibland ogillas det som förolämpning. I andra fall ses det som en ytterligare kvalificerande omständighet som behövs *utöver* det fysiska våldet. Enligt åklagare får ”det vardagliga som [gärningspersonen] gör, det får ju inte riktigt genomslag i domstolen.”²⁷⁹ De beteendena värderas inte särskilt. Även det tidsmässiga sambandet vållar problem, perioder om tre till sju dagar beskrivs som för korta och fyra till sex veckor som typiska gränfall till för långa. Händelser utspridda med ett halvår emellan uppges för utspridda utan sammanbindande ospecificerade åtalspunkter, som i sig beskrivs svåra att få godkända. Nedvärderingen av övriga kränkningar försvårar. Tidssambandet

²⁷⁵ BRÅ 2019:8 s. 27–29, 48–50, 61–64, 67–69, 90–92, 94–97, 101–103, 122–124.

²⁷⁶ BRÅ 2019:8 s. 128.

²⁷⁷ Ibid.

²⁷⁸ BRÅ 2019:8 s. 124–129.

²⁷⁹ BRÅ 2019:8 s. 127.

går förlorat eller försvagas när hänsyn inte tas till det psykiska våld som pågått. Mindre än 50% av undersökningsårens åtal rör utsatthet i längre än ett år. Under rubriken *högre trösklar efter straffskärpningen 2013* konstaterar BRÅ att straffhöjningen lett till tydlig ökning i både antal utdömda fängelsestraff och i genomsnittlig strafftid. Utifrån intervjuer även en tröskeleffekt, särskilt för de straffmässigt lindrigare brotten. Jämförelser görs i alla steg utifrån en uppfattning att gärningarna kvalificeras genom vid 4:4a straffmässigt snarlikt värde: i bedömning av gärningars typ och mängd, om de är nog för upprepning eller kränkning. Den gränsen uppfattas högre än tidigare, en polis uttrycker det ”tre fall av ofredande är väldigt tveksamt om det skulle kunna generera nio månaders fängelse. Det finns ju inte i min värld i varje fall.”²⁸⁰

Fällandegraden, både generellt och särskilt i relation till antal anmälda brott, har minskat sedan 2009; men ökat något i förhållande till antalet väckta åtal. Den ökningen tolkar BRÅ som anpassning till ett allt högre upplevt krav på stödbevisning till varje enskilt brott, och att allt fler brott krävs för att nå kvalifikation. Strängare praxis för målsägandeutsagor och ord- mot ordsituationer uppges ha haft tydlig inverkan i hanteringen. Vissa åklagare menar att domstolarna anpassat bedömningen vid 4:4a till den i andra brott och inte ser till det sammanlagda på samma sätt som tidigare. Andra beskriver att domstolarna över tid blivit mer »stelbenta» och »formalistiska» i sin bedömning som resultat av generationsskiften i domarkåren. BRÅ:s analys av materialet stödjer i fråga om 4:4a den bilden: mer robusta åtal, strukturerade efter rättsformen från början. Nu räcker inte tre till fyra preciserade misshandels eller hotbrott, allt fler åtal med sådant innehåll läggs ned och åtalas istället enskilt. 2016 specificeras i snitt 7,4 gärningar; med tydlig utveckling mot än fler, och åtal innehåller 6,7 underåtalpunkter med samma trend. Utvecklingen återspeglas i domslut, 2016 var det vanligast att fällande domar för 4:4a omfattade nio eller fler underbrott, jämfört med fem till sex tidigare år. De öppna rekvisiten framträder även som huvudanledning då åtal för 4:4a ogillas och domstol istället dömer för brotten enskilt. Brottsligheten anses inte nog allvarlig eller kvalificerad (31–56% av domarna under nedslagsåren) eller inte som en upprepad kränkning (22–52%). Otillräcklig stödbevisning utgör ett vanligt skäl (13–37%) liksom otillräckligt tidsmässigt samband (17–28%). Allt material visar också entydigt på att fysisk misshandel genomgående dominerar rättshanteringen, 76% av åtalen och 84% av fällande domar inbegrep 2016 tre eller fler misshandelsbrott, nära samtliga fällande domar minst ett. De två brott som annars förekommer i beaktansvärd utsträckning är *olaga hot* (i 50% av åtal 2016, 1,5st i snitt) och *ofredande* (22%, 0,5st i snitt). Övriga underbrott förekommer i cirka 10% av åtalen. Samlingsåtalpunkter, där opreciserade brottshändelser i regel ingår, uppges ha blivit allt svårare att få godkända över tid. Bedömningarna skiljer sig beroende på vem som är ordförande i rätten, om de ogillas eller inte och vad de bedöms som. I intervju beskrivs de som en »slasktratt», mer något som kommer till domstolens kännedom. Samlingsåtalpunkter förekommer också i allt mindre mån, bara hälften av åtalen hade 2016 någon sådan punkt och inga åtal grundas (till skillnad från föregående år) helt på sådana punkter.²⁸¹

²⁸⁰ BRÅ 2019:8 s. 126–129, 134–137, *slutcit* s. 126.

²⁸¹ BRÅ 2019:8 s. 103–111, 113f., 115–119, 121, 129–131, *jmfr.* s. 111–115.

BRÅ sammanfattar rapportens slutsatser: återkommande framhålls utmaningar med brott som är svåra att precisera i tid och rum, svårigheter som återspeglas i rapportens huvudresultat. Den kvarvarande minskningen i upplärning beror på en gradvis förskjutning över tid, en samverkande cirkelrörelse där rättshandlingens led påverkar varandra i båda riktningar. Beslut och arbetssätt formas av erfarenhet av rättsligt utfall och påverkar i sin tur nästkommande ärenden. Aktörerna strävar efter att »ligga rätt», anpassat till interna förväntningar och till nästa led i rättskedjan. Den rättsliga ramen har blivit tydligare för de rättsaktörerna, eventuellt på bekostnad av att den del av de utsattas upplevda verklighet som inte passar in förloras. För att rättskulturen, van att hantera enskilda händelser och synliga lättmätta skador, ska kunna hantera brottslighet konstruerad ur kumulativa, mångfacetterade processer krävs i BRÅ:s mening möjligen en större systemförändring av rättsväsendets arbetssätt. Det är viktigt att fråga sig vilka verktyg ny lagstiftning egentligen ger de rättsliga aktörerna. Svårigheter med bevisning kvarstår och det är fortfarande svårt för rättsväsendet att ingripa i våldspräglade relationer innan övergreppen eskalerat till de allvarliga. Den mest angelägna frågan att ställa angår lagstiftarens intention: att 4:4a ska fånga även relativt lindriga gärningar. I ljuset av kvarstående svårigheter och utmaningar konstaterar BRÅ att det »väcks en rad frågor i relation till utvecklingen rörande grov kvinnofridskränkning i Sverige.»²⁸²

Regeringen tar upp BRÅ:s rapport i proposition 2020/21:217 *Skärpta straff för våld och andra kränkningar i nära relationer*, i samband med ytterligare straffhöjning av 4:4a på ursprunglig hemställan av polismyndigheten. Myndigheten sökte därigenom bättre återspegla brottets allvar och öka möjligheten att tvångsvis säkra bevisning där GU inte samtyckt. Utredningen bakom propositionen presenterade i SOU 2020:57 alternativa förslag till bevissäkring, både den och majoriteten av remissinstanserna ställde sig emot straffhöjning: flera uttryckte farhågor att brott alltmer kommer dömas som underbrott, i att skillnaden i straffskala upplevs för stor. Den linjen förespråkas även av utredningen. Regeringen lägger i propositionen tyngdpunkten vid den av BRÅ:s slutsatser, ur ett PM 2018 och ur rapport 2019:8, att tidigare skärpning haft tydlig effekt både till antal utdömda fängelsestraff och till längd. Övriga slutsatser berörs kort: delad trend med brott mot person; ökad registrering av underbrott; att åtalen blivit färre men säkrare; kvarstående minskad trend på grund av personalbelastning och utredningsförutsättningar. Även att fysiskt våld bildar utgångspunkt och andra gärningar uppfattas komplettera men inte utgör eget underlag. Ytterligare straffhöjning motiveras i Regeringens mening av proportionalitet. Straffen för många andra brott har höjts, det krävs därmed även här för att 4:4a:s straffskala ska motsvara dess allvar i proportion. Utredningens slutsatser, grundade i skälighetsbaserade jämförelser med de olika underbrottens straff, kritiserar som missvisande. I den jämförelsen förloras i regeringens mening en mycket viktig aspekt: den upprepade kränkningens betydelse. Regeringen hänvisar direkt till prop. 2012/13:108 s. 18, där det konstateras att även då endast lindriga gärningar ingår i ett mönster

---

²⁸² BRÅ 2019:8 s. 145–149, *slutcitats s. 148*.

som sammantaget bryter ner den utsatta är det tveksamt om brottet verkligen kan ses mindre allvarligt än grov misshandel. Därtill att 4:4a i *första hand* tar sikte på de lindrigare brotten. I 2021 års proposition betonas jämförelsen med grov misshandel och det brottets straffskala anförs som skäl att höja minimi-straffet. I propositionen anmärker Regeringen även, angående att lägga förtal till brottskatalogen, att det brottets förhållandevis ringa allvar ur straffskalan sett inte är ett vägande skäl att lämna det utanför. Själva tanken med konstruktionen uppges redan vara att omfatta lindrigare gärningar och ge dem ett högre straffvärde i sin kontext. Mot övriga farhågor anförs tidigare skärpnings positiva aspekter, och att det sedan dess inte skett några avgörande förändringar i vad som åtalas under 4:4a. Att färre åtal väcks går enligt Regeringen inte att hänföra till straffhöjningen, minskningen började flera år innan. Den farhåga som fanns även 2013, att domstol skulle börja döma för underbrott i större utsträckning vid en höjning, ska därmed inte överdrivas. Likt i prop. 2012/13 är Regeringens slutsats: ”det [finns] således inte anledning att tro annat än att domstolarna kommer att tillämpa lagstiftningen på avsett vis.”²⁸³

6.4 Förföljelse och kontaktförbud

Justitiekommittén uttalade sig 2005, efter inhämtande av ett stort antal remisser, om allvaret i **systematisk förföljelse**; om vikten av ett helhetsperspektiv och av att ge de som utsätts samhällets fulla stöd. Frågan ansågs inte kunna vänta. Ett problem som lyftes särskilt var att förföljelse inom rättssystemet sågs som olika brott, flera remissinstanser påpekade även vikten av bättre *hot- och riskbedömningar*. BRÅ:s studie i rapport 2006:3²⁸⁴ visade att ca: 134 000 personer årligen drabbades av skrämmande trakasserier. Bara 33% anmälde, 80% av anmälningar ledde inte till någon påföljd. Trakasserier konstaterades genomgående allvarligare desto närmre relation parterna emellan. De vars förföljare var en nära relation, 25% av de drabbade, upplevde utsattheten värre och påverkades mer: 38% hade någon gång sjukskrivit sig som resultat. Rapporten lyfte särskilt fram de 30 000 kvinnor som varje år utsatts, och kommenterade att det som framträtt; ur såväl kvantitativ analys som svar ur intervjuer, var ”en stark bild av psykisk terror”²⁸⁵. BRÅ beskrev skillnaden mellan stalkningsoffren och andra brottsoffer, att ”brottet inte är en avslutad händelse som har ägt rum, utan ett pågående förlopp som sträcker sig in i framtiden.”²⁸⁶ Som det mest angelägna framkom, ur intervjuer med polis och åklagare, att med lagändring fånga upp ickekriminaliserade beteenden. Förföljarna lärde sig i de intervjuades erfarenhet snabbt var gränsen för det straffbara gick och höll sig utanför den. För offren förblev effekten lika skrämmande. Stalkningsutredningen konstaterar i SOU 2008:81 att problemet med förföljelse är omfattande, de som utsätts drabbas av psykiskt, socialt och ekonomiskt lidande. Utredningen lade därför dels förslag om ett nytt brott, *olaga förföljelse*, och

---

²⁸³ Prop 2020/21:217 s. 11–16, 19, *slutcitrat s. 15f., jmf. prop 2012/13:108 s. 19; BRÅ PM 2018 s. 8f., 28f.; Jmfr. BRÅ 2019:8 s. 137.*

²⁸⁴ *4000 slumpmässigt valda intervju personer. Se urval och felkällor i BRÅ 2006:3 s.64f.*

²⁸⁵ BRÅ 2006:3 s. 10.

²⁸⁶ BRÅ 2006:3 s. 12

dels förslag om förändring i lagen om *besöksförbud*. Utredningens genomgång visade att den lagen under 20 år trots flera reformer fortfarande inte erbjudit effektivt skydd. Mycket högt ställda integritets och rättssäkerhetskrav stod i många fall som oöverstigliga hinder för tillämpningen. BRÅ:s samtida rapporter i frågan²⁸⁷ pekade enligt utredningen entydigt på ett starkt behov av att göra lagen mer effektiv. Av alla besöksförbud överträdde 33–50%, sällan med påföljd. Genomgående stod bevisvårigheter hinder, och att gärningarna inte sällan kunde beskrivas bagatellartade utanför sitt sammanhang. Bevisvårigheter återkom även för beviljande av ett förbud, som i praxis och tillämpning i praktiken krävde att GP dömts för brott mot GU. Förbud förutom sådant brott konstaterades mycket svårt, enligt vissa rent omöjligt, att få tillstånd. Brottkravet bekräftades av BRÅ:s utredningar. Åklagares riskbedömningar grundade sig, som ansökans substans, i stort på förekomst av styrkta anmälda och begångna brott. Saken komplicerades enligt BRÅ ytterligare av att de brott som endast anmälts sällan kunde styrkas i ord- mot ordsituationer där annan stödbevisning saknades. Prövningens brottsfokus motiverades bland annat av ofta förekommande konflikter mellan parterna, som skulle lösas på andra sätt och ansågs tala emot utfärdandet av besöksförbud.²⁸⁸

Brottet stalkningsutredningen föreslog, **olaga förföljelse (4 kap. 4b § BrB)** stod inför frågor och utmaningar snarlika de kvinnovaldscommissionen mött i sitt arbete med 4:4a. Stalkningsutredningen anförde, angående behovet av att utvidga det kriminaliserade området: ”uppräknningen kan göras lång över i dag ej straffbara beteenden som av den förföljda upplevs som synnerligen påfrestande.”²⁸⁹ Med uttrycklig hänvisning till regeringens resonemang i prop. 1997/98:55 *kvinnofrid* och med huvudsakligen samma argument strukturerades bestämmelsen kring upprepade befintliga brott, och kring NJA 1991 s. 83 som möjlighet till bevislättning vid mer opreciserade gärningar. Som nödvändig förutsättning skulle krävas att GU:s integritet kränkts, vilket framhölls som i princip givet vid systematisk förföljelse, så pass att förslaget snarare lade tyngdpunkten vid det sammantagna handlingsmönstret som sådant. Avgörande var enligt utredningen att alla straffvärda förfaranden inom skyddsområdet, en händelsekedja av olika gärningar över tid, skulle omfattas. Det straffbara området avgränsades, med detta i åtanke, i utredningens mening bäst genom en specifik brottskatalog. Brottet avsåg fylla ett utrymme mellan 4:4a och enskilda brott, med tydligare tonvikt på var för sig lindriga brotts sammantagna effekt. Att inkludera icke straffbara gärningar i det nya brottet ansågs oförenligt med legalitetsprincipens krav. Utredningen såg det därför som kritiskt att de kränkningarna istället hanterades genom det föreslagna *kontaktförbudet*, där överträdelser sedan kunde falla under förföljelsebrottet. Regeringen antog i prop. 2010/11:45 i huvudsak utredningens förslag, men drog utformningen längre åt 4:4a. Det gavs en mer uttrycklig »ägnat att» karaktär, där det upprepade handlandet objektivt sett ska framstå som påträngande, besvärande eller som ett angrepp. Uppreppningskravet omformulerades till att var och en av gärningarna ska ha utgjort led i en upprepad

²⁸⁷ Jmfr. t.ex. BRÅ 2015:3, *Kontaktförbud, en utvärdering av ändringarna i lagen 2011*.

²⁸⁸ SOU 2008:81 s. 17–19, 93, 97f., 117f., 139–142, 147, 150–153; BRÅ 2006:3 s. 7f., 10, 14, 35–39.

²⁸⁹ SOU 2008:81 s. 121.

kränkning av integriteten. Gentemot remissinstansers anföranden om att bestämmelsen borde utvidgas till att omfatta t.ex. psykisk påverkan svarade Regeringen: ”med hänsyn till att oönskade kontakter som i sig inte är straffbara kan omfattas av ett kontaktförbud finns det enligt regeringen inte något påtagligt behov av en utvidgad kriminalisering.”²⁹⁰

Förföljelsebrottets tillämpning kommenteras av Malou Andersson. Bedömningen av gärningarna görs mycket likt 4:4a. Upprepade lindriga brott har i större utsträckning bedömts kvalificerade om de varit synnerligen besvärande, påträngande och upprepade. Skillnaden i rekvisit, att det endast krävs att integriteten kränkts, kan innebära att upprepningsrekvisitet här främst blir en fråga om antal. HD har i **NJA 2020 s. 216** uttalat att fokus för brottet är det samlade agerandet som påtagligt integritetskränkande och allvaret i upprepade brott med integritetskränkande samband. Trots att bestämmelsen inte har ett uttryckligt »ägnat att» rekvisit såg HD anledning att bedöma ”om och i vilken utsträckning gärningarna typiskt sett skadar målsägandens självkänsla”²⁹¹ vid straffvärdering. Påföljden vid olaga förföljelse ska vara högre än ett gemensamt straff som annars utdömts för gärningarna var för sig. Ett fall av misshandel, tre ofredanden och ett fall av olovlig identitetsanvändning över en period om nio månader gav därmed sju månaders fängelse.²⁹²

Av särskild vikt var alltså enligt Stalkningsutredningen att **överträdelse av kontaktförbud** stod del i brottskatalogen, med införande av ny lag att ersätta det tidigare besöksförbudet (se nuvarande **1 & 24 §§**, LoK, Lag (SFS 1988:688) om kontaktförbud). 1 § innebär ett generellt förbud (med få och specifika undantag) mot alla typer av kontakter mellan GP och GU, oavsett form, innehåll och syfte. Utredningen ansåg, med stöd av BRÅ, att en total översyn var starkt behövlig; problembilden med besöksförbuden som konstruktion sågs så omfattande att lagen som helhet borde förnyas. En ändamålsenlig utformning av lagen angavs vara en förutsättning för att skydda de som upprepat utsatts för förföljelser, hot och trakasserier av en partner eller tidigare partner. För att komma till rätta med att brottslighet fått alltför stor betydelse för riskbedömningen lades förslag på att utmönstra exemplifieringen i bestämmelsen av brott som en särskild omständighet av vikt. Lagens tillämpningsområde borde vidgas och kriterierna omvärderas. En tydlig proportionalitetsbedömning skulle nu i stället vara grunden för prövningen. Särskild hänsyn skulle i den prövningen tas till faran för våld eller hot mot skyddspersonen, och även till andra motstående intressen som integritet och frihet. Den avvägningen ansåg utredningen stå nog garant för rättssäkerheten, skälen för ett förbud måste överväga det intrång eller men för GP det kunde innebära. En »klar risk» att utsättas för brott skulle vara tillräckligt för förbud. Krav på tidigare brott skulle inte längre ställas, att fästa för stor vikt vid sådana parterna emellan beskrevs olämpligt. Med korrekta verktyg borde beslutsfattaren oavsett kunna urskilja de konflikter med konkret hotbild där det utifrån särskilda omständigheter förelåg risk för brott. Utredningens förslag

²⁹⁰ SOU 2008:81 s. 116f., 121–124, 129–134, 340f.; prop. 2010/11:45 s. 65–73, *slutcit*at s. 67.

²⁹¹ NJA 2020 s. 216 s. 224.

²⁹² Andersson (2016) s. 279f., NJA 2020 s. 216 s. 223–226.

byggdes på en avgörande förutsättning; ett fungerande system för **hot- och riskbedömningar**, som nu skulle vara ett regelmässigt krav och grunden för proportionalitetsbedömningen. Utredningen framhöll förtjänsterna kring befintligt arbete på området: moderna instrument med god evidens, främst i form av strukturerade kliniska bedömningar. Två verktyg berörs av utredningen, i samband med ett utvecklingsprojekt i samarbete med länspolis: SARA:SV och SAM. Det senare bedömer förföljelsen och beteendena i sak, riskfaktorer hos GP (t.ex. attityder, tillvaro, bakgrundshistoria) och sårbarhetsfaktorer hos GU (t.ex. upplevelse av förföljelsen, tillvaro, bakgrundshistoria). Henrik Belfrage och Susanne Strand konstaterar i sin redovisning av projektet 2007 att verktygen utgör goda komplement till varandra, SAM ger fördjupad analys där sådan behövs. Risk- och sårbarhetsfaktorer talar, desto mer sådana förekommer, enligt rapporten *för* en bedömning av tillräcklig fara i polisens arbete. Riskfaktorerna bör, för att ge en så fullständig bild som möjligt, i författarnas mening vara en viktig del av bedömningen. Verktygen fungerar enligt redovisningen väl i den praktiska verkligheten, men frustrationen beskrivs stor hos poliser som deltagit i projektet. I intervjuer uppgavs att GP alltför lättvindigt och utan risk för lagföring kunde plåga en expartner psykiskt. Utvecklingsarbetet med riskbedömningsverktygen upplevdes ibland meningslöst eftersom polisen ändå inte tyckte sig ha fungerande medel att använda till svar. Stalkningsutredningen föreslog, som ytterligare åtgärder för att hantera bevisproblemen vid överträdelser, utökad möjlighet till elektronisk övervakning och möjlighet att utvidga förbudet till ett visst större område. De ringa överträdelser av förbud som tidigare varit straffria föreslogs nu straffbeläggas. Överträdelser konstaterades i sig vara ett sätt för GP att demonstrera kontroll. Sådant som för andra tycks bagatellartat beskriver utredningen förödande för GU:s upplevelse av trygghet och skydd.²⁹³

Regeringen godtog utredningens förslag i fråga om terminologi och en proportionalitetsbedömning som grund. Set sågs även uppenbart att besöksförbudet inte fått tillräckligt effekt, tillämpats för restriktivt och att brott spelat för stor roll i riskbedömning trots uttryckligt exemplifierande funktion. Hot- och riskbedömningar ansåg Regeringen alltför osäkra, byggda på faktorer som attityder, allvarliga sociala problem, ekonomiska problem och psykisk ohälsa. Regeringen framhöll att tidigare brott mot GU även med de instrumenten var ”en betydelsefull omständighet av obestridlig karaktär”²⁹⁴ och skulle förbli det även om exemplifieringen togs bort. Regeringens bedömde därför att brott mot den andres (eller annans) liv, hälsa, frihet eller frid alltjämt skulle beaktas särskilt. Reformarbete genom flera propositioner 2013, 2018 och 2021²⁹⁵ har därefter successivt sökt göra förbudet mer verksamt. Lagen har till många delar närmast sig, eller utökad, utredningens ursprungliga förslag där regeringen 2010 var återhållsam. Trösklarna i proportionalitetsbedömningen för utökade åtgärder har sänkts och presumption för elektronisk bevakning vid överträdelse har införts av bevishänsyn. Övervakning kan även användas som

---

²⁹³ SOU 2008:81 s. 94–97, 132f., 147–149, 152–154, 157f.; Belfrage & Strand (2007) s. 16f.

²⁹⁴ Prop. 2010/11:45 s. 39.

²⁹⁵ Jmfr. *utvecklingen i prop. 2012/13:186, Prop. 2017/18:81 och Prop. 2020/21:217 med utredningens förslag och regeringens uttalanden i prop. 2010/11:45 avsnitt 5 och 6.*

förstahandsåtgärd i särskilda fall. Straffskalan har skärpts, även lindriga överträdelser som tidigare var straffria ger efter 2021 böter. I prop. 2020/21:217 svarar Regeringen på en förfrågan om att förtydliga de omständigheter som talar för elektronisk övervakning: prövningen ska alltid, oavsett övervakning, utgå ur en riskbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Exempel uttrycks svåra att ge, men de generella omständigheter som redan beaktas vid bedömning anges som relevant utgångspunkt: "[...] t.ex. tidigare brott mot skyddspersonen, karaktären av sådana brott och om det rör sig om enstaka eller flera gärningar."²⁹⁶

Riksåklagarens riktlinjer för kontaktförbud i RåR 2015:2 går, med Åklagarmyndighetens handbok RÄV 2023:1 som komplement, igenom hur ansökan hanteras i dag. Syftet med förbudet beskrivs vara att förebygga hotfulla och farliga situationer, vid risk där det »allmänna straffhotet» inte ger skydd nog. I grunden bedöms hur stor risken är för att GU ska utsättas för brott, allvarliga trakasserier eller förföljelse, och allvaret i den händelse som riskerar inträffa. Risken ska, i en sammanvägd helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet, vara »klar och konkret». Utgångspunkten är förekomst av särskilda omständigheter som i olika mån talar för risk. Omständigheter av betydelse, som utredningen ska ta sikte på, anges vara *tidigare brott* mot GU eller annan, *pågående förundersökning* om sådana brott eller *andra omständigheter*. Även vid bedömning av ordinärt kontaktförbud, den minst ingripande formen, fastställs att tidigare brott är av särskild betydelse; den viktigaste omständigheten. Det som beaktas är i alla led fällande domar, godkända strafförelägganden eller åtalsunderlåtelse, antalet brott, deras allvar och närhet i tiden. Allvaret och antalet är också grunden för avvägningen i proportionalitet. Brott anges inte vara ett *krav*, men 1987 års erinran står kvar med hänvisning: möjligheten att utfärda förbud bör annars ”användas mycket restriktivt.”²⁹⁷ Det som avses är då förundersökningar där prognosen ur materialet är åtal, på samma övriga kriterier. Har förundersökning eller åtal lagts ner eller ogillats på grund av bevisningssvårigheter ska de inte beaktas. Pågående konflikt mellan parterna, som vid vårdnad eller umgänge, bedöms med hänvisning till NJA 2007 s. 272 särskilt försiktigt; behäftat med uppmaning om observant bedömning. En konflikt kan i *vissa fall* innebära ökad risk. Den genomgång av praxis som görs i RÄV 2023:1 visar i samtliga fall på att konflikt talat emot förbud oavsett övriga omständigheter. De *andra omständigheter* som kan beaktas är *särskilda*, där det på *objektiva grunder* finns *konkret risk*. De exempel som anges i RåR 2015:2 är om förundersökning lagts ner på grund av saknad angivelse vid en serie ofredanden på enskild plats, eller om det *står klart* att GP förföljt och trakasserat GU (eller annan) allvarligt även om det inte nått det straffbara. Sådant beteende GP ”anser är rättfärdigat, men som objektivt sett indikerar att förbudspersonen har en bristande insikt i vad som i det enskilda fallet kan anses vara ett acceptabelt handlande.”²⁹⁸ Praxisgenomgången visar 2023 inga fall där »andra omständigheter» lagts till grund för ett förbud. Den bild som framträder är i stället att även utdömda olaga hot eller ofredanden mot en väninna eller GU själv är otillräckliga riskbilder. Att

²⁹⁶ Prop. 2010/11:45 s. 36–40; Prop 2020/21:217 s. 24; *slutcit* s. 24.

²⁹⁷ RåR 2015:2 s. 5.

²⁹⁸ RåR 2015:2 s. 6.

GP mot uttryckt ovilja, och ett vid tiden pågående förbud, upprepat uppsökt och passivt betraktat GU sågs inte som skäl för HoVR att upprätthålla förbudet i överprövning. Störande kontakter under några veckor, med en period om fem dagar där 60–80 meddelanden skickats per dag, är ur praxis otillräckligt. Det är även att GP, mot den utsattes uttryckta vilja, beställt strumpor och skickat; kommenterat i dennes blogg och gjort kreditupplysning på GU. Omständigheter som att GU svarat på vissa meddelanden, eller att det påstådda ”föreföll vara förknippat med omständigheter som gällde parternas sammanlevnad”²⁹⁹ anses tala emot förbud. Det enda fall som tas upp där förbud godkänns i frånvaro av allvarigare brott mot GU själv är för maka till GP: inför huvudförhandling där förbudspersonen stod åtalad för mordförsök, skadegörelse och misshandel mot annan och led av en allvarlig psykisk störning.³⁰⁰

6.5 Domslutsstatistik 2016 och 2020

Här redovisas samtliga fällande domar för redogjorda straffbestämmelser som huvudbrott: det med högst straffskala vid samtidig dom för flera brott. Övriga rapporteras inte. För 4:4a presenteras den del som entydigt är IPV, *kvinnofridskränkning*. Ärekränkingsbrotten saknar domslutsstatistik.

§	T6.5 #1: Brott	2016 ³⁰¹ /2020 ³⁰²	Böter	Villkorlig [+]	Tillsyn [+]	VFD	STM
4:2	Frihetsberövande	85 / 107	- / 2	13 [4] / 7 [7]	4 [7] / 7 [6]	57 / 78	20 / 24
*4:4	O. Tvång	23 / 23	3 / 3	-- [6] / 1 [4]	9 [-] / 11 [1]	4 / 3	4 / 5
	- Grovt	6 / 9	-- / --	-- [1] / -- [-]	-- [1] / -- [2]	4 / 7	17 / 26
*4:5	O. Hot	985 / 914	466 / 434	156 [112] / 163 [69]	97 [44] / 92 [60]	81 / 77	2 / 3
	- Grovt	45 / 156	-- / --	3 [1] / 5 [11]	1 [8] / 7 [21]	32 / 111	9 / 14
4:6	- hemfridsbrott.	176 / 145	175 / 133	-- [1] / -- [-]	-- [-] / -- [6]	- / -	- / -
	- Grovt	56 / 45	-- / --	11 [5] / 6 [7]	11 [3] / 9 [4]	- / -	- / -
4:8–9	Post och Tele.	3+2 / 2+0	1+2 / 1+0	2+0 [-] / 1+0 [-]	-- [-] / -- [-]	- / -	- / -
4:9a	O. Avlyssning	0 / 4	- / 4	-- [-] / -- [-]	-- [-] / -- [-]	- / -	- / -
4:9c	Dataintrång	56 / 77	46 / 63	6 [1] / 9 [2]	1 [2] / 1 [-]	- / -	- / -
	- Grovt	0 / 0	-- / --	-- [-] / -- [-]	-- [-] / -- [-]	- / -	- / -
*12:1	Skadegör.	1346 / 1728	1083 / 84	70 [70] / 741 [221]	42 [57] / 249 [144]	24 / 259	2 / 4
*12:3	- Grovt	43 / 41	-- / --	7 [11] / 7 [5]	13 [5] / 9 [10]	7 / 8	10 / 7
*8:8	Egenm. förf.	80 / 104	73 / 83	3 [1] / 1 [1]	-- [-] / 7 [5]	3 / 7	7 / 5
	- Grovt	0 / 0	-- / --	-- [-] / -- [-]	-- [-] / -- [-]	- / -	- / -
4:6b	identitetsanv.	0 / 18	- / 13	-- [-] / 2 [1]	-- [-] / -- [-]	- / 2	- / 1+9
4:7	ofredande	566 / 523	484 / 445	25 [13] / 14 [8]	19 [17] / 15 [21]	7 / 12	2 / c.1.5
4:6a	kränk. foto.	17 / 37	11 / 23	2 [2] / 5 [5]	-- [1] / 1 [3]	1 / -	2 / -
4:6c	integr. intr.	ej / 21	- / 4	-- [-] / 5 [5]	-- [-] / 2 [3]	- / 1	- / 1
4:6d	- Grovt	ej / 6	- / -	-- [-] / -- [-]	-- [-] / 1 [1]	- / 4	- / c.6
4:4a	Fridskränkning	163 / 140	- / -	1 [4] / -- [3]	4 [23] / 1 [11]	131 / 125	12 / 12
4:4b	O. förföljelse	80 / 92	- / -	3 [8] / 17 [7]	19 [5] / 21 [6]	45 / 41	8 / 6
24 L	Överträdelse K.	81 / 88	45 / 47	5 [-] / 2 [2]	8 [2] / 9 [1]	20 / 22	2 / 2

²⁹⁹ RåV 2023:1 s. 70.

³⁰⁰ RÅR 2015:2 s. 1–7, RåV 2013:1 s. 6, 10, 26–28, 69–72.

³⁰¹ Borgeke & Månsson (2018) s. 484f., 491f., 519f., 527, 540f., 542, 543, 806f., 685, 534, 537f., 533, 536, 514f., 1055, 494f.

³⁰² Borgeke & Hansson & Månsson (2022) s. 612f., 625f., 653f., 662f., 677f., 679, 680f., 979f., 677f., 852, 669, 674, 668, 668, 643, 1227, 629.

Påföljder redovisade inom [klamrar] är då villkorlig dom eller skyddstillsyn förenats med samhällstjänst eller ungdomstjänst.

I redogörelsen räknas ungdomsvård till skyddstillsyn och slutna ungdomsvård till verkställda fängelsedomar (VFD). Det snittmässiga straffet i månader redovisas under STM. En asterisk indikerar straffhöjning mellan de redovisade åren, och **c.** att en uppskattning av fängelsetidens snitt varit nödvändig ur underlaget.

7 Slutanalys: rätten och PEV

Här tar svaret på frågan *hur hanterar svensk straffrätt psykiskt partnervåld?* som påbörjades i kapitel 5 vid. Som jämförande till funktion rör frågan synliggörande av brister, det som här uttrycks avser en *problembeskrivning* av straffrättens hantering av psykiskt och emotionellt intimt partnervåld; PE–IPV som fenomen. Området är av många anledningar ett där rättens struktur och grunder utmanas som mest; ofta på sätt som i andra fall inte vållar svårigheter till lika grad. Först beskrivs tre grundproblem, ett *ensartat brottsfokus*, *inomrättsliga strukturer* och straffrättens *normgrund*. De är bakomliggande trådar som sammanvävda tar form i specifika bristningar mellan PEV och straffrätt i avsnitt 7.1.1. De bristerna, avseende: *uppsåt*, *samtycke*, *abstrakta faredelikt* samt *individ-* och *helhetshänsyn* beskrivs där.

Inför den avslutande diskussionen, där huvudfrågan: *ger gällande rätt ett adekvat svar på det psykiska partnervåldets uppfattade allvar?* besvaras, definieras först dess utgångspunkter i avsnitt 7.1.2. Utgångspunkterna är straffrättens *funktion* och *roll*, *våldets uppfattade allvar* och *skyddsintresset*.

7.1 Straffrättens tre grundproblem

Här grupperas genomgripande svårigheter rätten möter kring tre huvudsakliga problem som tematiska trådar. Dess *ensartade brottsfokus*, *inomrättsliga strukturer* och *normgrund*. Återkommande exemplifieringar avser synliggöra problemens intersektionalitet.

De frågor som i rättslärans led behandlas av Ulväng och Jareborg i utmärkande detalj, och benämns bland straffrättens mest komplicerade, konstateras samtidigt vara en rent praktisk metodik vars kärna är det naturliga och »intuitivt lämpliga». Motsättningen däri är en genomgående anspänning mellan teoretisk lagstiftning, där brottskonstruktion i skilda rekvisit behandlas som logiska processer, och den egentligt semantiska; normativa tillämpningen. Uttolkarens mer eller mindre medvetna fördomar och förutfattningar kring begrepp existerar som outtalade självklarheter, bredvid gränsdragningar som inte sällan ställs på sin spets i ett specifikt val av ord eller i meningsbyggnadsnyans. Till detta återkommer framställningen i det följande.

Straffrättens första grundproblem är dess **ensartade brottsfokus**. Rättens verklighetsföreställning byggs som »grundläge» kring direkta, konkret manifesterade ingripanden och kausala effekter i den fysiska världen. Det Asp, Ulväng och Jareborg i sin enklaste form sammanfattar: »man gör det som händer». Vad, och hur mycket, som krävs för att ses som tillräckligt för att vara straffbart blir allt otydligare desto längre från det grundläget saken rör sig. Ofredande står som ett användbart exempel, det straffvärda där är kränkningar som är »kännbara ur en vanlig värdering». »Grundläget» uttrycks i bestämmelsen genom att överträdelser av den »fysiska sfären» är straffbara i sig, oavsett om de orsakat smärta. Som steg bort från grunden står störande

kontakter, de värderas utifrån en bedömningsordning som prioriteras: antal; upprepning; innehåll; tydlighet i avvisade. Vad som annars är ett tillräckligt hänsynslöst agerande uppges kontextberoende, den utsattes upplevelse anses vara olämplig som definition. Hur gränserna i slutänden dras, om hänsynslöst handlande utsträckt över tid ses som ett eller flera ofredanden; eller som helt andra brott, avgörs av ett normsystem uppbyggt kring en inomrättslig förförståelse av verkligheten. Problemet återkommer i det »naturliga», som definierar *brottsenheter*, och det »lämpligen rättfärdigade» som avgör *konkurrens* bland olika tänkbara brott. »Grundläget» är här konkretisering, knuten till tid, plats, brottssubjekt och objekt. Desto längre från det fysiskt kausala och väl avgränsade desto mer problematiskt. Vid PEV delar flertalet brott som presenterats identitet, är uttryckligt subsidiära eller noteras »olyckligt svåra» i gränsdragning. Även där interferens i grunden är otillräcklig för subordination görs ofta undantag; ur likartat skyddsintresse, rättsligt sammanhang, kriminalpolitisk grund och teoretiskt gemensamt tillämpningsområde. Undantagsgrunder där brotten ofta är snarlika nog att kunna motivera utrensning.

Ulväng beskriver att tolkning av både »verklighetens handlingsförlopp» och »rättsreglerna» grundas i mångtydiga språkhandlingar med utrymme för olika slutsatser i båda avseenden. När det första huvudproblemet återkommer i gärningsbeskrivningens krav finns det utrymmet i åklagarens *precisering*, bredvid domstolens brottsenhet samt i *individualisering* och i *kännetecknande* bredvid rättens tolkning av gärningsbeskrivningens enlighet. Då åklagarens definition av det som skett, grundat i den utsattes upplevelse, möter domstolens kan slutsatser dras olika åt båda håll på alla punkter. Desto svårare gärningen är att precisera och konkretisera desto större risk att domstolen gör en annan tolkning. Åklagaren balanserar på en fin linje. Kraven på gärningsbeskrivningen är ur Dag Victors essä på samma gång otydliga och högt ställda, inga generella normer kan anges. Samtidigt är överprecisering och kännetecknande ett problem, val av ett visst ord eller en meningsbyggnads nyans kan begränsa rättens möjlighet att döma i enlighet med sin avvikande uppfattning. Skillnaden mellan ett slag och en spark, färd norrut eller söderut, är brister nog att göra åtalet osäkert. De smärre avvikelser Victor inte anser bör hindra domstolen är reella hinder om de har betydelse för ansvarsfrågan, då synbarligen främst kopplat till kravet på förutsägbarhet. Även här framstår svårigheten större desto längre från straffrättens enklaste handlingsformer, och även vid komplexa åtal med flera brott eller samverkande rekvisit.

Den möjlighet som i **NJA 1991 s. 83** skapades för att hantera precisionsproblemet och bevisvärigheterna vid VNR har i efterföljande utveckling kring skurits allvarligt. Den ursprungliga konstruktionen kring *opreciserade åtalspunkter* framstår ur det fallet närmre det alternativa synsätt Axberger förespråkade: att ett antal olika gärningar av likartat slag behandlas som en utsträckt brottsenhet. Kvinnovaldskommissionen motiverade förslag om att konstruera 4:4a persevererande med grund i fallet, det användes istället som frikopplad praxis av Regeringen i prop. 1997/98:55 för att fylla den funktionen. Särarten bevishanteringsmodellen avsåg var »likartade övergrepp under lång tid», att närstående ofta undvek röja vad som pågått samt att objektiv eller teknisk bevisning ofta saknades. Vid »upprepade övergrepp under

ganska likartade yttre förhållanden» skulle några händelser beskrivna med större skärpa vara nog. Kunde tid och plats anges inom vissa ramar, utan att vara fullt utredda, borde åtal kunna bifallas. I den praxis som sedan tog vid under 90-talet användes modellen inte till VNR, utan till upprepade sexualbrott av seriekaraktär. Stegvis drogs gränserna snävare i domslut, allt högre krav ställdes på att styrka och precisera större antal gärningar. De upprepade övergrepp som först inte tydligt behäftats med krav på att vara av samma typ eller grad måste 1993 styrkas till varje enskilt slag. Nu sågs inte vissa styrkta gärningar som nog bevis för de övriga, fallet fokuserade också i huvudsak på stödbevisningsfrågor. Kontrasten mellan 1991 års fall, och det som uttrycks när modellen åter används vid VNR 2004, är slående. Det är nu godtagbart att till fällande dom lägga, utom i »detalj beskrivna och tidsbestämda» gärningar (9 i målet), ytterligare av likartat slag under viss period. Att hålla »mera öppet» –exakt– tidpunkt, plats och »kanske även tillvägagångssätt för respektive gärning». Genom stränga bevisningskrav 2010 begränsas modellen ytterligare, av det ofrånkomliga sambandet mellan bevisning och precision. Nu –utesluter– bristande individualisering inte fällande dom. Till utvecklingen hör BRÅ:s rapport 2019:8, som länk till det andra grundproblem som presenteras härnäst. Tillämpningen i fråga om VNR, genom 4:4a, beskrivs i intervjuer alltmer »stelbent» och »formalistisk»; mer lik andra brott. Opreciserade punkter inkluderas »för kännedom», ofta nödvändig kontext utöver övriga brott. Bara 50% av åtal för 4:4a hade 2016 alls en sådan punkt.

Straffrättens andra grundproblem: dess **inomrättsliga strukturer**, präglas av rent systeminterna konstruktioner och mönsterbundet tankesätt. Dels en form av normalisering där lagstiftning och tillämpning cirkelvis anpassas inåt. Dels av rigida principer och mallar som motstår anpassning, försök till förändring, och hänsyn till verkliga omständigheter. I samspel med det första huvudproblemet ensartade brottfokus tar det till exempel form som en förhärskande föreställning om *handlingars allvar*; till största del byggd kring brottstyper, straffskalor och försvårande grunder. Brott, episodiskt avgränsade, är det beaktansvärda och bedöms enligt BRÅ:s rapporter, Andersson avhandling och rättspraxis utifrån rubricering –och– faktisk skada. Båda måste nå en viss nivå utifrån proportionalitet olika brott emellan. Som systemanpassning, till allvar och brottstyp, syns detta i brottet *kränkande fotografering*. Alla olovliga upptagningar i vissa privata miljöer omfattas av lagen, men bara de med sexuella motiv ses som allvarliga nog att prövas i domstol. De anmälningar som avser annat, 25%, tas inte upp. Tillämpningen frångår bestämmelsens lydelse utifrån den inomrättsliga värderingsnormen. Sådan frångående är även resultatet av att brott mot GU fortfarande är i princip ensamt avgörande för utfärdande av *kontaktförbud*, oavsett lagstiftarens avsikt och det övrigt sagda i Åklagarmyndighetens vägledningar. Det enda fall där förbud utfärdats på andra grunder enligt handledningarnas redovisade praxis är talande: åt maka till GP som åtalats för mordförsök, misshandel och olaga hot mot annan; som led av en allvarlig psykisk störning. Kontaktförbudets förutsättningar visar på *rigiditet*. Uppräkningar av exempel, i bestämmelsen brott som en beaktansvärd omständighet bland flera, antar bindande karaktär. Detsamma noteras av Asp, Ulväng och Jareborg i fråga om brottens allmänna försvårande grunder, de Andersson ser gå igen i den mall för utsatthet vid VNR som NJA 2003 s.

144 och SOU 2011/13:108 skapat. Ytterligare utslag är de platser som omfattas av kränkande fotografering, begränsade till de i lagtexten uppräknade av ett kritiserat HD-avgörande. Just den tolkningen kan möjligen följa av lagstiftarens exakta ordval i propositionen. I en passage betonas behovet av att bestämmelsen utformas restriktivt, bland annat genom »snäv och tydlig» avgränsning av det förutsägbara till »vissa platser» av privat prägel.

Hur bestämmelser och principer, tillämpade i motljus till sammanhang, kan brista i verkligheten beskrivs av Andersson angående omyndigas relationer. En konstruktion ur föräldrabalken, omvårdnadsplikten, har i Anderssons underrettsgenomgång setts som en avgörande brist i bedömningen av närståendebegreppets praktiska bindning. Verkliga omständigheter, så som emotionell bindning av beroendegrad och bevisad utsatthet för kontrollerande våld; eller familjehemsplacering där omvårdnadens trygghetsgrund inte synes självklar, förändrade inte den inomrättsliga strukturens resultat. Utifrån presenterad kunskapsgrund kring digitala mediers framväxande roll vid PE-IPV finns skäl att ifrågasätta om den praktiska bindningen verkligen är en nödvändig grund för utsatthet så som rätten förutsätter.

Det tredje grundproblemet är straffrättens **normgrund**. Den beskrivs i doktrin som präglad av förenklingar, kvardröjande gammal kunskap och det »sunda förnuft» som gränsar till fördomar. Problemet är genomgripande, närvarande där straffrättens bedömningar utgår ur det lämpliga, naturliga eller förutsatta kring begrepps betydelse. *Social adekvans* som rättslig, oskriven undantagsregel beskrivs teoretiskt som en snävt och återhållsamt tillämpad säkerhetsventil. Som »slasktratt» är den otydligt definierad, motsägelsefull och svårtillgänglig: tillämpad i praxis i ett fåtal typfall. I samspel med de två andra huvudproblemen syns, genom brotten i avsnitt 4.2, en något annan bild. Allt eftersom ett handlande rör sig längre från det uppenbara och konkreta ersätts brottfokusets »grundläge» så långt som möjligt av likvärdig tydlighet. I första hand av alternativa inomrättsligt konstruerade hållpunkter så som värde, mängd och skada, exemplifierat av Woodcock där rätten i avgöranden söker efter skadlighet vid programinstallationer trots avsaknad av sådant krav i lagens konstruktion. Där alternativa konkreta hållpunkter saknas träder den normgrund som i förlängningen konstruerar det socialadekvata in: vad som ses rimligt eller orimligt. Normgrundens närvaro är relativt uppenbar i övertydlighet vid uppräknade typfall, och även då den uttrycks genom inomrättsliga termer som »olovligt» eller i förarbeten som det »inte egentligen klandervärda». Där den ytterst fyller i otydliga linjer för det hänsynslösa eller sårbara är den mindre tydlig. Den Hovrättstolkning angående dataintrång Woodcock kritiserar är synbarligen en motsägelse. Domen utgör en begränsning av ett tillämpningsområde rätten annars anser för vidsträckt, men formuleras så att i stort sett alla programinstallationer i så fall undantas straffansvar. Avgörandet framstår som ett egentligt uttryck för social adekvans, ett rättfärdigande av vad rätten inte »rimligen» anser bör vara straffbart, oavsett lagtext och intention. På så sätt färgar det teoretiskt snäva undantaget indirekt tillämpningen utan att åberopas. Normgrundens innehåll, till den del som är relevant för PEV och IPV, beskrivs bäst genom de sammanhang där den uttrycks mer explicit och exemplifieras i de svårigheter som tas upp härnäst.

7.1.1 Sammanvävda svårigheter

Här följer de särskilda brytpunkter och svårigheter som identifierats under framställningens gång. De är sammanvävda uttryck för straffrättens grundproblem: *uppsåt, samtycke, abstrakta faredelikt, helhets- och individhänsyn.*

I fråga om **uppsåt** är yttringar av PEV till största del de fall Ulväng benämner svårast, de som inte är konkreta nog att se GP:s inställning som underförstådd. De anses nära ogörliga att bedöma i efterhand, även då GP bevisligen agerat medveten om risk. I enlighet med det ensartade brottsfokusets grundläge bedöms impulsstyrt fysiskt våld, efter NJA 2004 s. 176, utifrån angreppets »typiska effekt» oavsett faktisk insikt. Det »rimliga att ha räknat med» fyller som norm samma funktion för omständigheter. Affekt och kortsiktigt förlopp ses annars som svårigheter i fråga om insikt vid likgiltighetsuppsåt, ur den föräldrade syn där rätten ännu anser instrumentellt våld mer talande än det emotionellt motiverade. Domen ger enligt Ulväng inga andra hållpunkter för bedömning. Den konstaterar samtidigt genomgående bevissvårigheter, oavsett uppsåtsform, och begränsar de bevis som får användas till enbart det som säkert talar för insikt till viss följd, just då: inte sådant som resonemang om kontext och omständigheter. Av de diskrepansfaktorer Jareborg och Ulväng tar upp talar bara *hänsynslöshet* och *extremt risktagande* tydligt för likgiltighet. Normgrundens övertydlighet syns i vad som klart kan anses vara ett sådant risktagande, rysk roulett. Längs den linjen talar, som inomrättslig struktur, ungdom mot insikt även vid bevisat och typiskt sett likgiltigt handlande. Psykisk störning behandlas av samma strukturella anledningar restriktivt, är den inte bekräftat allvarlig nog vid tillfället talar den inte emot insikt. Bedömning av likgiltighetsuppsåt ur stödfakta måste enligt både Jareborg och Ulväng alltid behandlas restriktivt och med stor försiktighet, det finns alltid utrymme för tvivel. Ulvängs ställningstagande, att den restriktiviteten inte är ett problem, stämmer inte vid PEV. Här finns inte de oaktsamhetsformer han hänvisar till³⁰³, likgiltighetsuppsåtet framstår därmed lika relevant som problematiskt. Dag Victor framhöll kännetecknande av uppsåt som en särskilt besvärlig del av gärningsbeskrivningen, en självständig svårighet jämte rättsens övriga uppsåtsbedömning. Det är en punkt där det flerbottnade problemet med olika tolkning rätt och åklagare emellan sannolikt är stort.

Samtycke är ett problem vid PE-IPV, likt det som behandlades vid samtyckesdiskursen kring våldtäkt. Utredningarna 2010 och 2016 framförde särskilt kritik mot att samtycke ofta förutsattes om GU inte gjort aktivt motstånd. De framhöll det orimliga i att åklagaren, mot blank invändning, först måste bevisa att samtycke inte funnits objektivt; sedan att GP rent subjektivt inte möjligen kan ha uppfattat det så. De svårigheterna återspeglas här. Tillämpliga brott tar inte hänsyn till försvarlighet, flera är tvärtom ansvarsbefriande oavsett omständigheter eller bundna i olovlighet till fysiskt övervunna hinder. Den grundläggande kontexten vid IPV förbises. Trots att latent och närvarande hot benämns särskilt problematiska vid VNR i doktrin och förarbeten

---

³⁰³ *Det enda undantaget synes vara specialbestämmelsen om oaktsam uppmaning till självmord (4 kap 7a §), som av utrymmesskäl inte behandlats närmre i arbetet.*

ges de inte hänsyn. Inte heller extrem emotionell- och beteendeanpassning, eller icke-konfrontativa former av motstånd så som ständigt blidkande och mildrande strategier. Vetenskapligt välunderbyggda reaktioner på våldsutsatthet är här lättillgängliga grunder för putativa samtyckesinvändningar, eller faller under det accepterat tysta. Rätten ser endast till delar av tvångsmaktens *betvingande* maktbas, som även Dutton och Goodman ser som central. De senare ser övriga maktbaser som i vart fall situationsbundet förstärkande. Vid PE-IPV finns anledning att problematisera bådass inställning utifrån skapade eller befintliga sårbarheter. Våldet inbegriper rutinmässigt bland annat utnyttjande, förvanskning, misstänkliggörande och projektion över tid som gör GU extremt sårbar för erbjudanden och vilseledande. Asp pekar på att det huvudsakliga i ett övergrepp är den grad till vilket det undergräver självbestämmandet och tvingar fram val. Så sedd framstår belöningsmakten annorlunda när GU:s grundsituation är sådan som Asp benämner »av påtagligt låg livskvalitet»: dit jag anser att en tillvaro präglad av våld och kontroll hör. Informations- och expertmakten, möjligheten att monopolisera en annans uppfattning om verkligheten, om dem själva och om utövaren, blir även de effektiva verktyg för vilseledande och tvång när den utsatte saknar andra referenspunkter.

Bristerna framstår kritiska när *medveten okunnighet* läggs till övriga svårigheter. Att helt enkelt låta bli att tänka alltför noga på följderna, att inte försäkra sig om omständigheter så som den andres samtycke, är ursäktande. I bedömning av uppsåt och samtycke återkommer den anspänning mellan teori och tillämpning som beskrevs i avsnittets inledning. Tillämpningen tycks sällan behandla uppsåt på det teoretiskt och logiskt uppdelade sätt Ulväng beskriver, eller som ett separat övervägande av hela gärningen och alla omständigheter. Det första grundproblemets »grundläge» återkommer i strukturell form, ett kausalt tänkande där det ena ger det andra. Detta exemplifieras i BRÅ:s rapport om kränkande fotografering, där bildbevisning om hemlighetsrekvisitet är direkt avgörande för uppsåtsfrågan och för samtycke. Rapporten visar även på partnernormens närvaro som ansvarsbefriande, olovlighetsfrågan beskrivs här som mycket problematisk; så pass att även expartnerskap försvårar saken allvarligt. Att fotografera en naken sovande person i sexuella motiv framhålls i rapporten som ett typfall där ansvar och frånvaro av samtycke förutsätts. Den pojke som fotograferade sin nakna partner på det sättet friades oavsett för att han kunde ha trotsat han fick ta bilderna. Andra omständigheter till stöd för pojkens uppfattning saknades, lagstiftarens upprepade uttalanden om att sådana måste finnas vid tyst samtycke verkar sällan ges vikt i praktiken. Rättsteoretiskt är fallet ett tydligt exempel på ett ogiltigt hypotetiskt samtycke, den praktiska förklaring som står närmast till hands är den sorts norm-sociala adekvans som hör det tredje grundproblemet till. En ytterligare svårighet i fråga om olovlighet är enligt rapporten då bilder delats frivilligt vid tidigare tillfälle, en brist jämte samtyckets teoretiska konstruktion; det ska kunna återkallas när som helst och liksom uppsåt avse det som specifikt pågår där och då. Resonemangen är tydligt lika de Wennberg beskriver, i fall hon benämner som ett typiskt exempel på uppsåtsbedömning: likgiltighetsuppsåtets andra steg prövas inte i praktiken. Oavsett andra indikationer föll GP i Wennbergs ord »offer för sin egen uppfattning», det anses ansvarsbefriande.

Där *normernas* huvudproblem tydligast möter det *strukturella* är i abstrakta faredelikt, specifikt den form av typnormativa »**ägnat att**» bestämmelser som genom flera reformer intagit en central roll i tillämpliga brott vid PEV. Sju av de totalt 18 brott som behandlats, bland dem ofredande, olaga hot, 4:4a och indirekt förföljelse. Här används *Olaga hot* som exempel för att illustrera formens problem, svårigheterna är liknande i övriga fall. I prop. 2016/17:222 framhåller Regeringen vikten av att lagtexten överensstämmer fullt ut med tillämpningen, en tillämpning utredningen efter omfattande praxisgenomgång funnit jämförbar med »allvarlig oro». Regeringen ser utredningens uppfattning om praxis som rimlig, men sluter sig utifrån remissinstansers farhågor om utökad tillämpning i stället till »allvarlig rädsla», som nu ska motsvara samma praxis. Lagrådet ser inte egentlig skillnad på detta gentemot det gällande »allvarlig fruktan», men som tydlig avgränsning till de verkligt straffvärda fallen framhåller Regeringen ändringen som »relativt begränsad» och en »icke obetydlig skillnad». Vad än vald formulering faktiskt innebär ska riskbedömning teoretiskt sett göras med hänsyn till den hotades uppfattning. Triviala hot, till exempel de som inte kan uppfattas som allvarligt menade, undantas. Utifrån den inramningen ska lagtexten fullt ut motsvara följande praxis. Ett fall (1) av upprepade dödshot inför gemensamma barn av en GP som erkänt han ofta blir våldsam nog vid bråk att behöva avlägsna sig. GU beskrev upplevelsen av situationen som extrem och hoten unika, även mot bakgrund av återkommande konflikter. GU:s rädsla motiverades ytterligare av att GP druckit alkohol och tagit tabletter, vilket uppfattades oberäkneligt och skrämmande. Målet ogillades, i att hotet typiskt sett inte måste framstått genomförbart. Ett andra fall (2) där en kvinna i sällskap av dottern vid bankbesök, i frustration över nekad information om utebliven alfabak, uttryckt: »om jag hade en pistol skulle jag skjuta dig i huvudet» med mimik. Fälld på grund av bankanställdas typiskt sett utsatta situation oavsett sannolikhet för genomförande. Båda GU uppgav sig mycket rädda. Att bankkollega aktiverat polislarm (2) sågs som tecken på allvar, men inte att GU:s dotter (1) känt det nödvändigt att tillkalla polis. I båda fallen fanns flera andra människor omkring. I ena fallet (1) var det barn och bror, där utsatthet inför gemensamma barn normalt ses försvårande, i andra (2) kollegor. Faktiskt genomförande måste enligt det resonemanget i grunden framstå lika osannolikt. Vad är den egentliga skillnaden? Av allt att döma vilar utgången till största del på rena normgrunder, på bankanställda som »typiskt utsatta» och bråkande par inte. Individuell hänsyn synes tagen endast till GP i första fallet, som sagt han ofta hotade döda GU när de munhöggs; hotet sågs därmed mindre allvarligt menat. Bestämmelsen är inte heller en av de som anger det olämpligt att utgå från individens upplevelse, tvärt om ska sådan hänsyn uttryckligen tas. Att bedömningen praktiskt trots det tar denna form vid olaga hot inger tvivel i fråga om vad exakt som ges individhänsyn i »ägnat att» bestämmelser.

Förutom som avgränsande till det »tydligt straffvärda» framställs formen i propositioner dels som bevislättning, i en oklar grad av abstraktion kring bevisning av faktisk följd, dels som normuppehållande. Ur »ägnat att» brottens förarbeten framstår sammantaget det »typiska» vara det »förståeliga» och *förutsägbara* enligt »vanliga värderingar» och sociala normer. De exempel som återkommer på vad det faktiskt är framstår övertydliga och begränsade.

Straffrättens möjlighet till **helhetshänsyn** och det våld som inte direkt faller under övriga tillämpliga brott utgår ur 4:4a, olaga förföljelse och kontaktförbud. Malou Anderssons bedömning av hur 4:4a:s konstruktion avsetts framstår rimlig. *Upprepningsrekvisitet* då inriktat på det systematiska; allvar och tillräckligt samband ska ses allsidigt utifrån varje brottsituation. *Allvarligt skadad självkänsla* är sedan en bedömning av utsatthet och den sammantagna kränkningen som helhet. Även i det fall bestämmelsen tillämpades så, och som avsett även på lindriga brott, möter den betydande svårigheter. Straffrättens första huvudproblem framstår i alla aspekter kritiskt för konstruktioner beroende av antal, upprepning och tidsmässigt samband. Konkurrensmodellens huvudsakliga syfte ger inga klara riktlinjer, vad är att »undvika orättvis dubbelbestraffning» i fråga om antal brott till åtal vid 4:4a och olaga förföljelse? Domstolarnas obenägenhet att redovisa konkurrensfrågor ger skralt underlag att utreda saken. Medbestraffning framstår i vart fall inte som en grund att rensa ut brottslighet här.

Vid akuta våldshändelser, enligt BRÅ den vanligaste orsaken till anmälan vid 4:4a, syns 2016 en ökning av specificerade brott till 3–5 eller fler. En kontrast till de 14–21% av anmälningar som benämns »övertvägande över tid», dit PE-IPV då hör. I de fallen går utvecklingen mot att inga brott specificeras i tid och rum. För 4:4a innehöll åtal enligt BRÅ i snitt 7,4 gärningar i 6,7 åtalpunkter 2016, med tydlig utveckling mot fler. Även *förföljelse* reduceras enligt Malou Andersson ofta till »rent antal», i NJA 2020 s. 216 bestod åtalet i fem åtalpunkter över nio månaders tid. *Preskription*, den yttersta gränsen för de »ögonblicksbilder» rätten kan hantera, framstår här som ett verkligt problem. Vid grovt fysiskt IPV beskrivs första anmälan i snitt ta två år, det måttet synes inte stämma vid PE-IPV. Snittlängden på äktenskapen i Lorings studie, präglade av allvarligt psykiskt våld, var 11,2 år. Brotten med störst tillämplighet på PE-IPV preskriberas efter två år och de begränsade möjligheterna att rubricera brotten »grova», som kapitel fem visat, kringskar möjligheten att utöka preskriptionstiden på den grunden.

Bortom det teoretiska orsakar den grundläggande anspänningen problem. Vid 4:4a behandlas rekvisiten enligt Andersson som en enhet, i praktiken kausalt uppfyllda; eller inte. I den tillämpningen framstår det andra huvudproblemet lika kritiskt som det första, vart brott enskilt graderat till allvar utifrån rubricering –och– skada. Bedömningen synes frånskild kontext och individ oavsett den proposition som uttryckligen kräver hänsyn även utöver brottsbeskrivningsenlighet. Utvecklingen, den Andersson och BRÅ beskrivit, är tydlig. Av de 7,4 snittgärningarna är 1,5 olaga hot och 0,5 ofredande; övriga brott utgör 0,74 (10%). Kring fem misshandelsbrott i närtid är då snittmässigt, där 3–7 dagar emellan är för kort och 4–6 veckor för långt. Problemet med allvarsbedömning är även närvarande vid *kontaktförbud*, enligt Åklagarmyndighetens handböcker är även utdömda ofredanden och olaga hot otillräckligt.

Normer, det tredje huvudproblemet, löper genom rättens konstruktioner. Det gäller både hur allvar och enskilda brott bedöms och när hänsyn till helheten tas vid 4:4a, som Andersson beskriver det ofta till GU:s nackdel. De normerna rör även **individhänsynen**, vad som beaktas som utsatthet. Exempelen ur

framställningen är många och återkommer i olika sammanhang genom hela rättskedjan, här återges ett fåtal. Ett typfall är att de kvinnor polismyndigheten beskriver »klassiska, helt normaliserade i något destruktivt» är de som uppmärksammas. De som inte passar in i den likformigt rigida rättsmall för utsatthet som beskrivits av Andersson bekräftas av BRÅ:s rapport också hamna utanför i praktiken. Till mallens exemplifierade »beroendeförhållande» hör till exempel inte den traumatiska anknytningsform som skapas av våldets kontinuerliga utövning, eller missbrukets »double trouble» som beskrivits av Holmberg och Smirthwaite. GU som framstår provocerande eller grälände ses inte utsatta. Konflikter, vardagliga eller kring vårdnad och separation, talar mot ingripande: de rättfärdigar i jargong hot, ursäktar ofredanden, förminska allvaret i återkommande misshandel och omöjliggör i praktiken kontaktförbud. Därvid saknas hänsyn till den vetenskap som numera etablerat konflikter som regelmässiga vid IPV, och som ett faktiskt tecken på utsatthet. Enligt Johnson gör 75% av de drabbade någon gång aktivt fysiskt motstånd. Rättens synsätt står i linje med Starks beskrivning av normativa slutledningsfel, uppmärksamhet riktas mot våldets resultat, vrede, depression eller missbruk: mot vad offret gör och vem den är. Missbruk framkommer ur kunskapsbildningen kring PPV dels som ett aktivt våldsuttryck, introducerat eller finansierat som nedbrytning eller kontrollmekanism; dels som ett sätt att utvärda utsatthet. Oavsett är det en sårbarhet som borde beaktas som sådan. Enligt poliser ur BRÅ:s intervjuer avfärdas både missbrukare, de som håller på med »fyller-tjafs» och de »tokiga». Detta är praktiska återspeglings av det Andersson uppgett, att bådas sociala status och alkoholvanor ses talande –mot– allvar, liksom självständig ekonomi. Tillgängligheten för funktionsnedsatta eller de med annat modersmål konstateras av BRÅ eftersatt. Den normativa slöja Stark beskriver kring partnerskap framstår som högst närvarande, i olika omständigheter som ses tala emot utsatthet. Andersson beskriver den genom fallet där våld och hot utlösts av att GU inte kom hem från väninna som förväntat, Åklagarmyndighetens praxis genom det icke beaktansvärda som »föreföll vara förknippat med omständigheter som gällde parternas sammanlevnad».

Norner kring vilka som utsätts och varför konstrueras av den kunskapsbildning som återges och återkommer, genom vad som bekräftas eller ifrågasätts. Bland många möjliga exempel står BRÅ:s rapport om kränkande fotografiering. Rapporten gör en ansats att nyansera utifrån materialet, både kvinnor som förövare och pojkar som utsatta omnämns, liksom då en »flicka tar bild på en annan flicka». BRÅ:s slutsatser kring orsakerna håller sig till det etablerat könsnormativa, om skambelagd kvinnlig sexualitet och män som snarare gynnas statusmässigt. I de slutsatserna saknas synliggörande av de HBTQ identifierande och män som, ur tillgängliga studier, aldrig anmäler det som –oavsett anledning– faktiskt upplevs skamligt.

7.1.2 Diskussionens utgångspunkter

Som Petter Asp uttryckte saken är framhållande av det normativa främst betydelsefullt i att framsteg förutsätter diskussion. Den är beroende av de normativa teorier och den syn på straffrättens funktion i samhället den utgår från.

Här definieras, inför det avslutande avsnittet, utgångspunkter i fråga om straffrättens *funktion* och *roll*, *våldets uppfattade allvar* och *skyddsintresset*.

Till **funktion** är straffrätten ett tydligt samhälleligt ställningstagande kring vad som erkänns som otillåtet och hur allvarligt det ses. Allvaret uttrycks inte enbart i teoretisk straffskala utifrån rättens interna proportionalitet. Ulvängs beskrivning av det *allmänna straffhotet*, den samlade mängden domar som hot om verkliga sanktioner, tjänar preventivt syfte. Straffrätten karakteriseras av lagstiftaren och i doktrin *normuppehållande*, ett tungt uttryck för det Häl-len och Isdal benämner »definitionsmakten». Den är avgörande för samhällets respons och vad som i förlängningen är den enskildes möjlighet till identifi-kation. Att tas på allvar av rättssystemet är ett erkännande av den utsattes verklighet, för den som isolerats och saknar andra hållpunkter är entydig rätts-bildning en odiskutabel jämförelsegrund. De funktionerna är i min mening beaktansvärda. Ur det som framkommit om våldets process och resultat fram-står straffrättens roll som faktiskt *skydd* än tyngre. Utsatthet består i att inte förmå lämna en våldspräglad relation, oavsett anledning; våldets följder för-värras som regel över tid, olika lång beroende på individen. Straffrättens funktion bör främst vara att *säkra den drabbades frihet från fortsatt våld*.

En utgångspunkt i tillämpningen, förankrad i fällande domar, delas lämpligen in som hittills: först de enskilda botten för sig, följt av 4:4a, förföljelse och kontaktöverträdelse. I en sammanställning av enskilda brott som berörts syns effekt av de straffhöjningar Regeringen genomfört mellan redovisningsåren.

T7.1.2 #1	Totalt	Böter	Villkorlig dom	Skyddstillsyn	Fängelse/vård
2016	3453	67,8% (2344)	15,2% (525)	6,4% (222)	10,4% (362)
2020	3881	33,2% (1292)	33,8% (1314)	17,9% (696)	14,9% (579)

Överflyttning har i huvudsak skett från böter som påföljd till villkorlig dom (18,6%), med en mindre ökning av skyddstillsyn (11,5%). Andelen fängelsestraff har ökat minst (4,6%). I T6.5#1 är effekterna av den ytterligare straffskärpningen av 4:4a i prop. 2020/21:217 ännu inte synliga. År 2016 var på-följden fängelse i 80% av 163 fällande domar, år 2020 i 89% av 140. Påfölj-den var annars främst skyddstillsyn båda åren. År 2016 var andelen fängelsestraff vid *förföljelse* 56% av 80 domar och 2020 var andelen 44,5% av 92; även där var påföljden annars främst skyddstillsyn. Överträdelser av kontakt-förbud är till större del bötesbrott (53–55%), cirka 25% av de 81 respektive 88 fällande domarna de två åren är fängelsestraff.

Straffrättens **roll** ifrågasätts av Malou Andersson i hennes slutsatser kring 4:4a. Man måste kanske acceptera, menar hon, att allt inte kan åstadkommas genom straffrätten. Att tydlig och rättssäker reglering inte är förenlig med att fånga helhetsbilden av den utsattes situation. Jag delar, som utgångspunkt, inte den bedömningen. Straffrätten är i alla led en fråga om avvägning mellan motstående intressen, dess roll ytterst som ett politiskt svar på *samhälleliga problem*. Genom intresseavvägningen definieras dess roll då till stor del av *skyddsintresset*: de utsatta. Till det behövs en förankrad bild.

Som **samhälleligt problem** är PE-IPV av allvar nog att betecknas »frihetskränkning» ett brott mot de grundläggande mänskliga rättigheterna. Av de rättigheter integritetsskyddskommittén räknade upp ur artikel 8 i europakonventionen kränker det, i dess många uttryck och former, samtliga. Våldets process är i allvarliga fall direkt analog tortyr, utövad av en enskild mot en annan. Det drabbar den kärna kommittén beskrev, ett »så omistligt värde att den aldrig får bli föremål för inskränkningar»: individens rätt att *vara*. Regeringens utgångspunkt i 2013 och 2021 års propositioner, att det är tveksamt om VNR verkligen kan ses mindre allvarligt än grov misshandel, framstår rimlig. De allvarliga fallen bör då ses som kontinuerligt upprepad grov misshandel. Våld i nära relationer uttrycks genomgående av såväl samhällets företrädare som av globala internationella organisationer som ett mycket stort och allvarligt samhällsproblem, en omfattande folkhälsofråga med förödande följder för den enskilde. Psykiskt partnervåld utgör, utifrån de skador de utsatta lider, av allt att döma en betydande del av det problemet: svår ohälsa; sjukskrivning; livslångt utanförskap; 10–17 gånger högre risk att dö i förtid, framför allt av självmord; »perspektivmord». I de prevalensstudier som specifikt undersöker saken drabbar enbart högkontrollerande psykiskt våld 11,2–12,5% av alla där studerade relationer. Det fränser alla de former som ännu inte mätts, och tar inte hänsyn till mörkertal. Här använder jag 11%.

En förankrad bild av **skyddsintresset** definieras rimligen utifrån de utsatta som helhet, en uppskattning som inom arbetets ramar inte kan vara annat än mycket översiktlig. Uppskattningen görs genom att skapa ett spann mellan ett undre och övre riktmärke, sätta utifrån två grunder: först de som framkommit som sårbara, sedan genom att tillämpa Mennickes expanderade typologi praktiskt. För den intresserade presenteras beräkningar i bilaga C-7.1.2. Statistiken ger sammantaget ett tillräckligt underlag att bilda en uppfattning om ett stort antal teoretiskt sårbara individer utifrån olika definitioner. Den jag valt här är bara en möjlighet och skapas medvetet som en påtaglig underskattning, där felmarginaler som ett exempel konsekvent inte räknats in.

Av Sveriges totala befolkning 2021 (10 452 326) var 4 270 036 personer (**X**) sårbara med grund i ungdom (15–19), ålder (60+), HBTQ identifikation, asylgrundad migration eller missbruk. Sett enbart till de som –dessutom– antingen var: allvarligt fysiskt funktionsnedsatta (380 033); psykiskt funktionsnedsatta eller i allvarlig psykisk ohälsa (444 038); i materiell och social fattigdom (320 890), var 994 917 (**Y**) intersektionellt sårbara ur en kombination av grunder. *Som undre riktmärke levde då 109 440 (Y*0,11) ungdomar, vuxna och äldre i en tillvaro präglad av allvarligt psykiskt partnervåld 2021.*

Mennickes typologi (avsnitt 2.5) tillämpad på SCB:s relationsstatistik:

T7.1.1 #1 Utsatta: (2 414 763 par, 18+), utifrån expanderad typologi - se bilaga A-2.5.			
Typologi: % (X+X) Pers. 1/Pers. 2	Ingen IPV: 52,2% (D+D) 1 260 509/ 1 260 509	IT vs kontroll: 4,9% (B+C) 118 323/ 118 323	Ömsesidigt våld: 1% (A+A) 24 147/ 24 147
Utsatt fysiskt	Våld vs kontroll: 1% (A+C): 24 147/ 24 147	ÖVK: 9,4% (B+B) 226 987/ 226 987	Ömsesidig kontroll: 3,1% (C+C) 74 857 / 74 857
Utsatt psykiskt			
IT vs våld: 3,4% (B+A) 91 241/ 91 241	Ensidigt våld: 7,4% (A+D): 178 692/ 178 692	IT: 9,5% (B+D) 229 402/ 229 402	Ensidig kontroll: 8,1% (C+D) 195 595/ 195 595

Förövaren ses inte som *utsatt* vid motstånd, ur grundläggande obalans i utövning. Ensidig och ömsesidig kontroll, samt den form där utövad kontroll möts av våld (C+D, C+C, A+C) ses som former av IVK, därmed som PE-IPV. I C+C formen finns troligen ofta en övervikt i utövning, endast en part i den formen ses som utsatt. I det ensidiga och ömsesidiga rena våldet (A+D, A+A), och i våld mött av kontroll (A+C), där våldet utgör utövningen, finns sannolikt även rent psykiskt våldpräglade relationer. I brist på urskiljning räknas de inte in här. *Som övre riktmärke var enligt den definitionen 294 599 personer utsatta för PE-IPV 2022.* Utöver detta de 30 000 kvinnor som enligt BRÅ:s rapport från 2013 varje år förföljs av en partner till grad av »stark psykisk terror». Enligt rapporten hade 38% (11 400) av dem sjukskrivits som följd.

7.2 Slutsatser och diskussion

Det som i varje steg gör sig påmint är variationer av samma slags svårighet. Desto längre från det gemensamt och objektivt mätbara saken rör sig desto mer problematiskt för straffrätten att hantera. PEV motstår enkel konkretisering av det slag straffrätten förutsätter, som kontrollerade ingripanden i den fysiska världen. Precisering återkommer som problem i flera led, led som ofta möter konflikter både inbördes och sinsemellan i olika tolkning. För åklagaren att individualisera och känneteckna svårgripbart våld på det sätt Axberger beskriver: så att GP »omedelbart insett eller förstått risken att det skulle beskrivas så», förefaller mycket svårt. Det som följer av detta i tillämpning synes närmast vara en jakt på minsta gemensamma nämnare, ett uttryck för den kritiska skillnaden mellan oaktsamhetens grund i det *förutsebara* och uppsåtets krav på *förutsägbarhet*. I den jakten reduceras bedömningen, där en självständig rättsnorm av tillräcklig styrka att stå som förutsägbar i sig saknas, till det GP säger sig uppfatta och förstå. Våld som utnyttjar, använder och döljer sig i *normkonstruktioner* ges tolkningsföreträde. Det som förenar sexualbrottens område och VNR är att båda omgärdas av ständigt närvarande och djupt rotade normer. Utövningen sätter därigenom, som Wennberg beskrivit saken, effektivt sett spelreglerna för straffrätten.

Det företrädet syns tydligast i den skarpa kontrasten mellan **uppsåt** och **samtycke**. Konstruktionerna är teoretiskt snarlika, grundade i agens, förmåga till uppfattning och behäftade med krav på att täcka hela händelsens förlopp. Utanför rättsnormstypiska fall anses uppsåt, inre föreställning om risk och följd, nära omöjligt att bedöma i efterhand: även vid objektivt sett likgiltigt och hänsynslöst handlande. Utövarens föreställning, utifrån sinnestillstånd, levnadssätt och personlig relation; omständigheter som inte ska beaktas vid uppsåt, ges avgörande vikt vid samtycke då inget uttryckts: i många fall trots faktiskt motstånd och upprepade protester. Den utsattes inre uppfattning om det egna samtycket saknar betydelse. Den teoretiskt svåra frågan om vad som är *tillräckligt tvång* för brottskvalifikation i olika bestämmelser avgörs härigenom i praktiken, allt mer desto längre från typfallen, av *våldsutövaren*.

Att uttalat samtycke godtas som ansvarsbefriande under vilseledande och villfarelse, även i fråga om en våldsform vars kärna är underordning och manipulation, framstår inte rimligt. Som Asp framhåller är det inte meningsfullt att leta efter objektiva och filosofiska sanningar kring samtyckets natur, det relevanta är dess konstruktion som rättsligt särskiljande. Samtycke utgår som grund ur individens intresseförfogande och fria val, vid PE-IPV av frihetskränkningens allvar finns goda skäl att ifrågasätta till vilken grad de alls finns. Gränsen för det särskiljande bör som utredningar och Asp anfört kunna läggas på olika nivåer desto högre självbestämmande på området skattas, det framstår här nödvändigt, liksom att ta hänsyn till psykisk påverkan som tvång.

En fråga som i min mening inte ställts tillräckligt: *vad är egentligen oförutsägbart i fråga om det otillåtna i att kontinuerligt utsätta sin partner för psykiskt våld?* Våldet som pågående process talar för dess förutsägbarhet, liksom att det hemlighålls, förtigs och utövas på vissa platser, i vissa former. När våldet betraktas som intelligent, med val av medel och mål, är det mer tydligt avsiktligt. Det finns även skäl att fästa vikt vid BRÅ:s avslutande fråga i 2019:8: *vilka verktyg ger lagstiftningen de rättsliga aktörerna?*

Utvecklingen kring **NJA 1991 s. 83** är sammantaget entydig: konstruktionen har spelat ut sin roll och fyller inte längre någon egentlig funktion. Dess enda kvarvarande användning verkar vara som möjlig, men åtalsmässigt osäker, sambandsbakgrund och överkvalifikation. Trots det hänvisar förarbeten ännu till fallet som en närmast självklar bevisnings- och preciseringslättnad.

4:4a:s konstruktion kring enskilda brott framstår med eftersynthetens facit som ett fundamentalt misstag. Kvinnovåldskommissionens farhågor har av allt att döma uppfyllts, helhetsperspektivet kring den psykiska påverkans betydelse förloras. 4:4a utgör på många sätt ett närmast unikt exempel som särskilt utmanar och synliggör alla de problem som berörts. I förhållande till den roll bestämmelsen ännu sägs fylla i förarbeten framstår den, utifrån BRÅ:s rapport, främmande sitt syfte: ytterligt svårtillämpad även vid merparten av det fysiska VNR den skapades att hantera. Det synes för mig tänkvärt att det 1991, på en bred och samlad bedömningsgrund, var möjligt att hantera ett allvarligt sådant våldsfall. Ett fall som idag sannolikt inte skulle passera förundersökning. Må vara att det fallet kan sägas ha rört en idealbild av både den utsatte och av våldet. Allt sett kan 4:4a, och även **olaga förföljelse**, i fråga om *hantering* av PE-IPV avskrivras. Detsamma gäller **kontaktförbudet**, trots utvecklingsarbetet sedan dess tillkomst kvarstår dess grundläggande brist, ett närmast absolut krav på utdömda brott av tillräckligt rättsnormativt allvar.

Det är värt att särskilt lyfta fram utvecklingen kring bestämmelserna, först avseende *4:4a*. Att polismyndigheten hemställer om ytterligare straffhöjning för att tvångssäkra bevis synes i sig svärförankrat i ljuset av det framkomna ur de egna leden om tidigare skärpnings följder. Lagstiftaren argumenterar i prop. 2020/21:217, med stöd av BRÅ:s rapport, för tidigare straffhöjnings positiva effekter. Okommenterat konstateras upprepad fysisk misshandel som absolut utgångspunkt och farhågor om vidare tröskeeffekter vid ytterligare

skärpning avfärdas som ogrundade. Samtidigt ställs »fortsatt oförändrad tillämpning» som garant för lagstiftarens direktciterade avsikt: att 4:4a »i första hand» ska ta sikte på upprepade lindriga gärningar, även icke-fysiska. Lika anmärkningsvärd är gången kring *kontaktförbudets* och *förföljelsebrottets* införande. Vålunderbyggd utredning stödde förslaget i SOU 2008:81. Utvecklingsarbetet med evidensbaserade bedömningsverktyg motsvarar exempelvis väl kunskapsbildningen om risk- och sårbarhetsfaktorer. De anledningar lagstiftaren anger att inte använda de verktygen: allvarliga sociala och ekonomiska problem, psykisk ohälsa, är i verkligheten typiska sårbarheter och resultat av utsatthet. I alla instanser, från Justitiekansliet till Stältningsutredningen, framhölls det akuta och centrala behovet av ett fungerande skydd mot icke-kriminaliserade kränkningar. I det avseendet betonades genomgående besöksförbudets brottsfokus som ett kritiskt hinder; därmed den nödvändiga länken mellan förändring av förbudet och förföljelsebrottets konstruktion. Lagstiftaren tillbakavisade i prop. 2010/11:45 remissförfrågningar om att utvidga förföljelsebrottet att omfatta de kränkningarna, med direkt hänvisning till hantering genom utredningens förslag om kontaktförbud. I samma proposition avvisades förbudskonstruktionens helt kritiska förutsättning, utmönstrande av brott som exemplifierad tillämpningsgrund. Att tillämpningen därmed inte skulle komma att ändras nämnvärt kan inte ha framstått osannolikt.

Utav de sju former av IPV [F1-F7] som sammanfattats i T3.2 #2 är det fyra straffrätten alls kan se, specifika och allvarliga fall av: cykliskt våld [F1]; intimterrorist [F5]; närståendebrott [F6]; utpräglade ytterligheter av »våldsteknologi» vid tilltvingad kontroll [F2]. De som utsätts för PE-IPV är sammanfattningsvis hänvisade till att söka skydd och upprättelse genom de **enskilda brotten**. Angivelsebrottens svårigheter (T5 #2 *iii* och *iv*) bekräftas i praktisk förankring. Även vid svårare brott är tröskeln att anmäla genomgående mycket hög vid VNR. Utredningar där GU drar sig ur, har svårt att delta eller är ovillig; faller. Ärenden läggs enligt citerad polis ner snarare än omrubiceras, om de bara benämnts fel från början eller skiftar karaktär i utredning. Här syns de problem kring angivelse Johan Andersson beskriver i sin kandidatuppsats, där sådant som brister vid anmälan i polisens arbete kan vara avgörande. Även om angivelse helt undanröjdes som problem, och de teoretiska möjligheterna att hantera PE-IPV kumulativt (T5 #1 *ii*) öppnades fullt ut, inget beskrivet tillämpning tvivel. Andrahandsyrkanden framstår sällsynta och den för kumulativ hantering nödvändiga »paletten», av möjliga alternativa gärningar, anges helt beroende av engagemang och skicklighet: i en arbetsmiljö där processekonomisk hänsyn är framträdande. Annat än det allvarligaste läggs ner, eller på hög. Tillämpliga brott är enligt T5.1 #1 med få undantag till inomrättsligt allvar av bötesnivå. Även här är antalsräkning vid åtal för flera gärningar ett problem, genom att påföljderna läggs samman men i Jareborgs termer »planar ut» och därmed inte når det verksamma. Den möjliga teoretiska räckvidden begränsas i praktiken (till T5 #1 *iii*, [A: 6 / 0, 2, 4]), endast brottsliga effekter [1A] och isolation genom fysiskt frihetsberövande eller inspärning [8A] återstår beaktansvärt omfattat. Det skydd för den personliga integriteten integritetsskyddskommittén beskriver, definierat av samlad rättsbildning, sträcker sig vid PE-IPV inte längre än till dess yttersta lager.

»Ägnat att» brottens bedömningsgrunder är genomgående motsägelsefulla. Lagstiftaren uppmanas, i doktrin och förarbeten, att entydigt bestämma; att tydligt ange det omfattade och fastställa hur bestämmelserna ska tillämpas. Trots det förblir propositionerna, likt hur Asp, Jareborg och Ulväng beskriver rekvisitet i stort, »mer förvirrande än klargörande». Deliktsformen utgör i modern rättsbildning främst en avgränsning av det straffbara, domstolen har alltså i första hand att ta ställning till vilka typfall som –inte– omfattas. I förhållande till våldets formfrämmande utövning kringskärs bestämmelserna till normativa mallar, det som för rätten är »förståeligt». Detta, och den abstrakta konstruktionens brister i möjlighet till konkret **individhänsyn**, utgör allvarliga begränsningar. Jag anser det på många sätt märkligt att frånskilja kränkningar rörande den inre sfären, beskriven »intimt förbunden individen och personligheten», just individen och personligheten. Andersson beskriver ytterligare problem i individhänseende: där grunden för bestämmelser utgörs av viss forskning om beteenden och situationer osynliggörs det som inte passar in, särskilt då den forskningen utgår från en viss grupp. Här, i skuggan av det ideala brottsoffret, en bestående bild inom alla nivåer av rättstillämpningen motsvarande Kvinnovåldskommissionens och Walkers »battered woman»; står alla de utsatta vars person, omständigheter eller motstånd tar annan skepnad. Som i motsats till offernarrativ äger sin utsatthet, projicerar bravado eller balanserar på linjen mellan att ses som en god förälder och som utsatt. En våldsdrabbad förväntas fatta rationella val och bete sig enligt vissa mönster i en kontext som aktivt underminerar de förutsättningarna. Den utsatte står inför en motsägelse: att göra motstånd nog för att inte ses samtycka; samtidigt inte framstå grälände eller besvärlig för rättsaktörerna i försök att söka hjälp, eller i relationens kontext. Det är en synnerligen snäv bild av utsatthet.

Med Isdals och Hällens termer kan **Straffrättens funktion** med fog kallas *våldsuppehållande*, genom de normstrukturer som förbiser våldet. De strukturerna bidrar till och förstärker osynliggörande, och skapar frustration bland rättsaktörerna. Den frustrationen uttrycks som ett exempel av poliser i intervjuer som uppger att korrekt bedömning av utsatthet är meningslös i brist på verktyg att agera. Att utövaren »lättvindigt och riskfritt plågar sin partner psykiskt». Frustrationen drabbar i slutänden de utsatta, bland annat de upprepat hjälpsökande som i Starks beskrivning möter allt mindre gensvar. De fall erfarna utredare beskriver: »det bemötandet hon fick skulle jag som kvinna hellre ta ett par smällar än vända mig till polisen igen». Genom den »kollektiva erfarenhet», av brister kring bemötande och erkännande av utsatthet som Darj beskrivit blir rättens oförmåga ett verktyg i utövarens hand.

Jag är i grunden enig Jareborgs syn på straffrätten ur ett proportionerligt, human perspektiv. Frihetsberövande bör användas restriktivt. Att värna den utsattes frihet och ge *skydd* mot fortsatt våld kräver i många fall längre fängelsestraff. Det är i min mening motiverat i förhållande till våldets allvar. Av samtliga redovisade påföljder är 1 322 fängelse. Övriga 6 656 domar, inklusive villkorlig dom och skyddstillsyn där straffhöjningarna haft mest effekt, är otillräckliga att säkra skydd åt de utsatta. För att de påföljderna ska omvandlas till fängelse krävs att GP döms för ett nytt brott, varje gång det ställs som krav återaktualiseras här beskrivna problem. Våldet kan därmed fortsätta

i det dolda, eller i former straffrätten inte kan *se*. Om kontakt med frivården kan innebära skillnad i skyddshänseende är oklart, det är i teorin möjligt, men framstår ur Veronica Ekströms beskrivning av institutionell blindhet inte sannolikt. Av uppskattningsvis 30 000 årliga förföljare dömdes 80 respektive 92 under de två redovisningsåren, ett fåtal enbart jämte de 11 400 förföljda som sjukskrivits av »psykisk terror». Även om samtliga utdömda påföljder för övriga brott avsåg PE-IPV framstår straffrätten inte som ett *verksamt straffhot*: 3 696 och 4 113 domar de två åren i ljuset av 109 000 till 290 000 utsatta.

I doktrin och förarbeten konstateras återkommande att VNR ställer höga krav på rättsaktörerna. Att i detalj gå igenom det osynliga våldets problem; uppdelat i det teoretiska, grundläggande, strukturella, normativa och praktiska, tjänar i slutänden till att visa detta: *det finns inga enkla enskilda lösningar*.

Straffrättens problem är genomgående och intersektionella. En del av den anpassningsprocess BRÅ beskrivit består i att utredningar och propositioner till stora delar vilar på andra inomrättsliga källor. Att korrekt bedöma utsatthet, där uttryck för underordning *och* aktivt motstånd ökar –samtidigt–, är utan förlitan på tvärvetenskap omöjligt. Likaså att identifiera den som fysiskt värjer sig mot PE-IPV som egentligt utsatt. Rättsaktörernas inställning till ansvarsfrågan bör inte vara tvetydig, ansvaret måste vara utövarens, inte förskjutas till offret genom föreställningar om delat ansvar. Att lagstifta i det teoretiska ledet är inte verksamt om tillämpningen, som BRÅ framför, inte genomgår en större förändring av arbetssätt och normativ grund. Avancerade brottskonstruktioner med komplexa och samverkande rekvisit tjänar ingen verklig nytta om de reduceras till kausal rutin i tillämpning. Rutin är, desto närmre slentrian, rimligen inte skäl att låta osunda förfaranden fortgå. De verktyg tillämparen efterfrågar bör utformas ändamålsenligt, med förankring i vetenskap och praktik. Det som ofta verkar förbises i lagstiftning är att bestämmelser, där de inte fyllts ut till innehåll, i praktiken konstrueras av –rättens– normgrund; inte av samhällets »vanliga värderingar». Tillämpningens ambition måste vara att upprätthålla lagstiftarens intention så långt som möjligt. Att lagstiftaren uttalar en tydlig inställning i en fråga borde få genomslag, där upprepade påpekanden går obemärkta kan en möjlig förklaring vara att erforderlig tydlighet saknas. Vägledning urholkas oavsett källa av brister jämte underlaget, av självmotsägelse och vag definition. Kommunikationen aktörerna emellan lider allvarliga brister: det här duger helt enkelt inte.

Jag har ingen tvekan om att det finns en vilja att göra något åt problemet, i materialet syns många bra utredningar och ansatser, men det nödvändiga samarbetet fungerar inte. *Tydlighet* aktörerna emellan framstår som en nödvändig grund framåt. Utan samsyn kring svårigheter, kring verkligheten och hur praktikens förutsättningar kan möjliggöra snarare än hindra hantering går goda intentioner vilse i systemet. Allt det sagda står, sist och främst, för det Isdal uttryckte i arbetets början:

»Det oförklarliga och obegripliga kan vi inte försvara oss mot eller förebygga. Synliggörande är den viktigaste åtgärden i kampen mot våldet, att bryta tystnaden och tala om det.»

Bilaga A: Studier och modeller

A-2.1: FREDA

Kortfrågor och fördjupning angående psykiskt våld.

	Under senaste året?	Tidigare i livet?	Är du nu rädd för den/de personerna?	Har du nu kontakt med den/de personerna?
1. Har du blivit utsatt för någon form av fysiskt övergrepp av någon (t.ex. knuffad, slagen, sparkad, eller annat)? NEJ ☐ JA ☐	Om JA, av vem/vilka	Om JA, av vem/vilka	NEJ ☐ JA ☐	NEJ ☐ JA ☐
2. Har du blivit utsatt för någon form av psykiskt övergrepp (t.ex. kränkt, trakasserad, kontrollerad, hotad, fått saker förstörda, ej fått kontrollera ekonomi eller annat)? NEJ ☐ JA ☐	Om JA, av vem/vilka?	Om JA, av vem/vilka?	NEJ ☐ JA ☐	NEJ ☐ JA ☐
3. Har du blivit utsatt för någon form av sexuellt tvång? NEJ ☐ JA ☐	Om JA, av vem/vilka?	Om JA, av vem/vilka?	NEJ ☐ JA ☐	NEJ ☐ JA ☐
4. Har du hindrats från att använda rullstol, käpp eller annat hjälpmedel? NEJ ☐ JA ☐	Om JA, av vem/vilka	Om JA, av vem/vilka	NEJ ☐ JA ☐	NEJ ☐ JA ☐
5. Har du vägrats hjälp med att ta din medicin, komma till badrummet, komma upp ur sängen, klä dig eller få mat/dryck? NEJ ☐ JA ☐	Om JA, av vem/vilka	Om JA, av vem/vilka	NEJ ☐ JA ☐	NEJ ☐ JA ☐

Psykiskt våld och hot

Gå igenom följande påståenden om psykiskt våld och hot. Be klienten att ta ställning till om hon eller han blivit utsatt för detta under den tidsperiod intervjun gäller.

Har den person som kryssats ovan	Aldrig	Någon gång	Upprepade gånger
1. Sagt att du är tokig eller dum			
2. Sagt att du är ful eller värdelös			
3. Kontrollerat eller haft synpunkter på ditt utseende (t.ex. kläder, smink)			
4. Ignorerat dig som om du inte fanns till			
5. Anklagat dig för sina problem			
6. Anklagat dig för sitt beteende			

7. Visat ilska över hur du sköter sysslorna hemma (t ex. matlagning, städning)			
8. Skrikat åt dig			
9. Kallat dig fula ord			
10. Hotat dig med blicken eller med gester			
11. Påpekat att du aldrig skulle klara dig utan honom/henne/dem			
12. Anklagat dig för att flirta eller att ha ett förhållande med någon annan			
13. Anklagat dig för lögn			
14. Varnat dig för att lämna relationen			
15. Terroriserat dig per telefon			
16. Skickat dig hotfulla e-post-meddelanden eller sms			
17. Spridit elakt skvaller om dig			
18. Hotat med att avslöja saker som du inte vill att andra ska veta om dig			
19. Kontaktat olika personer för att få information om dig			
20. Iakttagit eller förföljt dig			
21. Stulit eller tjuvläst din post			
22. Besvärat dig på din arbetsplats			
23. Kontrollerat alla pengar			
24. Kontrollerat dina tider och tvingat dig att redogöra för var du hållit hus			
25. Krävt att du håller dig hemma			
26. Kontrollerat eller begränsat din kontakt med din släkt eller dina vänner			
27. Kontrollerat eller begränsat dina telefonsamtal			
28. Hindrat eller förbjudit dig att gå till skolan eller att arbeta			
29. Hindrat dig från att få mat eller att sova			
30. Krävt sex oavsett om du vill eller inte			
31. Hindrat dig från att söka sjukhusvård när du behövt det			
32. Låst dig inne			
33. Kastat saker, bankat eller sparkat på väggar, dörrar eller möbler			
34. Spottat på dig			
35. Hotat med att skada andra du bryr dig om			
36. Hotat med att slå dig			
37. Hotat dig med kniv eller annat farligt föremål			
38. Hotat att döda dig			
39. Hotat personer i din omgivning			
40. Skadat personer i din omgivning			
41. Vandaliserat ditt hem			

A-2.2: DAIP:s makt och kontrollhjul

DOMESTIC ABUSE INTERVENTION PROGRAMS

202 East Superior Street
Duluth, Minnesota 55802
218-722-2781
www.theduluthmodel.org

A-2.2.2 #1: Marti Loring's kategorisering³⁰⁴

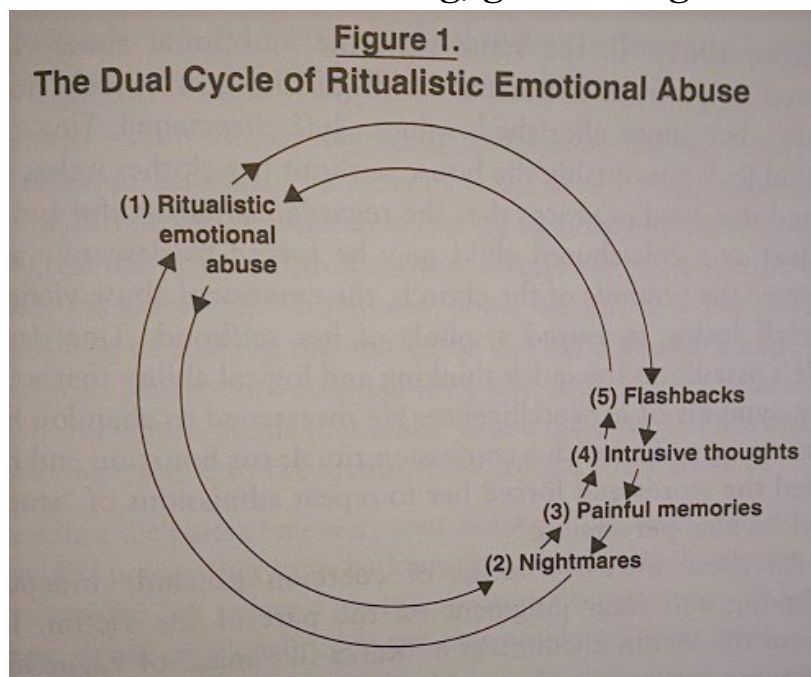
Direkta kränkningar

1. Förminskande
2. Skrikande
3. Tillmälen och smädelser
4. Kritiserande
5. Kringbeordrande
6. Tjurande
7. Undanhållande av tillgivenhet
8. Ignorerande
9. Isolerande från vänner, familj
10. Övervakande av tid, aktiviteter
11. Försök att begränsa resurser (ekonomiska, kommunikation)
12. Ingrepp i karriärmöjligheter och jobberbudanden
13. Anklagelser om upprepade, negativa eller skadliga beteenden
14. Kasta saker, inte nödvändigtvis mot offret
15. Slå i dörrar och saker
16. Förlöjligande
17. Uttryck av äckel och avsmak
18. Hot om att överges
19. Uttryck av överdriven svartsjuka
20. Hot mot livet, djur, egendom eller familj
21. Exponera offret för kränkningar eller våld mot dennes barn, djur eller föräldrar
22. Tvinga offret till olagliga gärningar
23. Provocera offret till okontrollerat, hjälplöst fåktande

Förtäckta kränkningar

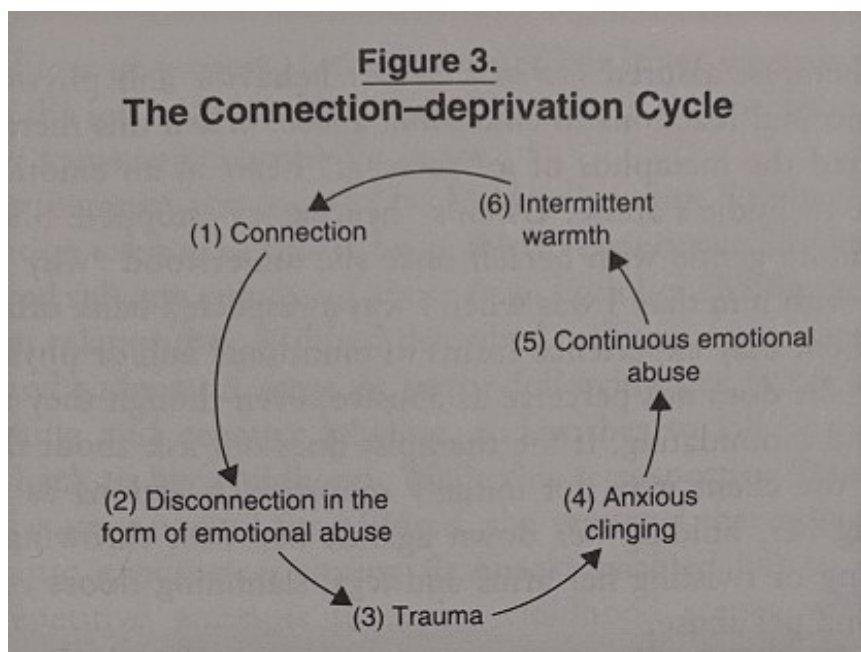
1. Avfärdande
2. Negation
3. Projektion och anklagelser
4. Förnekande av kränkningar
5. Negativ stämpling/kategorisering
6. Subtila hot om fysiskt eller emotionellt övergivande eller faktiskt övergivande.

A-2.2.2 #2: Marti Loring, grafiska figurer³⁰⁵

³⁰⁴ Loring (1998) s. 4–5.

³⁰⁵ Loring (1998) s. 43, 87.

A-2.2.2 #3: Loring's urskiljningsstudie³⁰⁶

Loring's tes, att emotionellt våld kan differentieras mätbart från det fysiska, formuleras: att offer som enbart utsatts för EM tydligt kan urskiljas från de som även utsatts för fysisk misshandel. De två grupperna skulle dessutom skilja sig åt på två sätt:

1. Utsatthet för endast EM sker i ett pågående linjärt mönster till skillnad från den fysiska misshandelns cykliska.
2. Kvinnor utsatta för enbart EM är mindre benägna att se sig själv som utsatta för någon form av våld i hemmet än de kvinnor som också eller enbart utsatts för fysisk misshandel.

Loring konstruerade en studie av 102 kvinnor, varav 34 del av en icke utsatt kontrollgrupp (grupp 3). Kvinnorna sorterades på grundval av bedömningarna in i grupper av utsatthet. EM (grupp 1), enbart fysiskt eller även EM (grupp 2) och icke utsatta (grupp 3). Tesen testades genom djupintervjuer av två forskare med gifta kvinnor i alla åldrar och ur alla samhällsgrupper som utsatts för våld i hemmet. Kliniska intervjuer, i snitt nio timmar över sex tillfällen, hölls med alla kvinnorna enskilt. Under de tillfällena besvarade kvinnorna 30 öppett ställda frågor kring kvinnans äktenskap, känslor, bakgrund och eventuellt upplevt våld. De inbjöds att diskutera en bred uppsättning relevanta ämnen. Utsatta kvinnor grät ofta i intervjuerna och återgav omfattande exempel och anekdoter ur sina erfarenheter av våld. Två ostrukturerade intervjusamtal, i snitt tre timmar per tillfälle, gjordes även med kvinnorna tillsammans med deras partners. Studien inkluderade en för forskarna oidentifierad icke-utsatt kontrollgrupp. Intervjusvar och observationer avseende båda

³⁰⁶ Loring (1998) s. 22–24, studiebeskrivning s. 17–20.

parterna sammanställdes av forskarna enskilt i form av kliniska utlåtanden kring sju bedömningspunkter som differentierade kvinnorna.

1. Självrapporterad emotionell misshandel
2. Förekomst av emotionell misshandel i kvinnans ursprungsfamilj.
3. Förekomst av ängslig anknytning. Frekventa mönster av känslor och beteenden som indikerar rädsla för att överges. Kvinnans verbala, emotionella och fysiska klängande i beteende gentemot maken.
4. Av maken förtäckt kommunicerade kränkningar. Subtil nedvärdering, negation av uttalanden och känslor. Negativ stämpling. Projektion av skuld och makens egna känslor på kvinnan.
5. Linjära verbala kränkningar. Kontinuerliga, icke cykliska direkta och förtäckta kränkningar. (Skrikande, skymfer, kritik, emotionellt undandragande, subtila nedvärderanden och negation, projektion av skuld och känslor på offret)
6. Självrapporterad känsla av ensamhet och förvirring
7. Förekomst eller avsaknad av fysiskt våld och kränkningar.

Svaren och observationerna bedömdes mot frågorna av en tredje oberoende klinker. Denne visste inte om studiens hypotes, eller vad de två forskarnas bedömning i fallen var. Kontrollantens bedömning skilde sig i tre fall, vilka sedan löstes efter utvärdering och diskussion.

Tabell 1. Identifierade som: Emotionellt misshandlade (1), Fysiskt misshandlade (2), Icke utsatta (3)

Grupp	Uppfattad förekomst: EM i äktenskapet.	Förekomst EM i ursprungsfamiljen.	Klängande och rädsla för att bli övergiven	Observerade Förtäckta skymfer från maken	Observerade Direkta/förtäckta skymfer från maken	Känslor: ensamhet, förvirring	Incidenter: fysiskt våld från maken
1 (28)	29%	100%	100%	100%	100%	100%	0%
2 (40)	68%	65%	80%	73%	0%	85%	100%
3 (34)	0%	0%	6%	6%	3%	3%	0%

A-2.2.3: Johnsons utvärdering

De fyra kategorier Johnson skapade grundar sig enligt *A typology of domestic violence* i 30 års (*vid tillfället 2008*) samlad socialvetenskap på ämnet IPV. Problemet är att de studier som gjorts sett våld som våld och inte distingerat emellan olika former. En del nyare vetenskap ställer rätt frågor: båda parter tillfrågas om fysiskt våld och olika kontrolltaktiker de använder eller utsätts för. Hundra- eller tusentals äldre studier saknar den nödvändiga urskiljningen, men kan trots det användas för att få insikt om åtskillnaderna mellan olika sorters IPV. När fysisk våldsanvändning identifierats är nästa steg att ta reda på om den utövats i en mer allmän kontext av makt och kontroll. Den praktiska urskiljningen i vilket våld som är vad sker genom att skapa effektiva instrument, frågor om: hotelser; skrämseltaktiker; övervakning; att bryta ned

partnern. Liknande frågor har enligt Johnson länge varit del av de studier, men har tidigare definierats som mållösa kränkningar, snarare än det faktiska tvång många av dem innebär.³⁰⁷

Det instrument Johnson skapar sammanställer frågorna till ett poängresultat i en tvångs- och kontrollskala som indikerar övergripande användning av olika kontrollerande taktiker i en relation över tid. Först sorteras de relationer där inget våld rapporterats från någon av parterna ut. Där våld förekommer från endera parten sorteras de in i grupper: låg eller ingen kontroll och våld; hög kontroll och våld; inget våld. Utifrån de grupper parterna i relationen tilldelats avgörs vilken typ av IPV det är fråga om. Använder båda våld, men inte kontroll, mot varandra är det fråga om **situationellt partnervåld (SPV)**. Utsätts ena partnern för bred kontroll och våld och inte själv använder våld blir resultatet att denne utsätts för **intimterrorism (IT)**. I sådana fall där den partnern använder våld utsätts denne för intimterrorism och utövar **våldsamt motstånd (VM)**. Skulle båda parter utöva våld och en tillräcklig bredd av kontroll föreligger ett sällsynt fall av **ömsesidigt våldsam kontroll (ÖVK)**.³⁰⁸

Irene Frieze genomförde på 1970-talet en unik studie. Pittsburgh studien använde sig av 272 intervjuer med gifta eller frånskilda kvinnor ur flera olika rekryteringsområden. Studiens design, där urvalet inte var slumpmässigt, avsåg inkludera ett större antal kvinnor i våldsamma relationer och en jämförlig icke-våldsutsatt kontrollgrupp. De våldsutsatta deltagarna rekryterades via anslag på tvättomater, i butiker och i offentliga toaletter; från skyddsökande vid ett kvinnohärbärge i Pittsburgh och bland kvinnor som ansökt om skyddsförordnande³⁰⁹ i domstol. Kontrollgruppen skapades genom att matcha varje våldsutsatt deltagare med en icke utsatt kvinna bosatt i samma kvarter. Johnson valde ut en fråga för att urskilja fysisk våldsanvändning: ”Har han/du någonsin faktiskt örfilat eller puttat undan dig/honom, eller använt någon annan fysisk kraftyttring mot dig/honom?”³¹⁰ Elva ytterligare liknande frågor valdes ut, representativa för kontrollerande taktiker som inte innefattade våld mot partnern. Johnsons gick, med stöd av instrumentet han skapat, igenom de omfattande intervjuerna i syfte att utreda om studiens underlag skulle ge stöd åt hans hypotes: (a) att våldet i urvalspopulationen mestadels består i SPV och i de andra två mestadels i IT och VM; (b) att SPV är könssymmetriskt, IT är mansutövat och VM mestadels utövas av kvinnor.³¹¹

Resultaten bekräftar enligt Johnson hypotesen. I det urval som är typiskt för familjestudier utövar våldsamma män mestadels SPV, liksom kvinnor, mestadels SPV (86%). Här utövar endast 11% av männen och 3 % av kvinnorna IT. I

---

³⁰⁷ Johnson (2008) s. 12–14.

³⁰⁸ Johnson (2008) s. 6, 12–14, 87, *jmf.* s. 7–12.

³⁰⁹ Johnson använder ”Protection from abuse order (PFA)”, en skyddsåtgärd mot kvinnovåld.

³¹⁰ Johnson (2008) s. 20.

³¹¹ Johnson (2008) s. 19–20, 92–93.

domstols- och kvinnohärbärgegrupperna är IT betydligt vanligare, utövat av 46 respektive 66% av männen och 7 respektive 5% av kvinnorna.³¹²

Av 319 deltagare urskildes 97 (30,4%) som ickevåldsamma. Studien avser heterosexuella relationer.								
	Urvalspopulation		Domstolar		Kvinnohärbärgen		Könssymmetri	
	M (37)	F (29)	M (35)	F (29)	M (50)	F (38)	M	F
ÖVK	0%	0%	11%	14%	2%	3%	50% (8)	50% (8)
IT	11%	3%	46%	7%	66%	5%	89% (72)	11% (28)
VM	3%	10%	6%	41%	4%	61%	15% (9)	85% (52)
SPV	86%	86%	37%	31%	28%	32%	55% (92)	45% (75)

Johnson anser detta visa att de som utsätts för IT inte är villiga att delta i allmänstudier, det är därmed rimligt att anta att sådana studiers slutsatser rör SPV, inte IT. Resultaten i domstolsgruppen avseende SPV överraskade, det förekom där i betydligt högre grad än Johnson trott. Han förklarar detta med det felaktiga antagandet att bara IT skulle skrämman kvinnor tillräckligt för att motivera en ansökan om skyddsförordnande eller till ett härbärge. Han hade därmed inte beaktat sina egna uttalanden att även SPV kan vara tämligen frekvent och allvarligt i tillräcklig utsträckning. Johnson säger sig inte heller ha tagit allmänpopulationsstudiernas bevis på att mäns SPV mot kvinnor är långt skadligare på tillräckligt allvar. Kvinnor söker sig till Domstolar och härbärgen av rädsla för sin säkerhet, IT motiverar sådan, men även mäns SPV kan vara allvarligt eller frekvent nog att vara så tillräckligt skrämmande. Mönstret är, trots inledande överraskning, logiskt. Johnson anser nu debatten han kallar "the gender fiasco"³¹³ löst. Studier och media som hävdar att kvinnor är lika våldsamma som män i relationer försöker påskina att de i lika grad skulle vara misshandlare, *intimterrorister*, står utan grund. De förevisar sällsynta exempel på kvinnor som utövar IT som bevis för sitt statistiska underlag. SPV är helt olikt IT. Våld vid IT eskalerar i allvar i 72% av fallen, SPV i 29%. Våldet vid IT var allvarligt i 67% av fallen jämfört med 29% vid SPV. Det ensamt visar att IT och SPV inte är samma fenomen, det är viktigt att göra en distinktion dem emellan.³¹⁴

I en appendix till *a typology of domestic violence* fördjupar Johnson beskrivningen av metodiken han använder för att särskilja typerna. Det komplicerade är att mäta hur mycket kontroll en individ utövar i ett förhållande. Johnson hänvisar till ett instrument Dutton och Goodman utvecklat, dess 92 nyckelord gör det i hans mening för omfattande för att vara praktiskt användbart. Det motsvarar väsentligen de taktiker som beskrivs i Pence och Paymars makt och kontrollhjul. Ett instrument grundat på det hjulet, i 24 nyckelord med separat poängsättning i fem underkategorier och en övergripande kontrollvärdering beskrivs, kallad "the controlling behaviours scale". Utvecklarna, Graham-Kevan och Archer, använder klusteranalys; en av de metoder Johnson själv använt. Metoden skapar essentiellt sett grupperingar av individer som har lik-

³¹² Johnson (2008) s. 20–21.

³¹³ Han avser här de familjestudier som startade debatten om könssymmetrisk IPV genom att hävda att lika många män utsattes för våld i hemmet som kvinnor.

³¹⁴ Johnson (2008) s. 21–23

nande profiler utifrån nyckelorden i studien. I deras och Johnsons arbete används tvåklusteranalys för att identifiera låg- och högkontrollindivider. Johnson identifierar två viktiga problem med metoden. Dels finns ingen operationell definition av "kluster", det är med andra ord inte möjligt för en forskare att använda en specifik uppsättning kriterier för att replikera en annans kluster inom ett annat urval. Johnson har själv tidvis löst detta genom att mäta sina kluster gentemot en "tvång och kontrollskala" och finna det tröskelvärde som ger bäst klusterlösning i förhållande till den särskiljande skalan. Han beskriver det andra problemet som mera allvarligt. Klustren är naturligt avhängiga grundurvalets egenskaper. Om urvalet, som vid allmänpopulationsstudier, innehåller lite faktisk IT så finner en kontrolltaktikanalys fortfarande ett högt och ett lågt kluster; men det "höga" klustret kommer inte visa på en sådan kontrollnivå som faktiskt karakteriserar IT. Johnson anser därför inte klusteranalys av endast allmänstudier kunna ge underlag för en god uppfattning om vad som skiljer IT och SPV. Det är av den anledningen Pittsburgstudien är unikt lämpad att ge en god representation av typologin med sitt bredare urval. Typologin måste grundas helt i den ickevåldsamma kontroll som sker utöver det fysiska våldet. Alla i typologin är våldsamma, det fysiska våldets frekvens och allvar har ingen betydelse för klassifikationen. På de skalor Johnson använder finns inga nyckelord rörande sådant våld, utöver ett konstaterande att sådant existerar i någon omfattning. Hot spelar däremot roll.³¹⁵

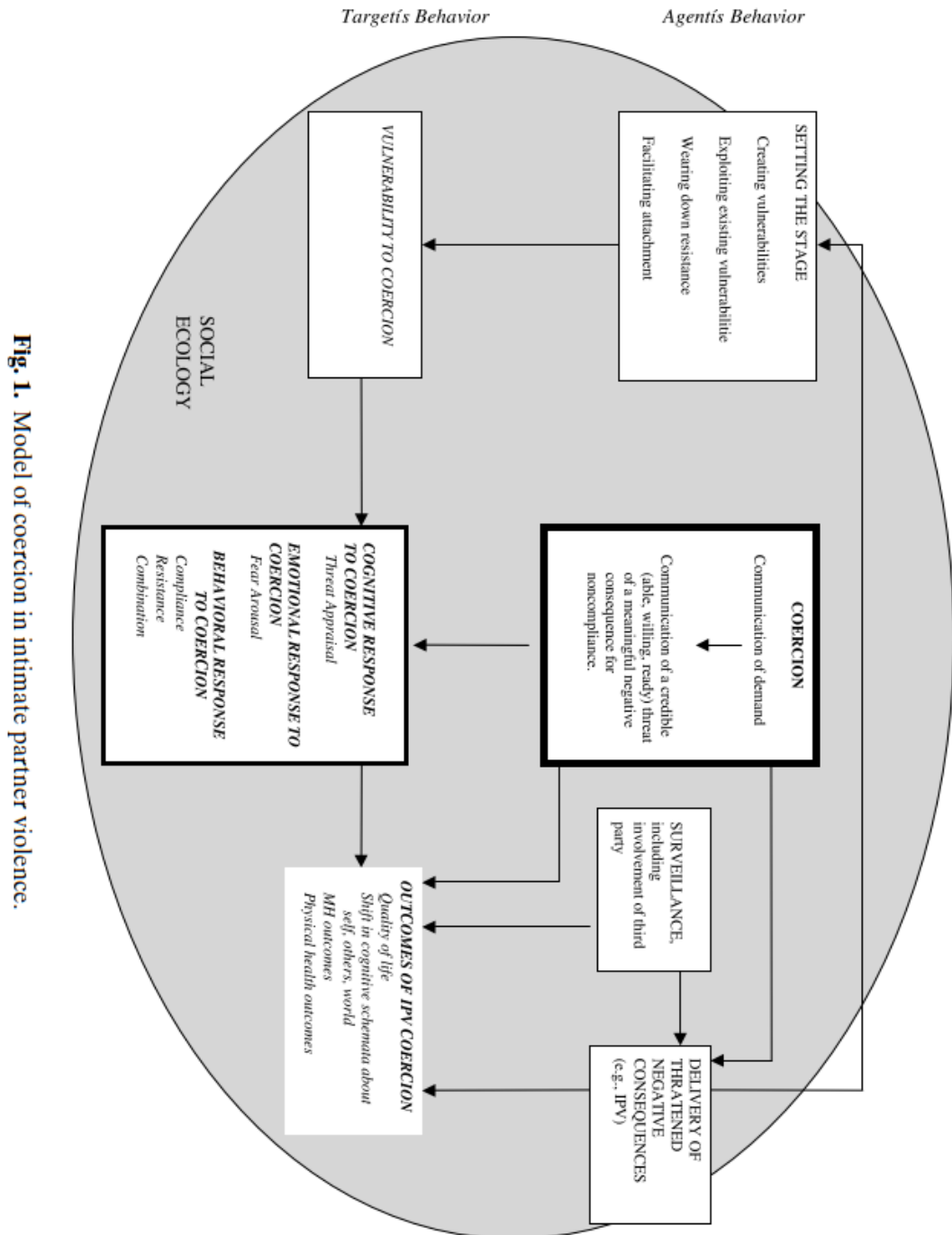
I samma appendix beskriver Johnson flera ytterligare studier som ligger till grund för hans slutsatser. Eftersom han använder sig av sekundärunderlag insamlade av andra forskare för andra syften beskriver han sig ha använt flera angreppssätt för att mäta tvång och kontroll. Det finns, i studiernas skilda grunder och terminologi, inget sätt att göra strikt korrekta jämförelser mellan studiernas resultat i fråga om det förekommer mer eller mindre IT. Det finns en fördel med de skilda metoderna; om snarlika mönster syns genomgående i flera sådana studier eliminerar risken att resultaten är avhängigt en viss metod. Det är också vad Johnson funnit, de grundläggande skillnaderna mellan IT och SPV har bekräftats av fyra olika underlag, med olika urval och metoder för att mäta tvång och kontroll.³¹⁶

---

³¹⁵ Johnson (2008) s. 87–91.

³¹⁶ Johnson (2008) s. 91–92. För den intresserade finns alla studierna beskrivna i Appendix A i boken.

A-2.2.5, Dutton & Goodmans modell för tvångets funktion inom TK³¹⁷

Fig. 1. Model of coercion in intimate partner violence.

³¹⁷ Dutton & Goodman (2005) s. 746.

A-2.4.1: Frankland & Brown, samkönad IPV³¹⁸

Table 3 Categories in Johnson's original and expanded typology

	Original				Expanded			
	Respondent		Partner		Respondent		Partner	
	n	%	n	%	n	%	n	%
None	124	67.4	117	63.6	111	60.3	107	58.2
SCV	24	13.0	27	14.7	24	13.0	27	14.7
NVC	–	–	–	–	13	7.1	10	5.4
IT	8	4.4	12	6.5	8	4.3	12	6.5
VR	5	2.7	5	2.7	5	2.7	5	2.7
MVC	23	12.5	23	12.5	12	12.5	23	12.5
Total	184	100	184	100	184	100	184	100

SCV situational couple violence, NVC non-violent control, IT intimate terrorism, VR violent resistance, MVC mutually violent control

A-2.4.2 #1: Statistik ur NKVTS rapport³¹⁹

Nedan har jag sammanställt de enda kvalitativa undersökningar (utförda i intervjuform med en mindre klinisk population) rapporten funnit i sin internationella och nationella genomgång fram till 2010. Sogn och Hjemdal noterar att undersökningarnas definitioner och design skiljer sig, liksom angående när i tiden våldet inträffade. Resultaten av undersökningarna kan därför inte jämföras direkt, men kan ge en generell bild av den verklighet män upplever. Rapporten tar upp den undersökning från USA 2007 rörande män i kontakt med hjälplinje som inspirerade Hines och Douglas senare studie. 95% av männen som sökt hjälp beskrev där utsatthet för samtliga kontrollstrategier inom Duluth-modellens makt- och kontrollhjul.

Statistik från undersökningar om psykiskt våld

Undersökning → Psykisk våldsform ↓	Kasian och Painter (självrapporterade ut-satta) s.30	Studenter (självrapporterade utövare) s. 30	Pilotstudie Tyskland (självrapporterade ut-satta)
Generellt (Icke specificerad)		44% kvinnor / 27% män	
Isolation	20%		5-8%
Känslomässig kontroll	20%		
Nedgörande av självkänsla	15%		

³¹⁸ Frankland & Brown, 2014, s. 18.

³¹⁹ Sammanställning av rapporter och statistik rörande IPV ur kapitel 4.

Utåtagerande svartsjuka	20%		20% (I grad att det var svårt att ha kontakt med andra människor)
Verbal misshandel	10%		
Social kontroll (över aktiviteter, umgänge)			18%
Övervakning (kontrollera post, telefon)			5-8%

A-2.4.2 #2, Hines & Douglas: IT towards men³²⁰

Table 3

Prevalence of Intimate Partner Violence Among Both Samples

	% of Female Partners Who Perpetrated	% of Male Participants Who Perpetrated	χ^2
<i>Helpseeking Sample</i>			
Minor Psychological	100.0	95.4 ^a	12.07*
Severe Psychological	96.0 ^a	40.1 ^a	163.15*
Controlling Behaviors	93.4 ^a	45.7 ^a	134.53*
Insisting on Sex	41.1 ^a	13.6	58.47*
Minor Physical	98.7 ^a	53.3 ^a	133.07*
Severe Physical	90.4 ^a	19.5 ^a	208.12*
Total Physical (Minor & Severe)	100.0	55.0 ^a	134.01*
<i>Community Sample</i>			
Minor Psychological	73.7	73.1	0.10
Severe Psychological	13.7	10.4	4.49
Controlling Behaviors	20.0	11.5	29.82*
Insisting on Sex	9.9	12.7	4.36
Minor Physical	15.4	13.1	3.03
Severe Physical	5.8	2.3	11.12*
Total Physical (Minor & Severe)	16.3	13.8	3.35

Note. Tests of significant differences between male participants and their female partners were conducted using McNemar's test. For each sample, a Bonferonni correction was employed to test for significant differences (.05/8 = .006).

^aIndicates a significant difference between the helpseeking and community samples, after controlling for significant covariates and employing a Bonferonni adjustment, $p < .006$.

* $p < .006$.

Table 6

Prevalence of Injuries Among Both Samples

	% of Male Participants Who Sustained	% of Female Partners Who Sustained	χ^2
<i>Helpseeking Sample</i>			
Minor Injuries	77.5 ^a	25.2 ^a	150.30**
Severe Injuries	35.1 ^a	7.3 ^a	70.30**
Total Injuries	78.5 ^a	26.2 ^a	150.30**
<i>Community Sample</i>			
Minor Injuries	3.5	4.2	0.75
Severe Injuries	1.5	1.0	0.80
Total Injuries	4.0	4.6	0.31

Note. Tests of significant differences between male participants and their female partners were conducted using McNemar's test. For each sample, a Bonferonni correction was employed to test for significant differences (.05/3 = .02).

^aIndicates a significant difference between the helpseeking and community samples, after controlling for significant covariates and employing a Bonferonni adjustment, $p < .006$.

** $p < .001$.

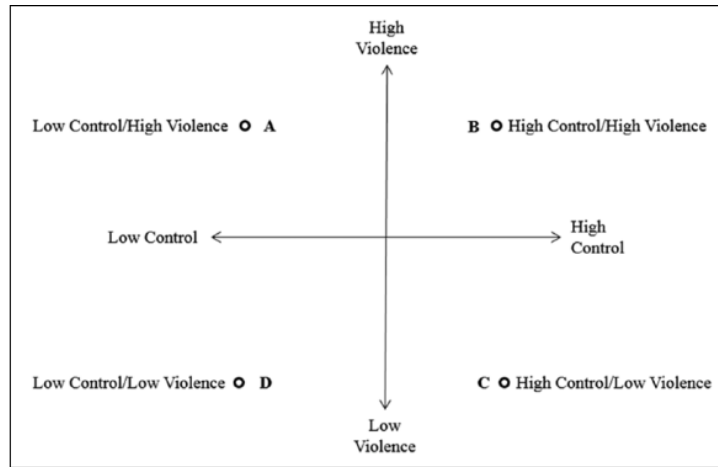
³²⁰ Douglas & Hines, 2010, s. 21–22. 25.

A-2.4.1 #2, Bidermans "Chart of coercion"

CHART I.—COMMUNIST COERCIVE METHODS
FOR ELICITING INDIVIDUAL COMPLIANCE

<i>General Method</i>	<i>Effects (Purposes?)</i>	<i>Variants</i>
1. Isolation	Deprives Victim of all Social Support of his Ability to Resist Develops an Intense Concern with Self Makes Victim Dependent on Interrogator	Complete Solitary Confinement Complete Isolation Semi-Isolation Group Isolation
2. Monopolization of Perception	Fixes Attention upon Immediate Predicament; Fosters Introspection Eliminates Stimuli Competing with those Controlled by Captor Frustrates all Actions not Consistent with Compliance	Physical Isolation Darkness or Bright Light Barren Environment Restricted Movement Monotonous Food
3. Induced Debilitation; Exhaustion	Weakens Mental and Physical Ability to Resist	Semi-Starvation Exposure Exploitation of Wounds; Induced Illness Sleep Deprivation Prolonged Constraint Prolonged Interrogation or Forced Writing Over Exertion
4. Threats	Cultivates Anxiety and Despair	Threats of Death Threats of Non-repatriation Threats of Endless Isolation and Interrogation Vague Threats Threats Against Family Mysterious Changes of Treatment
5. Occasional Indulgences	Provides Positive Motivation for Compliance Hinders Adjustment to Deprivation	Occasional Favors Fluctuations of Interrogators' Attitudes Promises Rewards for Partial Compliance Tantalizing
6. Demonstrating "Omnipotence" and "Omniscience"	Suggests Futility of Resistance	Confrontations Pretending Cooperation Taken for Granted Demonstrating Complete Control over Victim's Fate
7. Degradation	Makes Costs of Resistance Appear More Damaging to Self-Esteem than Capitulation Reduces Prisoner to "Animal Level" Concerns	Personal Hygiene Prevented Filthy, Infested Surroundings Demeaning Punishments Insults and Taunts Denial of Privacy
8. Enforcing Trivial Demands	Develops Habit of Compliance	Forced Writing Enforcement of Minute Rules

A-2.5: En utvidgad typologi av IPV

Figure 1. Conceptual model for the interaction between violent behaviors and controlling behaviors for one partner.

Table 1. Description of Johnson's Categories of IPV.

Category	Description (Johnson, 2008, p. 6)	Quadrant points (see Figure 1)
Intimate Terrorism	"The individual is violent and controlling. The partner is not."	B + D
Violent Resistance	"It is the partner who is violent and controlling. The individual is violent, but not controlling."	B + A
Situation Couple Violence	"Although the individual is violent, neither partner is both violent and controlling."	A + A or A + D
Mutual Violent Control	"Both individual and partner are violent and controlling."	B + B

Note. IPV = intimate partner violence.

Table 2. Proposed Categories of IPV and Frequencies.

Category name	Classification				Frequencies			
	Quadrant points	Violence victimization	Control victimization	Violence perpetration	Control perpetration	Full sample (%)	Randomly split sample (%)	Within IPV relationships (%)
No IPV	D + D	Low	Low	Low	Low	52.2	52.8	—
Unidirectional Violence	A + D	High	Low	Low	Low	7.4	7.1	15.5
Bidirectional Violence	A + A	High	Low	High	Low	1.0	1.0	2.1
Violent-Control	A + C	High	Low	Low	High	1.0	1.0	2.1
Unidirectional Control	C + D	Low	High	Low	Low	8.1	8.7	16.9
Bidirectional Control	C + C	Low	High	Low	High	3.1	2.7	6.5
Violent Resistance	B + A	High	High	High	Low	3.4	3.5	7.1
Control Resistance	B + C	High	High	Low	High	4.9	5.2	10.3
Intimate Terrorism	B + D	High	High	Low	Low	9.5	9.5	19.9
Mutual Violent Control	B + B	High	High	High	High	9.4	8.5	19.7

Note. IPV = intimate partner violence.

A-3.2: Systematisering av PEV

T3.2 #1 Uttryck	(A) Direkt/Overta företeelser	(B) Indirekta/Förtäckta företeelser
1. "Effekthot"	Hot med uttryckt mål oavsett form, genomförande av hotade konsekvenser.	Implicita och underförstådda hot, fördröjda konsekvenser. Indirekta hot (självmod, att upphöra medicinera).
2. Strukturellt	Utnyttjande/vidmakthållande/inrättande av sociala (mannen i huset), legala eller traditionsbundna strukturer eller hinder.	Anspelande på och implicit förväntan kring normer motsvarande strukturer. Tjata/pressa fram familjebildning.
3. Ekonomiskt	Anställningssabotage, ekonomisk kontroll ("veckopeng"), skuldsättning. Bedrägeri.	Undanhållande av medel och ekonomisk information.
4. Emotionellt	Angrepp (Förminska, sära förnedra) och kränkningar av värdigheten.	Emotionellt undanhållande, förödmjukelse (inför egna värderingar el. andra), implicit nedvärdera.
5. Materiellt	Förstörelse, våld med eller mot saker som direkt medel.	I stunden obemärkt förstörelse, undanhållande, försämrande av saker.
6. Skrämseltaktiker	Framkalla rädsla oavsett form (individuellt präglad, överrumpling, risker, beteende)	Inlärd/Implicit/kontextspecifik framkallande, utnyttja intima kunskaper till skrämsel.
7. Tredjepart	Kränkning av värderade nära och husdjur i närvaro, straffande/demonstrativt. Använda "agenter" för utövande mot offret.	Implicit el. indirekt användning av tredje part (ex. till övervakning el. påverkan), sprida rykten, skapa "drama".
8. Isolation	Faktisk isolation (enslighet, begränsa frihet), Social isolation (avskärma socialt nät).	Påverka andra eller offret (alienera/förvända/förtala), skapa tillstånd av ensamhet.
9. Latent	Ständigt närvarande våldspotential, inarbetad eller uppenbar känsla i stunden.	Offrets medvetna/omedvetna anpassning till egen rädsla och föreställning.
10. Övervakning	Förföljelse, krav på rapportering, mikroövervakning av tid/aktiviteter. Krävd tillgång till lösenord och medier.	Cyberstalkning, dold övervakningsutrustning, spårningsappar eller GPS. Skapa känsla eller tro på konstant övervakning.
11. Nedbrytning	Fysisk (vägra tillräcklig mat eller sömn, beordra påfrestande positioner), Psykisk (störa sömn och rutiner, ritualiserade kränkningar). Perspektivmord.	Gömma/ersätta nödvändiga mediciner, överdriven arbetsbörda, påtvingad torftighet, undanhållande av nödvändigt praktiskt stöd i vardag. Introducera drogberoende.
12. Negation/minimering	Invalidera/minimera individens värderingar, tankar, känslor.	Ignorera, "behandla som luft", implicit minimera.
13. Projicering/Skuldkifte	Överdriven svartsjuka, skuldbeläggande, ansvarsskifte.	"Gaslighting", implicit skuld, narrativ av galenskap/opålitlighet.
14. Sken-positiva	Omväxlande ömhet/grymhet, skapande av "övergestalt" (enda som förstär, kan hjälpa). Våld i positiv skepnad.	"intermittent belöning", Diffusa, svårförståeliga förväntningar och krav. Internaliserat behov av bekräftelse.

PEV som analysmetod för enskilda brott

Typ [A] passar observerbart och direkt in under brottet i stunden, typ [B] Bedömning och kodning av enskilda brotts omfattning sker enligt följande.

Minimikravet för att ett uttryck alls ska anses omfattat av ett visst brott är att *minst en* relevant särskiljbar yttring inom uttryckets definition (som beskrivits ovan) passar in under brottets rekvisit, konstruktion och lydelse. Det avgörs utifrån: det som beskrivits om bestämmelsen i dess avsnitt; den tillhörande analysens tolkning av brottets möjliga tillämpning; det allmänt kända (lagtexten); straffrättens metodik som beskriven i avsnitt 4.1.1.

Direkta yttringar, typ [A] uttryck faller observerbart och direkt i stunden under brottets definition.

Indirekta, typ [B] utövas generellt indirekt eller dolt, yttringen upptäcks ofta först efter den genomförts eller förstås som våld genom spårning i efterhand.

Varje brott tilldelas, i anslutning till att det analyseras i avsnitt 4.2.1 till 4.2.4 en bokstavskod och stil som anger brottets omfattning i förhållande till varje listat uttryck. Kodningen kan sedan användas att analysera bestämmelserna, och rättens svårigheter i detta steg, sammantaget.

Omfattar uttrycket till »mindre del»: en enstaka eller ett par yttringar.

Omfattar uttrycket »till del»: mer än –ett par– yttringar.

Omfattar uttrycket till »övervägande del»: stor del av eller alla yttringar.

Omfattningen kommenteras även kort avseende vad som avgränsat den till någon del. Ett exempel från avsnitt 4.2.4 och brottet »egenmäktigt förfarande» i **8 kap 8 § BrB**, där exemplen ovan bedömts omfattade:

Egenmäktigt förfarande: nedbrytning (*sak-tillgångsbegränsning 11A, 11B*)

Kodningen innebär alltså att brottet omfattar uttrycket direkt nedbrytning [11A] till »mindre del» och indirekt [11B] till »del». Det begränsas av att enbart former av sak- och tillgångsbegränsning passar under rekvisiten.

Bilaga B: Lagtext

B-4.1.1.3: Rubricering, allvar och straff

29 kap. 1 §: Straff ska, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

Vid **bedömningen av straffvärdet** ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person.

29 kap. 2 §: Som **försvårande omständigheter** vid bedömningen av straffvärdet ska, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt beaktas

1. om den tilltalade avsett att brottet skulle få allvarligare följder än det faktiskt fått,
2. om den tilltalade visat stor hänsynslöshet,
3. om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig,
4. om den tilltalade utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende,
5. om den tilltalade förmått någon annan att medverka till brottet genom tvång, svek eller missbruk av hans eller hennes ungdom, oförstånd eller beroende ställning,
6. om brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering,
7. om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck eller annan liknande omständighet,
8. om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person,
9. om brottet begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående innehåft ett uppdrag som förtroendevald i stat, kommun, region, Sametinget eller Europaparlamentet, eller
10. om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder.

29 kap. 3 §: Som **förmildrande omständigheter** vid bedömningen av straffvärdet ska, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas

1. om brottet föranletts av någon annans uppenbart kränkande beteende,
2. om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande,
3. om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga,
4. om brottet föranletts av stark mänsklig medkänsla, eller
5. om gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap.

Om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde, får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

35 kap. 1 §: Påföljd må ej ådömas, med mindre den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom

1. två år, om å brottet ej kan följa svårare straff än fängelse i ett år,
2. fem år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i två år,
3. tio år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i åtta år,
4. femton år, om svåraste straffet är fängelse på viss tid över åtta år,
5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.

Innefattar en handling flera brott, må utan hinder av vad nu sagts påföljd ådömas för alla brotten, så länge påföljd kan ådömas för något av dem.

B-4.1.3 Olovlighet, samtycke och ansvarsfrihet

24 kap. 7 §: En gärning som någon begår med **samtycke** från den mot vilken den riktas utgör brott endast om gärningen, med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den medför, dess syfte och övriga omständigheter, är oförsvarlig.

B-4.1.4 Begrepp: integritet, närstående och angivelse

4 kap. 11 §: Hemfridsbrott, olaga intrång, kränkande fotografering eller förberedelse till sådant brott, olovlig identitetsanvändning, olaga integritetsintrång, ofredande som inte förövats på allmän plats, intrång i förvar, olovlig avlyssning som inte förövats på allmän plats eller förberedelse till sådant brott får åtalas av åklagare endast om målsäganden **anger brottet till åtal** eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detsamma gäller olaga tvång genom hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

12 kap. 6 §: Ringa skadegörelse, överkan eller tagande av olovlig väg får, om brottet endast kränker enskilds rätt, åtalas av åklagare bara om åtal av särskilda skäl är motiverat från allmän synpunkt.

8 kap. 13 §: Har annat i detta kapitel angivet brott än grov stöld, inbrottsstöld, rån eller grovt rån förövats mot

1. någon som inte endast tillfälligt sammanbodde med gärningsmannen,
2. make, den som är i rätt upp- eller nedstigande släktskap eller svägerlag, syskon, svåger eller svägerska, eller
3. någon annan som på liknande sätt är närstående till gärningsmannen,

får åklagaren väcka åtal endast om målsäganden har **angett brottet till åtal** eller åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Vid tillämpning av vad nu sagts ska med gärningsman likställas någon annan som medverkat vid brottet och den som gjort sig skyldig till häleri eller häleriförseelse.

B-4.2.1: Hot, tvång och frihet

4 kap. 2 §: Den som i annat fall än som sägs i 1 eller 1 a § för bort eller spärrar in någon eller på annat sätt berövar honom eller henne friheten, döms för **olaga frihetsberövande** till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, döms till böter eller fängelse i högst två år.

4 kap. 4 §: Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar någon att göra, tåla eller underlåta något döms för olaga tvång till böter eller fängelse i högst två år. Om någon med sådan verkan utövar tvång genom hot att åtala eller ange någon annan för brott eller att lämna menligt meddelande om någon annan, döms också för **olaga tvång**, om tvånget är otillbörligt.

Om brottet är grovt döms för grovt olaga tvång till fängelse i lägst nio månader och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen:

1. har innefattat våld av allvarligt slag,
2. har innefattat hot som påtagligt har förstärkts med hjälp av vapen, sprängämne eller vapenattrapp eller genom anspelning på ett våldskapital eller som annars har varit av allvarligt slag
3. annars har varit av särskilt hänsynslös art

4 kap. 5 §: Den som hotar någon annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig rädsla för egen eller

annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid, döms för **olaga hot** till böter eller fängelse i högst ett år.

Om brottet är grovt döms för grovt olaga hot till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas

1. om hotet påtagligt har förstärkts med hjälp av vapen, sprängämne eller vapenattrapp eller genom anspelning på ett våldskapital eller annars har varit av allvarligt slag, eller
2. om gärningen annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

B-4.2.2: Olovliga intrång

4 kap. 6 §: Den som olovligen tränger in eller stannar kvar i någon annans bostad eller annat liknande boende döms för hemfridsbrott till böter eller fängelse i högst ett år. För **hemfridsbrott** döms även den som olovligen tränger in eller stannar kvar i en trädgård, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats som tillhör bostaden eller boendet.

Den som i annat fall än som avses i första stycket obehörigen tränger in eller stannar kvar i en byggnad eller ett fartyg, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats döms för **olaga intrång** till böter eller fängelse i högst ett år.

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms för grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång till fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen:

1. har skett genom inbrott
2. har innefattat våld, hot om brottslig gärning, ofredande eller skada på egendom, eller
3. annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

4 kap 8 §: Den som olovligen bereder sig tillgång till ett meddelande, som ett post- eller telebefordringsföretag förmedlar som postförsändelse eller i ett elektroniskt kommunikationsnät, döms för **brytande av post- eller telehemlighet** till böter eller fängelse i högst två år.

4 kap 9 §: Den som, utan att fall är för handen som i 8 § sägs, olovligen bryter brev eller telegram eller eljest bereder sig tillgång till något som förvaras förseglat eller under lås eller eljest tillslutet, döms för **intrång i förvar** till böter eller fängelse i högst två år.

4 kap 9a §: Den som i annat fall än som sägs i 8 § olovligen medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud i hemlighet avlyssnar eller upptager tal i enrum, samtal mellan andra eller förhandlingar vid sammanträde eller annan sammankomst, vartill allmänheten icke äger tillträde och som

han själv icke deltagar i eller som han obehörigen berett sig tillträde till, dömes för **olovlig avlyssning** till böter eller fängelse i högst två år.

4 kap 9c §: Den som olovligen bereder sig tillgång till en uppgift som är avsedd för automatiserad behandling eller olovligen ändrar, utplånar, blockerar eller i register för in en sådan uppgift döms för **dataintrång** till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som olovligen genom någon annan liknande åtgärd allvarligt stör eller hindrar användningen av en sådan uppgift.

Är brottet grovt, döms för grovt dataintrång till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har orsakat allvarlig skada eller avsett ett stort antal uppgifter eller annars varit av särskilt farlig art.

B-4.2.3: Skada till integritet eller sak

12 kap. 1 §: Den som (1) förstör eller skadar egendom (2) till men för någon annans rätt till den döms för **skadegörelse** till fängelse i högst två år.

12 kap. 2 §: Är brott som avses i 1 § med hänsyn till skadans obetydlighet och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, döms för **ringa skadegörelse** till böter eller fängelse i högst sex månader

12 kap. 3 §: Om brott som avses i 1 § är att anse som grovt, döms för **grovt skadegörelse** till fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har medfört betydande fara för någons liv eller hälsa, om skadan drabbat sak av stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller annars är synnerligen kännbar eller om gärningen varit av särskilt hänsynslös art

8 kap 8 §: Den som, i annat fall än som anges i detta kapitel, olovligen tar och brukar eller på annat sätt tillgriper något, döms för **egenmäktigt förfarande** till böter eller fängelse i högst ett år. Detsamma gäller om någon utan tillgrepp, genom att fästa eller bryta lås eller på annat sätt, olovligen rubbar någon annans besittning och därigenom vållar skada eller olägenhet. För egenmäktigt förfarande döms också den som med våld eller hot om våld hindrar någon annan att utöva sin rätt att hålla kvar eller ta något.

Är brottet grovt, döms för grovt egenmäktigt förfarande till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har innefattat våld eller hot om brottslig gärning eller annars varit av särskilt farlig eller hänsynslös art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

4 kap 6b §: Den som genom att olovligen använda en annan persons identitetsuppgifter utger sig för att vara honom eller henne och därigenom ger

upphov till skada eller olägenhet för honom eller henne, döms för **olovlig identitetsanvändning** till böter eller fängelse i högst två år.

B-4.2.4 Kränkningar av person

4 kap. 7 §: Den som fysiskt antastar någon annan eller utsätter någon annan för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande döms, om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt, för **ofredande** till böter eller fängelse i högst ett år.

4 kap. 6 a §: Den som olovligen med tekniskt hjälpmedel i hemlighet tar upp bild av någon som befinner sig inomhus i en bostad eller på en toalett, i ett omklädningsrum eller ett annat liknande utrymme, döms för **kränkande fotografering** till böter eller fängelse i högst två år.

Till ansvar ska det inte dömas om gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter är försvarlig.

Första stycket gäller inte den som med tekniskt hjälpmedel tar upp bild av någon som ett led i en myndighets verksamhet.

4 kap 6 c §: Den som gör intrång i någon annans privatliv genom att sprida

1. bild på eller annan uppgift om någons sexualliv,
2. bild på eller annan uppgift om någons hälsotillstånd,
3. bild på eller annan uppgift om att någon utsatts för ett brott som innefattar ett angrepp mot person, frihet eller frid,
4. bild på någon som befinner sig i en mycket utsatt situation, eller
5. bild på någons helt eller delvis nakna kropp

döms, om spridningen är ägnad att medföra allvarlig skada för den som bilden eller uppgiften rör, för **olaga integritetsintrång** till böter eller fängelse i högst två år.

Det ska inte dömas till ansvar om gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter var försvarlig.

4 kap 6 d §: Om brott som avses i 6 c § är grovt, döms för **grovt olaga integritetsintrång** till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen med hänsyn till bildens eller uppgiftens innehåll eller sättet för eller omfattningen av spridningen var ägnad att medföra mycket allvarlig skada för den som bilden eller uppgiften rör.

5 kap. 1 §: Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dömes för **förtal** till böter.

Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den, skall ej dömas till ansvar.

5 kap. 2 §: Om brott som avses i 1 § är grovt döms för **grovt förtal** till böter eller fängelse i högst två år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen med hänsyn till uppgiftens innehåll eller sättet för eller omfattningen av spridningen eller annars var ägnad att medföra allvarlig skada.

5 kap. 3 §: Den som, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, riktar beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende mot någon annan döms, om gärningen är ägnad att kränka den andres självkänsla eller värdighet, för förolämpning till böter.

Om brottet är grovt, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

5 kap. 5 §: Brotts som avses i 1–3 §§ **får inte åtalas av någon annan än målsäganden**. Om brottet riktar sig mot någon som är under arton år eller om i annat fall målsäganden anger brottet till åtal, får dock åklagaren väcka åtal om detta anses påkallat från allmän synpunkt och åtalet avser.

1. förtal och grovt förtal,
2. förolämpning mot någon i eller för hans eller hennes myndighetsutövning, eller
3. förolämpning med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck.

B-4.6.1: Malou Andersson: 4:4a:s konstruktion

4 kap. 4a §: Den som begår brottsliga gärningar enligt 3 eller 4 kap., 5 kap. 1 eller 2 §, 6 kap. eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för **grov fridskränkning** till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Begås brottet av man mot en kvinna döms denne för **grov kvinnofridskränkning**.

B-4.7: Förföljelse och kontaktförbud

4 kap. 4b §: Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,

2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,
3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,
4. hemfridsbrott enligt 4 kap. 6 § första stycket eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket,
5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,
6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,
7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,
8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,
9. uppmaning till självmord eller oaktsam uppmaning till självmord enligt 4 kap. 7 a §,
10. förtal eller grovt förtal enligt 2 §,
11. sexuellt ofredande mot barn enligt 6 kap. 10 § första stycket eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § andra stycket,
12. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,
13. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller
14. överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för **olaga förföljelse** till fängelse i högst fyra år.

LoK 1 §: Enligt denna lag får förbud meddelas för en person att besöka eller på annat sätt ta kontakt med en annan person eller att följa efter denna person (**kontaktförbud**).

Kontaktförbud får meddelas om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avses skydda. Vid bedömningen av om det finns en sådan risk ska det särskilt beaktas om den mot vilken förbudet avses gälla har begått brott mot någon persons liv, hälsa, frihet eller frid.

Ett kontaktförbud får meddelas endast om skälen för ett sådant förbud uppväger det intrång eller men i övrigt som förbudet innebär för den mot vilken förbudet avses gälla.

Ett kontaktförbud omfattar inte kontakter som med hänsyn till särskilda omständigheter är uppenbart befogade.

LoK 24 §: Den som bryter mot ett kontaktförbud med villkor om elektronisk övervakning döms för **överträdelse av kontaktförbud** med elektronisk övervakning till fängelse i högst två år. Den som i övrigt bryter mot ett kontaktförbud döms för överträdelse av kontaktförbud till fängelse i högst ett år.

Om ett brott som avses i första stycket är ringa, döms till böter.

Bilaga C: Bakgrundsmaterial

C-1.1: Regeringens åtgärdsprogram, utdrag.

Åtgärds paket för att intensifiera arbetet mot mäns våld mot kvinnor

Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Våldet ska förebyggas och de män som begår brott mot kvinnor ska straffas. Kvinnor som utsätts för brott ska få den hjälp de behöver. Under förra mandatperioden tog regeringen fram en nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Den strategin arbetar vi efter. Samtidigt står det bortom allt tvivel att mer behöver göras. Därför har regeringen intensifierat arbetet och presenterar nu ytterligare åtgärder i arbetet med att bekämpa mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Åtgärds paketet innehåller ett flertal åtgärder som förebygger våldet, som ger ett starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn, som effektivt bekämpar brotten och som förbättrar kunskap om och metoder mot mäns våld mot kvinnor. Dessa åtgärder kan genomföras med befintliga resurser. Arbetet mot mäns våld mot kvinnor behöver dock mer resurser. Ytterligare åtgärder kommer därför att presenteras i samband med budgetpropositionen för 2022.

Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld

1. Ett långsiktigt arbete med tydliga mål och uppföljning

Jämställdhetsmyndighetens uppdrag att stödja och följa upp genomförandet av den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor förtydligas.

Regeringen ska vartannat år lämna en skrivelse till riksdagen med redovisning av arbetet.

2. Nationellt våldsförebyggande program

För att mäns våld mot kvinnor ska upphöra krävs insatser som förebygger våldet från första början. Samhället har en nyckelroll för att åstadkomma det. Därför inleder nu regeringen arbetet med ett nationellt våldsförebyggande program med fokus på insatser för metodutveckling, uppföljning, kunskapsspridning och förstärkt myndighetssamverkan. Det handlar om att ta fram och sprida evidensbaserade metoder samt åtgärder för att implementera ny lagstiftning om återfallsförebyggande arbete. Programmet ska ta sikte på såväl tidigt förebyggande arbete som på insatser för att förhindra att våld upprepas och att stärka det återfallsförebyggande arbetet.

3. Kompetensinsatser i skolan avseende mäns våld mot kvinnor

Regeringen fattade tidigare i år beslut om läroplansändringar gällande kunskapsområdet som hittills kallats sex och samlevnad och även, för vissa skolformer, ändringar som tydliggör jämställdhetsuppdraget. Ändringarna ska tillämpas från hösten 2022. Regeringen ska ta initiativ till kompetensinsatser för att säkerställa att all relevant skolpersonal har möjlighet till ökad kompetens inom områdena.

4. Information om samtyckeslagstiftningen

Fortsatta informationssatsningar om samtyckeslagstiftningen, både riktade mot unga och mot yrkesverksamma, bland annat att sprida det informations- och utbildningsmaterial som Brottsoffermyndigheten har tagit fram inom ramen för sexualbrottsuppdraget.

5. Stoppa killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer

Mäns våld mot kvinnor börjar med killars våld mot tjejer. Därför behöver särskilda åtgärder vidtas för att motverka våld i ungas partnerrelationer, bland annat i samarbete med civilsamhällets aktörer. Stödet till unga som har utsatts för våld ska stärkas ytterligare. Insatser ska riktas till unga män som utövar våld och kontroll i sina relationer för att de ska upphöra med våldet.

6. Förebyggande arbete inom idrott

Idrottsrörelsen ska involveras i det förebyggande arbetet mot mäns våld mot kvinnor. Centrum för idrottsforskning (CIF) ska därför i en bredare kontext analysera vilket arbete som är lämpligt och påkallat inom idrotten.

(Sidorna 5–7, om förbättrad upptäckt av och skydd mot våld utelämnas)

Effektivare brottsbekämpning

17. Barns straffrättsliga skydd mot sexuella övergrepp

En utredning ska se över det straffrättsliga skyddet för barn mellan 15 och 18 år, särskilt i förhållande till sexköp, utvärdera hur straffansvaret för oaktsamhet avseende ålder vid sexuella övergrepp fungerar, se över regelverket om sexköp och koppleri i fråga om internetbaserad prostitution, i synnerhet i fråga om minderåriga och så kallad sugardejting samt se över om det i lagtext bör tydliggöras att vissa barnpornografibrott är dokumenterade övergrepp av barn genom att brottsrubriceringen ändras.

18. Den som är utsatt för sexköp ska betraktas som ett brottsoffer

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har ett uppdrag att följa upp tillämpningen av förbudet mot köp av sexuella tjänster. De ska inom ramen för uppdraget göra en fördjupad analys av fördelarna med att den som utsätts för prostitution ska ses som målsägande.

19. Ny straffskärpningsgrund för hat mot kvinnor

En utredning ska överväga en ny straffskärpningsgrund för brott där ett motiv varit att offret är av ett visst kön eller har en viss könsidentitet.

20. Straffansvar för psykiskt våld

Förekomsten av psykiskt våld är omfattande när det handlar om brott i nära relation. En utredning ska överväga om det finns skäl att stärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld och olika former av nedbrytande handlingar.

21. Skärpta regler om villkorlig frigivning och vistelseförbud

Prövotiden efter villkorlig frigivning kan behöva förlängas, bland annat för personer dömda för upprepad våldsbrottslighet i nära relationer. På så sätt möjliggörs utökad kontroll genom till exempel vistelseförbud med fotboja samt förutsättningar att förverka villkorligt medgiven frihet under längre tid (vid misskötsamhet eller återfall i brott).

22. Utökade möjligheter att använda tidiga förhör

Kvinnors tidiga utsagor dras ofta tillbaka i utredningar om våld i nära relation. Förslagen i den kommande propositionen Utökade möjligheter att använda tidiga förhör kommer att stärka arbetet mot våld i nära relationer genom att en målsägandes tidiga uppgifter i större utsträckning kan åberopas som bevis, vilket kan bidra till fler fällande domar.

23. Tillåt beslag av meddelanden mellan närstående vid grov kvinnofridskränkning

Idag finns förbud mot beslag av meddelanden mellan närstående. Förbudet innebär bland annat att beslag av sådana meddelanden inte kan göras i förundersökningar om till exempel grov kvinnofridskränkning. Beslagsutredningen har sett över och lämnat förslag om att ändra det. Regeringen avser att ta utredningens förslag vidare till lagstiftning.

24. Straffmätning vid flerfaldig brottslighet

När en domstol dömer en person för flera brott bestämmer domstolen normalt en gemensam påföljd för alla brotten utifrån den samlade brottslighetens allvar. Även om det i grunden är en rimlig ordning är det samtidigt viktigt att tydligt markera att brott aldrig ska löna sig. Det gäller inte minst i förhållande till mäns våld mot kvinnor. Regeringen avser därför att tillsätta en utredning som ska se över lagstiftningen för att säkerställa att straffet står i proportion till brottslighetens allvar även för den som begår flera brott.

25. Gör det enklare att utfärda fler kontaktförbud

Möjligheterna att meddela kontaktförbud ska öka. Detta ska ske genom att det så kallade väsentlighetskravet avseende kontaktförbud för gemensam bostad och för särskilt utvidgat kontaktförbud tas bort.

26. Skärpt straff för den som bryter mot kontaktförbud

Straffen för att bryta mot ett kontaktförbud skärps. Nuvarande ansvarsfrihetsregel tas bort och böter tas bort ur straffskalan.

27. Skärpt straff för grov kvinnofridskränkning

Minimistraffet för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning höjs från 9 månaders fängelse till 1 års fängelse.

28. Lättare att sätta fotboja på den som förföljer kvinnor

Utvidgade kontaktförbud ska kunna förenas med elektronisk övervakning (fotboja) som en förstahandsåtgärd, dvs. oavsett om tidigare överträdelse skett.

29. Ökad kvalitet i rättsintyg

Rättsintygen utgör viktig dokumentation i samband med vålds- och sexualbrott. Det är viktigt att rättsintygen håller en jämn och hög kvalitet, oavsett vilken aktör som utfärdar dem. Därför ska Rättsmedicinalverket ska få meddela föreskrifter om ett rättsintygs utformning och innehåll.

30. Avgiften till brottsofferfonden höjs

De som döms för brott bör i större utsträckning vara med och finansiera samhällets stödinsatser för våldsutsatta kvinnor och andra brottsoffer. Avgift till brottsofferfond om 800 kr ska betalas av alla som döms för brott med fängelse i straffskalan. Avgiften ändrades senast 2014 och både utvecklingen av brottsligheten och pengavärdets förändring talar för en höjning.

31. Behandling av personer dömda för sexualbrott

Kriminalvården och Polismyndigheten ska stärka sin samverkan när det gäller personer dömda för sexualbrott så att Kriminalvården bättre kan anpassa behandling utifrån vad som framkommit vid förundersökningen.

32. Skärpta straff för våldtäkt

Regeringen kommer att föreslå skärpta straff för våldtäkt.

33. Skärpt straff för sexköp

Regeringen kommer att föreslå att böter tas bort ur straffskalan för köp av sexuell tjänst.

Empiriskt underlag för statistik

C-T2.4 #2 och #3: Befolkning, ungdomar, äldre.

Grundläggande befolkningsstatistik för 2021 hämtad från SCBs hemsida. Länk till sammanställning enligt ålder och kön: <https://www.statistikdatabasen.scb.se/sq/138731>

Enligt SCB:s statistik levde 2022 4,8 miljoner vuxna (18+) registrerat sammanboende eller gifta³²¹, 2,4 miljoner par. Åldersindelning presenteras här i kategorier. BRÅ:s rapport om våld i ungas relationer innehåller undersökningar med start vid 14, 15 och 16; upp till 19 års ålder. Ungdom definieras här 15–19. Enligt UNHCR:s hemsida³²² definierar WHO äldre som 60+, den definitionen används i arbetet.

Ålder	Kvinnor	Män
0–14	892 973	946 130
15 år	59 379	62 932
16–19	227 030	241 630
20–59	2 599 162	2 734 515
60–64	284 148	285 661
65+	1 128 927	989 839
Totalt:	5 191 619	5 260 707

C-T2.4 #3: Komplettering, funktionsnedsatta

Jag använder den definition av funktionsnedsatta som rekommenderades av SCB i avrapportering 2021 och som grundas på WG short set.³²³

Tabell 12. Information om den definition som här benämns definition 3.

Definition	Gruppen personer med funktionsnedsättning är de personer som svarat "stora svårigheter" eller "kan inte alls" på minst en av frågorna i WG:s Short set och/eller som har svarat ja på frågan <i>Har du någon fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsnedsättning?</i> och därefter har svarat "stora svårigheter" eller "kan inte alls" på följdfrågan <i>Tycker du att din funktionsnedsättning innebär några svårigheter?</i>
Kommentar	Det är denna definition som SCB rekommenderade i avrapporteringen 2021.
Finns som redovisningsgrupp i statistikdatabasen (SSD) för ULF	Nej
Benämning i statistikdatabasen (SSD)	Finns inte som redovisningsgrupp i SSD.
Benämning i tabellbilagan i Excel	Personer med funktionsnedsättning, definition 3 Övriga i befolkningen, definition 3

³²¹ <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2022/varierande-aldersskillnader-bland-svenska-hjartan/> (besökt 2023-06-01)

³²² <https://emergency.unhcr.org/protection/persons-risk/older-persons> (besökt 2023-06-01)

³²³ [Definition av funktionsnedsättning i Undersökningarna av levnadsförhållanden \(scb.se\)](#) (hämtad 2023-06-01) s. 8, 25.

WG:s Short set har fått följande svenska översättningar i ULF 2021:

1. *Har du svårt att se, även om du använder glasögon eller linser?*
2. *Har du svårt att höra, även om du använder hörapparat?*
3. *Har du svårt att gå eller att gå i trappor?*
4. *Har du svårt att komma ihåg eller att koncentrera dig? Räkna inte med tillfälliga svårigheter du har på grund av t.ex. stress.*
5. *Har du svårt att ta hand om dig, t.ex. att tvätta dig eller klä dig?*
6. *Har du svårt att kommunicera, t.ex. med att förstå andra eller att själv bli förstådd? Om annat födelseland än Sverige: Frågan avser inte svårigheter att kommunicera på grund av att du eventuellt har ett annat modersmål än svenska.*

Samtliga frågor i Short set har följande svarsalternativ:

- a. Nej, inga svårigheter
- b. Ja, vissa svårigheter
- c. Ja, stora svårigheter
- d. Ja, kan inte alls

Ur SCB:s statistik valdes den närmast fungerande definitionsgruppen, 16–85+. Enligt definition 3 lider 9,5% av befolkningen i spannet tillräckligt allvarlig nedsättning med 0,6% felmarginal.

Utifrån statistik publicerad av Funktionshinderrörelsen kompletteras ovanstående statistik över fysiskt funktionsnedsatta. Den publicerade statistiken hämtas ur olika år (redovisat vid varje post) och utgör en sammanställning av flera källors statistik.

0,5–1,5 % har lindrig intellektuell funktionsnedsättning, medelvärdet (1%) används. (2021)

2,4 % har en neuropsykiatrisk diagnos. (2020)

Mer än 7% av vuxna har stora problem med psykisk ohälsa. (SCB 2020)

Endast allvarlig psykisk ohälsa specificeras till vuxna. I arbetet slås kategorierna samman och samtliga räknas enbart utifrån åldern 20+, vilket sannolikt resulterar i en viss underskattning.

C-T-2.4 #4: Ekonomiskt utsatta

SCB tillhandahåller statistik över flera olika nivåer av ekonomisk utsatthet, I arbetets uppskattning används dock, utifrån Erikssons och Ulmestigs beskrivning av utsattheten som »en skilsmässa från fattigdom» endast de som lever i *materiell och social fattigdom* enligt SCB:s statistikdatabas.³²⁴

Ytterligare definition av sådan fattigdom finns i ULF, indikatorer och redovisningsgrupper i statistikdatabasen, sidan 12–14.

---

³²⁴ https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_LE_LE0101_LE0101E/LE01012021E02/ (besökt 2023-06-01)

	Andel personer, procent	Felmarginal för andelen, procent
	2021-2021	2021-2021
Lever i materiell och social fattigdom		
Totalt 16+ år		
Kvinnor och män	3,3	0,4
Lever i allvarlig materiell och social fattigdom		
Totalt 16+ år		
Kvinnor och män	1,4	0,3

C-T2.4 #5: Migranter

Ur beskrivningen av de som är sårbara även jämfört med andra migrerande framstår asylsökande.

Som sårbarhet i arbetets mening upptas därför endast anhöriginvandring till flykting/asylgrund och annars asylsökande. Urvalet anses snävt nog att ge ett fungerande underlag för en översiktlig uppskattning av andelen sårbara med anledning av migration. I övriga kategoriers uteslutning kompenseras väl för de brister som kan finnas inom den utvalda gruppen, exempelvis att inte alla migrerande inom den är en partner. Urvalet för 2021 står som jämförelse enbart för 16 159 personer av totalt 95 136 beviljade tillstånd det året.

Underlaget är en sammanställning av samtliga beviljade uppehållstillstånd inom urvalet åren 2018–2021.

C-T2.4 #6: Missbruk

Underlaget tar endast hänsyn till dokumenterat vårdade för missbruk vid individuellt behovsprövade öppna instanser och i frivillig institutionsvård.

Dessa står här företrädare för det antal personer som varje år lider av missbruk, och därigenom är sårbara. Mörkertalet är troligen mycket stort. Redovisningen nedan är per 100 000 invånare i åldern 21–64, totalt 2 829 894 kvinnor och 2 961 761 män.

	2021
Individuellt behovsprövade öppna insatser	
Kvinnor	109,5
Män	213,0
Frivillig institutionsvård	
Kvinnor	11,8
Män	32,6

Totalt: Kvinnor ($2\,829\,894 / 100\,000 = 28,298 * 121,3 = 3\,432,54$), Män ($2\,961\,761 / 100\,000 = 29,617 * 245,6 = 7\,273,93$). Avrundas uppåt.

C-T2.4.1 #1: HBTQ identifierande

Det finns, såvitt jag har kunnat finna, ingen myndighet eller organisation i Sverige som har sammanställt statistik om hur stor andel i befolkningen som identifierar sig som HBTQ.

GLAAD, en idéell organisation i USA och världens största pro-HBTQ organisation inom mediasfären, sammanställer varje år resultat ur extensiv självrapportering. 2017 inkluderades hur många som då såg sig som HBTQ av de tillfrågade: 12% i åldrarna 18-72+. Som alltid med självrapporteringsstudier förekommer problem i fråga om mörkertal, vilka som alls kan eller vill svara (studien utförs online) och vilka som kan vara öppna.³²⁵

Siffran återrapporterades i svensk media.

Utslaget över Sveriges befolkning i det överensstämmande åldersspannet 2021, 8 254 086 personer, skulle 990 490 identifiera sig som HBTQ.

C-7.1.2: samlade uträkningar, sårbarhetsstatistik

I uträkningarna har felmarginaler i statistiken konsekvent räknats bort.

Grund	Antal Invånare totalt: 10 452 326
Ungdomar, 15–19:	Antal totalt: 590 971
Äldre, 60+:	Antal totalt: 2 688 575
Allvarligt fysiskt nedsatta (8,9% av 16+):	Totalt: 713 980 (8 022 252*8,9%)
Allvarlig psykisk ohälsa eller nedsättning (10,4% av 20+):	Totalt: 834 314 (8 34 314*0,10,4)
Vårdade för missbruk, 21–64:	Totalt: 10 706 (se rubrik, missbrukare)
Materiell och social fattigdom, (4 % av 16+):	Totalt: 320 890 (8 022 252*0,4%)
Migranter, asylgrund (samtliga, 2018–2021):	Totalt: 94 845
HBTQ identifierande (12% av 18–72+):	Totalt: 990 490 (8 254 086*0,12)
Totalt sårbara ur redovisade grunder:	6 244 771

Teoretisk intersektionell sårbarhet

En mer exakt uträkning av intersektionellt sårbara för psykiskt partnervåld inom populationen är bortom arbetets omfång. Som en mycket allvarlig underskattning av utsatthet, och ett nedre riktmärke som representation av de utsatta som skyddsintresse står följande tankeexperiment:

Sårbara: **ungdom, ålder, HBTQ, asylmigration och missbruk**: 4 270 036

Sårbarhet, grund:	4 270 036
-------------------	-----------

³²⁵ GLAAD, https://s3.us-west-2.amazonaws.com/media.glaad.org/wp-content/uploads/2018/05/20105206/2017_GLAAD_Accelerating_Acceptance.pdf (besökt 2023-06-01).

Med allvarlig fysisk nedsättning:	8,9% = 380 033
Med allvarlig psykisk ohälsa eller nedsättning:	10,4% = 444 083
I materiell och social fattigdom:	4% = 170 801
Totalt teoretisk intersektionell sårbarhet:	994 917

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1995:60, *Kvinnofrid. Huvudbetänkande av kvinnovåldskommissionen.*

SOU 1999:104, *Nya samboregler.*

SOU 2004:121, *Slag i luften, En utredning om myndigheter, mansvåld och makt. Betänkande av utredningen om kvinnofridsuppdragen.*

SOU 2007:22, *Skyddet för den personliga integriteten - kartläggning och analys*

SOU 2008:3, *Skyddet för den personliga integriteten - Bedömningar och förslag*

SOU 2008:81, *Stalking – ett allvarligt brott.*

SOU 2010:71, *Sexualbrottslagstiftningen.*

SOU 2011:85, *Fridskränkningarna och egenmäktighet med barn.*

SOU 2014:71, *Ett jämställt samhälle fritt från våld - Utvärdering av regeringens satsningar 2010–2014.*

SOU 2016:7, *Integritet och straffskydd.*

SOU 2016:60, *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten.*

SOU 2017:7, *Straffprocessens ramar och domstolens beslutsunderlag i brottmål.*

SOU 2018:37, *Att bryta ett våldsamt beteende, återfallsförebyggande insatser för män som utsätter närstående för våld. Betänkande av utredningen om återfallsförebyggande insatser för män som utsätter närstående för våld.*

KUNGL. MAJ:TS Proposition 1962:10, *Med förslag till brottsbalk.*

Proposition 1987/88:137, *Om besöksförbud.*

Proposition 1997/98:55, *Kvinnofrid.*

Proposition 2006/07:66, *Angrepp mot informationssystem.*

Proposition 2010/11:45, *Förbättrat skydd mot stalking.*

Proposition 2012/13:69, *Kränkande fotografering.*

Proposition 2012/13:108, *Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.*

Proposition 2012/13:186, *Ökade möjligheter att förebygga våld i nära relationer.*

Proposition 2013/14:47, *Några ändringar på tryck- och yttrandefrihetens område.*

Proposition 2015/16:150, *Straffrättsligt skydd mot olovlig identitetsanvändning*

Proposition 2016/17:131, *Grovt fordringsbedrägeri och andra förmögenhetsbrott*

Proposition 2016/17:222, *Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten*

Proposition 2017/18:81, *Elektronisk övervakning av kontaktförbud.*

Proposition 2017/18:177, *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*

Proposition 2020/21:217, *Skärpta straff för våld och andra kränkningar i nära relationer*

Proposition 2021/22:194, *Ett modernare straffrättsligt skydd mot, hemfridsbrott och olaga intrång*

Myndighetspublikationer

Brottsförebyggande rådets rapport 2006:3, *Stalkning i Sverige
Omfattning och åtgärder.*

Brottsförebyggande rådets rapport 2015:3, *Kontaktförbud. En utvärdering av
ändringarna i lagen 2011.*

Brottsförebyggande rådet PM (2018), *Effekter av straffskärpningen
för fridskränkingsbrott.*

Brottsförebyggande rådets rapport 2019:7, *Kränkande fotografering
En uppföljning av lagens tillämpning.*

Brottsförebyggande rådets rapport 2019:8, *Grov kvinnofridskränkning. Brottets
hantering och utveckling i rättskedjan 1998–2017.*

Brottsförebyggande rådets rapport 2021:15, *Våld i ungas parrelationer.*

Länsstyrelsen Värmland (2019), *Våld i nära relationer,*
https://catalog.lansstyrelsen.se/store/38/resource/DS_2019_18 (Hämtad 2023-06-01)

Länsstyrelsen Halland (2019), *Våld i nära relationer,*
https://catalog.lansstyrelsen.se/store/24/resource/DN_2019_4 (Hämtad 2023-06-01)

Riksåklagarens riktlinjer 2015:2, *Kontaktförbud – Risk och proportionalitetsbedömning.*

Socialstyrelsen (2016), "Våld" *Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*, på Socialstyrelsens webbplats <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/vald-och-brott/vald-i-nara-relationer/> (Hämtad 2023-06-01)

Socialstyrelsen (2014), *Manual för FREDA*, på Socialstyrelsens webbplats, <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evidensbaserad-praktik/metodguiden/freda/> (uppdaterad 2020) (Hämtad 2023-06-01)

Åklagarmyndigheten (2006), *Handläggning av brott i nära relation, handbok*, Utvecklingscentrum Göteborg, (uppdaterad 2017)

Åklagarmyndigheten (2014), RättsPM 2014:2, *Förtal och förolämpning*, Utvecklingscentrum, Stockholm

Åklagarmyndigheten, Rättslig vägledning (RäV) 2022:2, *Förtal och förolämpning*, Utvecklingscentrum

Åklagarmyndigheten, Rättslig vägledning (RäV) 2023:1, *Kontaktförbud Handläggning och beslut*, Utvecklingscentrum

VKV (2019), Västra götalandets kompetenscenter om våld i nära relationer, *Handbok om våld i nära relationer*, <https://mellanarkivoffentlig.vgregion.se/alfresco/s/archive/stream/public/v1/source/available/sofia/rhs7438128604003683/native/Handbok%20om%20v%C3%A5ld%20i%20n%C3%A4ra%20relationer%2C%20VKV.pdf>

Källor

Andersson Malou (2016), *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning: fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*, 1. uppl., Lustus, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, Uppsala.

Asp Petter (2010), *Sex & samtycke*, Lustus, Uppsala.

Asp Petter & Ulväng Magnus & Jareborg Nils (2013), *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Lustus, Uppsala

Axberger Hans-Gunnar (1984), *Tryckfrihetens gränser*, 1. uppl., LiberFörlag, Diss. Stockholm: Univ.Stockholm.

Axberger Hans-Gunnar (2018), *Nätkränkningar som rättsligt och demokratiskt problem*, Institutet för juridik och internet, Stockholm.

Belfrage Henrik & Strand Susanne (2007), *Polisiära bedömningar och åtgärder vid stalking. Ett utvecklingsprojekt i Södertörn och Kalmar län*, Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken, Sundsvall, URN: urn:nbn:se:miun:diva-4572, (Hämtad 2023-06-01).

BIDERMAN A. D. (1957), *Communist attempts to elicit false confessions from Air Force prisoners of war*, Bulletin of the New York Academy of Medicine, 33(9), 616–625, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1806204/>, (Hämtad 2023-06-01).

Borgeke Martin & Månsson Catharina (2018), *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, Sjätte upplagan, Jure, Stockholm.

Borgeke Martin & Månsson Catharina (2022), *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, Sjunde upplagan, Jure, Stockholm.

- Bäcklund Agneta & Johansson Stefan & Trost Hedvig & Träskman Per-Ole & Wennberg, Suzanne & Wersäll Fredrik (2022), *Brottsbalken, En kommentar*, Juni 2022, Version 20
- Calissendorff Axel (2020), *Några reflektioner om social adekvans vid förtal*, Skarhed, Anna, Hirschfeldt, Johan, Ruotsi, Mikael, Westman, Daniel & Carlsson, Stephan (red.), *Ord och rätt: festskrift till Hans-Gunnar Axberger*, Eddy.se AB, Visby.
- Dag Victor (2020), *Den åtalade gärningen — några tankar om utformningen av gärningsbeskrivningar*, SvJT s. 73–102. <https://svjt.se/svjt/2020/73> (Besökt 2023-06-01).
- Dutton Mary & Goodman Lisa (2005), *Coercion in Intimate Partner Violence: Toward a New Conceptualization*, *Sex Roles*: 52. 743-756, 10.1007/s11199-005-4196-6, (Hämtad 2023-06-01).
- Frankland Andrew & Brown Jac (2013), *Coercive Control in Same-Sex Intimate Partner Violence*, *Journal of Family Violence*: 29, 10.1007/s10896-013-9558-1, (Hämtad 2023-06-01).
- Hines D. A. & Douglas E. M. (2010), *Intimate Terrorism by Women Towards Men: Does it Exist?. Journal of aggression, conflict and peace research*: 2(3), 36–56. <https://doi.org/10.5042/jacpr.2010.0335>, (Hämtad 2023-06-01).
- Isdal Per (2017), *Meningen med våld*, Andra upplagan Stockholm: Gothia Fortbildning AB.
- Jareborg Nils (1999), *Straffmätning vid flerfaldig brottslighet*, SvJT s. 264–280, <https://svjt.se/svjt/1999/264>, (Besökt 2023-06-01).
- Jareborg Nils & Asp Petter & Friberg Sandra & Ulväng Magnus (2015), *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2. [uppdaterade] uppl., lustus, Uppsala.
- Jareborg Nils & Ulväng Magnus (red.) (2016), *Tanke och uppsåt*, 1. uppl., lustus, Uppsala.
- Jareborg, Nils (2015), *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2. [uppdaterade] uppl., lustus, Uppsala.
- Johnson Michael P (2008), *A typology of domestic violence*, Northern University Press.
- Karlsson Ola (red.) (2017), *Svenska skrivregler*, Fjärde upplagan, Liber, Stockholm.
- Kelly V. A. (2004), *Psychological Abuse of Women: A Review of the Literature*, *The Family Journal*: 12(4), 383–388 <https://doi.org/10.1177/1066480704267234>, (besökt 2023-03-16).
- Lindström Ronja (2018), *Intimate partner violence against men. A systematic review of how definition, study characteristics and quality affects prevalence*, Malmö Universitet. <https://mau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1487189/FULLTEXT01.pdf> (Besökt 2023-06-01).
- Loring Marti Tamm (1998), *Emotional Abuse: The Trauma and the Treatment*, John Wiley & Sons.

Loring Marti Tamm & Scardaville Melissa (2015), *Intimate coercion: recognition and recovery*, Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.

Mennicke Annelise (2019), *Expanding and Validating a Typology of Intimate Partner Violence: Intersections of Violence and Control Within Relationships*, *Violence Against Women*: 25(4), 379–400. <https://doi.org/10.1177/1077801218780362>, (besökt 2023-03-16).

Moser Hällen Linn (red.) (2021), *Intersektionella perspektiv på våld i nära relationer*, Första upplagan Stockholm: Liber.

Nääv Maria & Zamboni Mauro (red.) (2018), *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund.

Sandgren Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk*, Femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm.

Stark Evan (2007), *Coercive control: how men entrap women in personal life*, New York: Oxford University Press

Swan SC & Gambone LJ & Caldwell JE & Sullivan TP & Snow DL (2008), *A review of research on women's use of violence with male intimate partners*, *Violence Vict.* 2008;23(3):301-14. (hämtad 2023-06-01)

Teleman Örjan & Tottie Lars (2023), *Äktenskapsbalken, en kommentar*, Juno version 5, Nordstedts Juridik.

Trolle Önnerfors Elsa & Wennander Henrik (2019), *Att skriva rätt goda råd för att skriva uppsats i juridik*, Johanneshov: MTM.

Ulväng Magnus (2011), *Sammanläggning av flera systematiskt begångna brott*, SvJT s. 1036–1049, <https://svjt.se/svjt/2011/1036>, (Besökt 2023-06-01).

Ulväng Magnus (2013), *Brottslighetskonkurrens: om relationer mellan regler och fall*, Lustus, Uppsala.

Walby S. & Towers J. (2018), *Untangling the concept of coercive control: Theorizing domestic violent crime*, *Criminology & Criminal Justice*: 18(1), 7–28. <https://doi.org/10.1177/1748895817743541> (Besökt 2023-06-01).

Walker Lenore E. (1980). *The battered woman*. First Harper Colophon Edition New York: Harper Colophon.

Wennberg Suzanne (2014), *"Jag trodde att hon var med på det..." eller konsten att medvetet hålla sig i okunnighet*, i *Festskrift till Christian Diesen*, (red.) Andersson Simon & Lainpelto Katrin, första upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm.

Woodcock Erik (2015), *Dataintrång att olovligen installera datorprogram?*, SvJT s. 862-874, <https://svjt.se/svjt/2015/874>, (Besökt 2023-06-01).

Rättsfall

Stockholms tingsrätt B 9702-13

Göta Hovrätt mål 1395-12

Nedre Norrland HovR Mål B 489-14

Svea HovR B 10961-13

RH 2002:6

RH 2004:40

NJA 1991 s. 83

NJA 1992 s. 163

NJA 1992 s. 446

NJA 1993 s. 68

NJA 1993 s. 616

NJA 1999 s. 702

NJA 2000 s. 661

NJA 2004 s. 176

NJA 2004 s. 437

NJA 2004 s. 702

NJA 2004 s. 479

NJA 2005 s. 712

NJA 2009 s. 447 I & II

NJA 2009 s. 149

NJA 2010 s. 671

NJA 2015 s. 702

NJA 2019 s. 951

NJA 2020 s. 216

Mål nr B 6358-21, HD 14 juli 2022

Övrigt

Andersson, Johan (2006), *Angivelsebrott - Ställer angivelsebrotten några speciella krav på oss poliser?* Kandidatuppsats vid polishögskolan i Gävle, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:276530/FULLTEXT01.pdf> (Besökt 2023-06-01).

Amnesty International (1975), *Report on torture*, Tillgänglig online via <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/act400011975eng.pdf> (Besökt 2023-06-01).

Domestic abuse intervention programs, *"Home of the Duluth Model"*, (besökt 2023-06-01).

Förenta nationerna (2008), "Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna", <https://fn.se/wpcontent/uploads/2016/07/Allmanforklaringomdemanskligarattigheterna.pdf>, (besökt 2023-06-01)

Förenta nationerna (2020), *UN chief calls for domestic violence 'ceasefire' amid 'horrifying global surge'*, <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061052>, (besökt 2023-06-01)

Heimer Gun & Tung-Hermelin Ann-Marie (2009), NCK, *Våld i samkönade relationer*, <http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/494/nck-rapport-vald-i-samkonade-relationer-2009-2.pdf> (Besökt 2023-06-01)

Högsander, Madeleine & Sandin Sanna (2012), "Det var hon som bestämde om jag skulle andas eller inte." *Mäns erfarenheter av kvinnors våld i nära relationer*. Kandidatuppsats vid socionomprogrammet i Gävle <http://hig.diva-portal.org/smash/get/diva2:482306/FULLTEXT01> (hämtad 2023-06-01)

Sogn, Hanne & Ole Kristian Hjemdal (2010), *Vold mot menn i nære relasjoner*, https://www.nkvts.no/content/uploads/2016/04/vold_mot_menn_i_nare_relasjoner_rapport-2010.pdf (Hämtad 2023-06-01).

World health organization (2002), *world report on violence and health*, http://apps.who.int/iris/bistream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1 (besökt 2023-06-01).

Källor: empiriskt statistiskt underlag

Funka, *statistik om funktionsnedsatta*, <https://www.funka.com/design-for-alla/statistik/> (besökt 2023-06-01).

GLAAD (2017), *Accelerating acceptance* https://s3.us-west-2.amazonaws.com/media.glaad.org/wp-content/uploads/2018/05/20105206/2017_GLAAD_Accelerating_Acceptance.pdf (hämtad 2023-06-01)

Migrationsverket, *statistik över beviljade uppehållstillstånd*, <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Beviljade-uppehallstillstand-oversikter.html>

SCB, *statistik om befolkning*, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/maniskorna-i-sverige/sveriges-befolkningspyramid/>

SCB, *statistik om missbruk och beroende*, https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_LE_LE0201_LE0201H%c3%a4lsa/Tema534 (hämtad 2023-06-01)

SCB, *registrerade samboende och äktenskap*, <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2022/varierande-aldersskillnader-bland-svenska-hjartan> (besökt 2023-06-01)

SCB, *Definition av funktionsnedsättning i Undersökningarna av Levnadsförhållanden (2022)* https://www.scb.se/contentassets/190c1a9207554d5fae914b6b7e548f7b/le0101_2021a01_br_lebr2203.pdf (hämtad 2023-06-01)

SCB, *ULF-indikatorer och redovisningsgrupper i statistikdatabasen (2022)* [indikatorer-och-redovisningsgrupper-ssd-ulf-2021.pdf](https://www.scb.se/contentassets/190c1a9207554d5fae914b6b7e548f7b/ulf-indikatorer-och-redovisningsgrupper-ssd-ulf-2021.pdf) (scb.se) (hämtad 2023-06-01)

SCB, inkomst och skatter 2021, webbsida <https://scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/hushallens-ekonomi/inkomster-och-inkomstfordelning/inkomster-och-skatter/pong/statistiknyhet/inkomster-och-skatter-for-individer-och-hushall-2021/> (besökt 2023-06-01)

SCB, statistik om fattigdom, https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_LE_LE0101_LE0101E/LE01012021E02/ (hämtad 2023-06-01)

Författarbakgrunder, information (besökta 2023-01-03)

Per Isdal – Meningen med våld
gothiakompetens.se/forfattare/per-isdal-a9985

Linn Moser Hällen – Intersektionella perspektiv på våld i nära relationer.
arvutbildning.se/om-arvin/linn-moser-hallen/

Leonore E. Walker – The battered Woman
- en.wikipedia.org/wiki/Lenore_E._Walker

Domestic abuse intervention programs, DAIP
- [Domestic Abuse Intervention Programs – Home of The Duluth Model](https://www.duluthmodel.org/)

Marti Tamm Loring – Emotional abuse & Intimate Coercion
- andfonline.com/action/journalInformation?show=editorialBoard&journalCode=wjea20

Michael P. Johnson – A typology of domestic violence
- personal.psu.edu/mpj/MPJ/Welcome.html

Evan Stark – Coercive Control
- evanstark.weebly.com/cv.html

Mary Ann Dutton & Lisa Goodman – Coercive control in intimate partner violence
- ctc.georgetown.edu/dutton/
- bc.edu/bc-web/schools/lynch-school/faculty-research/faculty-directory/lisa-goodman.html

Sylvia Walby & Jude Towers – Untangling the concept of coercive control
- city.ac.uk/about/people/academics/sylvia-walby
- research.edgehill.ac.uk/en/persons/jude-towers

Denise A. Hines & Emily M. Douglas – Intimate terrorism by women towards men
- www2.clarku.edu/faculty/facultybio.cfm?id=687
- scholar.google.com/citations?user=DxdBnQIAAAAJ&hl=en

Sogn Hanne & Ole Kristian Hjemdal - *Vold mot menn i nære relasjoner*,
- nih.no/om-nih/ansatte/sogn-hanne-elisabeth/
- nkvts.no/ansatt/hjemdal-ole-kristian/

Andrew Frankland & Jac Brown – Coercive control in same sex IPV
- <https://www.researchgate.net/profile/Andrew-Frankland>
thekindredpractice.com.au/our-team-old/
- scholar.google.com.au/citations?user=p5e6pRIAAAAJ&hl=en

Annelise Mennicke – Expanding the Typology of IPV
- pages.charlotte.edu/connections/people/annelise-mennicke/